

**MAŁOPOLSKIE
OBSERWATORIUM**
POLITYKI SPOŁECZNEJ

**KONDYCJA
MAŁOPOLSKIEJ
RODZINY**

Kraków, luty 2014 r.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści:

WNIOSKI	4
TŁO DEMOGRAFICZNE	21
Ludność.....	21
Małżeństwa, rozwody, dzietność, przyrost naturalny.....	27
Prognoza liczby gospodarstw domowych	36
WARUNKI ŻYCIA	41
Sytuacja mieszkaniowa.....	41
Dochody i wydatki gospodarstw domowych.....	44
Oszczędności i zadłużenia gospodarstw domowych	50
Zasięg ubóstwa	59
Wskaźniki warunków życia	62
POMOC SPOŁECZNA	66
Klienci pomocy społecznej.....	66
Powody korzystania z pomocy społecznej	71
Typy rodzin objętych pomocą społeczną	73
Infrastruktura pomocy społecznej.....	76
OSOBY STARSZE	82
SYTUACJA ZDROWOTNA	89
Stan zdrowia	89
Umieralność.....	102
Osoby niepełnosprawne.....	106
ADOPCJA I PIECZA ZASTĘPCZA	123
Adopcja.....	124
Liczba rodzin oczekujących na przysposobienie dziecka.....	125
Piecza zastępcza	127
EDUKACJA I WYCHOWANIE	139
Wykształcenie.....	139
Żłobki i wychowanie przedszkolne	140
Szkoly i ośrodki dla dzieci i młodzieży	145
Sprawdziany i egzaminy końcowe.....	150
RYNEK PRACY	159
Aktywność zawodowa	159
Bezrobocie rejestrowane	161
Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy	167

Bezrobocie rodzinne.....	184
Infrastruktura wsparcia osób bezrobotnych	190
MIGRACJE	193
Zjawisko migracji w skali kraju	193
Migracje zagraniczne w Małopolsce	194
Rodziny emigrantów i reemigranci.....	203
Migracje wewnętrzne.....	207
Prognozy migracji wg podregionów w perspektywie 2035 r.	211
Spis map, tabel i wykresów.....	213

WNIOSKI

Ludność, małżeństwa, rozwody, dzietność, przyrost naturalny

1. Według szacunków, mężczyzna urodzony w Małopolsce w roku 2011 przeżyje przeciętnie 73,9 lat, co oznacza, że będzie żył dłużej niż statystyczny Polak (średnia dla Polski wynosi 72,4 lata). Natomiast dla kobiet z regionu średni wiek szacuje się na 81,7 lat, co po województwach podkarpackim i podlaskim daje trzeci wynik w kraju pod względem długości życia (średnia wynosi 80,9).
2. W 2012 r. wskaźnik obciążenia demograficznego był terytorialnie zróżnicowany – najwięcej osób w wieku nieprodukcyjnym przypadało na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym powiatów: limanowskiego (63,4) i miechowskiego (62,8). Najniższy wskaźnik obciążenia demograficznego odnotowano dla powiatów północno-zachodnich (chrzanowskiego, olkuskiego, krakowskiego), a także dla Krakowa oraz powiatów wielickiego i dąbrowskiego.
3. Pod względem faktycznego stanu cywilnego wśród mieszkańców Małopolski (ludność powyżej 15 r.ż.) **przeważają osoby żonate/zamężne**, które stanowią ponad połowę populacji regionu (**55,6%**), panny oraz kawalerowie stanowią 29% populacji, natomiast **osoby rozwiedzione – 3%, 0,6% osoby pozostające w separacji, 1,4% osoby żyjące w związkach partnerskich**. W porównaniu do sytuacji sprzed dekady, w Małopolsce nastąpił spadek odsetka osób będących w związku małżeńskim – o ponad 1 punkt procentowy, natomiast **wzrósł udział osób po rozwodzie** (z 2,2% do 3%), a także, mimo iż jest to niewielki odsetek populacji, **podwoił się udział osób pozostających w związkach partnerskich** (do 1,4%). **Odsetek osób rozwiedzionych na wsi** wynosi 1,6% i **jest ponad dwukrotnie niższy w porównaniu do miast**, gdzie sięga 4%. W Polsce (w populacji powyżej 15 r.ż.) jest rozwiedzionych 4,4% osób.
4. Liczba małżeństw zawieranych w Małopolsce rosła do 2008 roku, po którym to roku zaczęła rokrocznie maleć. W 2012 roku w regionie zostało zawartych 18 197 małżeństw. Trend ten odzwierciedla rozkład wyżów i niżów demograficznych (np. w latach 2007-2009 w związki małżeńskie wchodziły osoby z wyżu demograficznego z początku lat osiemdziesiątych XX wieku.). **Wskaźnik małżeństw w Małopolsce** (tutaj oznaczający liczbę zawartych w danych roku małżeństw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej), mimo niewielkich różnic pomiędzy regionami, **przewyższa jednak nieznacznie wskaźniki dla 13 województw i średnią krajową**, i wynosi 6,5.
5. **Wskaźnik rozwodów** (liczba rozwodów w danym roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców - w odróżnieniu od wskaźnika małżeństw, wskaźnik rozwodów jest przeliczany względem ludności w wieku 20 lat i więcej) **jest w Małopolsce niższy niż średnia dla kraju**. W 2012 roku w regionie na 10 000 ludności orzekano 18 rozpadów związków małżeńskich, podczas gdy średnia dla kraju wynosiła 21. Najczęstszymi przyczynami rozwodów w Małopolsce w 2012 r. były: niezgodność charakterów (40,7%), niedochowanie wierności małżeńskiej (22,6%) oraz nadużywanie alkoholu (18,1%). Łącznie przeprowadzono 4 817 rozwodów. Rozwody nie pozostają bez wpływu na sytuację dzieci; w 2012 r. 58% wszystkich rozwodów w Małopolsce dotyczyło rodzin z małoletnimi dziećmi, co przekłada się na około 4 tysiące dzieci objętych tą sytuacją.
6. **Coraz później podejmowane są decyzje o założeniu rodziny**. Najczęściej decyzję o formalnym usankcjonowaniu związku podejmują osoby w grupie wiekowej 25-29 lat. Średni wiek Polki rodzącej pierwsze dziecko przypada obecnie na 26,9 lat, podczas gdy jeszcze w 2000 roku wynosił 23,7 lat. W Małopolsce wiek środkowy kobiety rodzącej pierwsze dziecko w 2012 r. wyniósł 27,1 lat.

7. Analizując wiek małopolskich kobiet rodzących dzieci w 2012 r. przez pryzmat miejsca zamieszkania, okazuje się że w grupie wiekowej 20-24 lata większość stanowiły kobiety mieszkające na wsi – 67%, przeważały one także w następnej grupie wiekowej 25-29 lat – 56%, natomiast kobiety rodzące dzieci wieku 30-34 lat były częściej mieszkankami miast – 53%. Patrząc natomiast na sytuację w podregionach Małopolski, można zauważyć, iż relatywnie najwyższy udział urodzeń przypada na podregion nowosądecki – jednocześnie udział urodzeń jest tu wyższy niż udział ludności w skali województwa.
8. Coraz później podejmowane decyzje o założeniu rodziny nie pozostają bez wpływu na **przyrost naturalny**. Chociaż od 2006 roku odnotowywaliśmy nieprzerwanie dodatni przyrost naturalny, **od dwóch lat znacząco on maleje** (w 2011 przeciętnie w Polsce na każde 10 tysięcy ludności przybyły 3 osoby), a w 2012 r. wskaźnik dla kraju osiągnął poziom bliski zeru. **Pod względem przyrostu naturalnego Małopolska wygląda korzystnie na tle innych regionów (w 2012 r. przyrost 14 osób na 10 tys. mieszkańców) – lokuje się na III miejscu za województwami pomorskim i wielkopolskim.**
9. **Współczynnik dzietności w Małopolsce w roku 2012 wynosił on 1,32 przy średniej krajowej równej 1,3. W żadnym z małopolskich powiatów poziom wskaźnika nie przyjmuje minimalnej wartości 2,1, która gwarantowałaby zastępowalność pokoleń.**

Prognoza liczby gospodarstw domowych

10. Prognozuje się, iż liczba ludności w regionie będzie rosła do 2025 roku, po którym to roku nastąpi tendencja spadkowa.
11. **W perspektywie 2035 roku znacznie wzrośnie udział gospodarstw jednoosobowych** - z 26% do 31%.
12. Prognozuje się, iż w 2035 roku liczba dzieci (tj. osób do 18 r.ż.) w gospodarstwach będzie wynosiła mniej niż 530 tys.; obecnie grupa ta liczy w Małopolsce 660 338 osób, a zatem odnotowany ubytek osiągnie poziom 20%. W miastach, gdzie prognozowana na 2014 r. przeciętna liczba dzieci w gospodarstwie wynosi 0,4, przewiduje się spadek do poziomu 0,34 w końcowym roku prognozy. Większy spadek w tym zakresie prognozuje się dla wsi – z 0,67 w 2014 roku do 0,49 w 2035.
13. Prognozuje się, iż wśród gospodarstw domowych znaczący i coraz większy udział – ponad ⅔ w 2015 roku – będą stanowić **gospodarstwa bez dzieci. Szacuje się, iż w 2035 roku udział tych gospodarstw w ogóle sięgnie 75%**. Zmniejszeniu ulegną udziały gospodarstw z jednym, dwoma lub trójką dzieci, natomiast na prawie niezmiennych poziomie pozostanie proporcja gospodarstw co najmniej czterodzieciowych. Tendencja wzrostowa udziału gospodarstw bez dzieci dotyczy wszystkich województw. Patrząc na prognozy na rok 2015 i dalsze, Małopolska znajduje się wśród regionów o relatywnie najniższym odsetku takich gospodarstw.

Sytuacja mieszkaniowa, dochody i wydatki gospodarstw domowych

14. W porównaniu z rokiem 2002 **stan wyposażenia małopolskich mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne uległ zdecydowanej poprawie**. Jak wskazują wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, najbardziej powszechne w mieszkaniach były: wodociąg, ustęp oraz łazienka (kolejno 96,6%, 94,8% i 93,0% ogółu mieszkań w województwie było w nie wyposażonych). **Wśród miastw Polscenajlepiej wyposażone w wymienione powyżej instalacje były właśnie mieszkania województwa małopolskiego** (97% przy średniej krajowej

95%).W przypadku mieszkań wiejskich wskaźnik dla Małopolski również kształtuje się powyżej przeciętnej dla Polski - 86,5% w regionie w stosunku do 83% w kraju.

15. W roku 2011 przeciętny miesięczny **dochód rozporządzalny Małopolan był 70 zł niższy, niż średnio w Polsce**. Na przestrzeni ostatnich 10 lat Małopolska zajmowała zazwyczaj 10-12 pozycje w rankingu województw pod tym względem i w tym okresie przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę nigdy nie był w Małopolsce równy lub wyższy od przeciętnego krajowego dochodu. **W 2011 roku w Małopolsce przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym wynosił 94,3% wartości krajowej.**
16. **W budżetach Małopolan w 2011 roku dominującą pozycję zajmowały wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe (26%),** opłaty za użytkowanie mieszkania i nośniki energii (21,4%), wydatki na transport (11%) oraz rekreację i kulturę (8%). Po 4-5% łącznych wydatków stanowiły wydatki na zdrowie, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego oraz łączność. **Tylko 1% gospodarstwa domowe przeznaczyły na edukację.**
17. **Systematycznie spada udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym – Małopolanie coraz większe sumy pieniędzy są w stanie przeznaczyć na oszczędności.** W 2011 r. udział ten wynosił 84,9% (czyli o prawie 12% mniej, niż w roku 2003, w którym udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym był najwyższy w ostatnim dziesięcioleciu), **jednak wciąż mniej niż przeciętnie w kraju** (jest to wartość o ponad 2 punkty procentowe wyższa, niż analogiczna dla Polski).
18. **Pomimo dochodów niższych niż średnie w kraju, Małopolanie lepiej niż przeciętnie Polacy oceniają sytuację finansową własnych gospodarstw domowych.** Porównując sytuację do innych województw Małopolska jest w czołówce jeśli chodzi o pozytywną ocenę sytuacji materialnej w gospodarstwie domowym (tj. ocena „raczej dobra i bardzo dobra” – łącznie 25,3%) – wyżej lokują się tylko wartości dla województw: opolskiego, podlaskiego i mazowieckiego (odpowiednio: 31,2%, 28,3%, 27,5%). **Jednak blisko 21% mieszkańców Małopolski ocenia sytuację własnego gospodarstwa domowego jako złą i raczej złą, w tym jako złą 6,6%.** Wyniki badania budżetów gospodarstw domowych stanowią podstawę przy obliczaniu zasięgu ubóstwa – odsetka gospodarstw żyjących poniżej minimum egzystencji, relatywnej i ustawowej granicy ubóstwa.

Oszczędności i zadłużenia gospodarstw domowych

1. Zgodnie z danymi *Diagnoza społeczna w 2013 roku* **44,2% małopolskich gospodarstw domowych posiadało oszczędności.** Biorąc pod uwagę regiony Polski, Małopolska znajdowała się na 5 miejscu w rankingu województw pod względem odsetka gospodarstw domowych posiadających oszczędności. Równocześnie **26,6% małopolskich gospodarstw domowych posiadało zadłużenie** (rozumiane było zarówno jako pożyczki i kredyty, we wszystkich typach instytucji oraz u osób prywatnych), co plasuje województwo na trzecim miejscu wśród najmniej zadłużonych gospodarstw domowych w regionach.
2. Zgodnie z tymi samymi danymi **w Polsce ogółem najwięcej, 29,8%, gospodarstw domowych posiadało oszczędności w wysokości powyżej miesięcznych – do 3 miesięcznych dochodów,** a w drugiej kolejności – do wysokości miesięcznych dochodów (23,6%). Łącznie 3/4 gospodarstw domowych ma oszczędności w wysokości nieprzekraczającej sumy ich półrocznych dochodów. Jeśli przyjmiemy, że miesięczny dochód gospodarstwa w większości odpowiada jego miesięcznym wydatkom, można uznać, że ponad 53% gospodarstw domowych byłoby w stanie funkcjonować w oparciu o zgromadzone fundusze do około 3 miesięcy. Najczęściej oszczędności posiadają małżeństwa bezdzietne oraz małżeństwa z 1 dzieckiem, a najrzadziej rodziny niepełne

i nierodzinne gospodarstwa wieloosobowe oraz małżeństwa posiadające troje i więcej dzieci. Patrząc na **wysokość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w 2013 roku, najwięcej posiada zobowiązania w wysokości powyżej miesięcznych – do 3-miesięcznych dochodów gospodarstwa.**

Zasięg ubóstwa

19. W województwie małopolskim **w roku 2012 nastąpił znaczny wzrost wartości wskaźnika dotyczącego ludności żyjącej poniżej minimum egzystencji** (po czterech latach pozostawania na zbliżonym poziomie): z 4,8% w 2011 r. do 6,2% w 2012 r. **Przy czym jego wartość dla Małopolski jest jednak wciąż niższa niż średnia dla kraju** wynosząca 6,8%. Czynnikiem wyrażnie różnicującymi zasięg ubóstwa skrajnego są: źródło dochodów, liczba osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym, wykształcenie, wiek, liczba posiadanych dzieci, miejsce zamieszkania. **Grupą najbardziej zagrożoną ubóstwem skrajnym są gospodarstwa domowe z więcej niż 1 osobą bezrobotną tj. dotknięte tzw. bezrobociem rodzinnym** (w 2012 r. w Polsce w takich gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem skrajnym było ok. 33% osób). **W województwie małopolskim problem „bezrobocia rodzinnego” dotyczy blisko 1/4 zarejestrowanych bezrobotnych. Oznacza to, że co czwarty bezrobotny zamieszkuje gospodarstwo domowe, w którym dwie lub więcej osób pozostaje „na bezrobociu”.**
20. **Zagrożone ubóstwem skrajnym są również gospodarstwa, których podstawę stanowiły świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury** (stopa ubóstwa skrajnego na poziomie ok. 30%) oraz **rodziny wielodzietne** – w 2012 r. w kraju, poniżej minimum egzystencji żyło ok. 27% osób w gospodarstwach małżeństw z 4 i większą liczbą dzieci.
21. Po spadkach zanotowanych w poprzednich latach, **w roku 2012 można również zauważyć wzrost liczby Małopolan żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa i ustawowej granicy ubóstwa, przy wskaźnikach ciągle lepszych niż przeciętna dla Polski.** Poziom pierwszego dla Małopolski to 15,6% w stosunku do 16,3% w Polsce. Podobna sytuacja dotyczy odsetka osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa - 6,6% (dla Polski 7,2%). Przy czym w 2012 r. kwoty dochodu uprawniające do korzystania ze świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej zostały zwiększone, po raz pierwszy od 2006 r. (dla osoby samotnie gospodarującej z 477 zł do 542 zł, dla osoby w rodzinie z 351 zł do 456 zł) co zapewne miało wpływ na wartość wskaźnika ustawowej granicy ubóstwa za ostatni rok.

Wskaźniki warunków życia

22. Według syntetycznej charakterystyki warunków życia mieszkańców Polski, w tym województwa małopolskiego (sporządzonej przez Urząd Statystyczny w Krakowie za lata 2007-2011) **widać dla województwa małopolskiego nieznaczny spadek globalnego miernika poziomu życia**, podobnie jak dla czterech innych województw: mazowieckiego, śląskiego, pomorskiego i opolskiego, **przy równoczesnym znacznym wzroście miernika dla pozostałych regionów.** Zmiany spowodowały zmniejszenie się rozpiętości miernika pomiędzy województwami, **co może świadczyć o zmniejszeniu się dysproporcji poziomu życia w Polsce.** Mocna strona woj. małopolskiego, zasoby ludzkie oraz słabsza, choć porównywalna do średniej dla Polski, aktywność gospodarcza oraz dostępność usług społecznych miały wpływ na stosunkowo wysoki poziom zamożności mieszkańców w porównaniu do innych województw. **Jednocześnie zróżnicowanie sytuacji bytowej Małopolan w latach 2007 i 2011 nieznacznie wzrosło.**

23. **Poziom życia ludności, znacznie wyższy niż przeciętnie w województwie występował w miastach na prawach powiatów, a w szczególności w Krakowie. Korzystne warunki życia występowały w powiatach z otoczenia Krakowa: wielickim, krakowskim, bocheńskim i myślenickim oraz w dwóch powiatach zachodniej części woj. małopolskiego, rozwiniętych gospodarczo: oświęcimskim i chrzanowskim. Niższy poziom życia występował w powiatach wschodniej i południowej części województwa: brzeskim, tarnowskim, dąbrowskim, gorlickim, nowosądeckim, limanowskim, nowotarskim i tatrzańskim oraz w trzech powiatach zachodnich: wadowickim, olkuskim i suskim. Najtrudniejsze warunki życia występowały w powiatach rolniczych północnej części woj. małopolskiego: miechowskim i proszowickim.**
24. **Rozwarstwienie regionu pokazuje także analogiczna analiza przeprowadzona dla małopolskich gmin - miernik syntetyczny gminy z najmniej korzystnym poziomem życia musiałby wzrosnąć prawie dwukrotnie, aby osiągnąć poziom miernika gminy, w której ludziami żyje się najlepiej.**

Klienci pomocy społecznej

25. **Analiza struktury osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w poszczególnych powiatach i gminach Małopolski również odzwierciedla zróżnicowanie regionu.** Najmniejszy udział klientów pomocy społecznej odnotowano w Krakowie (3,4% ogółu mieszkańców) oraz powiecie krakowskim (4,5%). Natomiast powiaty: nowosądecki (14,2%), limanowski (13,5%), gorlicki (13,1%) i dąbrowski (12,9%) charakteryzowały się najmniej korzystnymi wskaźnikami w tym względzie. **Charakterystyka terytorialna związana z odsetkiem mieszkańców otrzymujących wsparcie z pomocy społecznej w danym powiecie jest zbliżona do zróżnicowania stopy bezrobocia w Małopolsce, szczególnie w przypadku powiatów o najmniej korzystnych wskaźnikach.**
26. **Podobnie przedstawia się mapa Małopolski biorąc pod uwagę odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.** Relatywnie najmniejszą grupę takich osób obsługiwały jednostki pomocowe w powiatach: oświęcimskim (24% korzystających długotrwale z pomocy społecznej w ogóle klientów), suskim (36%) oraz wielickim (38%). Natomiast największym odsetkiem takich klientów charakteryzował się powiat proszowicki, wskazywany jako teren o najtrudniejszych warunkach życia (71% długotrwale korzystających z pomocy w ogóle klientów OPS), a także powiaty: gorlicki (67%) i dąbrowski (55%), cechujące się także jednym z najwyższych odsetków osób korzystających ze świadczeń w ogóle i syntetycznymi wskaźnikami warunków życia lokujących je w grupie III, przedostatniej.

Powody korzystania z pomocy społecznej i infrastruktura pomocy

27. **Wśród przyczyn udzielania pomocy społecznej można wyróżnić problemy, które w ciągu ostatnich lat są dominujące w naszym regionie. W 2012 r. (podobnie jak w latach poprzednich) do głównych problemów klientów pomocy społecznej należało: bezrobocie (ponad 44,1% ogółu klientów pomocy społecznej), długotrwała choroba (35,1%), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (32,2%), niepełnosprawność (29,6%) oraz potrzeba ochrony macierzyństwa (22,5%). Obserwowany jest wzrost przyznawania świadczeń związanych z ochroną macierzyństwa, a także długotrwałą lub ciężką chorobą. Również w przypadku bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego notowany jest niewielki, ale stały wzrost. Bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego jest też**

najczęstszą (obok uzależnień rodziców) przyczyną umieszczania dzieci w pieczy zastępczej, zarówno rodzinnej, jak i instytucjonalnej. Odsetek klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z tytułu bezrobocia po okresie spadkowym zaczyna rosnąć.

28. Różnicowanie Małopolski w dostępie do usług, co było też aspektem badanym przy określaniu syntetycznego wskaźnika warunków życia w województwie, widać także w obrębie sektora pomocy społecznej i jego otoczenia. **Największe różnicowanie zasobów widać w Krakowie, często w miastach na prawach powiatów, a także w północno zachodniej części województwa (np. ośrodki interwencji kryzysowej, dzienne domy pomocy dla osób starszych, kluby i centra integracji społecznej, spółdzielnie socjalne itd.).**

Osoby starsze

29. Województwo małopolskie zamieszkuje **473 819 osób w wieku powyżej 65 roku życia. Stanowi to 14,1% ogólnej liczby ludności Małopolski.** Najlicniejszą grupą w tej kategorii osób są osoby w przedziale wiekowym 65-69 lat (29%).
30. Uwagę zwraca znaczne **różnicowanie procentowego udziału osób w wieku 65+ w ogólnej ludności poszczególnych powiatów.** Największy odsetek odnotowano w 2012 r. w powiecie miechowskim (17,3%) oraz miastach Krakowie (16,6%) i Tarnowie (16,3%). Najmniejszy z kolei udział seniorów w ogólnej populacji jest w powiatach nowosądeckim (11,3%), myślenickim (11,6%) i limanowskim (11,7%).

Stan zdrowia Małopolan

31. Na **występowanie długotrwałych problemów zdrowotnych** uskarża się około 39% mężczyzn mieszkających w kraju oraz aż 47% kobiet. Wartości te dla województwa małopolskiego są zbliżone. W przypadku tej kategorii również **zmienną najbardziej różnicującą odpowiedzi jest wiek: w Małopolsce długotrwałe problemy zdrowotne dotyczą aż 89% mężczyzn i 95% kobiet w wieku 70 lat i więcej.**
32. Według deklaracji ich opiekunów, w 2009 r. w **Małopolsce niespełna 12% dzieci doświadczało długotrwałych problemów zdrowotnych, co plasuje województwo na pierwszym, najlepszym miejscu spośród wszystkich regionów** (największym odsetkiem - 22,7% - dzieci z długotrwałymi problemami zdrowotnymi charakteryzuje się województwo podlaskie).
33. Zdecydowanie **najczęstszymi chorobami** lub dolegliwościami przewlekłymi dorosłych, dotyczącymi zarówno kobiety, jak i mężczyzn, **zamieszkujących województwo małopolskie, są bóle pleców, wysokie ciśnienie krwi** (14-18% spośród wszystkich wskazań), a kolejno także bóle szyi oraz zapalenie kości i stawów.
34. **Dzieci w Małopolsce najczęściej chorują przewlekłe na różnego rodzaju alergie** (15%). Kolejne, stosunkowo często występujące schorzenia to **choroby oka** – 6% oraz **astma** – 3%.
35. Ważnym czynnikiem wpływającym na stan zdrowia jest prawidłowa waga ciała – zmniejszająca ryzyko wystąpienia chorób układu krążenia, cukrzycy czy niepłodności. W przypadku kobiet wagę w normie posiada 52% mieszkank województwa (przy wartościach dla innych regionów wahających się pomiędzy 46% w przypadku województwa opolskiego a 55% w przypadku województw pomorskiego i warmińsko-mazurskiego). Do wagi powyżej normy przyznaje się łącznie 46% Małopolanek, **przy czym na otyłość cierpi już 16% kobiet w województwie (co jest wartością najwyższą w kraju, na równi z województwami lubelskim opolskim, śląskim i dolnośląskim).**

36. **Małopolska kobieta nieco rzadziej niż statystyczna Polka wykonuje badania cytologiczne.** 56% wykonało je w ciągu ostatnich 3 lat (średnie wartości dla Polski wynoszą odpowiednio 58%). Największym odsetkiem kobiet, które wykonały badania cytologiczne w ciągu ostatnich 3 lat charakteryzują się województwa zachodniopomorskie, lubuskie i wielkopolskie. Zmienną znacznie różnicującą kobiety według wykonania badań cytologicznych jest wiek. Badania cytologiczne najczęściej wykonują Małopolanki w wieku 30-49 lat (78% w ciągu ostatnich 3 lat) najrzadziej kobiety w wieku powyżej 70 lat (jedynie 18% w ciągu ostatnich 3 lat wykonało badanie cytologiczne).
37. Z kolei badanie mammograficzne kiedykolwiek wykonało 40% mieszkanek Małopolski, co plasuje województwo na przedostatnim miejscu spośród wszystkich regionów. **W ciągu ostatnich 3 lat badanie mammograficzne wykonało jedynie 26% Małopolanek, co plasuje nasze województwo na ostatnim miejscu wśród regionów Polski.** Największy odsetek przebadanych kobiet zamieszkuje województwo zachodniopomorskie (45%), a średnia dla Polski wynosi 40%.
38. Do palenia papierosów przyznawało się 17% kobiet i aż 32% mężczyzn zamieszkujących województwo małopolskie (dla Polski wartości te wynoszą 23% w przypadku kobiet i 37% w przypadku mężczyzn). Na tle pozostałych regionów są to bardzo dobre wyniki – **jesteśmy województwem, w którym odsetek palących mężczyzn jest najniższy**(najwyższym odsetkiem palaczy charakteryzuje się województwo zachodniopomorskie – 42% ogółu mężczyzn), **a pod względem palących kobiet plasujemy się na 3, korzystnej pozycji** (za województwami podkarpackim i świętokrzyskim).**Jednak w grupie kobiet w wieku rozrodczym 30-49 lat w Małopolsce pali aż 26%.**
39. W Małopolsce osoby z zaburzeniami spowodowanymi spożyciem substancji psychoaktywnych w 2009 roku stanowiły ponad jedną dziesiątą wszystkich osób leczonych psychiatrycznie. Przy czym zdecydowaną większość z nich stanowiły osoby z zaburzeniami wynikającymi ze spożycia alkoholu. W odniesieniu do osób leczonych psychiatrycznie uzależnionych od alkoholu najnowsze dane dla województwa przedstawia Urząd Statystyczny w Krakowie. Dane te dotyczą roku 2011 i obejmują jedynie leczenie ambulatoryjne. **W 2011 roku w Małopolsce osoby z zaburzeniami spowodowanymi spożyciem alkoholu stanowiły średnio 9,1% wszystkich osób objętych psychiatrycznym leczeniem ambulatoryjnym.** Był to wynik o 3 punkty procentowe niższy niż wynik całego kraju. Przyglądając się strukturze leczonych osób z zaburzeniami spowodowanymi używaniem alkoholu zauważamy, że **wśród nich zdecydowanie przeważają mężczyźni i mieszkańcy miast.**
40. **W grupie leczonych osób z zaburzeniami spowodowanymi używaniem innych niż alkohol substancji psychoaktywnych kobiety stanowią już jedną trzecią leczonych osób. Wyodrębnia się dysproporcja między mieszkańcami wsi i miast.** Mieszkańcy wsi stanowią 15,5% wszystkich leczonych z powodu zaburzeń wywołanych spożyciem substancji innych niż alkohol. **Istotna różnica w leczeniu psychiatrycznym między osobami spożywającymi alkohol a osobami spożywającymi inne środki psychoaktywne występuje również w przypadku osób niepełnoletnich. Jest to grupa wiekowa, w której przeważa leczenie psychiatryczne z powodu spożycia substancji psychoaktywnych innych niż alkohol nad leczeniem z powodu spożycia samego alkoholu.**

Umieralność

41. **Małopolska ma relatywnie korzystne wskaźniki umieralności niemowląt.** W roku 2012 na 1000 żywych urodzeń przypadało 3,8 zgonów, co jest wynikiem lepszym niż średnia krajowa i sytuuje województwo na drugim miejscu (za województwem świętokrzyskim – wskaźnik 3,6). Ten sam wskaźnik w Małopolsce w roku 2002 wyniósł 6,8 zgonów na 1000 żywych urodzeń. **Najmniejszą liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych w 2012 roku zanotowano w Nowym Sączu i powiatach dąbrowskim oraz olkuskim (poniżej 1). Z kolei niepokojąco wysoka umieralność noworodków, wyższa niż średnia krajowa (powyżej 9) zanotowana została w tym czasie w powiatach proszowickim i gorlickim.**
42. Według danych GUS **najczęstszymi przyczynami zgonów Małopolan są choroby cywilizacyjne, charakterystyczne dla społeczeństw wysokorozwiniętych - choroby układu krążenia (w 2012 roku 47% Małopolan zmarło z tej przyczyny, w Polsce 45,2% osób), choroby nowotworowe (odpowiednio 25,9% i 25,6%) oraz choroby układu oddechowego (odpowiednio 4,2% do 5,3%).** Na przestrzeni 2005-2011 ani w Polsce, ani w Małopolsce nie wystąpiły pod tym względem zasadnicze zmiany, czy przesunięcia procentowe.

Osoby niepełnosprawne

43. **W 2011 r. osoby niepełnosprawne (prawie lub biologicznie łącznie) w województwie małopolskim stanowiły 11,8% z ogółu Małopolan (394,3 tys.).** W skali całego kraju odsetek wszystkich osób niepełnosprawnych wynosił 12,2%. W przypadku miejsca zamieszkania, spośród ludności zamieszkującej miasta, niepełnosprawni stanowili **13,2% wszystkich mieszkańców małopolskich miast** zaś w przypadku ludności wiejskiej, osób niepełnosprawnych było mniej i stanowili oni 10,5% ogółu mieszkańców małopolskich wsi. **Biorąc pod uwagę płeć, w 2011 r. więcej było niepełnosprawnych kobiet (55%) niż niepełnosprawnych mężczyzn (45%).** Zarówno w miastach jak i na terenach wiejskich niepełnosprawnych kobiet jest więcej niż mężczyzn, ale przewaga ta jest wyższa w miastach (57% kobiet do 43% mężczyzn).
44. Częstotliwość niepełnosprawności w Małopolsce jest zróżnicowana terytorialnie. Patrząc na udział osób niepełnosprawnych w populacji danego powiatu, **najwyższy odsetek odnotujemy w Tarnowie (14,8%), Krakowie (14,2%), powiecie olkuskim (14%), Nowym Sączu i powiecie gorlickim (po 13,5%).** Biorąc natomiast pod uwagę liczby bezwzględne, najwięcej osób niepełnosprawnych mieszka w Krakowie (107,5 tys.), powiecie krakowskim (33,8 tys.), powiecie nowosądeckim (19,8 tys.), powiecie tarnowskim (17,9 tys.) oraz oświęcimskim (17,6 tys.).
45. **W roku akademickim 2011/2012 na małopolskich uczelniach wyższych studiowały 3 024 osoby niepełnosprawne, co stanowi niemal 10% wszystkich studiujących osób z niepełnosprawnością w Polsce.** Pod względem liczby niepełnosprawnych studentów Małopolska plasowała się na II miejscu w Polsce, za województwem mazowieckim. Liczba studentów niepełnosprawnych na małopolskich uczelniach systematycznie rośnie, przy czym **największy wzrost odnotowuje się w grupie osób z dysfunkcją narządów ruchu samodzielnie się poruszających (chodzący).** Na przestrzeni lat najmniej liczną grupę stanowili studenci niechodzący.
46. **Małopolska od lat plasuje się wśród województw o najmniejszej liczbie osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności lub choroby (obecnie na miejscu IV).** W ostatnich latach **obserwujemy jednak znaczny spadek liczby osób biernych zawodowo, które jako powód bierności podają chorobę lub niepełnosprawność.** Pozytywny trend dotyczy

zarówno Małopolski jak i całego kraju, przy czym patrząc na sytuację od roku 2003, obserwujemy, iż **spadek ten jest większy w Małopolsce niż przeciętnie dla Polski.** W województwie małopolskim w roku 2012 było 177 tysięcy osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności, a dekadę temu prawie dwa razy tyle – 329 tysięcy.

47. **W Małopolsce w roku 2012 wskaźnik zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lat był nieco niższy niż dla Polski ogółem** - w regionie 20,9% i 21,4% w skali kraju. **Jednak od 2007 roku odnotowujemy w województwie wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych.** Najwyższy poziom w tym okresie wskaźnik osiągnął w roku 2011 (21,2%).
48. W Małopolsce na koniec czerwca 2013 r. **osoby niepełnosprawne stanowiły 4,9% (7,9 tys.) wszystkich osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy. Małopolska znajduje się wśród sześciu regionów, które posiadają najwyższy odsetek osób niepełnosprawnych w rejestrach osób bezrobotnych.** Osoby niepełnosprawne stanowiły w Polsce na koniec czerwca 2013 r. 5,2% wszystkich osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy.
49. **Dostęp do warsztatów terapii zajęciowej na swoim terenie mają niepełnosprawni mieszkańcy każdego z powiatów regionu.** Obecnie w województwie małopolskim **funkcjonuje 107 zakładów pracy chronionej** - zlokalizowane są one na terenie 33 małopolskich gmin (w 18 powiatach), z czego aż 50 zakładów zlokalizowanych jest w Krakowie. Małopolska posiada **jedynie 6 zakładów aktywności zawodowej** (z czego dwa zakłady zlokalizowane są w Krakowie). Dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które posiadają orzeczony stopień niepełnosprawności, w województwie małopolskim w 2012 roku wsparcie oferowały **74 środowiskowe domy samopomocy**. 14 z nich zlokalizowanych było w Krakowie. Powiat tatrzański był jedynym, który w 2012 roku nie dysponował ani jednym ŚDS na swoim terenie.

Adopcja i piecza zastępcza

50. **W 2012 r. w 1 189 sprawach (67%) małopolskie sądy orzekły o ograniczeniu władzy rodzicielskiej** (w 2009 r. – w 1 429), natomiast w 559 (31%) – o jej pozbawieniu (w 2009 r. – w 586). Dodatkowo w 2012 roku w 30 przypadkach (2%) władza rodzicielska została zawieszona.
51. **W 2012 roku w Małopolsce w wyniku przeprowadzonych procedur adopcyjnych 182 rodziny przysposobiły 234 dzieci.** Dwoje dzieci zostało adoptowanych w ramach procedur międzynarodowych.
52. Na dzień 31 stycznia 2014 r. w małopolskich ośrodkach adopcyjnych było zgłoszonych 286 rodzin oczekujących na przysposobienie pierwszego dziecka oraz 52 rodziny oczekujące na przysposobienie kolejnego dziecka – łącznie jest to 338 rodzin. Ponadto 181 rodzin było w trakcie przygotowania do uzyskania kwalifikacji do przysposobienia dziecka.
53. Na koniec grudnia 2012 r. **w ramach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce funkcjonowały:**
- **1 393 rodziny zastępcze spokrewnione**, w których przebywało 1 813 dzieci;
 - **700 rodzin zastępczych niezawodowych**, w których przebywało 924 dzieci;
 - **142 rodziny zastępcze zawodowe**, w których przebywało 408 dzieci;
 - **20 rodzinnych domów dziecka**, w których przebywało 143 dzieci.

łącznie w rodzinnych formach pieczy zastępczej pod opieką znajdowało się 3 288 dzieci i młodzieży. Najliczniejszą grupę w rodzinnej pieczy zastępczej stanowią dzieci w przedziale wiekowym 7-13 lat – 37%. Nie ma znaczących różnic w tym względzie pomiędzy poszczególnymi

formami pieczy – we wszystkich dominującą kategorią jest grupa wiekowa 7-13 lat, a najmniej liczną – dzieci najmłodsze.

54. W 2012 roku w Małopolsce zostały przeszkolone 83 osoby, będące kandydatami na rodziny zastępcze niezawodowe. Ponadto przeszkolono 57 kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe oraz 4 osoby aspirujące do prowadzenia rodzinnych domów dziecka.
55. **Główne przyczyny umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej (wychowankowie w pieczy rodzinnej) to: uzależnienia rodziców – 31% przypadków oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – 28%. Tylko ok. 5% dzieci znajduje się w pieczy zastępczej ze względu na bycie sierotą, a kolejnych 4% – z powodu wyjazdu zarobkowego rodzica/rodziców za granicę.**
56. **Dzieci umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej rzadko ją opuszczają – 294 przypadki w roku 2012 wśród dzieci do 18 roku życia. Pod względem powodów opuszczenia rodzinnej pieczy zastępczej wśród osób niepełnoletnich dominuje powrót do rodziny naturalnej – w przypadku 38,8% dzieci sytuacja rodziny uległa poprawie na tyle, iż dziecko mogło wrócić do domu. Następnie jako powód opuszczenia pieczy rodzinnej należy wskazać przysposobienie – w 2012 roku adoptowanych zostało 99 dzieci (33,7%) przebywających ostatnio w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka. Co piąte dziecko zostało skierowane do placówki opiekuńczo-wychowawczej.**
57. **Z grupy osób pełnoletnich, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą, ponad połowa (55,9%, 114 osób) założyła własne gospodarstwa domowe.**
58. **W 2012 roku w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało (w ciągu całego roku) ok. 1 850 osób, tj. blisko dwukrotnie mniej niż w rodzinnej pieczy zastępczej. Na przestrzeni ostatnich 5 lat odnotowujemy spadek liczby dzieci i młodzieży w placówkach socjalizacyjnych oraz wzrost liczby wychowanków w placówkach typu rodzinnego.**
59. **W instytucjonalnej pieczy zastępczej częściej przebywają starsze dzieci. Najliczniejszą grupę wśród wychowanków małopolskich placówek opiekuńczo-wychowawczych, ponad 760 osób, stanowiła młodzież w wieku 14-17 lat (54,1%).**
60. **Ponad trzy czwarte wychowanków posiada biologicznych rodziców, 17,9% stanowią półsieroty, a 3,4% to sieroty. Biorąc pod uwagę stan na koniec grudnia 2012 roku, można wskazać, iż istnieją dwie główne przyczyny, z powodu których dzieci z małopolskich rodzin zostały skierowane do placówek: bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (42,5%) oraz uzależnienie rodziców od substancji psychoaktywnych (30%). Kolejne 7% dzieci trafiło do placówek na skutek stosowania przemocy w rodzinie. Opisane wyżej trendy są zbliżone do sytuacji dotyczącej pieczy rodzinnej.**
61. **Z grupy ok. 1 850 wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych w 2012 r. opuściło je 518 osób, w tym 370 wychowanków niepełnoletnich i 148 pełnoletnich. Powrót do rodziny naturalnej wśród osób do 18 roku życia dotyczył 55% wychowanków z grupy opuszczających, 12% spośród wszystkich opuszczających zostało przeniesionych do rodzinnej pieczy zastępczej, kolejnych 30 zostało adoptowanych. Co dziesiąty do 18 r.ż. opuszczający placówkę został umieszczony w młodzieżowym ośrodku wychowawczym.**
62. **W grupie pełnoletnich opuszczających placówki 66,9% powróciło do rodzin naturalnych, a 25,7% założyło własne gospodarstwa domowe. Liczby te wskazują, iż prawie trzy razy więcej osób wraca do środowiska, w którym się wychowywało przed umieszczeniem w placówce, niż decyduje się i ma możliwość rozpocząć samodzielne życie. Warto podkreślić w tym miejscu odmienną sytuację w tym zakresie osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą. W tej**

grupie, odsetek osób usamodzielniających się w pełnym znaczeniu tego słowa, jest niemal o połowę mniejszy.

Wykształcenie

63. **Absolwenci szkół wyższych w Małopolsce stanowili 17,2% ludności** (średnia Polski 16,8%), **co sytuuje Małopolskę na trzecim miejscu w Polsce** (za województwami mazowieckim i śląskim). **O poziomie wykształcenia mieszkańców województwa Małopolskiego świadczy także występowanie niskiego odsetka osób bez ukończonej szkoły podstawowej.** Wg NSP 2011 udział tej kategorii osób w grupie mieszkańców powyżej 13 roku życia wyniósł 1,1%. Odsetek ten był o 0,3% niższy od wartości charakteryzującej ludność całej Polski. **Na tle pozostałych województw był to czwarty z najniższych wyników w kraju. Jedynie 2,8% osób w Małopolsce w wieku 18-24 skończyło edukację na etapie gimnazjum lub niższym. Był to najlepszy wynik wśród województw w Polsce** (średnia krajowa 5,7%).

Żłobki i wykształcenie przedszkolne

64. **Wskaźnik dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych w Małopolsce wyniósł w roku 2012 - 32,3** (dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych w ujęciu rocznym na 1000 dzieci w wieku do lat 3) **i był niższy niż średnia krajowa – 37,9. Małopolska znalazła się dopiero na 11 miejscu wśród regionów pod tym względem.** Najwyżej w rankingu znalazło się województwo opolskie – wskaźnik 72,1, najniżej pomorskie – 23,1. Pięć małopolskich powiatów nie dysponowało żadną instytucjonalną formą opieki dla dzieci poniżej 3 roku życia.

65. **Średni poziom uprzedzszkolnienia w województwie Małopolskim w roku 2012 dla dzieci w wieku 3-5 lat wyniósł 69,8%.** 125 gmin w Małopolsce znajduje się poniżej średniego progu, **a 13 z nich ma poziom uprzedzszkolnienia poniżej 40% (większość to gminy wiejskie).** Najtrudniejsza sytuacja jest w gminie wiejskiej Limanowa oraz w gminie Słaboszów w powiecie miechowskim (odpowiednio 26,3% oraz 29%). Najniższe uprzedzszkolnienie dotyczy powiatów tatrzańskiego oraz nowosądeckiego – niewiele ponad 50% dzieci w wieku 3-5 lat uczęszcza tam do przedszkola. Dla porównania w dwóch powiatach, które osiągnęły najlepsze wyniki (chrzanowski i oświęcimski) liczba dzieci uczących się w placówkach przedszkolnych przekracza 70%. **W roku 2012 wskaźnik uprzedzszkolnienia wśród dzieci 3-5 w Polsce wyniósł 69,7%. Najwyższy był w województwie opolskim– 77,9%, natomiast najniższy w warmińsko-mazurskim (60,4%). Małopolska z uprzedzszkolnieniem na poziomie 69,8% uplasowała się w tym czasie na poziomie średniej krajowej.** Jednak lata 2006-2010 były dla Małopolski czasem intensywnych działań na rzecz upowszechnienia edukacji przedszkolnej. **W roku 2006 w różnych formach wychowania przedszkolnego uczestniczyło jedynie 43% małopolskich dzieci w wieku 3-5 lat, natomiast w roku 2010 było ich już 64%. Niestety, wzrost tego wskaźnika nie miał charakteru równomiernego – obserwowano znaczącą dysproporcję pomiędzy gminami miejskimi i wiejskimi, na niekorzyść tych drugich.**

Ośrodki dla dzieci i młodzieży

66. Małopolska dysponuje tylko jednym Młodzieżowym Ośrodkiem Socjoterapii. W naszym województwie znajdują się 4 Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze. Ogółem w kraju funkcjonuje 79 takich placówek – najwięcej w województwie Mazowieckim i Dolnośląskim (odpowiednio 14 i 11).

Sprawdziany i egzaminy końcowe

67. **Na przestrzeni lat 2005-2013 średnie wyniki ze sprawdzianu szóstoklasisty były w Małopolsce w zasadzie coraz niższe.** Najniższy wynik uczniowie uzyskali w roku 2009 (58,4% - średnia z możliwych do uzyskania punktów). Przy czym w porównaniu do województw z grypy objętych działaniem Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej Kraków - OKE (małopolskie, lubelskie, podkarpackie), małopolscy szóstoklasiści uzyskiwali wyniki nieznacznie wyższe w całym analizowanym okresie. **Średnia ogólnopolska wyników ze sprawdzianu szóstoklasisty w roku 2013 wyniosła 60%, średni wynik dla małopolski wyniósł 62,84%, co przewyższa średnią krajową i jest nadal najwyższym wynikiem w obszarze OKE Kraków.** Najwyższy średni wynik w woj. Małopolskim uzyskało miasto Kraków (70,9%), a z powiatów wielicki i krakowski (po 64,5%). Najniższe średnie wyniki otrzymali uczniowie w powiecie tatrzańskim (58%).
68. **Małopolscy gimnazjaliści w 2013 roku uzyskali średnio wynik najwyższy w obszarze Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej Kraków (OKE), jednak niższy niż w roku 2012.** W części humanistycznej średnia z języka polskiego wyniosła 64,12%, a z historii i WOS 60,19%. W części matematyczno-przyrodniczej średnia z matematyki to 51,48%, a z przedmiotów przyrodniczych 51,41%. W roku 2013 ok. 53% gimnazjalistów zdawało język nowożytny na poziomie podstawowym. Uczniowie z Małopolski z języka angielskiego na poziomie podstawowym otrzymali średnią 64,28% (średnia OKE 63,32%), z niemieckiego 60,46% (średnia OKE Kraków 58,24%). Na poziomie rozszerzonym średnie wyniki w Małopolsce z j. angielskiego wyniosły 45,06% (44,09% średnio w OKE Kraków), a niemieckiego 43,48% (42,17% w OKE Kraków).
69. W sesji letniej 2013 małopolscy uczniowie mogli przystąpić do **egzaminów zawodowych w zasadniczych szkołach zawodowych** z 38 zawodów. Najpopularniejszymi zawodami w Małopolsce był kucharz małej gastronomii, sprzedawca, mechanik pojazdów samochodowych. Część pisemną zdało 82,7% spośród zdających. Do egzaminu praktycznego podeszło 92,8% uprawnionych, a zdało 97,7% z nich. **84,1% spośród zdających 2 etapy otrzymało dyplom.** Z kolei **w technikach i szkołach policealnych** małopolscy uczniowie w 2012 roku mogli zdawać egzaminy z 74 zawodów. Najpopularniejszymi zawodami wśród absolwentów techników i szkół policealnych w Małopolsce był technik ekonomista oraz technik informatyk. Do egzaminu w technikach i szkołach policealnych w Małopolsce przystąpiło 94% zgłoszonych, a część pisemną zdało 88,3%. Do części praktycznej przystąpiło 90% z nich, natomiast zdało 72,9%. **Wśród zdających dwa etapy dyplom otrzymało 70,9%.**
70. Według danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w województwie Małopolskim tegoroczni absolwenci stanowili 91% **maturzystów.** Spośród zdających, którzy przystąpili do wszystkich egzaminów obowiązkowych (30 259 osób) **84% zdało egzamin (średnia wyższa niż krajowa).** Średnia krajowa wyników z języka polskiego na poziomie podstawowym wyniosła 55%, a na poziomie rozszerzonym 63%. W Małopolsce wyniki te były nieco wyższe – średnia z poziomu podstawowego to 57%, a z poziomu rozszerzonego – 67%. Krajowa średnia na poziomie podstawowym z matematyki wyniosła 55%. Na poziomie rozszerzonym średnia krajowa to 54%. W Małopolsce średnia na poziomie podstawowym wyniosła 57%, natomiast na poziomie rozszerzonym 56%. Zdawalność matury 2013 w podziale na powiaty w województwie Małopolskim wahała się pomiędzy 89% w powiecie wadowickim (88% w powiecie chrzanowskim i limanowskim), a 74% w powiecie tarnowskim i 75% w powiecie proszowickim. W samym Krakowie zdawalność wyniosła 86%, w Nowym Sączu 83%, a w Tarnowie 84%.

Aktywność zawodowa

71. W ostatnim kwartale 2012 r. **połowę ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej stanowią osoby pracujące - 50,2%,44,2% - osoby bierne zawodowo a 5,6% - osoby bezrobotne.** Współczynnik aktywności zawodowej, czyli odsetek aktywnych zawodowo (pracujących i bezrobotnych) w populacji osób w wieku 15 i więcej wynosił w tym czasie 55,8%. Współczynnik aktywności zawodowej liczony do osób w wieku produkcyjnym osiągnął w IV kwartale poziom 72,7%. **Pod względem średniorocznej wysokości wskaźnika aktywności zawodowej (zarówno liczonego do ludności w wieku 15+, jak i do ludności w wieku produkcyjnym) Małopolska plasowała się w 2012 r. na 10 miejscu w kraju.** Podejmowanie nauki i uzupełnianie kwalifikacji jest drugim w kolejności najczęstszym powodem bierności zawodowej. Główną przyczyną bierności zawodowej jest odejście na emeryturę. **W stosunku do 2011 roku sytuacja w strukturze aktywności ekonomicznej ludności poprawiła się,** bowiem na 1 000 osób pracujących przypadały 992 osoby niepracujące (bierne zawodowo i bezrobotne), w 2011 r. było to 1 012 osób. **Wskaźnik zatrudnienia** ukazujący udział pracujących w ludności w wieku 15 lat i więcej kształtował się w Małopolsce w IV kwartale 2012 r. na poziomie 50,2%, czyli **nieco niższym niż poziom średniokrajowy 50,4%.**

Bezrobocie rejestrowane

72. **Liczba osób bezrobotnych w rejestrach powiatowych urzędów w Małopolsce wzrosła o ponad 11% w stosunku do roku 2011.** Jednak **stopa bezrobocia rejestrowanego** w Małopolsce od lat utrzymuje się na niższym poziomie niż w kraju – różnica oscyluje wokół dwóch punktów procentowych (**11,5%** w Małopolsce w stosunku do **13,4%** w Polsce w 2012 r.). **W 2012 roku wzrost stopy bezrobocia w stosunku do roku poprzedniego wyniósł 1 punkt procentowy w województwie oraz 0,9 p.p. w Polsce.** Niestety według prognoz ekspertów wskaźnik ten dla małopolski będzie nadal rósł w 2013 roku (przypuszczalnie osiągnie poziom ok. 12,5%). Rok 2012 przyniósł wzrost stopy bezrobocia we wszystkich województwach. **Małopolska plasowała się, tak samo jak w latach poprzednich, na czwartym miejscu w rankingu województw pod względem wartości stopy bezrobocia (za województwem wielkopolskim, mazowieckim i śląskim).** Jednak wzrost liczby osób bezrobotnych był w tych regionach bardziej widoczny niż w pozostałych. **We wszystkich powiatach stopa bezrobocia rejestrowanego wzrosła w stosunku do poprzedniego roku.**
73. **Bezrobocie w Małopolsce jest zróżnicowane terytorialnie. Od lat najniższa stopa bezrobocia utrzymuje się w Krakowie (5,9% w 2012 roku).** Podobnie jak rok wcześniej powiatami o dobrym wyniku na koniec 2012 roku były: Tarnów, Nowy Sącz i powiat bocheński. W zeszłym roku również w powiecie krakowskim odnotowano wartość stopy poniżej średniej w Małopolsce. **Kolejny rok z rzędu powiatem o najmniej korzystnej wartości stopy bezrobocia okazał się powiat dąbrowski (19,9%).** Również trudna sytuacja wystąpiła, podobnie jak w latach poprzednich, w powiecie limanowskim (18,8%) i nowosądeckim (18,1%). Różnica stopy bezrobocia pomiędzy Krakowem a powiatem dąbrowskim – w 2012 roku wyniosła 14%.
74. W żadnym powiatowym urzędzie pracy nie zanotowano spadku liczby osób bezrobotnych w rejestrze w stosunku do roku poprzedniego. **Do obszarów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych w ostatnim roku był największy, należały: miasto Kraków (23%), powiat bocheński (18,4%) i chrzanowski (18%).**

Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy

75. Na tle innych krajów UE, **Polska ma jedną z niższych stóp zatrudnienia kobiet** mających dzieci w wieku 0-5 lat, a także kobiet w wieku przedemerytalnym. **W Małopolsce liczba kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka systematycznie rośnie od 2008 roku** (w 2009 r. – 9,9 tys. kobiet, w 2012 r. – ponad 15,8 tys. kobiet, **9,7% ogółu bezrobotnych**). Pośród bezrobotnych kobiet, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka ponad 73% stanowią kobiety długotrwale bezrobotne. Pośród kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka największy odsetek (52%) stanowią kobiety w wieku od 25 do 35 lat. Najniższy udział kobiet bezrobotnych, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka w ogóle bezrobotnych występuje w Krakowie powiecie tatrzańskim i wadowickim – do 5,5%, najwyższy natomiast w powiatach: dąbrowskim, nowosądeckim i miechowskim (od 13% do prawie 14%).
76. Na koniec 2012 r. w małopolskich powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 8 679 osób o statucie **samotnie wychowujących dzieci do lat 18. Osoby te stanowiły 5,4% ogółu bezrobotnych**. Od 2009 r. obserwowany jest zarówno w Małopolsce, jak i w całym kraju, stopniowy wzrost udziału tej grupy w bezrobotnych ogółem. W przeważającej części bezrobotnymi osobami samotnie wychowującymi dzieci są kobiety. W populacji małopolskich bezrobotnych odnotowano też 1 200 bezrobotnych samotnych ojców. **Miejscem zamieszkania samotnych rodziców zarejestrowanych jako osoby bezrobotne zdecydowanie częściej jest miasto**. Wg stanu na koniec 2012 r. tylko 39,4% samotnych bezrobotnych rodziców mieszkało na terenach wiejskich. Największy odsetek samotnych rodziców odnotowano wśród bezrobotnych zarejestrowanych w dużych ośrodkach miejskich: Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie oraz w powiatach: chrzanowskim i oświęcimskim, czyli tych najbardziej zurbanizowanych. Duży udział tej grupy występował także w powiatach zlokalizowanych wokół dużych miast. Przykładem są tu powiaty: krakowski, wielicki.
77. W Małopolsce **odsetek osób w wieku do 25 lat w ogóle bezrobotnych** w 2012 r. wynosił 24,6%, co oznacza, że uległ zmniejszeniu w stosunku do 2011 roku, nadal jednak był to **najwyższy odsetek w Polsce**. Stopa bezrobocia w grupie osób młodych była niemal trzykrotnie wyższa niż dla całej populacji. Młodzi bezrobotni są „rozsiani” po całym województwie. Lepszą sytuację mają w dużych miastach, zwłaszcza w Krakowie, gdzie udział tej kategorii wśród ogółu zarejestrowanych był najniższy. Nie zmienia to faktu, że to w Krakowie wzrost liczby osób bezrobotnych do 25. roku życia w roku 2012 był największy (wzrost o 17,8%). Do powiatów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych do 25. roku życia w roku 2012 był największy obok Krakowa należały powiat nowotarski (12,8%) i powiat suski (12,3%). W pięciu powiatach liczba osób bezrobotnych z omawianej kategorii spadła – były to: powiat dąbrowski (-7%), miechowski (-6,6%), a także gorlicki (-0,7%), brzeski (-0,6%) oraz olkuski (-0,2%). Podobnie jak rok wcześniej najniższy odsetek pośród bezrobotnych stanowiły osoby młode w: Krakowie (11,5% ogółu zarejestrowanych), Tarnowie (18,2%), powiecie chrzanowskim (19,9%) oraz w Nowym Sączu (20%). Powiaty, które znacznie przewyższały średnią wojewódzką pod względem udziału osób do 25 roku życia wśród bezrobotnych, były te same, co w 2011 r., czyli: proszowicki (38,5%), miechowski (33,7%) oraz tarnowski (32,7%). Również w powiatach bocheńskim i suskim osoby młode stanowiły prawie 1/3 bezrobotnych zarejestrowanych w PUP.
78. **Osoby powyżej 50. roku życia to grupa o najniższym wskaźniku zatrudnienia według BAEL**. Odsetek osób bezrobotnych w tej kategorii wiekowej znajdujących się w rejestrach małopolskich PUP rósł od kilku lat i w 2012 roku osiągnął poziom 19,2%. **Liczba osób powyżej 50. roku życia**

w rejestrach wzrosła o **17,3% (4,5 tys. osób)**. Dynamika wzrostu była ponad dwukrotnie wyższa niż w roku poprzednim. Porównując sytuację w Małopolsce do innych województw należy zauważyć, że **wzrost ten był najwyższy w skali kraju**. Jednocześnie pod względem udziału osób bezrobotnych w wieku 50+ w ogólnej liczbie bezrobotnych, Małopolska charakteryzuje się jedną z najniższych wartości w kraju (3 pozycja za województwami podkarpackim i lubelskim). Najniższy odsetek osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia w 2012 roku odnotowano w powiatach: proszowickim (11,8%), miechowskim (12,2%) i dąbrowskim (12,7%). Wysoki udział bezrobotnych w wieku 50+ wystąpił natomiast, podobnie jak w roku poprzednim, w Krakowie (27,8%), powiecie wielickim (22,9%) i tatrzańskim (22,4%), a także w Tarnowie (22,2%).

Bezrobocie rodzinne

79. W województwie małopolskim **problem „bezrobocia rodzinnego” dotyczy 17 691 gospodarstw** (39 599 osób w tych gospodarstwach), czyli **24,6% zarejestrowanych bezrobotnych**. **Oznacza to, że co czwarty bezrobotny zamieszkuje gospodarstwo domowe, w którym dwie lub więcej osób pozostają „na bezrobociu”**. Zdecydowanie najczęściej zjawisko to obejmuje dwie osoby zarejestrowane jako bezrobotne zameldowane pod tym samym adresem (17,9% ogółu bezrobotnych). Zdecydowanie **najwięcej osób bezrobotnych zameldowanych pod jednym adresem zarejestrowanych jest w powiatach limanowskim, dąbrowskim oraz nowosądeckim**. Należy zauważyć, że jednocześnie są to powiaty, w których stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2012 roku była najwyższa spośród wszystkich powiatów w województwie (powiat dąbrowski – 19,9%, limanowski – 18,8%, nowosądecki – 18,1%), a także są to powiaty z największym odsetkiem osób korzystających z pomocy społecznej w liczbie mieszkańców. **Ponadto, te powiaty charakteryzują się nie tylko dużą liczebnością gospodarstw, które dotyka zjawisko „bezrobocia rodzinnego”, ale także najwyższym udziałem gospodarstw, w których zameldowanych jest duża liczba osób bezrobotnych – tj. 4 osoby i więcej**. Zdecydowana większość omawianej kategorii osób bezrobotnych to osoby młode, bez stażu pracy. Najbardziej liczną grupę stanowią osoby pozostające bez pracy dłużej, niż 24 miesiące (27,7%), a także osoby zarejestrowane jako bezrobotne krócej, niż 3 miesiące (21,7%). Zmienną charakteryzującą osoby bezrobotne należące do kategorii „bezrobocia rodzinnego” jest również wykształcenie. W województwie małopolskim zjawisko to dotyka przede wszystkim osoby z wykształceniem zawodowym (1/3 bezrobotnych objętych „bezrobociem rodzinnym”), pomaturalnym/policealnym i średnim zawodowym (prawie 25% osób) oraz gimnazjalnym i niższym (22,7%). Dane te są zbieżne z danymi dotyczącymi ogółu osób widniejących w rejestrach bezrobotnych w województwie.

Infrastruktura wsparcia osób bezrobotnych

80. W województwie małopolskim w 2012 roku funkcjonowało **5 centrów integracji społecznej (CIS)** oraz **12 klubów integracji społecznej (KIS)**. W Krakowie funkcjonowały 2 kluby oraz 2 centra integracji. Obecnie w województwie małopolskim funkcjonuje **55 spółdzielni socjalnych**. Zlokalizowane są one na terenie 17 małopolskich gmin, z czego aż 36 spółdzielni funkcjonuje na terenie miasta Krakowa. Mieszkańcy 8 małopolskich powiatów nie utworzyli jeszcze żadnej spółdzielni socjalnej – powiaty: bocheński, brzeski, dąbrowski, miechowski, oświęcimski, proszowicki, tarnowski i tatrzański. **Sytuacja Małopolski pod względem liczby spółdzielni socjalnych korzystnie przedstawia się na tle kraju**. W Polsce obecnie zarejestrowanych jest 687

spółdzielni socjalnych. Najwięcej zlokalizowanych jest w województwie wielkopolskim (83 spółdzielnie), a następnie w województwach: mazowieckim (64) i łódzkim (63). Małopolska zajmuje pod tym względem szóste miejsce w kraju.

Migracje zagraniczne w Małopolsce

81. Wg danych spisowych **2011r. za granicą powyżej 3 miesięcy przebywało** 187,4 tys. Małopolan (**ok.5,6% ludności województwa – nieco więcej niż średnia krajowa wynosząca 5,3%**). **Na emigrację zdecydowały się w większości osoby młode.** Ponad 26% z nich było w wieku 20-29 lat, a prawie 55% - w wieku 20-39 lat. Według tych samych danych Małopolanie stanowili 9,3% z ogółu emigrantów z Polski przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy. Od 2002 r. nastąpiło odwrócenie proporcji, jeśli chodzi o miejsce zamieszkania emigrantów – w 2011 r. **większość stanowiła ludność z terenów miejskich**, podczas gdy w roku 2002 większość stanowili mieszkańcy wsi. Wśród migrujących osób, zarówno z terenów miejskich jak i wiejskich, **dominowały kobiety** – odpowiednio 51,2% oraz 50,7%. Tylko wśród 20,4% emigrantów z Małopolski udało się ustalić przyczynę przebywania za granicą. Zdecydowanie najczęstszym powodem wyjazdu było podjęcie pracy za granicą (ponad 72%), w tym najczęściej osób wymieniło jako główny powód **wyższe zarobki za granicą i trudności w znalezieniu pracy w kraju** (odpowiednio 32,3% i 30,4%). W 10,6% (114,8 tys. gospodarstw) małopolskich gospodarstw domowych przynajmniej jedna osoba przebywa za granicą, co sytuuje region powyżej średniej krajowej (wynoszącej 9,6%), 43% małopolskich gospodarstw z osobami za granicą stanowiły te, których wszyscy członkowie byli na emigracji.
82. Do roku 2008 (za wyjątkiem roku 2005), saldo migracji zagranicznych w Małopolsce było ujemne, co znaczy, że więcej osób wymeldowywało się z województwa, niż w nim zameldowywało. Natomiast **od roku 2009 saldo migracji zagranicznych w Małopolsce jest dodatnie, choć malejące. W roku 2012 więcej mężczyzn powróciło z migracji zagranicznej do Małopolski niż wyjechało, podczas gdy wśród kobiet sytuacja była odwrotna.**
83. Porównując sytuację migracji zagranicznych w roku 2012 pomiędzy województwami obserwujemy, że **Małopolska jako jedno z 4 województw ma saldo migracji dodatnie** (uplasowała się na drugim miejscu, za województwem Mazowieckim). Ogólne saldo migracji dla Polski było ujemne i wyniosło -6617, co dodatkowo podkreśla odmienną sytuację Małopolski, gdzie saldo migracji jest dodatnie. **Za dodatnie saldo migracji zagranicznych w Małopolsce odpowiadają przede wszystkim zameldowania z zagranicy w Krakowie**, w drugiej kolejności w powiecie tarnowskim (rozpoczęte w 2009 roku, wcześniej saldo migracji ujemne – właśnie tam występuje największa zmiana trendu na przestrzeni 2004-2012). Obserwujemy **bardzo duże ujemne saldo w Tarnowie** – sytuację bardzo odmienną od pozostałych powiatów (ten trend jest stały na przestrzeni 2004-2012). Jeśli przedstawimy migracje w powiatach w podziale ze względu na płeć możemy wyciągnąć wnioski, że do Krakowa z migracji zagranicznych wróciło w roku 2012 zdecydowanie więcej mężczyzn niż kobiet. Do powiatu krakowskiego, czy nowotarskiego wrócili tylko mężczyźni. Odwrotna sytuacja wystąpiła tylko w powiecie bocheńskim. Widać też dużą przewagę w emigracji kobiet nad mężczyznami w Tarnowie.

Migracje wewnętrzne

84. **W roku 2012 dziewięć powiatów Małopolski miało dodatnie saldo migracji wewnętrznej. Najwyższe, ponad 2000 osób – powiat krakowski.** Saldo ponad 1000 osób uzyskał jeszcze powiat

wielicki. Tak duże dodatnie saldo migracji w województwie odpowiadają przede wszystkim przyjazdy do powiatu krakowskiego, wielickiego i Krakowa. Największe saldo migracji ujemne ma miasto Tarnów (podobnie sytuacja wygląda przy migracji zagranicznej), Nowy Sącz oraz powiaty gorlicki i olkuski. **Całościowa analiza pokazuje, że pod względem migracji to właśnie w Tarnowie występuje największy odpływ ludności.**

Prognozy migracji

85. Zgodnie z prognozami GUS **w perspektywie roku 2035 saldo migracji zagranicznych w Małopolsce będzie dodatnie.** Jednak, wśród podregionów **stałe ujemne saldo migracji zagranicznych do roku 2035 prognozowane jest w podregionie oświęcimskim.** Jest to jedyny podregion Małopolski z prognozowanym stałym ujemnym saldem migracji zagranicznych. Stałe dodatnie saldo migracji zagranicznych prognozuje się w Krakowie i podregionie nowosądeckim, od roku 2017 będzie ono dodatnie w podregionie krakowskim, a od 2018 w podregionie tarnowskim.
86. Zgodnie z tymi samymi danymi, **w perspektywie roku 2035, również saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały będzie dodatnie,** co oznacza, województwo małopolskie jako całość będzie zdecydowanie województwem „napływowym” w całym badanym okresie. Jednak **stałe dodatnie saldo migracji wewnętrznych jest prognozowane tylko dla podregionu krakowskiego oraz miasta Kraków.** Dla podregionów nowosądeckiego, oświęcimskiego oraz tarnowskiego prognozuje się ujemne saldo migracji wewnętrznych.

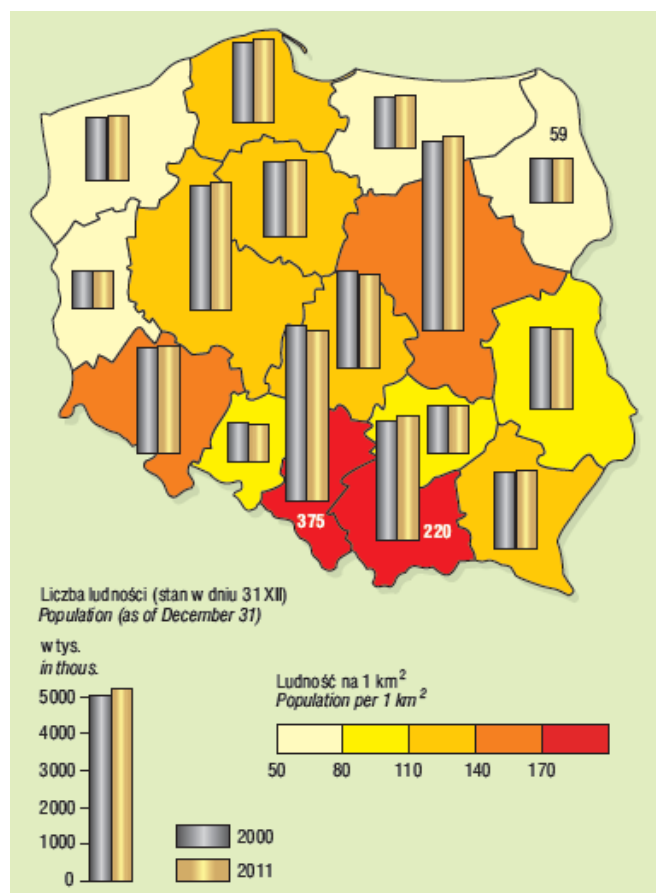
TŁO DEMOGRAFICZNE

Ludność

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 (NSP 2011) w Polsce stale zamieszkuje 38 511 824 osób, wśród których kobiety stanowią 51,6%. Ludność mieszkająca na terenach wiejskich stanowi 39,2%, czyli 15,1 mln osób. Populacja Małopolski liczy 3 337 471 osób, przy czym kobiety stanowią 51,5%, a ludność zamieszkała na wsi – 50,8%. W porównaniu do wyniku przeciętnego dla kraju (39,2% ludności mieszkającej na wsi), Małopolskę cechuje relatywnie niski poziom zurbanizowania. Większymi odsetkami osób mieszkających poza miastami charakteryzują się tylko 3 województwa: podkarpackie (58,6%), świętokrzyskie (54,9%) i lubelskie (53,5%). W porównaniu do stanu z 2002 r., ludność Małopolski zwiększyła się o 105,1 tys. osób, przy czym znacząco wyższy przyrost miał miejsce wśród ludności zamieszkującej tereny wiejskie – 91 tys. osób. „Zwiększenie udziału liczby ludności wiejskiej na niekorzyść miast w dużej mierze jest spowodowane rozwojem ośrodków podmiejskich (skupionych głównie wokół trzech miast na prawach powiatu), do których migrowały osoby młode.”¹

Ogólny wyższy przyrost ludności odnotowało jedynie województwo mazowieckie (144,6 tys.), a sześć innych województw doświadczyło ubytku ludności. Gęstość zaludnienia w Małopolsce należy do jednej z największych w kraju i wynosi 220 osób/km², przy średniej dla kraju liczącej 123 osoby/km.²

Mapa 1. Liczba ludności oraz gęstość zaludnienia w województwach

Źródło: Rocznik demograficzny 2012, GUS, Warszawa 2012, s. 525

¹Warunki życia ludności w województwie małopolskim w latach 2007-2011, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2012.

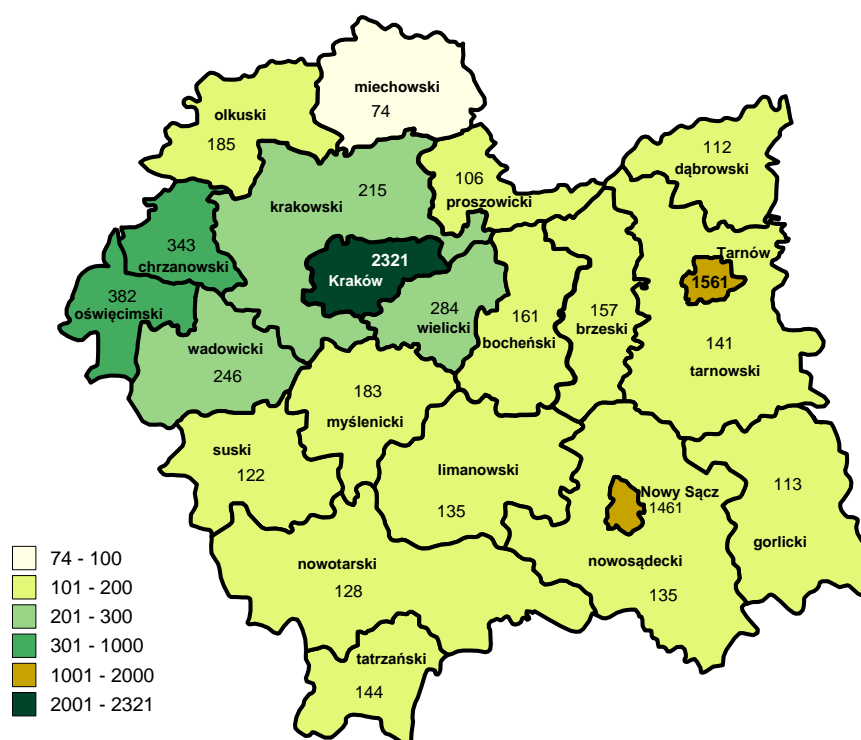
Tabela 1. Liczba ludności oraz udział ludności zamieszkującej tereny wiejskie w skali powiatów 2011 roku

Powiat	Liczba ludności w powiecie	Odsetek ludności zamieszkującej tereny wiejskie
bocheński	103 357	0,68
brzeski	92 225	0,79
chrzanowski	127 948	0,37
dąbrowski	59 495	0,73
gorlicki	109 155	0,67
krakowski	259 706	0,83
Kraków	757 611	-
limanowski	126 816	0,82
miechowski	50 484	0,76
myślenicki	121 797	0,74
nowosądecki	207 753	0,82
nowotarski	187 982	0,72
Nowy Sącz	84 290	-
olkuski	114 832	0,51
oświęcimski	154 998	0,46
proszowicki	43 978	0,82
suski	83 829	0,75
tarnowski	197 791	0,88
Tarnów	114 053	-
tatrzański	67 373	0,59
wadowicki	158 017	0,71
wielicki	113 981	0,73

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Dobrze jest analizować gęstość zaludnienia na poziomie powiatów, gdyż średnią dla całego województwa znacząco przewyżają wartości dla miast grodzkich – Krakowa (2 321 osób na 1 km²), Tarnowa (1 561/km²) oraz Nowego Sącza (1461/km²). Powiatem o najmniejszej gęstości zaludnienia jest powiat miechowski (74/km²), a najwięcej ludności w przeliczeniu na kilometr kwadratowy zamieszkuje (poza wspomnianymi miastami grodzkimi) w powiatach zachodnich i otaczających Kraków – oświęcimskim, chrzanowskim, wielickim, wadowickim i krakowskim.

Mapa 2. Gęstość zaludnienia w Małopolsce, stan na 1 stycznia 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013

W kontekście formowania rodzin ważny jest współczynnik feminizacji, określony jako liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn w danej populacji. Współczynnik feminizacji dla kraju wynosi 107, natomiast dla województwa małopolskiego – 106. Proporcję mieszkańców obu płci w podregionach² z uwzględnieniem terenów wiejskim i miast przedstawia Tabela 2. Współczynnik feminizacji jest najwyższy dla Krakowa.

Współczynnik feminizacji podlega znaczącym zmianom w grupach wiekowych. W Małopolsce przewagę mężczyzn odnotowujemy do 48 lat, podczas gdy dekadę temu liczebna przewaga mężczyzn sięgała 44 lat. Współczynnik feminizacji wzrasta w kolejnych grupach wiekowych – od 49 roku życia na 100 mężczyzn przypada 125 kobiet, a w grupie 70+ stosunek ten sięga do 174 kobiet na 100 mężczyzn.

Tabela 2. Współczynnik feminizacji w Małopolsce 2011 roku

Podregion	ogółem	w miastach	na wsi
	2011	2011	2011
	osoba	osoba	osoba
POLSKA	107	111	101
MAŁOPOLSKA	106	111	101
Podregion - m. Kraków	114	114	-

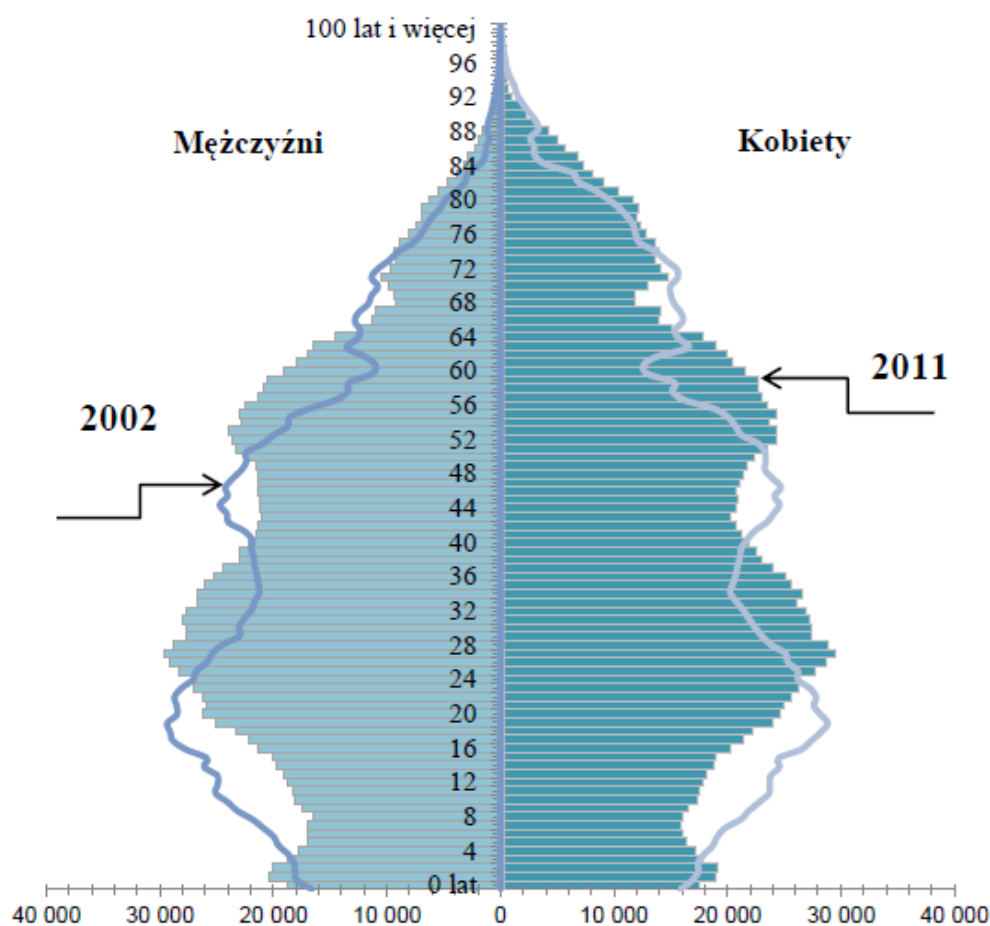
² Podregiony wg Głównego Urzędu Statystycznego. Powiaty w podregionach: podregion krakowski – bocheński, krakowski, miechowski, myślenicki, proszowicki, wielicki; podregion nowosądecki – gorlicki, limanowski, nowosądecki, nowotarski, tatrzarński, Nowy Sącz; podregion oświęcimski – chrzanowski, olkuski, oświęcimski, suski, wadowicki; podregion tarnowski – brzeski, dąbrowski, tarnowski, Tarnów; podregion m. Kraków.

Podregion krakowski	104	109	102
Podregion nowosądecki	103	109	100
Podregion oświęcimski	105	108	102
Podregion tarnowski	104	109	101

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Obecna struktura wiekowa społeczeństwa polskiego jest odzwierciedleniem zmian i zachodzących od przełomu lat 80/90 ubiegłego wieku procesów demograficznych³. Strukturę ludności Małopolski w podziale na płeć oraz ekonomiczne grupy wieku przedstawia poniższa piramida:

Wykres 1. Ludność Małopolski wg płci i wieku w 2011 r.

Źródło: *Ludność w województwie małopolskim. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Ludności i Mieszkań 2011*, Kraków 2013 s. 43

W Małopolsce udział osób w wieku przedprodukcyjnym (do 17 r. ż.) wynosi obecnie 19,8%, w wieku produkcyjnym (18-59/64 lat) – 63,6%, a w wieku poprodukcyjnym (pow. 59/64 r. ż.) – 16,6%. Według prognoz demograficznych⁴, przy ogólnym wzroście liczby ludności, struktura wiekowa mieszkańców województwa małopolskiego w perspektywie następnych kilku i kilkudziesięciu lat będzie ulegała przeobrażeniom. Jest to podyktowane trzema przyczynami: spadkiem liczby urodzeń, ograniczeniem

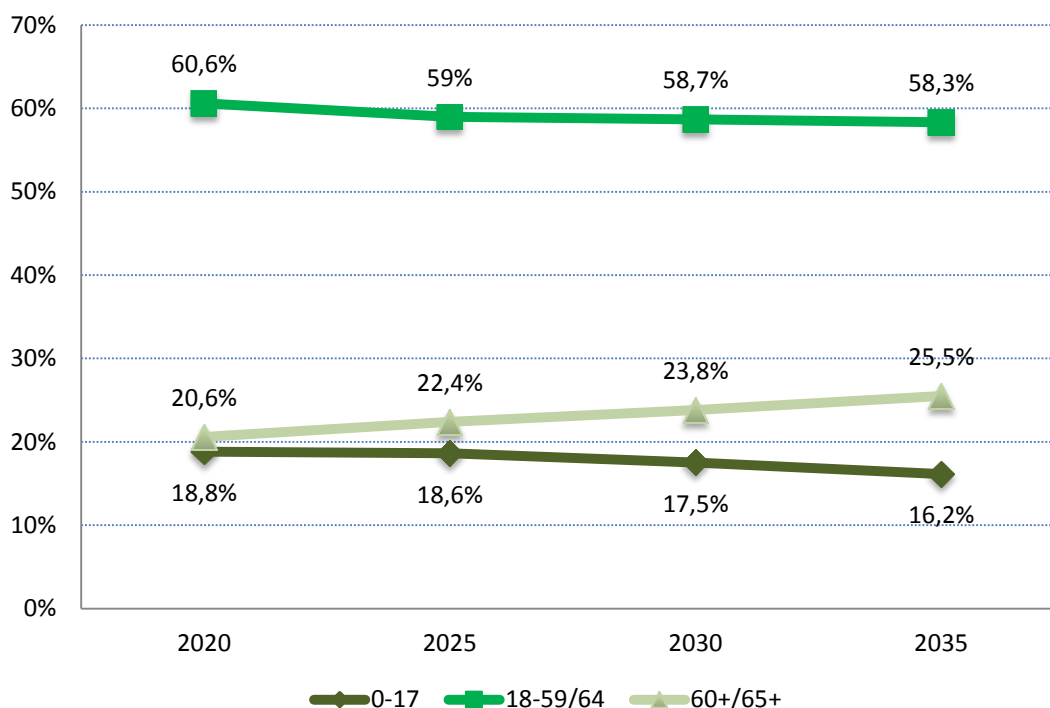
³ Głównie: spadek współczynnika dzietności od '89 oraz systematyczne podwyższanie się wieku rodzenia pierwszego dziecka, por.

https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/2161/1/_www.teologiaimoralnosc.amu.edu_7_Balicki.pdf.

⁴ Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego wykonywane z perspektywy 2011 roku.

umieralności w późniejszych etapach życia (czyli innymi słowy – coraz dłuższym przeciętnym trwaniem życia Małopolan) oraz ruchami migracyjnymi⁵. Według prognoz, udział osób w wieku przedprodukcyjnym będzie sukcesywnie spadał i w 2035 roku może osiągnąć poziom ok. 16%. Zmniejszy się również udział osób w wieku produkcyjnym – do ok. 58%. Jediną grupą mieszkańców, której udział w populacji regionu wzrośnie, będą osoby w wieku poprodukcyjnym – w perspektywie 2035 roku ich udział jest prognozowany na 25,5%, co oznacza wzrost o 9 punktów procentowych w porównaniu do stanu obecnego.

Wykres 2. Prognozowany udział ekonomicznych grup wiekowych w populacji Małopolski

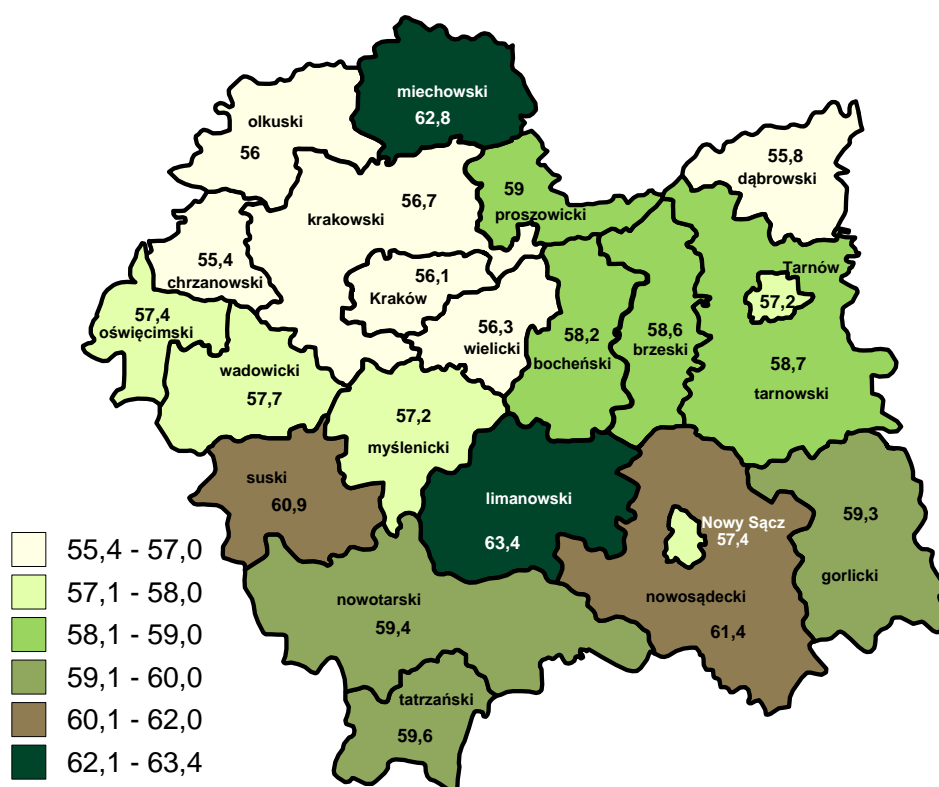

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Struktura wiekowa populacji przekłada się na wskaźnik obciążenia demograficznego. W 2012 r. wskaźnik obciążenia demograficznego w Małopolsce był terytorialnie zróżnicowany – najwięcej osób w wieku nieprodukcyjnym przypadało na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym powiatów: limanowskiego (63,4) i miechowskiego (62,8). Najniższy wskaźnik obciążenia demograficznego odnotowano dla powiatów północno-zachodnich (chrzanowskiego, olkuskiego, krakowskiego), a także dla Krakowa oraz powiatów wielickiego i dąbrowskiego.

⁵ Szerzej o migracjach patrz s. 191.

Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Małopolsce według powiatów, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Coraz mniejszy prognozowany udział młodszych grup wiekowych w populacji jest właśnie oznaką starzenia się populacji. Małopolska na tle innych regionów, chociaż także podlega spadkowemu trendowi, jest w relatywnie lepszej kondycji; sytuację obrazuje obecny i prognozowany udział dzieci do 14 r.ż. wśród ogółu mieszkańców województwa. Aktualnie udział tej grupy w populacji Małopolski wynosi 15,9% (średnia dla kraju to 15%), a na rok 2035 prognozuje się spadek do poziomu 13% (a dla kraju – 12,5%).

Tabela 3. Prognozowany udział dzieci do 14 r.ż. w populacji regionów w roku 2035 (z perspektywy 2011 r.)

Województwo	2012 r.	Prognoza na 2035 r.
POLSKA	15%	12,5%
pomorskie	16,3%	13,7%
wielkopolskie	16,1%	13,1%
małopolskie	15,9%	13%
podkarpackie	15,7%	12,8%
warmińsko-mazurskie	15,7%	13%
mazowieckie	15,5%	13,1%
kujawsko-pomorskie	15,3%	12,8%
lubuskie	15,3%	12,7%
lubelskie	15,1%	12,3%
podlaskie	14,7%	12,2%
zachodniopomorskie	14,6%	12,3%

świętokrzyskie	14,2%	11,4%
dolnośląskie	14%	11,8%
łódzkie	14%	11,7%
śląskie	14%	11,8%
opolskie	13,4%	11%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

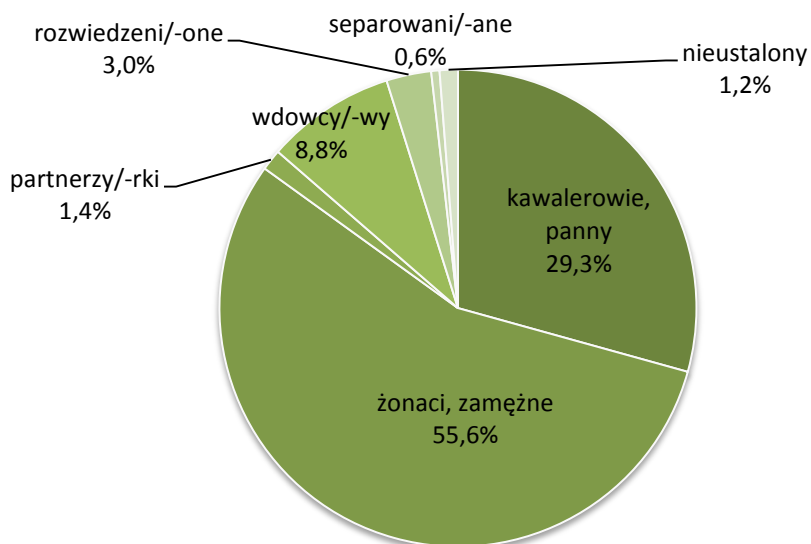
Obok zmniejszającego się udziału najmłodszych grup wiekowych w populacji regionu, wydłużeniu ulega również przeciętne trwanie życia. Według szacunków, mężczyzna urodzony w Małopolsce w roku 2011 przeżyje przeciętnie 73,9 lat, co oznacza, że będzie żył dłużej niż mieszkańcy pozostałych województw (średnia dla Polski wynosi 72,4 lata). Natomiast dla kobiet z regionu średni wiek szacuje się na 81,7 lat, co po województwach podkarpackim i podlaskim daje trzeci wynik w kraju pod względem długości życia (średnia wynosi 80,9). Procesy te wpłyną na znaczącą zmianę wskaźnika obciążenia demograficznego (rozumianego jako liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym), który z poziomu 58 w 2012 roku wzrośnie do 65 w roku 2020.

Małżeństwa, rozwody, dzietność, przyrost naturalny

Zmiany dotyczą nie tylko struktury wiekowej mieszkańców województwa. Małopolska rodzina, podobnie jak dzieje się to w Polsce, również podlega wpływom postępu cywilizacji.

Pod względem faktycznego⁶ stanu cywilnego wśród mieszkańców Małopolski (ludność powyżej 15 r.ż.) przeważają osoby żonate/zamężne, które stanowią ponad połowę populacji regionu (55,6%). Panny oraz kawalerowie stanowią 29% populacji, natomiast osoby rozwiedzione – 3%.

Wykres 3. Ludność Małopolski w wieku 15 lat i więcej wg stanu cywilnego faktycznego w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik demograficzny 2012, GUS, Warszawa 2012

⁶ W odróżnieniu od prawnego stanu cywilnego, stan cywilny faktyczny uwzględnia osoby separowane oraz partnerów.

W porównaniu do sytuacji sprzed dekady, w Małopolsce nastąpił spadek odsetka osób będących w związku małżeńskim – o ponad 1 punkt procentowy, natomiast wzrósł udział osób po rozwodzie (z 2,2% do 3%), a także, mimo iż jest to niewielki odsetek populacji, podwoił się udział osób pozostających w związkach partnerskich (do 1,4%).

Pewne różnice można dostrzec między miastami a terenami wiejskimi województwa – głównie dotyczy to odsetka osób rozwiedzionych, który na wsi wynosi 1,6% i jest ponad dwukrotnie niższy w porównaniu do miast, gdzie sięga 4%. Obie te wartości jednak kształtują się poniżej średniej krajowej – w Polsce (w populacji powyżej 15 r.ż.) jest rozwiedzionych 4,4% osób.

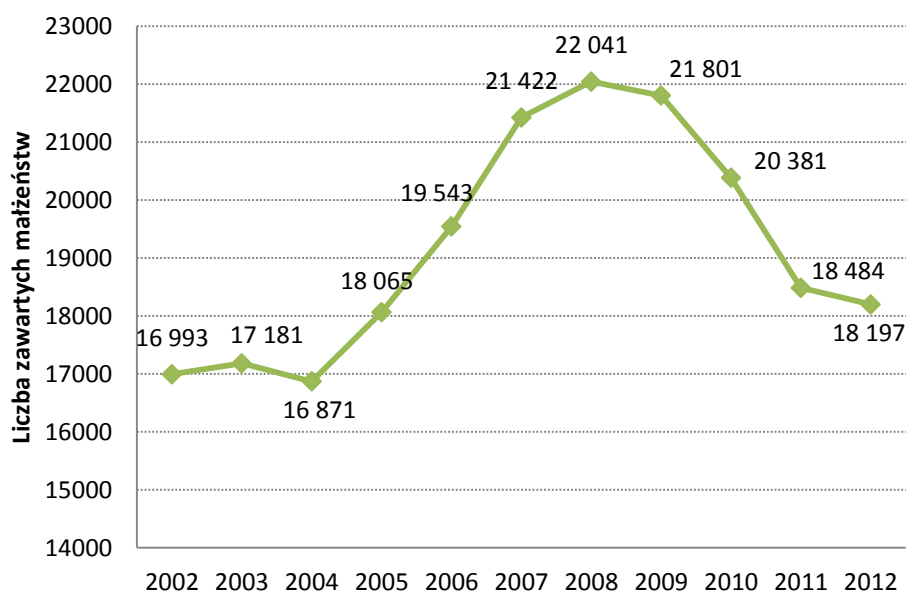
Tabela 4. Ludność w wieku 15 lat i więcej w Małopolsce według stanu cywilnego faktycznego w 2011 r.

	MAŁOPOLSKA	MAŁOPOLSKA	MAŁOPOLSKA 2011	
	2002	2011	MIASTA	WIEŚ
żonaci, zamężne	56,7%	55,6%	53,9%	57,5%
kawalerowie, panny	29,9%	29,3%	28%	30,6%
wdowcy/wdowy	8,7%	8,8%	9%	8,6%
rozwiedzeni/rozwiedzione	2,2%	3%	4,4%	1,6%
partnerzy/partnerki	0,7%	1,4%	2,1%	0,7%
separowani/separowane	0,9%	0,6%	0,7%	0,4%
nieustalony	0,9%	1,2%	1,9%	0,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS z NSP 2002 i 2011

Liczba małżeństw zawieranych w Małopolsce rosła do 2008 roku, po którym to roku zaczęła rokrocznie maleć. W 2012 roku w regionie zostało zawartych 18 197 małżeństw. Trend ten odzwierciedla rozkład wyżów i niżów demograficznych (np. w latach 2007-2009 w związki małżeńskie wchodziły osoby z wyżu demograficznego z początku lat osiemdziesiątych XX wieku.)

Wykres 4. Liczba zawieranych w Małopolsce małżeństw

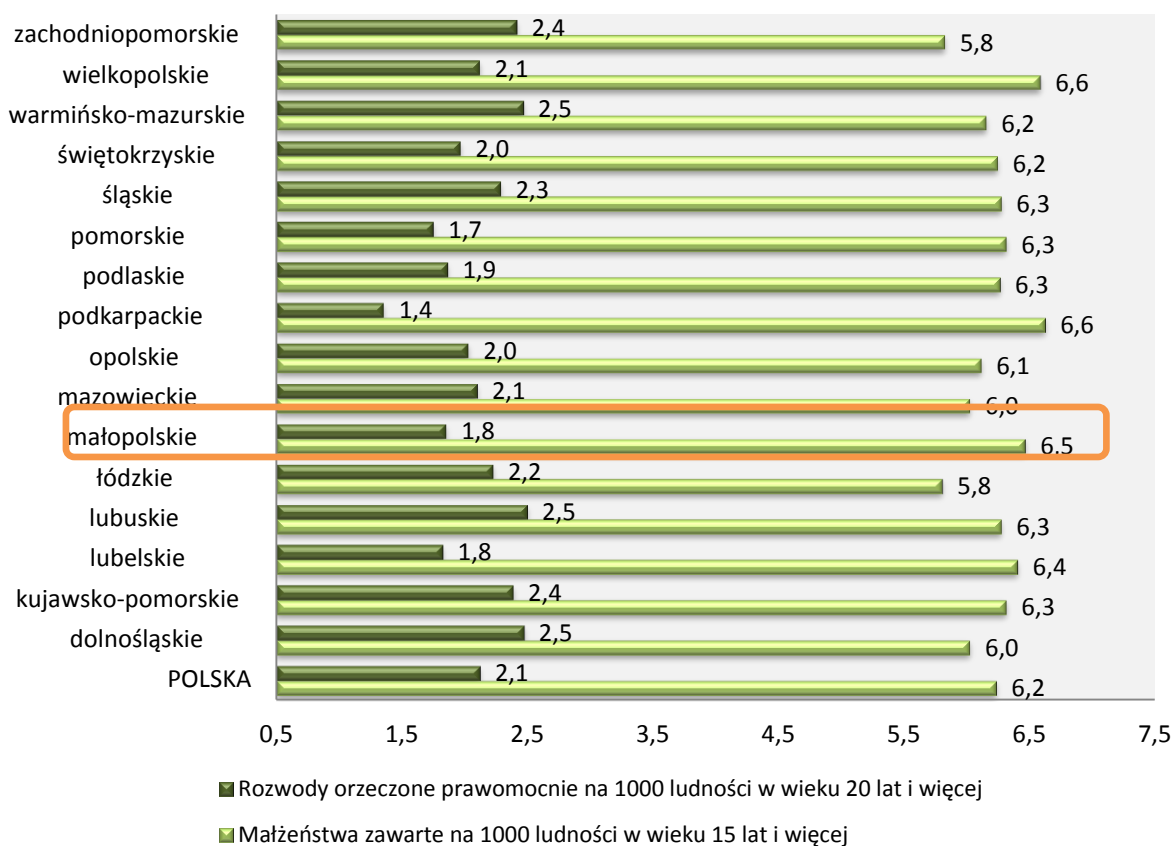

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik małżeństw w Małopolsce (tutaj oznaczający liczbę zawartych w danych roku małżeństw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej), mimo niewielkich różnic pomiędzy regionami, przewyższa jednak nieznacznie wskaźniki dla 13 województw i średnią krajową, i wynosi 6,5.

Z kolei wskaźnik rozwodów (liczba rozwodów w danym roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców - w odróżnieniu od wskaźnika małżeństw, wskaźnik rozwodów tutaj przeliczany względem ludności w wieku 20 lat i więcej) jest w Małopolsce niższy niż średnia dla kraju. W 2011 roku w regionie na 10 000 ludności orzekano 18 rozpadów związków małżeńskich, podczas gdy średnia dla kraju wynosiła 21.

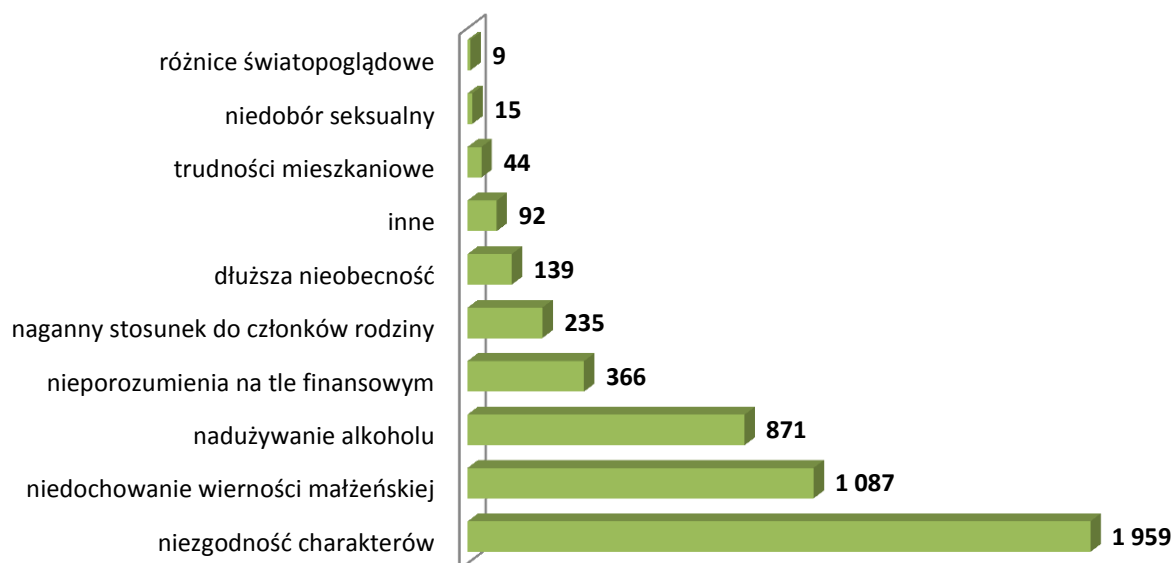
Wykres 5. Wskaźniki małżeństw i rozwodów w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Najczęstszymi przyczynami rozwodów w Małopolsce w 2012 r. były: niezgodność charakterów (40,7%), niedochowanie wierności małżeńskiej (22,6%) oraz nadużywanie alkoholu (18,1%). Łącznie przeprowadzono 4 817 rozwodów.

Wykres 6. Liczba rozwodów w Małopolsce według głównej przyczyny rozpadu pożycia małżeńskiego, 2012 r.

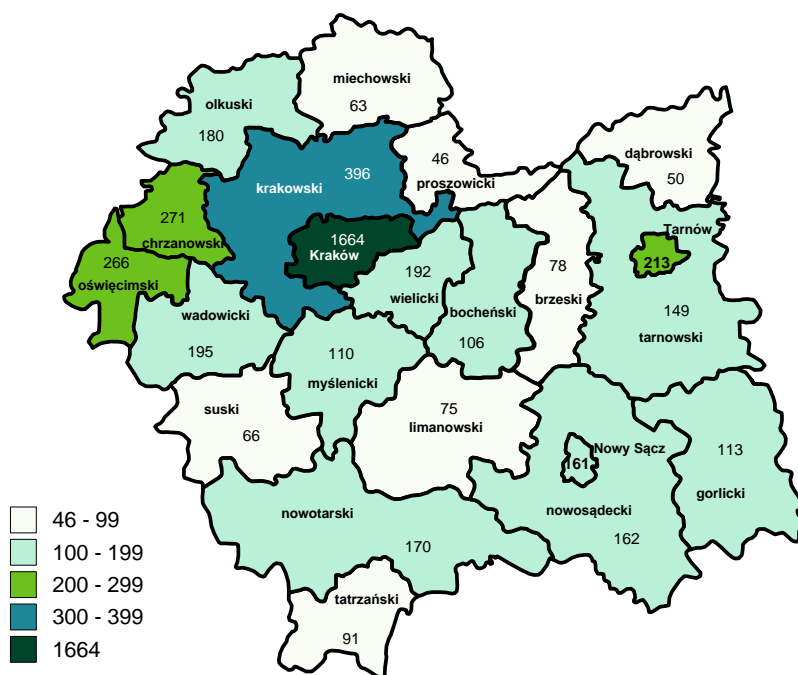
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Biorąc pod uwagę okres trwania związków małżeńskich, zauważamy, że rozpad pożycia najczęściej następuje po 20 i więcej latach trwania małżeństwa – w 2012 r. jedna czwarta, czyli 1 243 z 4 817 przeprowadzonych rozwodów dotyczyła właśnie małżeństw z najdłuższym stażem. Zbliżona liczba rozwiedzionych par, czyli 1 164, posiadała maksymalnie 4-letni staż małżeński, a kolejne 973 pary były małżeństwami od 5 do 9 lat.

Ponadto w 2012 roku zostały orzeczone 242 separacje, z czego najwięcej było spowodowanych nadużywaniem alkoholu (80), niezgodnością charakterów (67) oraz niedochowaniem wierności małżeńskiej (47).

Liczba przeprowadzonych rozwodów w poszczególnych powiatach wyglądała następująco:

Mapa 4. Liczba rozwodów w Małopolsce według powiatów, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Wskaźnik rozwodów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców pokazuje natomiast, w których powiatach jest największa częstotliwość rozwodów. Najwyższy wskaźnik, to jest 2,6, odnotowujemy dla Krakowa oraz powiatu chrzanowskiego. Powiatami, dla których poziom wskaźnika również wynosi więcej niż 2 są: Nowy Sącz (2,4), Tarnów (2,3), powiaty oświęcimski i wielicki (po 2,2) oraz olkuski (2).

Mapa 5. Wskaźnik rozwodów (na 1000 mieszkańców) w Małopolsce według powiatów, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Rozwody nie pozostają bez wpływu na sytuację dzieci; w 2012 r. 58% wszystkich rozwodów w Małopolsce dotyczyło rodzin z małoletnimi dziećmi, co przekłada się na około 4 tysiące dzieci objętych tą sytuacją.

Zmiany obserwujemy również w aspekcie zawierania małżeństw; aktualnie najczęściej decyzję o formalnym usankcjonowaniu związku podejmują osoby w grupie wiekowej 25-29 lat⁷. Pomimo korzystnych porównań z innymi regionami Polski, niezmienny pozostaje fakt, iż późniejsze wchodzenie w związki małżeńskie skutkuje coraz późniejszym wiekiem kobiet, w momencie podejmowania decyzji o urodzeniu pierwszego i kolejnych dzieci. Średni wiek Polki rodzącej pierwsze dziecko przypada obecnie na 26,9 lat, podczas gdy jeszcze w 2000 roku wynosił 23,7 lat. W związku z tym, znacząco przesunął się okres najwyższej płodności kobiet: obecnie przypada on na grupę wiekową 25-29 lat, podczas gdy dwie dekady temu przypadał na grupę w wieku 20-24 lat.

W Małopolsce wiek środkowy⁸ kobiety rodzącej pierwsze dziecko w 2012 r. wyniósł 27,1 lat. Wiek ten jest różnicowany przez kilka czynników – m.in. wykształcenie kobiet. Wiek środkowy matek z wykształceniem wyższym rodzących pierwsze dziecko przypada na 28,6 lat, kobiet z wykształceniem policealnym – 26,2 lata, a z wykształceniem średnim – 25,2 lata. Dane te są zbliżone do wyników uśrednionych dla kraju⁹.

Analizując wiek małopolskich kobiet rodzących dzieci w 2012 r. przez pryzmat miejsca zamieszkania, okazuje się że w grupie wiekowej 20-24 lata większość stanowiły kobiety mieszkające na wsi – 67%, przeważały one także w następnej grupie wiekowej 25-29 lat – 56%, natomiast kobiety rodzące dzieci w wieku 30-34 lat były częściej mieszkankami miast – 53%¹⁰. Patrząc natomiast na sytuację w podregionach Małopolski, można zauważyć, iż relatywnie najwyższy udział urodzeń przypada na podregion nowosądecki – jednocześnie udział urodzeń jest tu wyższy niż udział ludności w skali województwa.

Tabela 5. Urodzenia w Małopolsce wg podregionów

Podregion	Liczba ludności wg NSP 2011	Odsetek ludności w skali województwa	Liczba urodzeń w 2012 r.	Odsetek urodzeń w skali województwa
MAŁOPOLSKA	3 337471	100%	35275	100%
Podregion krakowski	693303	20,8%	7558	21,4%
Podregion - m. Kraków	757611	22,7%	7373	20,9%
Podregion nowosądecki	783369	23,5%	9165	26,0%
Podregion oświęcimski	639624	19,2%	6483	18,4%
Podregion tarnowski	463564	13,9%	4696	13,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych oraz Baza Demografia

⁷ Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2012 roku, Główny Urząd Statystyczny, 2013, www.stat.gov.pl [04.06.2013].

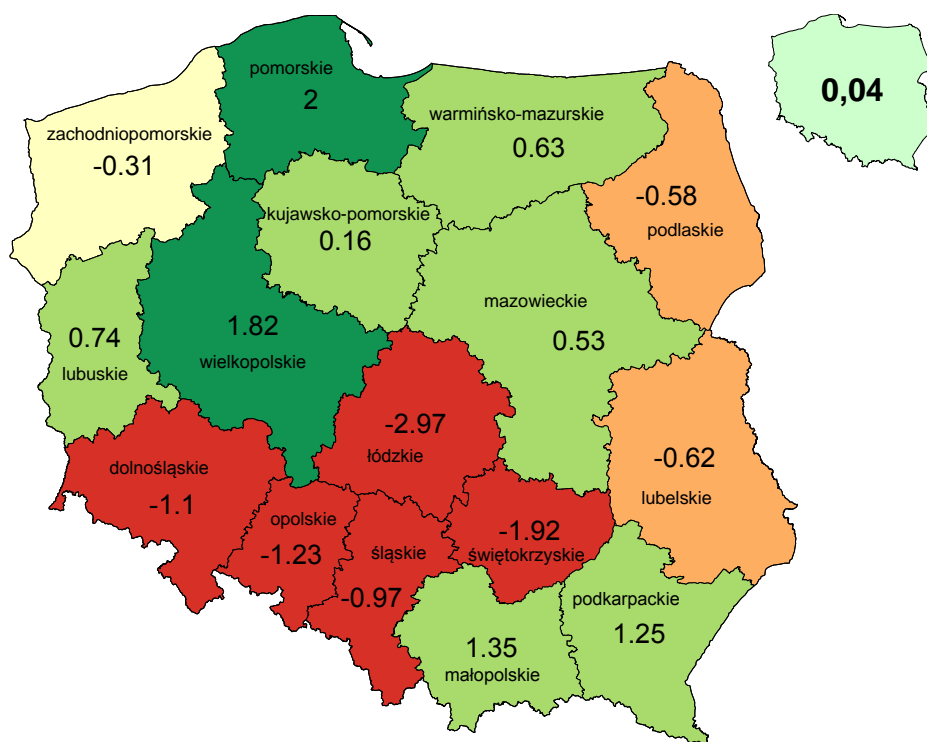
⁸ Wiek matki (w momencie urodzenia dziecka), który połowa matek już przekroczyła, a którego połowa jeszcze nie osiągnęła.

⁹ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – Baza Demografia.

¹⁰ Dzieci w województwie małopolskim w 2012 r., Małopolski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Krakowie www.stat.gov.pl [05.06.2013 r.].

Coraz później podejmowane decyzje o założeniu rodziny nie pozostają bez wpływu na przyrost naturalny. Choć od 2006 roku odnotowywaliśmy nieprzerwanie dodatni przyrost naturalny¹¹, od dwóch lat znacząco on maleje (w 2011 przeciętnie w Polsce na każde 10 tysięcy ludności przybyły 3 osoby), a w 2012 r. wskaźnik dla kraju osiągnął poziom bliski zeru¹². Pod względem przyrostu naturalnego Małopolska również wygląda korzystnie na tle innych regionów (w 2012 r. przyrost 14 osób na 10 tys. mieszkańców) – lokuje się na III miejscu za województwami pomorskim i wielkopolskim, co obrazuje poniższa mapa.

Mapa 6. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwach w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Przy tej okazji warto spojrzeć także na współczynnik dzietności¹³ – w Małopolsce w roku 2012 wynosił on 1,32 przy średniej krajowej równej 1,3. Najbardziej korzystną sytuację w tym zakresie – chociaż w żadnym z małopolskich powiatów poziom wskaźnika nie przyjmuje minimalnej wartości 2,1, która gwarantowałaby zastępowalność pokoleń – obserwujemy w powiatach limanowskim (1,67), nowosądeckim (1,64), bocheńskim i suskim (w obu 1,47).

Według danych pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, w Małopolsce żyje 916,9 tys. rodzin¹⁴, w tym 705,4 tys. rodzin z dziećmi. Liczba małżeństw z dziećmi w Małopolsce wynosi 492,1 tys., liczba partnerów z dziećmi to 6,9 tys. Ponadto w Małopolsce mieszka 178,3 tys. samotnych matek z dziećmi oraz 28,1 tys. samotnych ojców.

¹¹ Przyrost naturalny to różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w danym okresie.

¹² Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski... op. cit. oraz dane z Bazy Demografia.

¹³ Współczynnik dzietności: oznacza liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15 - 49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku.

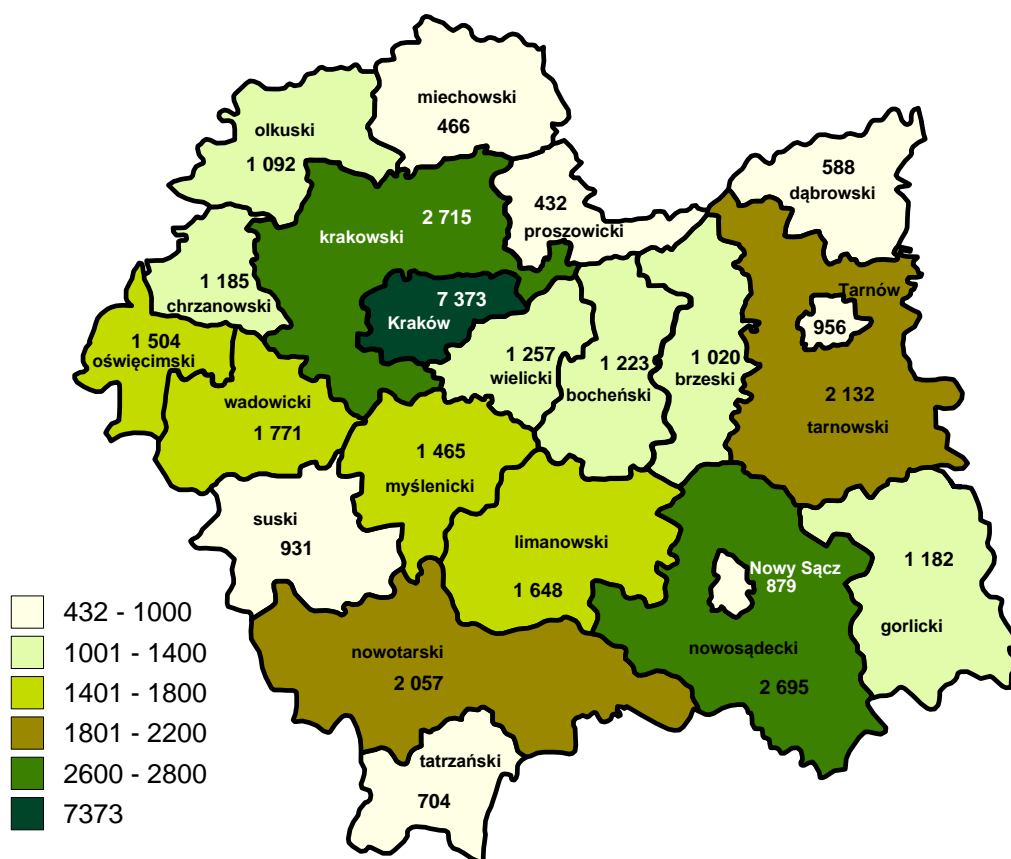
¹⁴ Rodzina w NSP jest definiowana jako: para (niekoniecznie małżeństwo) bez dzieci lub para z jednym lub większą liczbą dzieci, albo też samotny rodzic z jednym bądź większą liczbą dzieci.

Biorąc pod uwagę wszystkie gospodarstwa domowe w województwie, przeciętna liczba osób w gospodarstwie wg NSP 2011 wynosi 3,07, co stanowi drugi wynik w kraju po województwie podkarpackim (3,26) i przy średniej krajowej wynoszącej 2,82.

W roku 2012 w Małopolsce urodziło się 35 117 dzieci (o 1,1 proc. mniej niż w 2011 roku), co daje wynik 42 dzieci na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat. Pięć powiatów (brzeski, chrzanowski, dąbrowski, olkuski i tarnowski) osiągnęło wyższe niż w roku poprzednim wskaźniki nowo narodzonych dzieci, które wyniosły od 9,3 do 11, jednak pozostają one niższe niż wynik np. powiatu limanowskiego, gdzie wskaźnik urodzeń w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 12,8. Dla prawie połowy kobiet, które w 2012 r. urodziły dziecko (47%) był to pierwszy potomek, dla 37% było to drugie dziecko, a dla 12% – trzecie¹⁵.

Ujmując urodzenia w liczbach bezwzględnych, zauważamy, że w 2012 r. najmniej dzieci urodziło się w powiatach proszowickim i miechowskim – poniżej 500 dzieci; są to jednak powiaty o najmniej licznej populacji. Najwięcej urodzeń odnotowano w Krakowie (7 373), powiecie krakowskim (2 715) oraz powiecie nowosądeckim (2 695), co analogicznie jest związane z najwyższą liczbą ludności w tych powiatach.

Mapa 7. Urodzenia ogółem w Małopolsce według powiatu zamieszkania matki, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

*Ze względu na dostępność danych podano łącznie urodzenia żywe (35 117) i martwe (158)

¹⁵Dzieci w województwie małopolskim...op. cit.

Powiaty są zróżnicowane pod względem wskaźnika urodzeń. Poniższa tabela prezentuje wskaźnik urodzeń w przeliczeniu na 1000 kobiet (lub inaczej: płodność) dla powiatów Małopolski w 2012 roku. Uśredniony poziom wskaźnika dla Polski wynosi 41, a dla województwa – 41,77. W Małopolsce najwyższy poziom wskaźnika (powyżej 45) mają powiaty: limanowski, nowosądecki, myślenicki i bocheński. Najniższy (poniżej 40) – Tarnów, Kraków oraz powiaty dąbrowski i chrzanowski.

Tabela 6. Wskaźnik urodzeń na 1000 kobiet według powiatów Małopolski, 2012 r.

POLSKA	41,01
MAŁOPOLSKA	41,77
limanowski	51,05
nowosądecki	49,99
myślenicki	46,31
bocheński	46,04
suski	44,95
wadowicki	44,76
gorlicki	44,13
brzeski	43,58
wielicki	42,13
nowotarski	41,81
tarnowski	41,67
tatrzański	41,41
Nowy Sącz	41,20
krakowski	40,86
proszowicki	40,85
miechowski	40,25
olkuski	40,17
oświęcimski	40,06
chrzanowski	38,93
dąbrowski	38,42
Kraków	37,91
Tarnów	34,72

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia

Na podstawie wyników z NSP 2002 (a zatem ostatniego pełnego badania, z którego można czerpać informacje o rodzinach i gospodarstwach domowych) Główny Urząd Statystyczny dokonał długoterminowych prognoz¹⁶ dotyczących struktury gospodarstw domowych¹⁷.

Poniżej przedstawione są trendy w kilku dziedzinach.

¹⁶ Prognoza gospodarstw domowych według województw na lata 2008-2035, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010 www.stat.gov.pl [04.06.2013].

¹⁷ Gospodarstwo domowe: zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się.

Prognoza liczby gospodarstw domowych

Prognozowana liczba ludności ogółem w gospodarstwach domowych w Małopolsce

Prognozuje się, iż liczba ludności w regionie będzie rosła do 2025 roku, po którym to roku nastąpi tendencja spadkowa. Liczbę ludności w roku 2035 prognozuje się na 3 mln 289 tys., czyli zbliżoną do tej prognozowanej na rok 2014.¹⁸

Wykres 7. Prognozowana liczba ludności ogółem w gospodarstwach domowych w Małopolsce

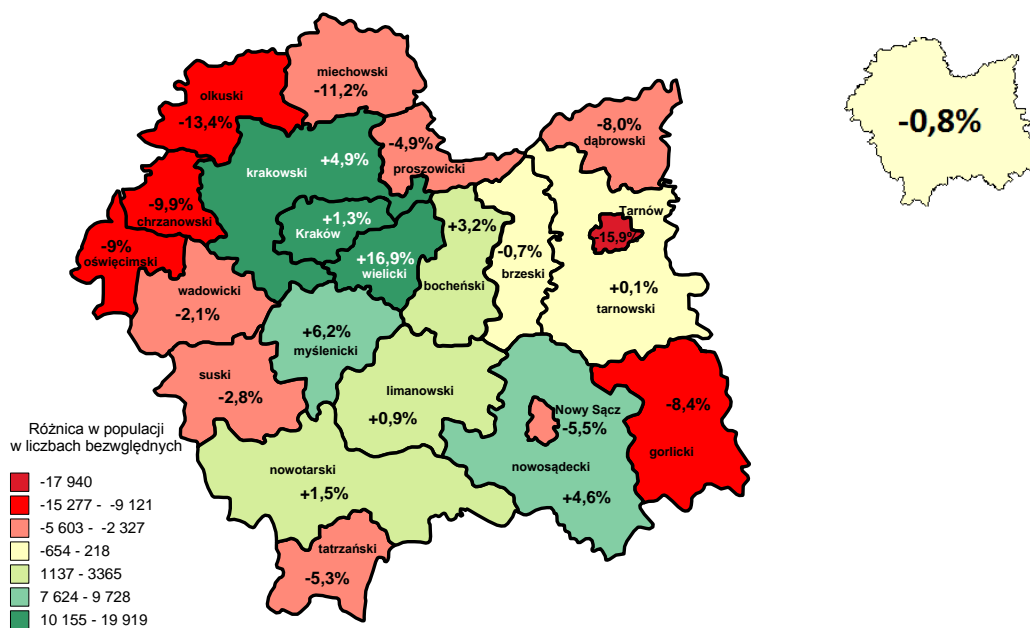

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza gospodarstw domowych według województw...*, op. cit.

Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że liczba ludności w Małopolsce w roku 2035 będzie zbliżona do obecnej. Różnica dla całego województwa – w porównaniu do danych z pierwszego półrocza 2013 r. – wyniesie niespełna 30 tys. mieszkańców. Powiatami, które mają odnotować największy wzrost ludności są wielicki, krakowski i miasto Kraków, natomiast największe ubytki w populacji mają nastąpić w Tarnowie oraz powiatach olkuskim, chrzanowskim, oświęcimskim i gorlickim. W odniesieniu do aktualnych danych, zmiany te nie przekroczą +/- 20 tys. mieszkańców dla pojedynczego powiatu. Dla Tarnowa ubytek wyniósłby 17,9 tys., a wzrost dla powiatu wielickiego - ok. 20 tys.

¹⁸ Wykonana prognoza ludności w gospodarstwach domowych w Małopolsce na rok 2011 to 3 264,3 tys., a wynik ze spisu uwzględniający dodatkowo osoby przebywające w obiektach zbiorowego zakwaterowania i innych zamieszkałych pomieszczeniach niebędących mieszkaniami to 3 337,5 tys.

Mapa 8. Zmiana liczebności ludności Małopolski w perspektywie 2035 r., 2013 r. = 100%

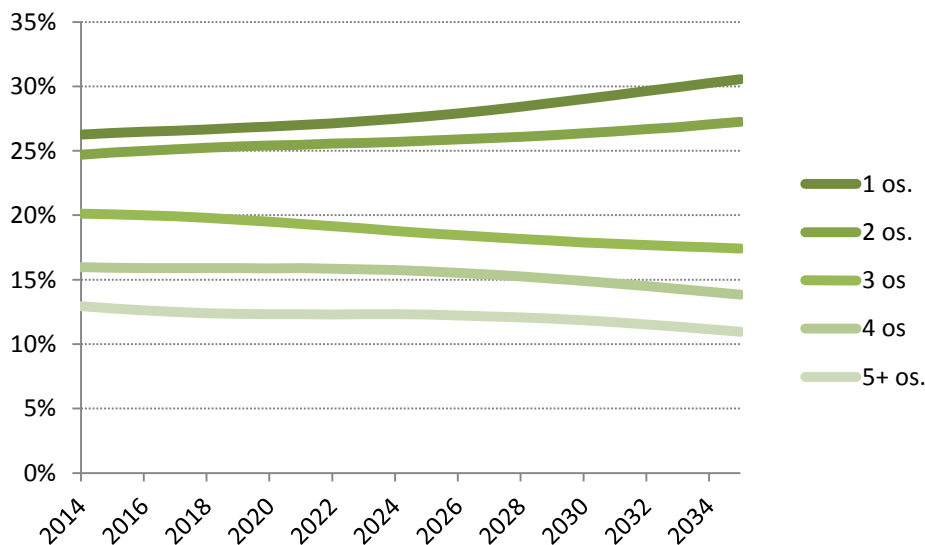

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Prognozowana struktura gospodarstw domowych według wielkości (udział %)

Zmianie ulegną także proporcje poszczególnych typów gospodarstw, ze względu na ich wielkość. Mimo iż ogólna tendencja pozostanie taka sama – udział gospodarstw maleje wraz ze wzrostem liczebności ich członków – to zauważalne są zwiększone dysproporcje między poszczególnymi typami gospodarstw domowych. W perspektywie 2035 roku znacznie wzrośnie udział gospodarstw jednoosobowych - z 26% do 31%. Udział gospodarstw wieloosobowych (co najmniej 3 os.) ulegnie zmniejszeniu, w tym trzyosobowych z 20% do 17%.

Wykres 8. Prognozowany udział gospodarstw domowych w Małopolsce wg wielkości

Źródło: opracowanie własne na podstawie Prognoza gospodarstw domowych według województw..., op. cit.

Prognozowana liczba dzieci w gospodarstwach domowych w Małopolsce

Prognozowany do 2035 roku wzrost liczby ludności nie oznacza przyrostu we wszystkich grupach wiekowych. Prognozuje się, iż na koniec omawianego okresu, w którym trend zwyżkowy może pojawić się tylko w latach 2018-2023, liczba dzieci (tj. osób do 18 r.ż.) w gospodarstwach będzie wynosiła mniej niż 530 tys.; obecnie grupa ta liczy w Małopolsce 660 338 osób, a zatem odnotowany ubytek osiągnie poziom 20%.

Wykres 9. Prognozowana liczba dzieci w gospodarstwach domowych w Małopolsce

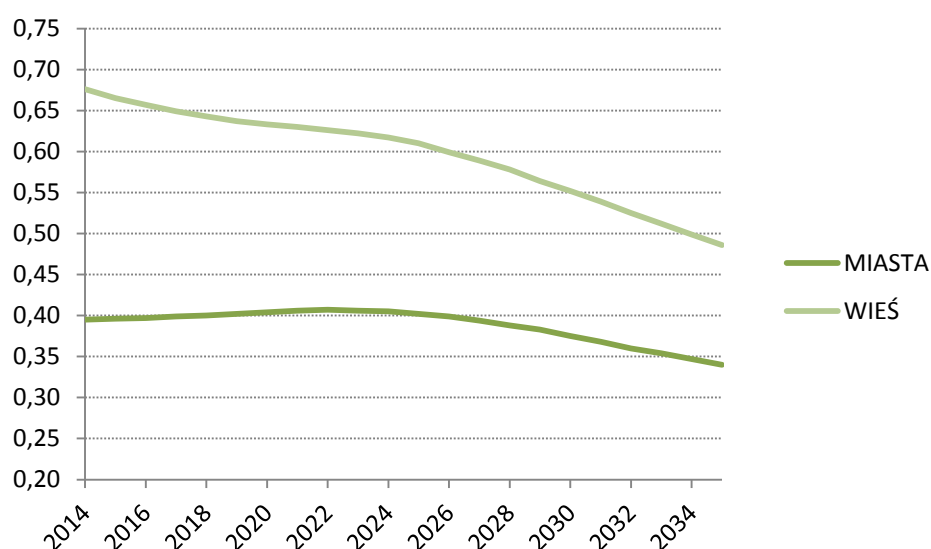

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza gospodarstw domowych według województw...*, op. cit.

Przeciętna liczba dzieci w małopolskich gospodarstwach – w podziale na miasta i wieś

Pomimo jednakowego – spadkowego – trendu w zakresie liczebności dzieci, liczbę dzieci w gospodarstwach należy analizować osobno dla miast i terenów wiejskich. Przeciętna liczba dzieci w gospodarstwach domowych w miastach jest niższa niż na wsi. Jednakże to właśnie dla wsi prognozuje się większy spadek w tym zakresie – z 0,67 w 2014 roku do 0,49 w 2035. W miastach, gdzie prognozowana na 2014 r. przeciętna liczba dzieci w gospodarstwie wynosi 0,4, przewiduje się niewielki wzrost mający się utrzymać do roku 2022, a następnie spadek do poziomu 0,34 w końcowym roku prognozy.

Wykres 10. Prognozowana przeciętna liczba dzieci w małopolskich gospodarstwach domowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza gospodarstw domowych według województw...*, op. cit.

Prognozuje się, iż wśród gospodarstw domowych znaczący i coraz większy udział – ponad 3/4 w 2015 roku – będą stanowić gospodarstwa bez dzieci. Szacuje się, iż w 2035 roku udział tych gospodarstw w ogóle sięgnie 75%. Zmniejszeniu ulegną udziały gospodarstw z jednym, dwoma lub trójką dzieci, natomiast na prawie niezmiennych poziomie pozostanie proporcja gospodarstw co najmniej czterodzieciennych.

Tabela 7. Prognoza gospodarstw domowych według liczby dzieci (w tysiącach)

	Liczba gospodarstw domowych ogółem	Gospodarstwa według liczby dzieci					
		Bez dzieci	1	2	3	4	5+
2015	1 204,0	67,7%	17,7%	11,1%	2,7%	0,6%	0,2%
2020	1 228,9	68,4%	17,0%	11,1%	2,8%	0,6%	0,2%
2025	1 243,6	69,4%	16,1%	10,8%	2,8%	0,6%	0,2%
2030	1 263,7	71,8%	15,0%	9,8%	2,6%	0,6%	0,2%
2035	1 289,3	74,5%	13,8%	8,7%	2,3%	0,5%	0,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza gospodarstw domowych według województw...*, op. cit.

Tendencja wzrostowa udziału gospodarstw bez dzieci dotyczy wszystkich województw. Patrząc na prognozy na rok 2015 i dalsze, Małopolska znajdzie się wśród regionów o relatywnie najniższym odsetku takich gospodarstw.

Tabela 8. Prognoza gospodarstw domowych bez dzieci według województw (%)

Województwa	2015	2020	2025	2030	2035
POLSKA	69,8	70,2	71,2	73,5	75,8
dolnośląskie	71,6	71,9	72,8	74,7	76,5
kujawsko-pomorskie	68,2	68,9	70,1	72,2	74,2
lubelskie	69,6	70,3	71,3	73,8	76,5
lubuskie	68,7	69,3	70,5	72,7	74,8
łódzkie	71,7	72,0	72,9	74,7	76,4
małopolskie	67,7	68,4	69,4	71,8	74,5
mazowieckie	70,6	70,4	71,2	73,4	75,8
opolskie	71,9	72,5	73,4	75,2	76,8
podkarpackie	66,5	67,7	69,0	71,6	74,6
podlaskie	69,5	70,0	70,9	73,0	75,3
pomorskie	68,1	68,5	69,6	71,9	74,4
śląskie	72,6	73,0	73,9	76,0	78,2
świętokrzyskie	71,2	72,1	73,2	75,6	78,2
warmińsko-mazurskie	67,8	68,4	69,7	72,0	74,2
wielkopolskie	66,5	67,2	68,6	71,4	74,3
zachodniopomorskie	70,9	71,4	72,4	74,7	76,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza gospodarstw domowych według województw...*, op. cit.

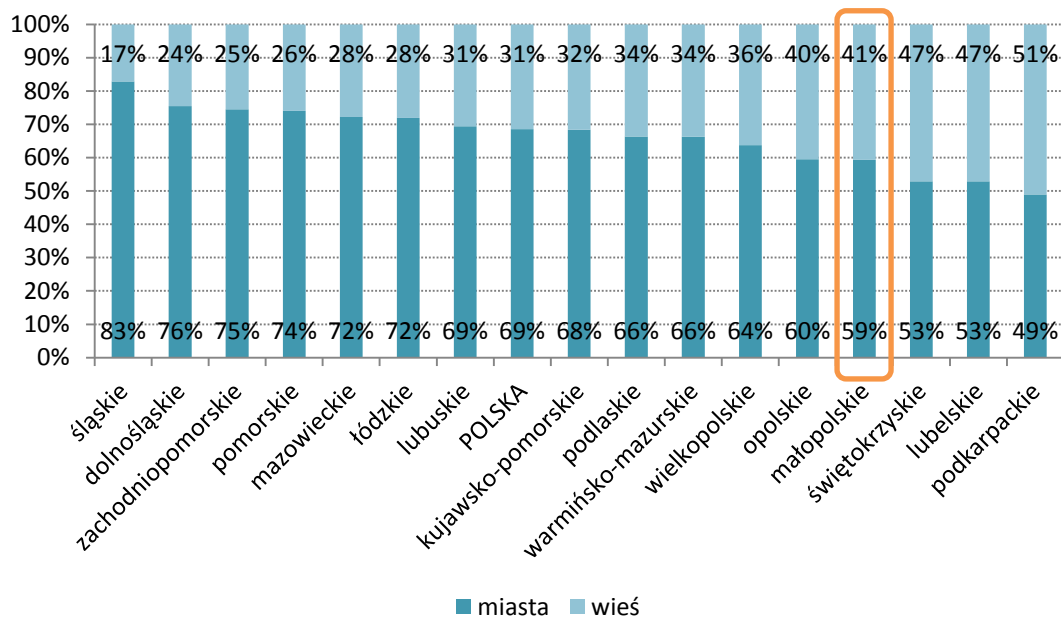
WARUNKI ŻYCIA

Sytuacja mieszkaniowa¹⁹

Zgodnie z danymi z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, w Małopolsce znajduje się 1 079 526 mieszkań, w tym 995 355 mieszkań zamieszkałych²⁰. Porównując te dane do wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2002 roku (NSP 2002) zauważyć można znaczący wzrost liczby mieszkań zamieszkałych o 9,5%.

Województwo małopolskie jest jednym z województw o największym udziale mieszkań usytuowanych na obszarach wiejskich (co zapewne wynika ze specyfiki województwa – 51% mieszkańców zamieszkuje tereny wiejskie): 40,7% mieszkań zamieszkałych znajduje się na wsiach, przy średniej dla kraju wynoszącej 31,4% oraz wyższym odsetku jedynie w województwach świętokrzyskim, lubelskim oraz podkarpackim. Warto również zaznaczyć, że spośród wszystkich województw w kraju, to właśnie w Małopolsce nastąpił największy przyrost mieszkań w miastach (o 12,6% w stosunku do 2002 r.). Na terenach wiejskich natomiast liczba mieszkań wzrosła o 5,3%, co daje województwu szóstą pozycję w kraju (największy przyrost miały województwa pomorskie i wielkopolskie).

Wykres 11. Odsetek mieszkań usytuowanych w miastach i na wsi według województw

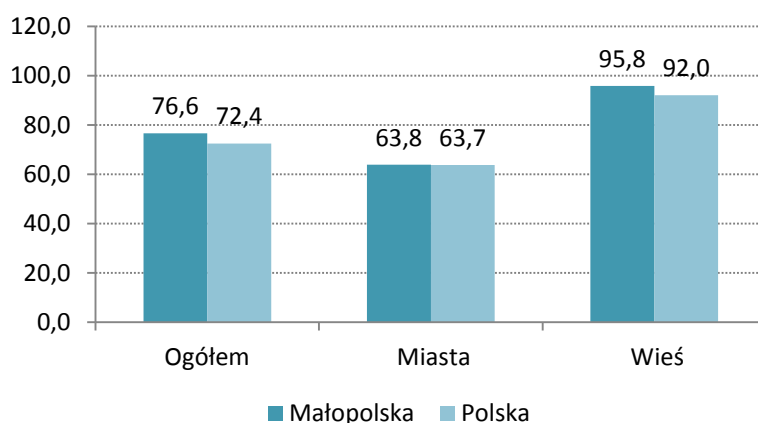
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Mieszkania - Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, tablice wynikowe na www.stat.gov.pl [9.08.2013 r.]

¹⁹ Opracowano na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Raporty dostępne na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego www.stat.gov.pl [9.08.2013 r.]

²⁰ To jest stanowiących w czasie spisu miejsce faktycznego zamieszkania co najmniej jednej osoby.

Wielkość mieszkań określić można poprzez podanie liczby izb oraz powierzchni użytkowej w m². Przeciętna powierzchnia użytkowa w mieszkaniu zamieszkanym w województwie małopolskim wynosi 76,6 m² (wzrost o 3,7 m² w porównaniu do roku 2002), co jest wartością o 4,2 m² wyższą od średniej krajowej i plasuje województwo na 5 miejscu spośród wszystkich województw w kraju (po województwach lubelskim, opolskim, wielkopolskim i podkarpackim, w którym przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wynosi 80,1 m²). Zdecydowanie największą grupę mieszkań stanowią mieszkania o powierzchni powyżej 80 m² (35,5% wszystkich mieszkań), co wiąże się niewątpliwie ze znacznym odsetkiem mieszkań ulokowanych na obszarach wiejskich. Zdecydowanie największą przeciętną powierzchnię mają mieszkania usytuowane w powiecie proszowickim (96,9 m²), a najmniejszą w Krakowie (56,1 m²). W 15 z 19 powiatów ziemskich przeważają mieszkania o powierzchni większej niż 80 m², natomiast we wszystkich 3 powiatach grodzkich mieszkania o powierzchni od 49 do 70 m²²¹. Małopolska charakteryzuje się także jedną z największych wartości, jeśli chodzi o przeciętną powierzchnię użytkową mieszkań zlokalizowanych na wsiach: średnia powierzchnia użytkowa mieszkań wiejskich wynosi 95,8 m² – większa wartość zanotowana została tylko w województwach wielkopolskim, śląskim oraz opolskim.

Wykres 12. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (w m²)

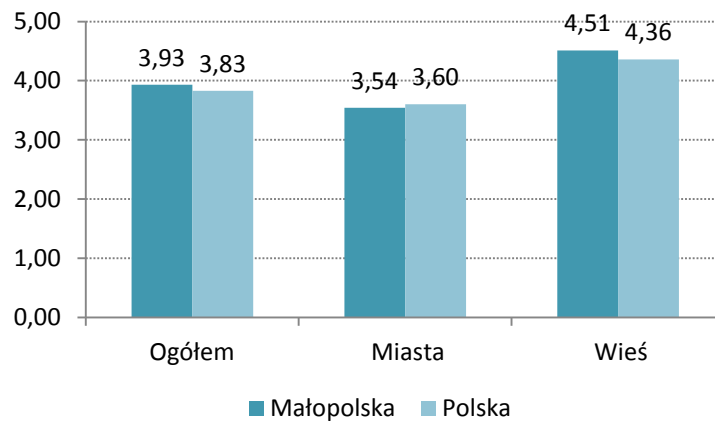
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Mieszkania - Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, tablice wynikowe na www.stat.gov.pl [9.08.2013 r.]

Jeśli chodzi o liczbę izb²², przeciętnie w Małopolsce w 1 mieszkaniu zamieszkanym znajduje się 3,93 izby. Najmniejszą grupę stanowią mieszkania z 1 izbą (2,9% ogółu mieszkań), a największą z 3 izbami (28,9%). Podobnie liczne są także mieszkania z 4 izbami (25,7%) oraz z 5 i większą liczbą izb (26,7%). Porównując dane dla lat 2002 i 2011 zauważyć można, że wzrósł udział mieszkań 5-izbowych i większych (24% w 2002 r.), a odsetek wszystkich pozostałych mieszkań zmalał. W Małopolsce jedno mieszkanie zamieszkuje średnio 3,3 osoby.

²¹ Na podstawie wyników wstępnych NSP 2011: Urząd Statystyczny w Krakowie, *Raport z wyników w województwie małopolskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, www.stat.gov.pl[9.08.2013 r.]

²² Za izbę uznano pomieszczenie w mieszkaniu oddzielone od innych pomieszczeń stałymi ścianami sięgającymi od podłogi do sufitu, z bezpośrednim oświetleniem dziennym i o powierzchni nie mniejszej niż 4 m². Izbami są pokoje oraz kuchnie spełniające powyższe kryteria. Inne pomieszczenia w mieszkaniu, takie jak: przedpokój, hol, łazienka, ubikacja, spiżarnia, schowek, garderoba, alkowa, obudowana weranda, ganek, są pomieszczeniami pomocniczymi i nie uznaje się ich za izby.

Wykres 13. Przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Mieszkania - Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, tablice wynikowe na www.stat.gov.pl [9.08.2013 r.]

W kontekście sytuacji mieszkaniowej Małopolan warto przyjrzeć się także danym charakteryzującym wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne. Jak wskazują przytaczane wyniki NSP 2011, najbardziej powszechne w mieszkaniach były: wodociąg²³, ustęp oraz łazienka (kolejno 96,6%, 94,8% i 93,0% ogółu mieszkań w województwie było w nie wyposażonych).

Przyglądając się danym szczegółowym dotyczącym małopolskich powiatów zauważyć można, że zdecydowanie najgorzej wyposażone były mieszkania w powiatach brzeskim, dąbrowskim oraz tarnowskim – powiaty te plasowały się na ostatnich miejscach pod kątem odsetka mieszkań wyposażonych w każdą z trzech podstawowych instalacji (tj. wodociągu, ustępu i łazienki)²⁴.

Ponadto, trzy wspomniane podstawowe instalacje posiadało ponad 90% zamieszkałych zasobów mieszkaniowych w kraju - ok. 95% w miastach i prawie 83% na wsi, przy czym w miastach najlepiej wyposażone w wymienione instalacje były mieszkania województwa małopolskiego (97%). W przypadku mieszkań wiejskich wskaźnik ten dla Małopolski wynosi 86,5%, czyli również powyżej średniej dla Polski. Warto również zauważyć, że w porównaniu z rokiem 2002 stan wyposażenia małopolskich mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne uległ zdecydowanej poprawie, przy czym największy wzrost zanotowano w przypadku wyposażenia mieszkań w łazienkę oraz w ustęp.

²³ Jako wyposażone w wodociąg uznano mieszkanie, w obrębie którego znajdował się kran z wodą bieżącą. Urządzenie wykazano w podziale na podłączone do sieci (wodociąg sieciowy) bądź stanowiące urządzenia lokalne, które doprowadzają wodę do jednego lub kilku budynków sąsiednich ze źródła ujęcia wody.

²⁴ Na podstawie wyników wstępnych NSP 2011: Urząd Statystyczny w Krakowie, *Raport z wyników... op. cit.*

Tabela 9. Wyposażenie mieszkań w województwie małopolskim w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2002 i 2011

Lata	Mieszkania ogółem	W tym wyposażone w: (w %)					
		wodociąg	ustęp	łazienkę	ciepłą wodę bieżącą	c.o.	gaz z sieci
2002	100,0	95,8	90,1	90,3	88,4	77,6	67,4
2011	100,0	96,6	94,8	93,0	91,1	81,3	67,0
Dynamika zmian (2002 r. = 100%)							
2011	109,5	100,8	105,2	105,4	103,1	104,8	99,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Mieszkania - Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, tablice wynikowe na www.stat.gov.pl [9.08.2013 r.]

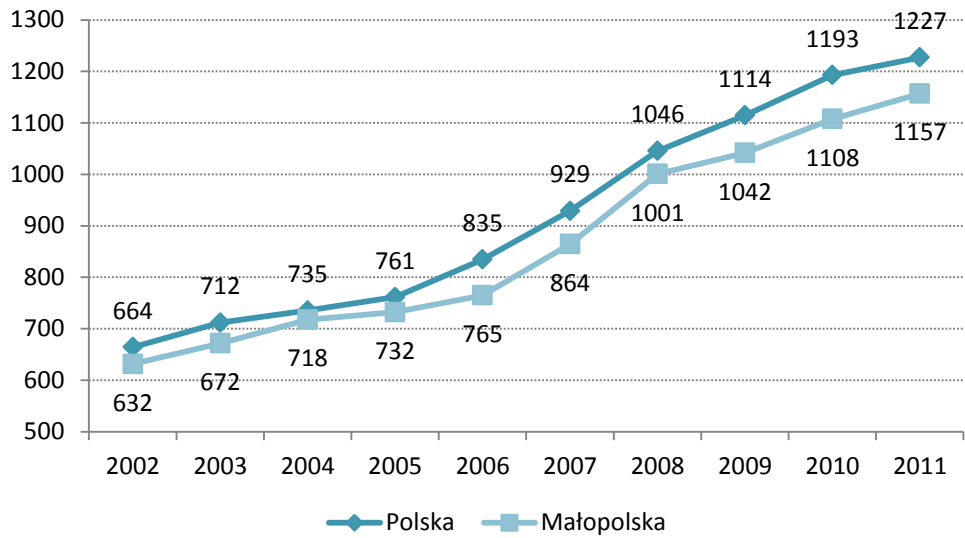
Dochody i wydatki gospodarstw domowych²⁵

W 2011 r. przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w małopolskich gospodarstwach domowych wyniósł 1157 zł, co oznacza, że był o 4,4% wyższy, niż w roku poprzednim i aż o 83% wyższy, niż 10 lat wcześniej. Stale utrzymująca się tendencja rosnąca tego wskaźnika jest charakterystyczna nie tylko dla naszego regionu, ale także dla wszystkich pozostałych w kraju. Jednak kwota 1157 zł na osobę lokuje województwo małopolskie na 10 miejscu pod względem wysokości przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego i jest o 70 zł niższa, niż przeciętny dochód rozporządzalny na osobę w Polsce. Na przestrzeni ostatnich 10 lat Małopolska zajmowała zazwyczaj pozycje 10-12 w rankingu województw, jedynie w latach 2004 oraz 2005 zajęła odpowiednio 8 i 9 miejsce.

²⁵ Opracowano na podstawie wyników cyklicznego badania Budżety gospodarstw domowych. Dane dostępne w bazie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych <http://www.stat.gov.pl/bdl> [9.08.2013 r.]

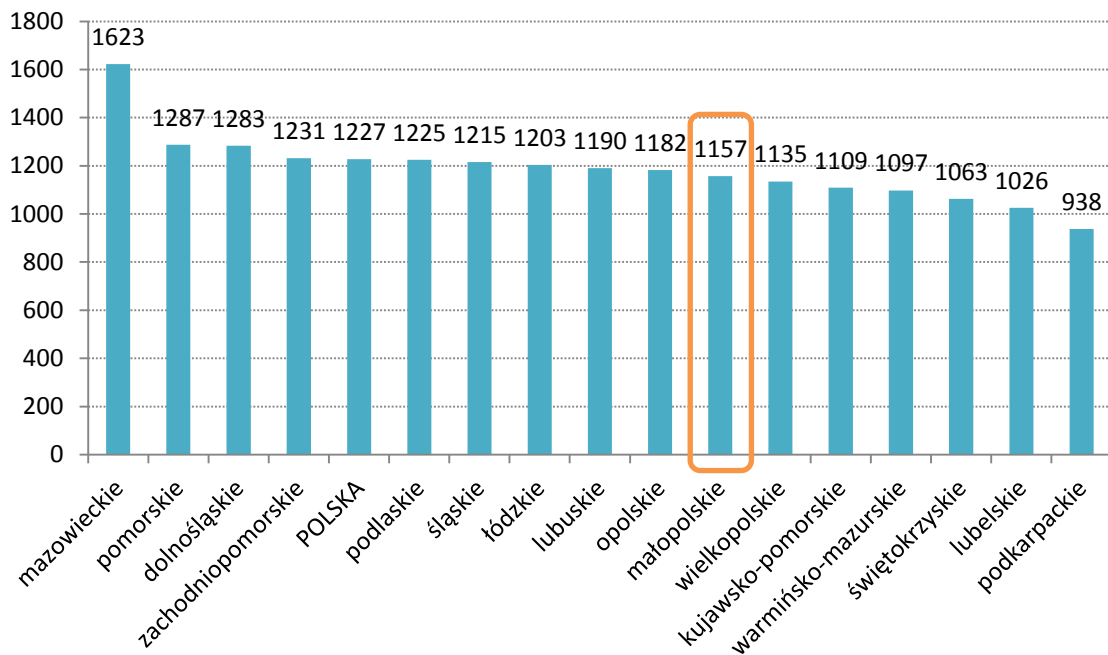
Jednostką badania budżetów gospodarstw domowych prowadzonego przez GUS jest gospodarstwo domowe jednoosobowe lub wieloosobowe. Gospodarstwo domowe jednoosobowe to osoba utrzymująca się samodzielnie, tzn. niełącząca swoich dochodów z innymi osobami, bez względu na to czy mieszka sama, czy też z innymi osobami. Gospodarstwo domowe wieloosobowe to zespół osób mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. Wielkość gospodarstwa domowego określana jest liczbą osób wchodzących w skład danego gospodarstwa.

Wykres 14. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym w latach 2002-2011 (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

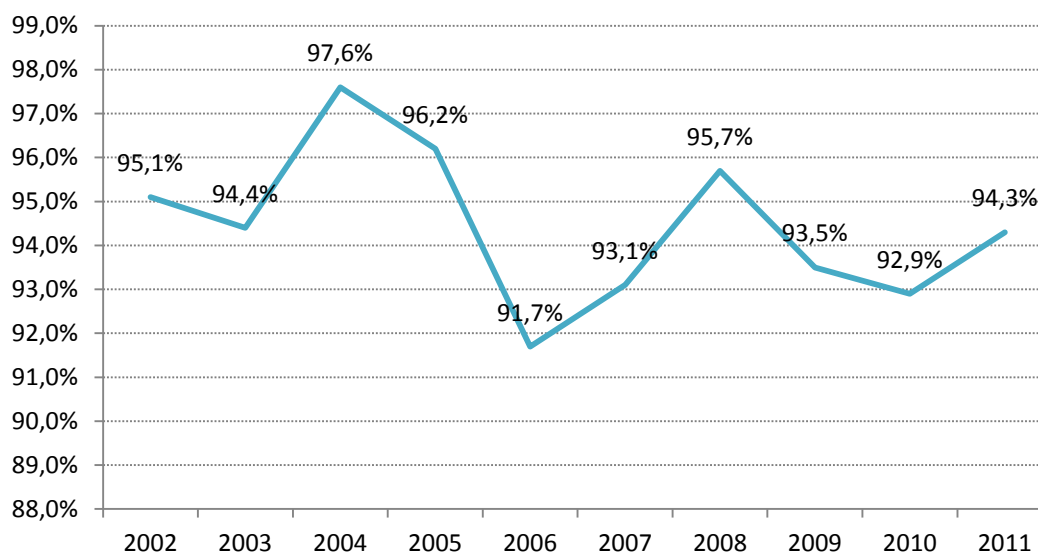
Wykres 15. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym w 2011 r. wg województw (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Ponadto, na przestrzeni lat zmieniała się relacja wartości przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w stosunku do wartości krajowej, jednak nigdy nie osiągnęła ona 100% (tj. nigdy przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę nie był w Małopolsce równy lub wyższy od przeciętnego krajowego dochodu)²⁶. W ostatnim analizowanym roku przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę wynosił 94,3% wartości krajowej.

Wykres 16. Dynamika wartości przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwie domowym w Małopolsce w latach 2002-2011 (Polska=100%)

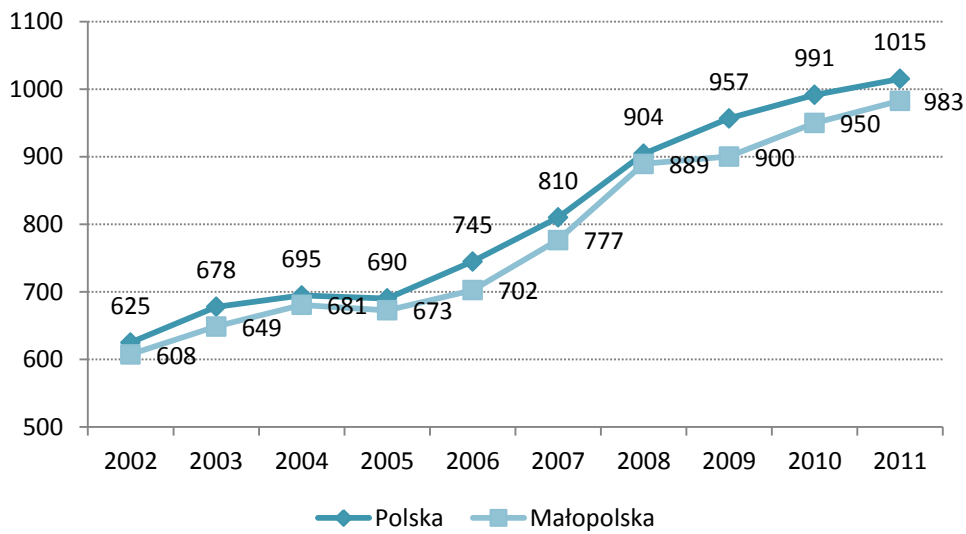

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Analiza przeciętnych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym pokazuje i w tym przypadku pokaźny wzrost na przestrzeni ostatnich 10 lat. Podczas gdy jeszcze w 2002 roku wydatki przeciętnego Małopolanina w gospodarstwie domowym wynosiły 608 zł, tak już w 2011 roku sięgnęły 983 zł. W 6 województwach przeciętne wydatki na członka gospodarstwa domowego są wyższe.

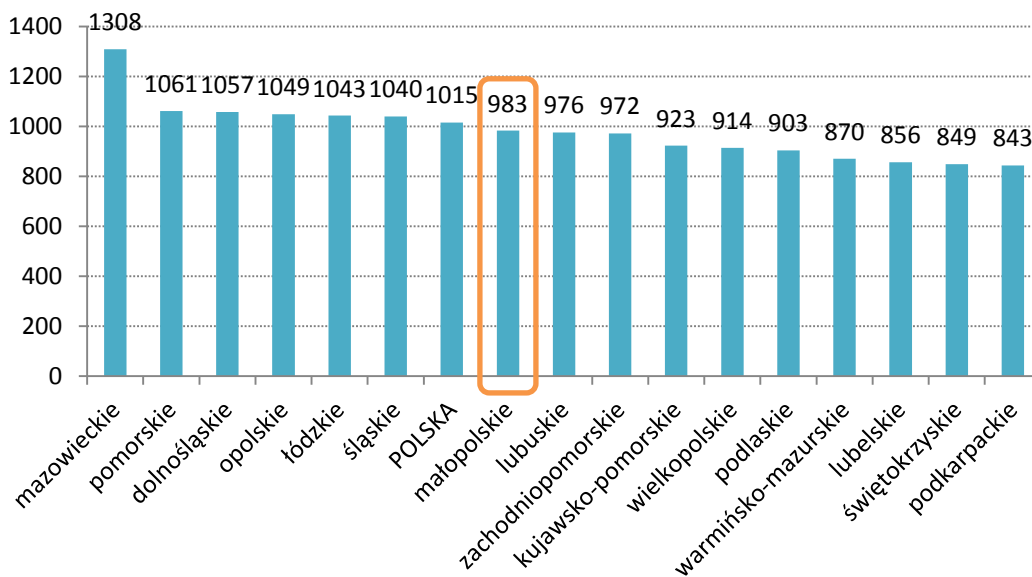
²⁶ Trzeba jednak pamiętać, że na wartość przeciętnego dochodu rozporządzalnego w Polsce duży wpływ mają dochody gospodarstw domowych usytuowanych w Warszawie, które w 2011 r. kształtowały się na poziomie 2406 zł.

Wykres 17. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym w latach 2002-2011 (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 18. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym w 2011 r. według województw (w zł)

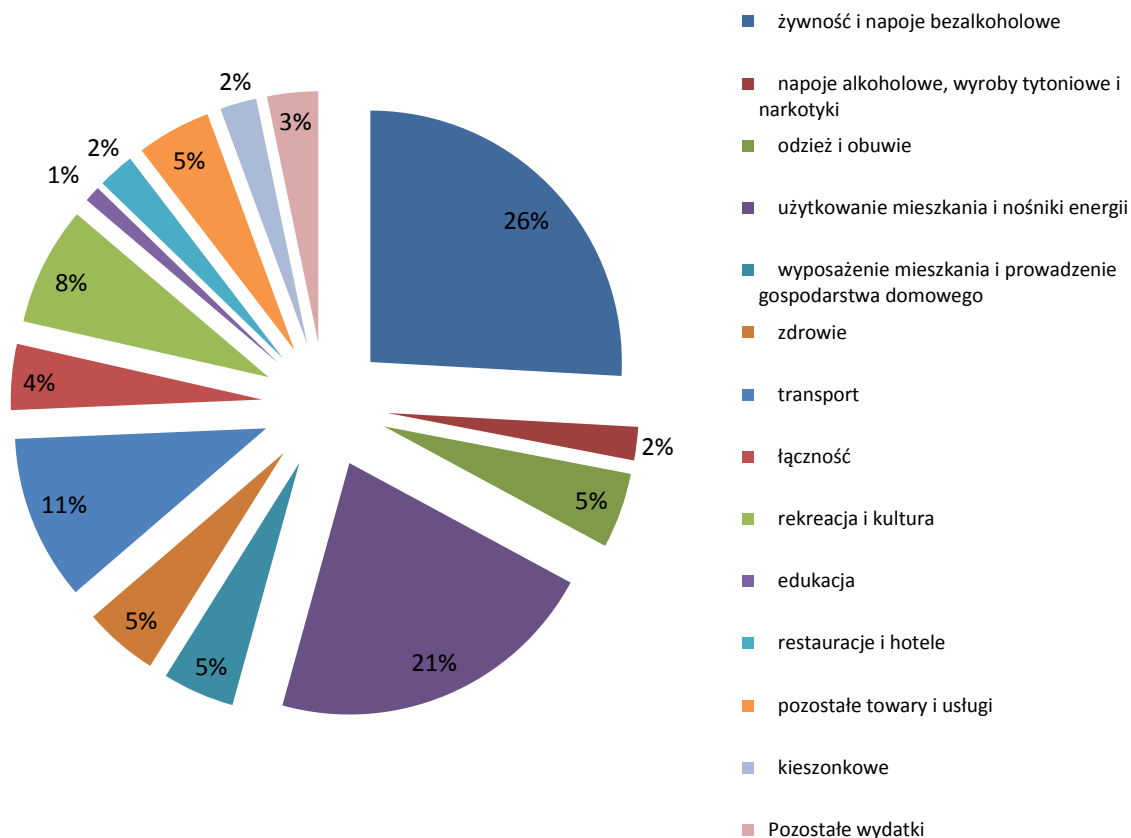

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jeśli przyrzeć się danym dotyczącym struktury wydatków w gospodarstwie domowym zauważamy, że w 2011 r. w ogólnych wydatkach dominującą pozycję zajmowały wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe - na te towary przeznaczonych zostało 26% wydatków małopolskich gospodarstw domowych. Kolejnym, co do wielkości, wydatkiem były opłaty za użytkowanie mieszkania i nośniki energii (21,4% wydatków ogółem). Znaczące pozycje w budżecie rodzin zajmowały także wydatki na transport (11%) oraz rekreację i kulturę (8%). Po 4-5% łącznych wydatków stanowiły wydatki na

zdrowie, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego oraz łączność. Tylko 1%, czyli najmniej ze wszystkich pozycji, gospodarstwa domowe przeznaczyły na edukację.

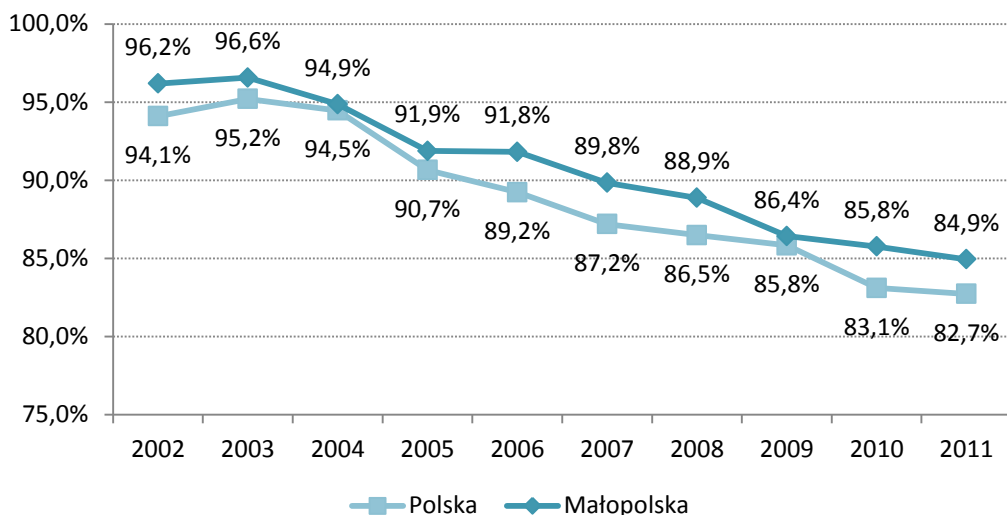
Wykres 19. Struktura wydatków w gospodarstwie domowym w Małopolsce w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Warto zaznaczyć, że systematycznie spada udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym – Małopolskie coraz większe sumy pieniędzy są w stanie przeznaczyć na oszczędności. W 2011 r. udział ten wynosił 84,9% (czyli o prawie 12 p.p. mniej, niż w roku 2003, w którym udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym był najwyższy w ostatnim dziesięcioleciu), jednak wciąż jest to wartość o ponad 2 punkty procentowe wyższa, niż analogiczna dla kraju.

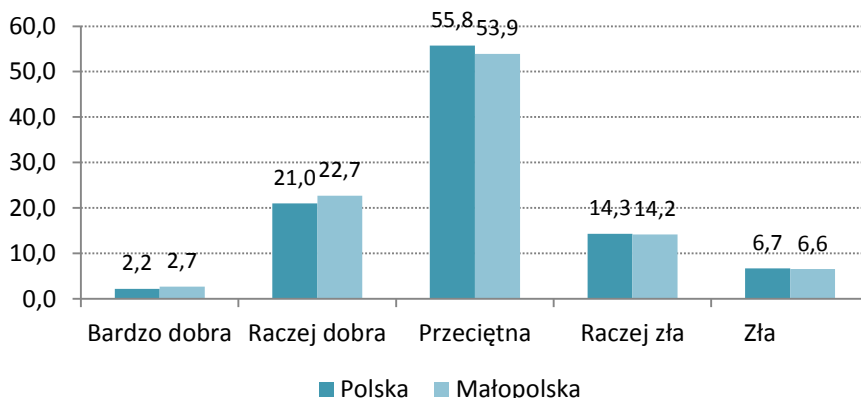
Wykres 20. Udział przeciętnych miesięcznych wydatków w przeciętnym miesięcznym dochodzie rozporządzalnym na 1 osobę w latach 2002-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

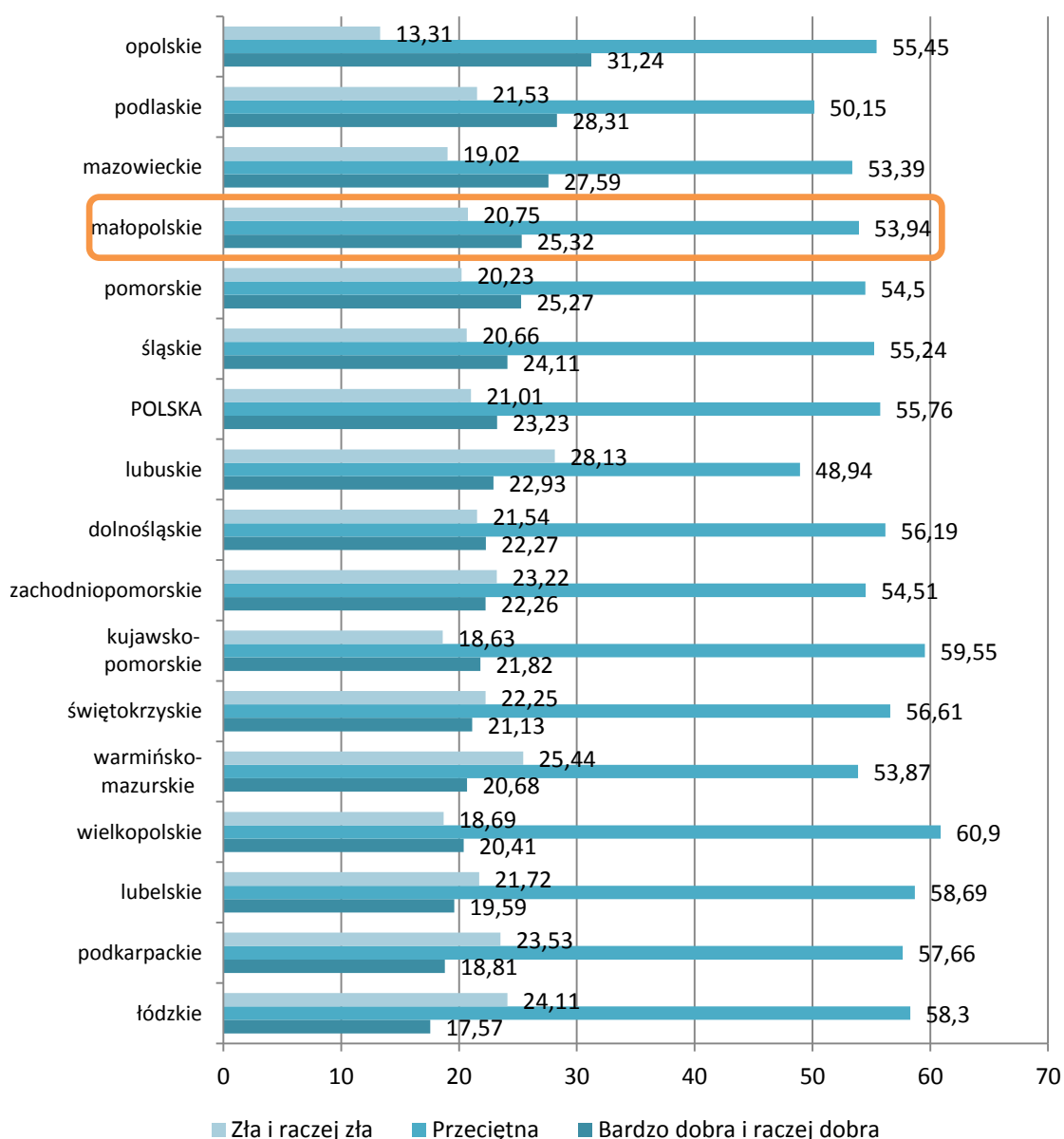
Uzupełnieniem przytoczonych powyżej danych dotyczących dochodów i wydatków w gospodarstwach domowych mogą być dane obrazujące subiektywną ocenę sytuacji materialnej. W 2011 r. ponad połowa Małopolan (53,9%) określiła sytuację materialną własnego gospodarstwa domowego jako przeciętną, 25,4% ocenia swoją sytuację jako bardzo dobrą i raczej dobrą (łącznie), natomiast 20,8% jako raczej złą i złą (łącznie). Generalnie, Małopolanie oceniają sytuację materialną własnych gospodarstw domowych nieco wyżej, niż wynosi przeciętna ocena gospodarstwa w Polsce. Porównując sytuację do innych województw warto zauważyć, że Małopolska jest w czołówce jeśli chodzi o pozytywną ocenę sytuacji materialnej w gospodarstwie domowym (tj. raczej dobrą i bardzo dobrą) – wyprzedzają nas tylko województwa mazowieckie, podlaskie i opolskie.

Wykres 21. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2011 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Budżety gospodarstw domowych w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012, *Budżety gospodarstw domowych w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011

Wykres 22. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2011 r. wg województw (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie, *Budżety gospodarstw domowych w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012

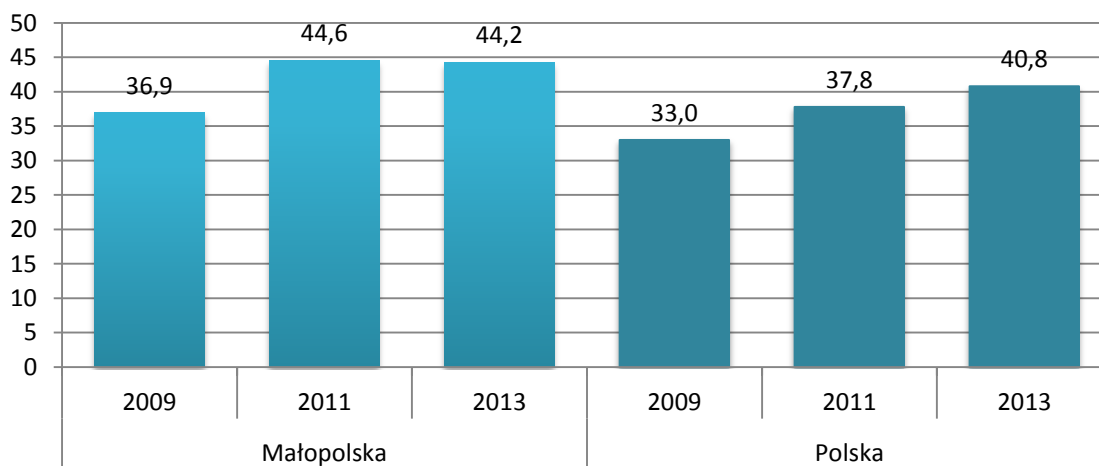
Oszczędności i zadłużenia gospodarstw domowych

Pisząc o warunkach życia mieszkańców, w szczególności o dochodach i wydatkach gospodarstw domowych nie należy zapominać o oszczędnościach i zadłużeniach, które istotnie wpływają na poziom życia oraz opis kondycji rodzin.

Informacji na temat oszczędności i zadłużeń Polaków dostarcza *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*. Wyniki przedstawiają deklaracje, odnoszące się do stanu faktycznego posiadania oszczędności w gospodarstwach domowych.

Poniższy wykres przedstawia zmiany w posiadaniu oszczędności przez Małopolan od 2009 roku – w trakcie trzech edycji badania, w porównaniu do wyników w kraju.

Wykres 23. Gospodarstwa domowe posiadające oszczędności w Małopolsce i Polsce w latach 2009-2013

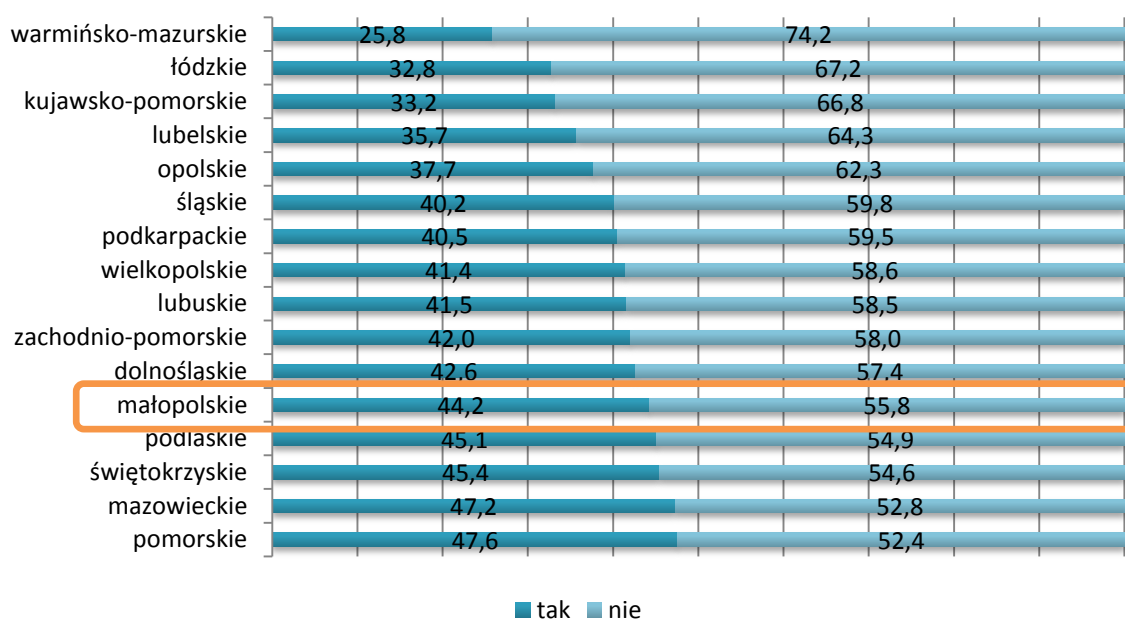
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*²⁷

Dane pokazują, że ciągle, zarówno w Małopolsce, jak i całym kraju, większość gospodarstw domowych nie posiada oszczędności. Na przestrzeni lat gospodarstwa domowe Małopolan, przeciętnie nieco częściej niż średnio w kraju posiadały oszczędności. Równocześnie odsetek gospodarstw domowych posiadających oszczędności rósł wolniej w regionie, niż w Polsce ogółem, co sugeruje słabszą dynamikę zmian.

Biorąc pod uwagę regiony Polski, Małopolska znajdowała się na 5 miejscu w rankingu województw pod względem odsetka gospodarstw domowych posiadających oszczędności. Korzystniejsze wyniki uzyskały województwa pomorskie, mazowieckie, świętokrzyskie i podlaskie.

²⁷ Wszystkie dane z *Diagnozy społecznej 2013* wykorzystane w tym rozdziale to opracowania własne na podstawie bazy danych o gospodarstwach domowych [www.diagnoza.com, dostęp: 5.02.2014r.]. Obliczenia wykonane są dla próby panelowej, z użyciem wagi dla panelu 2009-2013. N dla 2013 r.=505 gospodarstw domowych w Małopolsce i N dla 2013 r. w Polsce=3864 gospodarstw domowych.

Wykres 24. Gospodarstwa domowe posiadające i nieposiadające oszczędności w podziale na regiony w 2013 r.

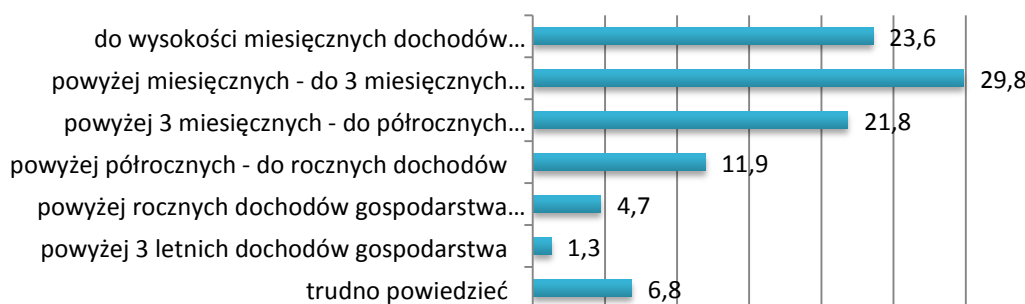

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

Warto przyrzeć się także wysokościami oszczędności w gospodarstwach domowych, które je posiadają. Ze względu na liczebności gospodarstw domowych uczestniczących w badaniu dla poszczególnych regionów, charakterystyka oszczędności przedstawiona jest tylko z uwzględnieniem gospodarstw domowych Polski jako całości, bez podziału na województwa. W Polsce ogółem najwięcej, 29,8%, gospodarstw domowych posiadało oszczędności w wysokości powyżej miesięcznych – do 3 miesięcznych dochodów, a w drugiej kolejności – do wysokości miesięcznych dochodów (23,6%). Sumując, 3/4 gospodarstw domowych ma oszczędności w wysokości nieprzekraczającej sumy ich półrocznych dochodów.

Jeśli przyjmiemy, że miesięczny dochód gospodarstwa w większości odpowiada jego miesięcznym wydatkom, można uznać, że ponad 53% gospodarstw domowych byłoby w stanie funkcjonować w oparciu o zgromadzone fundusze do około 3 miesięcy, blisko 22% do pół roku, a tylko 18% dłużej.

Wykres 25. Wysokość oszczędności gospodarstw domowych w Polsce w 2013 r.²⁸

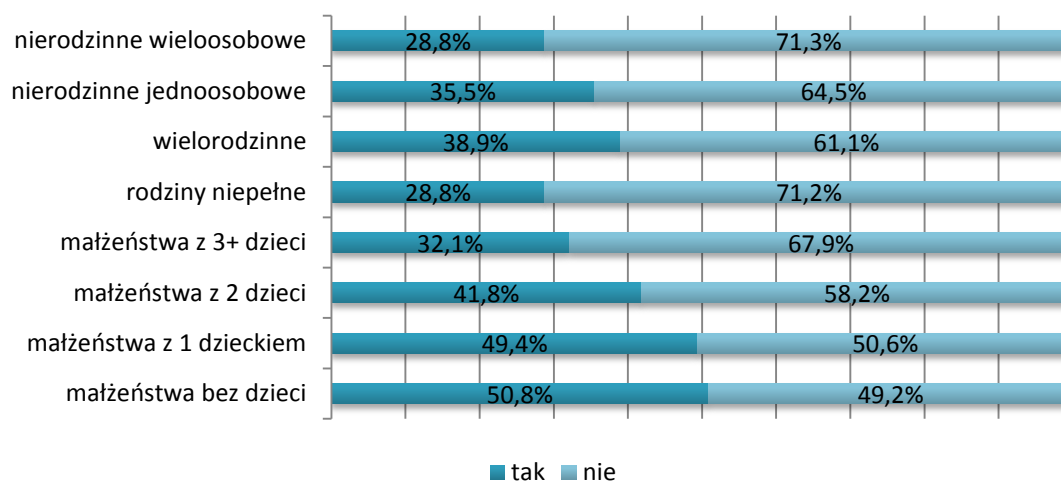

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

²⁸ N=2638 – gospodarstwa domowe posiadające oszczędności w Polsce.

Poza wysokością oszczędności istotnym pytaniem jest też, kto je posiada. Poniższy wykres przedstawia oszczędności gospodarstw domowych Polaków, czyli jak pokazują wcześniejsze dane 40,8% z nich, w 2013 roku w podziale na rodzaje gospodarstw domowych. Najczęściej oszczędności posiadają małżeństwa bezdzietne oraz małżeństwa z 1 dzieckiem, a najrzadziej rodziny niepełne i nierodzinne gospodarstwa wieloosobowe oraz małżeństwa posiadające troje i więcej dzieci. Średnią krajową nieznacznie przekraczają też małżeństwa z 2 dziećmi, a zbliżają się do niej gospodarstwa wielorodzinne.

Wykres 26. Gospodarstwa domowe posiadające oszczędności w podziale na typy gospodarstw w 2013 r. w Polsce

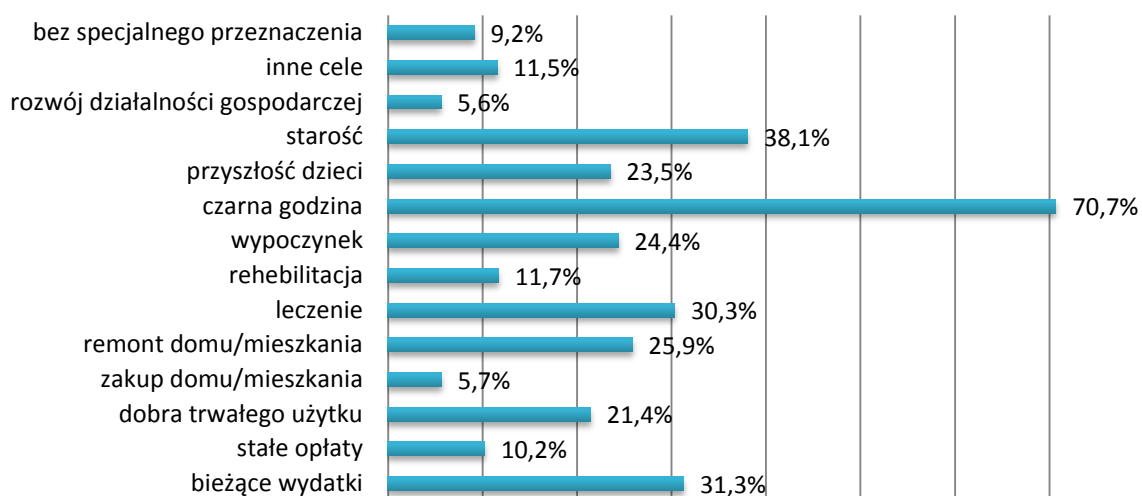

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

W badaniu *Diagnoza społeczna 2013* zapytano także o przeznaczenie gromadzonych oszczędności²⁹. Analiza pokazuje, że Polacy w gospodarstwach domowych najczęściej oszczędzają na tzw. „czarną godzinę”, następnie na starość, bieżące wydatki i leczenie.

²⁹ Pytanie posiadało możliwość wielokrotnego wyboru z ograniczonej kafeterii odpowiedzi, stąd wyniki nie sumują się do 100%.

Wykres 27. Przeznaczenie oszczędności w gospodarstwach domowych w 2013 r.

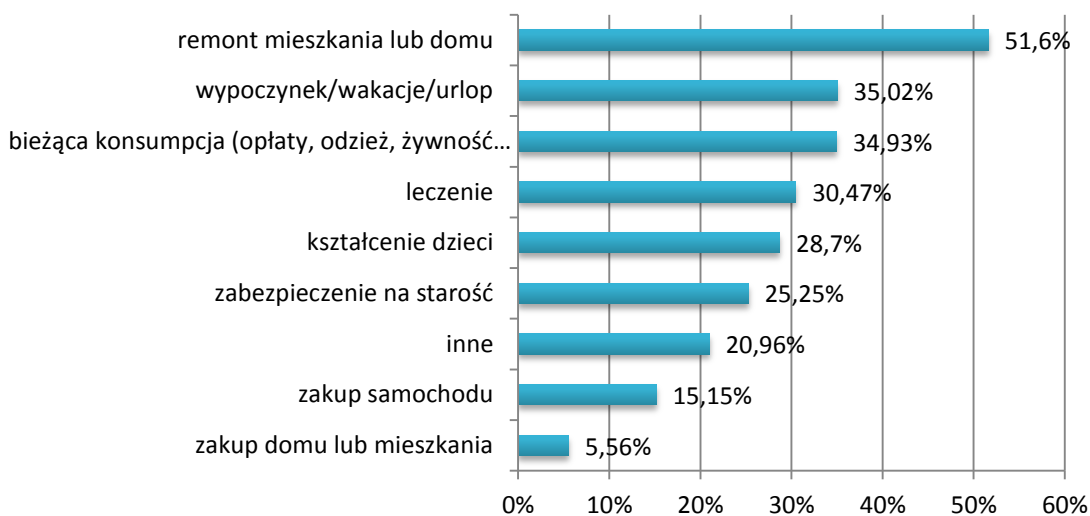
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

Tymczasem, w przeprowadzonym w 2012 roku badaniu opinii mieszkańców województwa małopolskiego³⁰ poproszono respondentów o ocenę, jak bardzo prawdopodobne jest, że w przeciągu najbliższych 12 miesięcy uda im się oszczędzić jakiegokolwiek środki finansowe. 2/3 badanych uznało, że jest to mało prawdopodobne, a prawie co piąty (18%), że to prawdopodobne. Bardziej optymistyczni w zakresie prawdopodobieństwa zgromadzenia oszczędności w najbliższym czasie byli mężczyźni (23%) wobec 15% wśród kobiet. Ze względu na wiek, jedyną grupą „odstającą” wyraźnie od średniej były osoby w wieku 18-24 lata, wśród których 30% deklaroowało taką możliwość.

Swoje oszczędności Małopolanie planują przeznaczyć przede wszystkim na remont mieszkania lub domu, kolejno na wypoczynek/wakacje/urlop oraz bieżącą konsumpcję. Te wyniki są znacząco odmienne od prezentowanych w *Diagnozie społecznej 2013*, jednak należy pamiętać, że te badania były prowadzone na indywidualnych respondentach, a nie w odniesieniu do gospodarstwa domowego. Poza tym pytano wszystkich badanych o potencjalnie posiadane oszczędności i ich ewentualne przeznaczenie, a nie już faktycznie posiadane.

³⁰Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju województwa obszarów działań samorządu wojewódzkiego, Kraków, kwiecień 2013 www.politykarozwoju.obserwatoria.malopolska.pl [21.01.2014 r.].

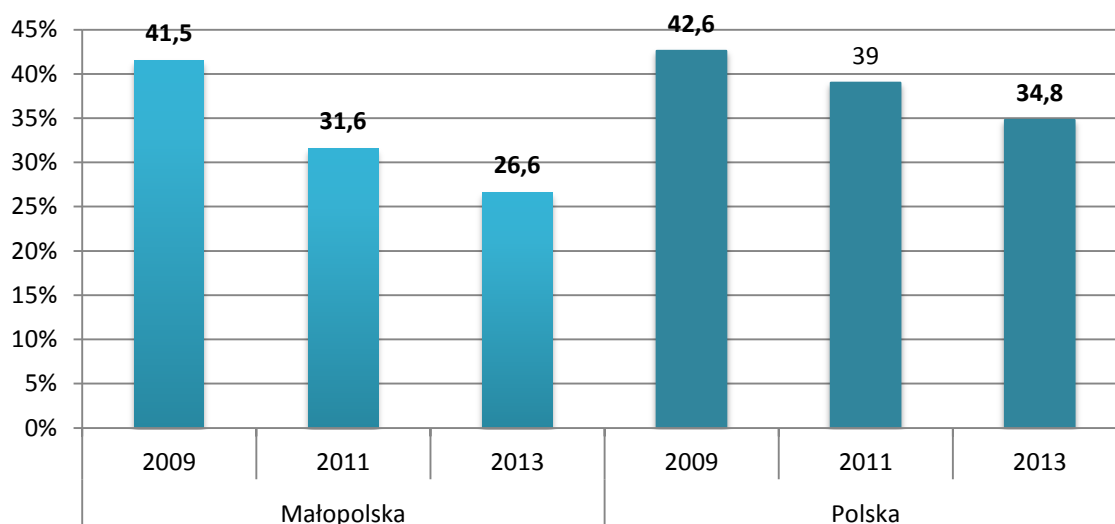
Wykres 28. Planowane przeznaczenie oszczędności przez Małopolan w 2012r.

Źródło: Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju województwa obszarów działań samorządu wojewódzkiego, Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju.

Diagnoza społeczna 2013 podaje także dane na temat zadłużenia gospodarstw domowych. W tym badaniu zadłużenie rozumiane było zarówno jako pożyczki i kredyty, we wszystkich typach instytucji oraz u osób prywatnych, czyli jako całościowe zadłużenie gospodarstwa domowego. W analogicznych okresach 2009-2013 zadłużenie gospodarstw domowych Polaków malało – z 42,6% w 2009 r., do 34,8% w 2013 roku. Zadłużenie gospodarstw domowych Małopolan spadło jeszcze bardziej – z 41,5% w 2009r., do 26,6% w 2013 r.³¹. Porównując dane o oszczędnościach do tych o zadłużeniu można wywnioskować, że w Małopolsce w gospodarstwach domowych co prawda wolniej rosną oszczędności, jednak równocześnie szybciej spada zadłużenie.

Wykres 29. Gospodarstwa domowe posiadające zadłużenie w Małopolsce i w Polsce w 2013 r.

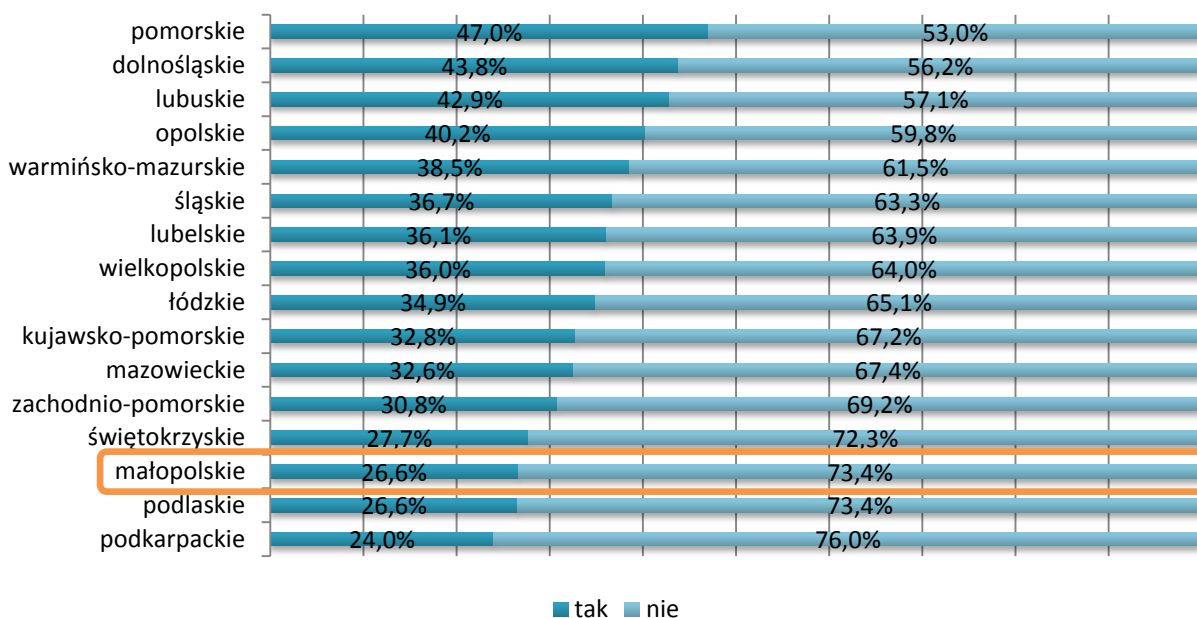

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

³¹ Liczebność gospodarstw domowych w Małopolsce dla 2013r. N=504.

Małopolska w 2013 roku była na trzecim miejscu wśród najmniej zadłużonych gospodarstw domowych w regionach. Najmniej zadłużone były gospodarstwa domowe w województwach podkarpackim i podlaskim. Z kolei najbardziej zadłużone było województwo pomorskie, gdzie zobowiązania tego typu miało niemal co drugie gospodarstwo domowe.

Wykres 30. Zadłużenie gospodarstw domowych w podziale na regiony w 2013 r.

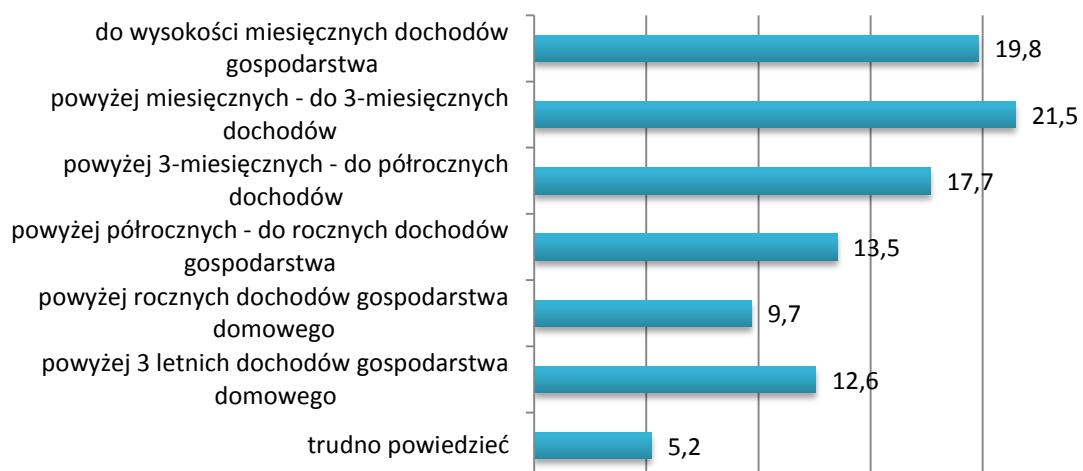

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

Ze względu na liczebności gospodarstw domowych uczestniczących w badaniu dla poszczególnych regionów, charakterystyka zadłużenia przedstawiona jest tylko z uwzględnieniem gospodarstw domowych Polski jako całości, bez podziału na województwa i charakterystyki gospodarstw domowych Małopolski.

Patrząc na wysokość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w 2013 roku, najczęściej posiada zobowiązania w wysokości powyżej miesięcznych – do 3-miesięcznych dochodów gospodarstwa. W dalszej kolejności – zadłużenie niższe – do wysokości miesięcznych dochodów gospodarstwa. Sumując, 72,5% gospodarstw domowych posiada zadłużenie nieprzekraczające jego rocznych dochodów, a tylko 12,6% - powyżej 3-letnich dochodów gospodarstwa.

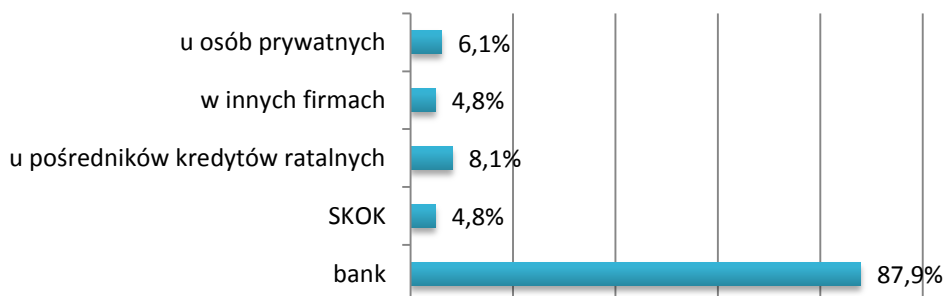
Wykres 31. Wysokość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w 2013 r. ³²

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

Można zastanawiać się, gdzie Polacy pożyczają najczęściej³³. Zdecydowana większość gospodarstw domowych posiada pożyczki w bankach – tak odpowiedziało prawie 90%. W dalszej kolejności gospodarstwa domowe posiadają zobowiązania u pośredników kredytów ratalnych i osób prywatnych. Niecałe 5% ma pożyczki w innych firmach, do których zaliczają się np. parabanki.

Wykres 32. Podmioty, gdzie gospodarstwa domowe w Polsce posiadają zadłużenie

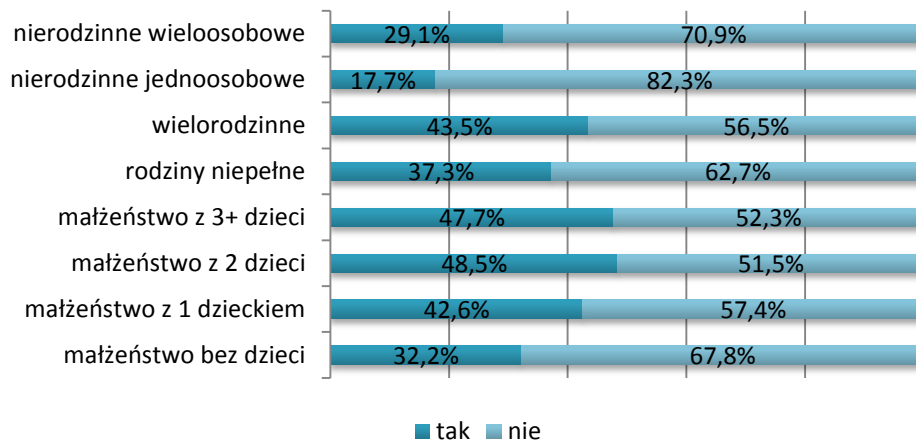
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

Podobnie jak w przypadku oszczędności, warto przyjrzeć się, kto w Polsce, w świetle badań *Diagnoza społeczna 2013*, posiada zadłużenie. Najczęściej zadłużone są gospodarstwa domowe małżeństw z 2 dziećmi oraz z 3 dziećmi i więcej. Ich zadłużenie zdecydowanie przekracza średnią krajową. Z kolei najrzadziej zadłużone są – nierodzinne jednoosobowe gospodarstwa – zdecydowanie poniżej średniej krajowej.

³² Dla N=2251 gospodarstw domowych zadłużonych w Polsce.

³³ Pytanie posiadało możliwość wielokrotnego wyboru z ograniczonej kafeterii odpowiedzi, stąd wyniki nie sumują się do 100%.

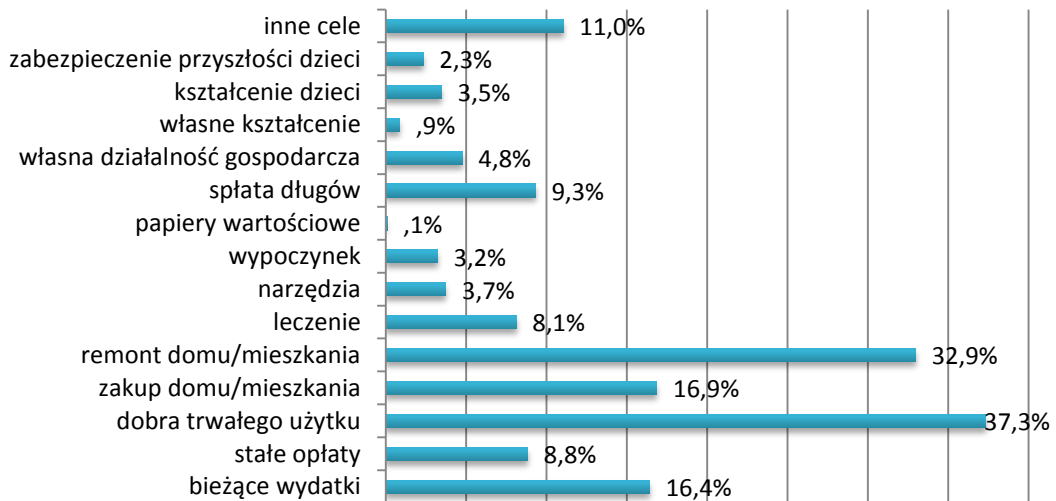
Wykres 33. Gospodarstwa domowe w Polsce posiadające zadłużenia w podziale na typy gospodarstw w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

W badaniu zapytano także o przeznaczenie zaciągniętych pożyczek i kredytów³⁴. Najczęściej gospodarstwa domowe pożyczają na dobra trwałego użytku (przez które rozumiemy np. sprzęt AGD, RTV) oraz remonty domu lub mieszkania. W dalszej kolejności na zakup domu lub mieszkania i bieżące wydatki.

Wykres 34. Przeznaczenie pożyczek i kredytów w Polsce w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Diagnozy społecznej 2013*

³⁴Pytanie posiadało możliwość wielokrotnego wyboru z ograniczonej kafeterii odpowiedzi, stąd wyniki nie sumują się do 100%.

Zasięg ubóstwa

Istotnym uzupełnieniem danych o dochodach, wydatkach i subiektywnej ocenie sytuacji materialnej własnego gospodarstwa domowego są dane dotyczące skali ubóstwa w regionie. W Polsce dane te regularnie prezentowane są przez Główny Urząd Statystyczny. Są one szacowane przy zastosowaniu różnych mierników, których podstawę stanowią właśnie wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Przy obliczaniu zasięgu ubóstwa GUS uwzględnia następujące granice:

- 50% średnich wydatków (ekwiwalentnych) ogółu gospodarstw domowych (**relatywna granica ubóstwa**),
- kryterium dochodowe, które zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej (**ustawowa granica ubóstwa**),
- **minimum egzystencji**, który uwzględnia jedynie potrzeby uznane w danych warunkach za podstawowe i których niezaspokojenie może powodować biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. W skład koszyka minimum egzystencji wchodzi potrzeby mieszkaniowe i artykuły żywnościowe. Łączny koszt nabycia (zużycia) tych dóbr określa wartość koszyka, która stanowi granicę ubóstwa skrajnego.

Przyjęcie za granicę ubóstwa poziomu minimum egzystencji szacowanego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, zwanego również minimum biologicznym, pozwala ocenić rozmiar ubóstwa skrajnego oraz wskazać te grupy ludności, które znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji materialnej i powinny być przedmiotem szczególnego zainteresowania polityki społecznej oraz adresatem pomocy społecznej³⁵.

Czynnikami wyraźnie różnicującymi zasięg ubóstwa skrajnego są takie czynniki, jak: źródło dochodów, liczba osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym, wykształcenie, wiek, liczba posiadanych dzieci, miejsce zamieszkania.

W Polsce w 2012 r. w najtrudniejszej sytuacji znajdowały się osoby żyjące w gospodarstwach domowych utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł (ok. 23%), w tym przede wszystkim gospodarstwa, których podstawę stanowiły świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury (stopa ubóstwa skrajnego na poziomie ok. 30%). Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo byli członkowie gospodarstw domowych rolników oraz gospodarstw utrzymujących się głównie z rent (po ok. 11-12% osób w sferze ubóstwa skrajnego).

Kolejnym czynnikiem znacznie wpływającym na zasięg ubóstwa skrajnego jest bezrobocie. *W 2012 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna zagrożonych ubóstwem skrajnym było ok. 13% osób, a w przypadku gospodarstw gdzie bezrobotne były przynajmniej 2 osoby – stopa ubóstwa skrajnego wynosiła ok. 33%.*

³⁵Ubóstwo w Polsce w 2012 r. (informacja sygnałna), Materiał na konferencję prasową w dniu 29 maja 2013 r., s. 3, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl/gus/5840_8292_PLK_HTML.htm [9.08.2013 r.]

Wyższe wykształcenie prawie całkowicie odsuwa zagrożenie ubóstwem skrajnym (stopa ubóstwa skrajnego poniżej 1%). Dla porównania, w gospodarstwach domowych, w których osoba odniesienia³⁶ legitymowała się wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji wyniósł w 2012 r. ok. 16%.

W Polsce częściej ubóstwem ekonomicznym zagrożeni są ludzie młodzi, w tym dzieci. W 2012 roku wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym wśród dzieci i młodzieży do lat 18 wyniósł ok. 9% (podobnie jak w roku poprzednim), a osoby w tym wieku stanowiły prawie jedną trzecią populacji zagrożonej ubóstwem skrajnym, podczas gdy w populacji ogółem do tej grupy wiekowej należała mniej więcej co piąta osoba. Pomimo, że ubóstwo w Polsce dotyka częściej ludzi młodych, to nie można nie zwrócić uwagi na bardzo trudną sytuację części osób starszych. Ze względu na swój wiek i stan zdrowia osoby starsze mają ograniczone możliwości podejmowania aktywnych działań zmierzających do poprawy swojej sytuacji materialnej. Często są samotne, co pogłębia ich problemy finansowe. Nie zawsze też mogą liczyć na pomoc rodziny. Nawet jeśli mieszkają wspólnie z dziećmi, to w sytuacji bezrobocia często zdarza się, że ich świadczenia emerytalne są jedynym regularnym źródłem dochodów wielopokoleniowej rodziny. W 2012 r. prawie co 25 osoba (ok. 4%) w wieku co najmniej 65 lat żyła w gospodarstwach domowych o wydatkach niższych od minimum egzystencji. Podobnie jak w roku poprzednim osoby powyżej 65. roku życia stanowiły ponad 7% wśród osób zagrożonych ubóstwem skrajnym, podczas gdy w populacji ogółem do tej grupy wiekowej należała mniej więcej co siódma osoba.

Rodziny wielodzietne stanowią grupę najbardziej zagrożoną ubóstwem skrajnym. W 2012 r. poniżej minimum egzystencji żyło ok. 27% osób w gospodarstwach małżeństw z 4 i większą liczbą dzieci. Osoby tworzące rodziny niepełne były we względnie lepszej sytuacji. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym dla rodzin niepełnych wyniósł ok. 9%.

Podobnie jak w poprzednich latach, zagrożenie ubóstwem w znacznie większym stopniu dotyczy mieszkańców wsi niż ośrodków miejskich. Różnica ta jest szczególnie wyraźna, gdy sytuację na wsi porównuje się z sytuacją w największych miastach (500 tys. i więcej). W skrajnym ubóstwie żyło w 2012 roku ponad 4% mieszkańców miast (od ok. 1% w największych miastach, do prawie 7% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców). Na wsi odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji wyniósł ponad 10%. W konsekwencji mieszkańcy wsi stanowili ok. 60% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego, podczas gdy udział ludności wiejskiej wśród ogółu ludności Polski wynosił mniej niż 40%.³⁷

W województwie małopolskim w roku 2012 nastąpił znaczny wzrost wartości wskaźnika dotyczącego ludności żyjącej poniżej minimum egzystencji (po czterech latach pozostawania na zbliżonym poziomie): z 4,8% w 2011 r. do 6,2% w 2012 r. Jego wartość dla Małopolski jest jednak wciąż niższa niż średnia dla kraju (6,8%).

Biorąc pod uwagę pozostałe dwa wskaźniki (relatywną granicę ubóstwa i ustawową granicę ubóstwa) można również zauważyć wzrost liczby Małopolan żyjących poniżej tych granic (po spadkach zanotowanych poprzednich latach). Poziom pierwszego plasuje Małopolskę także poniżej średniej dla kraju (15,6% w Małopolsce w stosunku do 16,3% w Polsce). Podobna sytuacja dotyczy odsetka osób

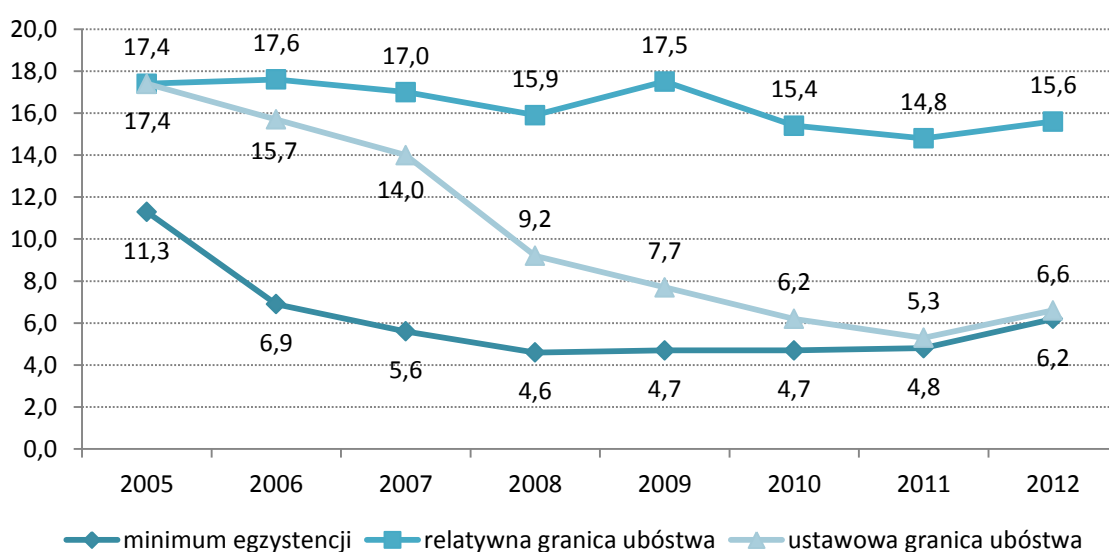
³⁶ Tj. osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy stały, w dłuższym okresie czasu, dochód spośród wszystkich członków gospodarstwa domowego przeznaczony na potrzeby członków gospodarstwa domowego.

³⁷ Tamże, s. 3-9.

żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa. Wartość tego wskaźnika wynosi 6,6% (przy średniej dla Polski na poziomie 7,2%).

Należy dodać, iż w przypadku tzw. ustawowej granicy ubóstwa obserwowane do 2011 r. stałe zmniejszanie się odsetka osób w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej tego progu wynikało częściowo z przyjętego mechanizmu ustalania kwot dochodu uprawniających do korzystania ze świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej w oparciu o próg interwencji socjalnej. Kryteria te do 2011 r. pozostawały bowiem na poziomie z roku 2006. Natomiast w 2012 roku kwoty te zostały zwiększone³⁸ (dla osoby samotnie gospodarującej z 477 zł do 542 zł, dla osoby w rodzinie z 351 zł do 456 zł) – w związku z tym, jak można było przypuszczać, wskaźnik ustawowej granicy ubóstwa za rok 2012 wzrósł.

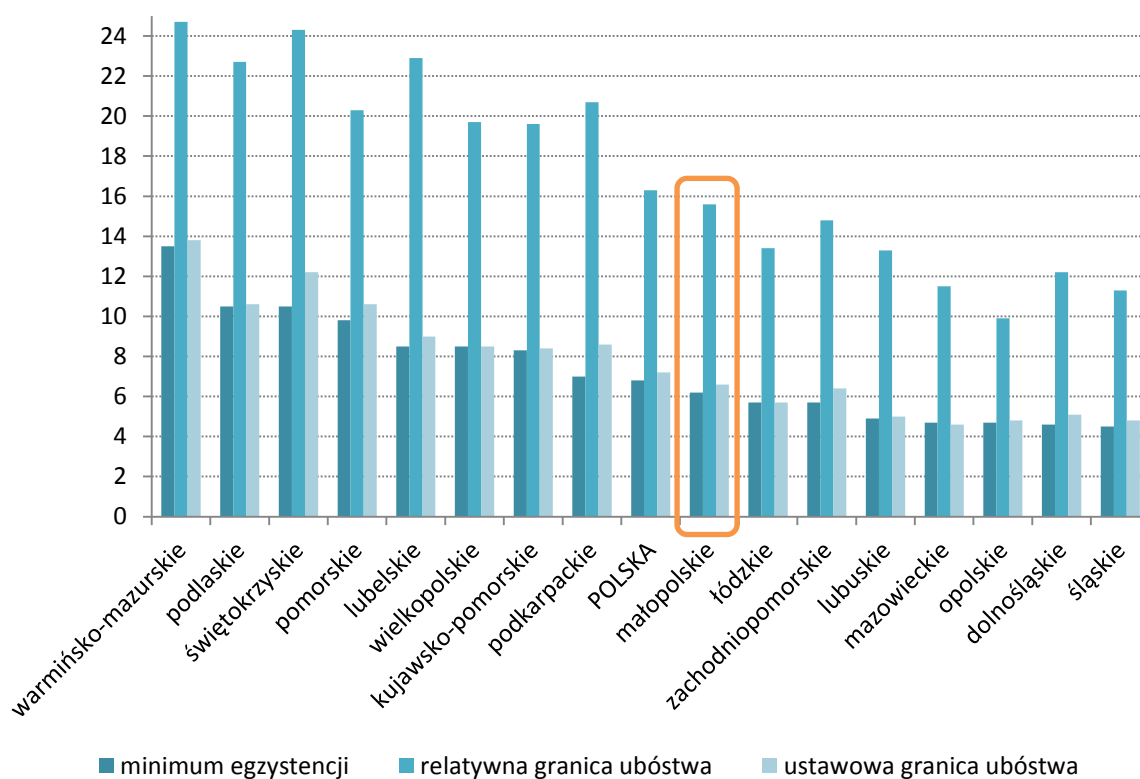
Wykres 35. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem wg granic ubóstwa w Małopolsce w latach 2005-2012 (% osób w gospodarstwach domowych poniżej granic)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

³⁸Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 823).

Wykres 36. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem wg granic ubóstwa wg województw w 2012 r. (% osób w gospodarstwach domowych poniżej granic) – sortowanie wg kryterium minimum egzystencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wskaźniki warunków życia

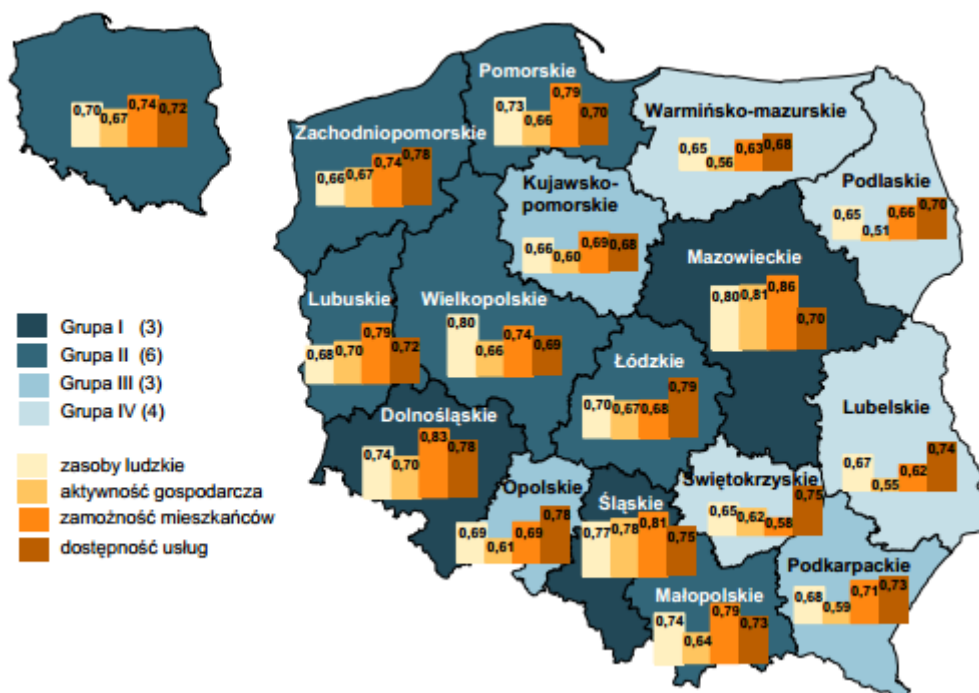
Urząd Statystyczny w Krakowie w sposób syntetyczny scharakteryzował warunki życia mieszkańców województwa małopolskiego³⁹. Zaprezentowane dane pozwalają prześledzić dynamikę i kierunki zmian warunków życia ludności w wybranych dziedzinach tematycznych, takich jak: zasoby ludzkie, aktywność gospodarcza, zamożność mieszkańców oraz dostępność usług społecznych. *Miernik globalny określający warunki życia ludności został obliczony na podstawie mierników syntetycznych w wymienionych dziedzinach tematycznych. Pozwoliło to na porównanie poziomu życia woj. małopolskiego na tle innych województw (poprzez utworzenie czterech grup województw o podobnym poziomie życia mieszkańców, przy czym do grupy I przynależą województwa charakteryzujące się najbardziej korzystnymi warunkami życia, a do grupy IV – najmniej korzystnymi), określenie kierunków zmian na przestrzeni lat 2007–2011.*

³⁹Warunki życia ludności w województwie małopolskim w latach 2007-2011, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2012, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_2012_warunki_zycia_ludnosci_2007_2011.pdf, [23.07.2013 r.].

W tej analitycznej publikacji charakteryzującej regionalne i lokalne zróżnicowanie warunków życia mieszkańców woj. małopolskiego poziom życia rozumiany jest jako stopień zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb ludności. Podstawowe potrzeby ludności to wyżywienie, mieszkanie, odzież, obuwie, ochrona zdrowia, wykształcenie, rekreacja. Głównym czynnikiem determinującym poziom życia ludności jest dobrobyt ekonomiczny (dochody ludności, ich poziom oraz źródła), a także dostępność usług społecznych. Dobrobyt ekonomiczny mieszkańców jest zależny od rozwoju gospodarczego oraz potencjału ludzkiego. Określenia: poziom życia, warunki życia, sytuacja bytowa stosuje się zamiennie.

Warunki życia mieszkańców woj. małopolskiego zarówno w 2011 r. jak i w latach poprzednich były lepsze niż średnie w Polsce i plasują woj. małopolskie po województwach: mazowieckim, śląskim i dolnośląskim. W omawianym okresie dla woj. małopolskiego obserwowano nieznaczny spadek globalnego miernika poziomu życia, podobnie jak dla województw: mazowieckiego, śląskiego, pomorskiego i opolskiego, przy równoczesnym znacznym wzroście miernika dla pozostałych województw. Zmiany spowodowały zmniejszenie się rozpiętości miernika pomiędzy województwami, co może świadczyć o zmniejszeniu się dysproporcji poziomu życia. Mocna strona woj. małopolskiego, zasoby ludzkie oraz słabsza, choć porównywalna do średniej dla Polski, aktywność gospodarcza oraz dostępność usług społecznych miały wpływ na stosunkowo wysoki poziom zamożności mieszkańców w porównaniu do innych województw.⁴⁰

Mapa 9. Mierniki globalne warunków życia ludności i mierniki syntetyczne dziedzin tematycznych w 2011 r.

Źródło: Warunki życia ludności w województwie małopolskim w latach 2007-2011 op. cit.

Podobnie jak dla województw warunki życia mieszkańców poszczególnych powiatów w woj. małopolskim scharakteryzowano za pomocą wybranych wskaźników pogrupowanych według dziedzin tematycznych: zasoby ludzkie, aktywność gospodarcza, zamożność mieszkańców, dostępność usług społecznych. Pozwoliło to na utworzenie czterech grup powiatów o podobnym poziomie życia mieszkańców, określenie kierunków zmian na przestrzeni lat 2007 – 2011 oraz mocnych i słabych stron w tych powiatach poprzez porównanie do średniej wojewódzkiej⁴¹.

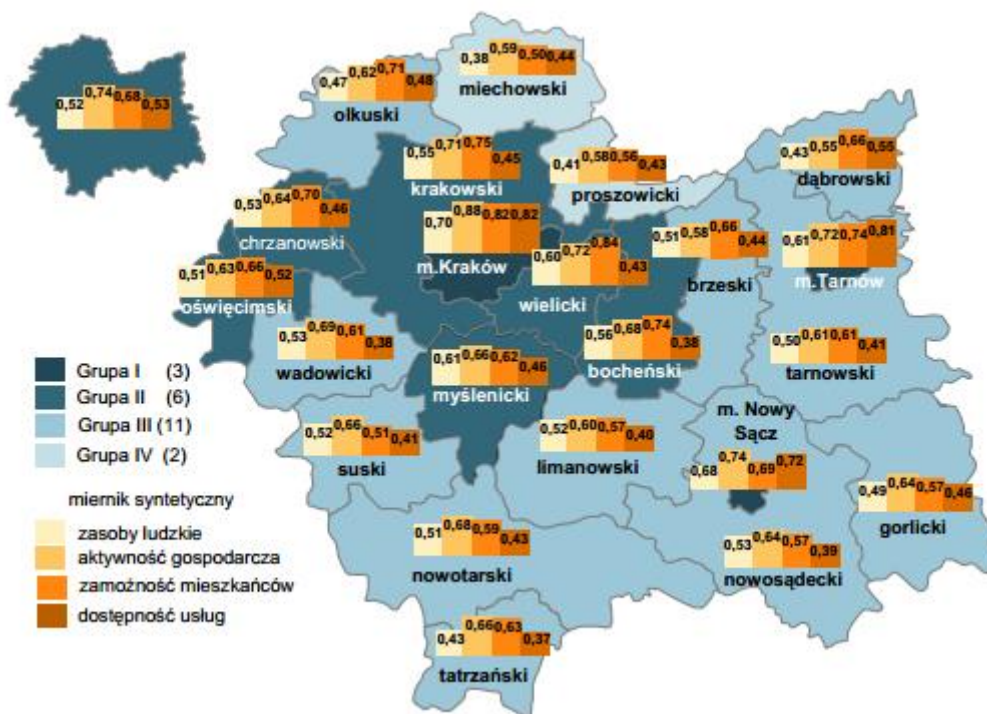
Zróżnicowanie sytuacji bytowej mieszkańców powiatów w latach 2007 i 2011 nieznacznie wzrosło. W 2011 r. największe zróżnicowanie występowało w zakresie dostępności usług, w dalszej kolejności w zakresie zasobów ludzkich oraz zamożności ludności. Poziom życia ludności, znacznie wyższy niż przeciętnie w województwie występował w miastach na prawach powiatów, a w szczególności

⁴⁰ Tamże, s. 40.

⁴¹ Tamże, s. 128.

w Krakowie. Korzystne warunki życia występowały w powiatach z otoczenia Krakowa: wielickim, krakowskim, bocheńskim i myślenickim oraz w dwóch powiatach zachodniej części woj. małopolskiego, rozwiniętych gospodarczo: oświęcimskim i chrzanowskim. Niższy poziom życia występował w powiatach wschodniej i południowej części województwa: brzeskim, tarnowskim, dąbrowskim, gorlickim, nowosądeckim, limanowskim, nowotarskim i tatrzańskim oraz w trzech powiatach zachodnich: wadowickim, olkuskim i suskim. Najtrudniejsze warunki życia występowały w powiatach rolniczych północnej części woj. małopolskiego: miechowskim i proszowickim. W tych powiatach odnotowano niższą aktywność gospodarczą oraz duży udział mieszkańców, dla których źródłem utrzymania było rolnictwo lub świadczenia emerytalno-rentowe. Wymienionym zjawiskom zwykle towarzyszyła niekorzystna struktura wykształcenia, czego konsekwencją był niski poziom wynagrodzeń.⁴²

Mapa 10. Mierniki globalne warunków życia ludności i mierniki syntetyczne dziedzin tematycznych w małopolskich powiatach w 2011 r.

Źródło: Warunki życia ludności w województwie małopolskim w latach 2007-2011 op. cit.

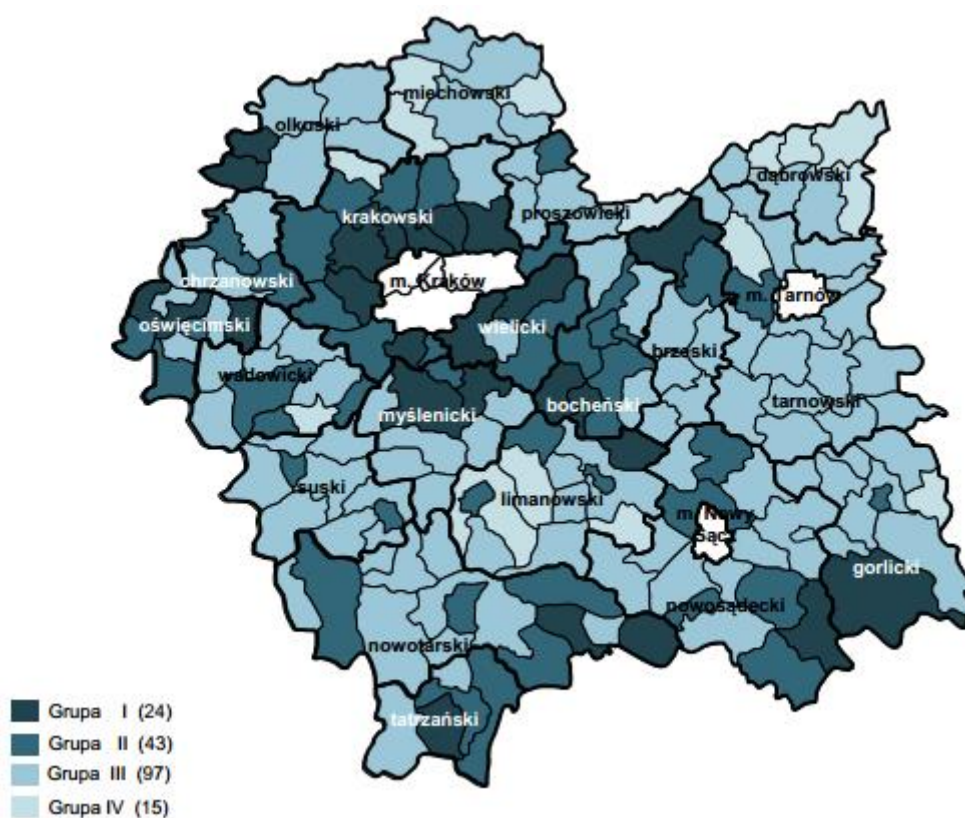
Tendencje zmian w poziomie życia ludności w gminach potwierdzają te, które zaobserwowano w powiatach. Przestrzenne zróżnicowania wynikają z położenia w strefie oddziaływania miast, bliskiego położenia względem szlaków komunikacyjnych, atrakcyjnego krajobrazu, działania władz samorządowych oraz aktywności społeczności lokalnych. Miernik syntetyczny gminy z najmniej korzystnym poziomem życia musiałby wzrosnąć prawie dwukrotnie, aby osiągnąć poziom miernika gminy, w której ludziami żyje się najlepiej. W gminach słabiej rozwiniętych, z niskim potencjałem

⁴² Tamże, s. 40-42.

ludzkim, impulsem wzrostu poziomu aktywności gospodarczej były inwestycje zewnętrzne między innymi zagraniczne lub projekty z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej⁴³.

W gminach zachodniej i południowej części woj. małopolskiego (poza gminą Sułoszowa w powiecie krakowskim, gminą Stryszów w powiecie wadowickim) nie występowały gminy, gdzie poziom życia był bardzo niski. Z kolei warunki życia w większości gmin wschodniej i północnej części województwa oraz powiecie limanowskim pozostawały na niskim poziomie. Wśród tych gmin były jednak takie, które wyróżniały się korzystnie i posiadały znaczny potencjał (w powiecie tarnowskim w bliskim położeniu Tarnowa – gmina Wierzchosławice, oraz w powiecie gorlickim gmina Uście Gorlickie). Podobnie niskie wartości miernika syntetycznego warunków życia odnotowano w powiatach rolniczych: miechowski, dąbrowski, proszowski (oprócz gminy Paęcznica), a także w większości gmin powiatu limanowskiego (oprócz miast: Limanowa i Mszana Dolna oraz gminy Jodłownik)⁴⁴.

Mapa 11. Mierniki syntetyczne warunków życia w małopolskich gminach w 2011 r.

Źródło: Warunki życia ludności w województwie małopolskim w latach 2007-2011 op. cit.

⁴³ Tamże, s. 42.

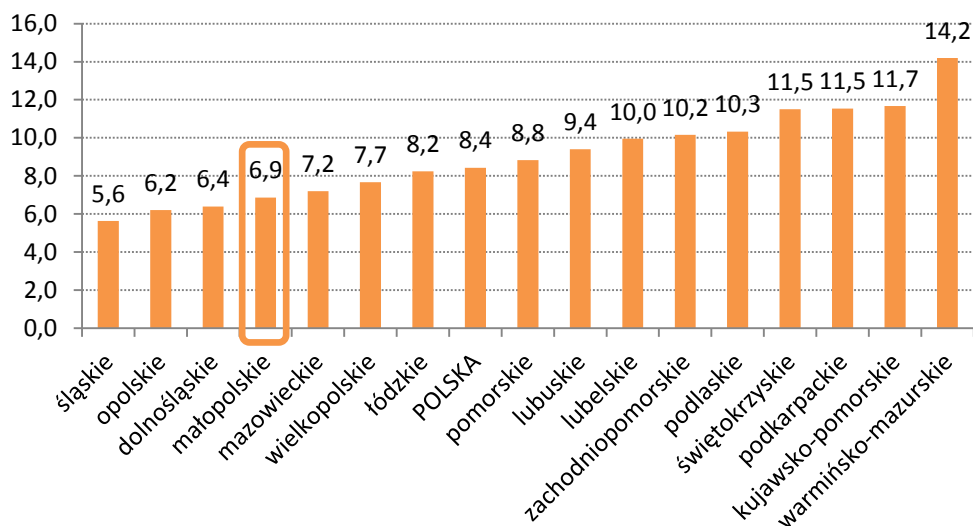
⁴⁴ Tamże, s. 208.

POMOC SPOŁECZNA

Klienci pomocy społecznej⁴⁵

W Polsce w 2012 r. pomocą społeczną objęto ponad 3,25 miliona osób⁴⁶, co stanowi 8,4% ludności kraju (spadek o 0,6% w stosunku do poprzedniego roku). Natomiast w Małopolsce w 2012 r. świadczeniami objęto ponad 79 tysięcy rodzin, a tym samym ponad 230 tysięcy osób w tych rodzinach, co stanowi 6,9% ludności regionu. Wskaźnik ten jest niższy o 1,5% od średniej dla kraju i daje województwu małopolskiemu IV miejsce w porównaniu do innych regionów (po województwach śląskim, opolskim i dolnośląskim posiadających najniższy udział klientów pomocy społecznej w ludności województw w Polsce).

Wykres 37. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności Polski i regionów w 2012 r. (w %)*

*Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie mieszkańców kraju/regionu (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną - świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

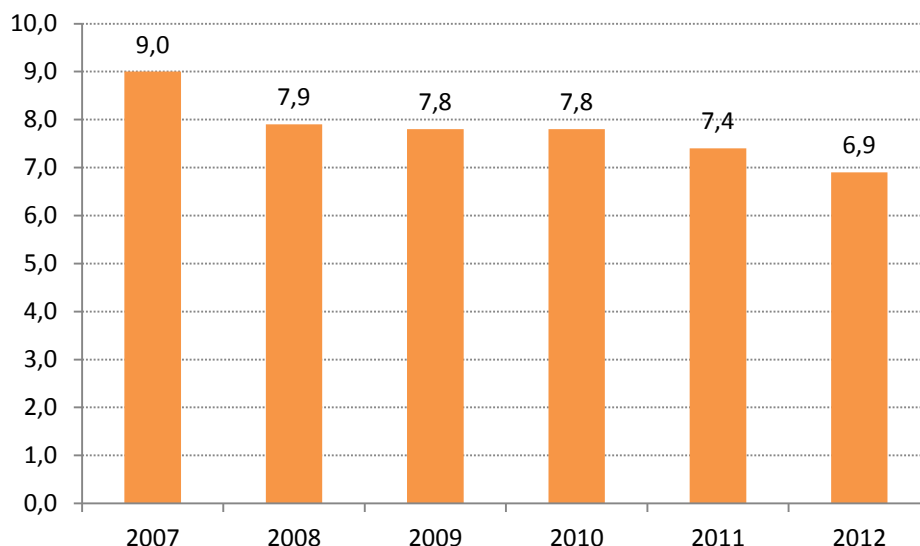
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdanie MPiPS-03 za rok 2012 r.*, GUS, *Bank Danych Lokalnych*, *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012*, *Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej*, Kraków 2013

⁴⁵Niniejsze opracowanie opiera się na dwóch źródłach danych: rocznych sprawozdaniach z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach (MPiPS-03) oraz raporcie „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012”. W przypadku gdy przedstawiane dane dotyczą roku 2012, analiza w większości przypadków opiera się o raport „Ocena...” – są to najnowsze z dostępnych danych, skorygowane w stosunku do danych zawartych w sprawozdaniu MPiPS-03. Natomiast w przypadku przedstawiania danych porównawczych (do lat poprzednich bądź do innych jednostek terytorialnych) posłużono się o danymi pochodzącymi ze sprawozdań MPiPS-03 (ze względu na brak danych z poprzednich lat oraz brak ogólnopolskich danych pochodzących z formularza oceny zasobów pomocy społecznej).

⁴⁶Liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców.

Analizując wartości omawianego wskaźnika dla Małopolski zwraca uwagę stałe obniżanie się tego wskaźnika (od 2004 r.), mimo iż w drugiej połowie 2012 r. zostały podwyższone kryteria dochodowe uprawniające do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej i w konsekwencji wzrósł (w porównaniu z poprzednimi latami) odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa. Z drugiej strony należy pamiętać, iż od 2012 r. funkcjonuje ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która obejmuje część zadań realizowanych do 2011 r. w oparciu o ustawę o pomocy społecznej.

Wykres 38. Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców Małopolski w latach 2005-2012 (w %)*

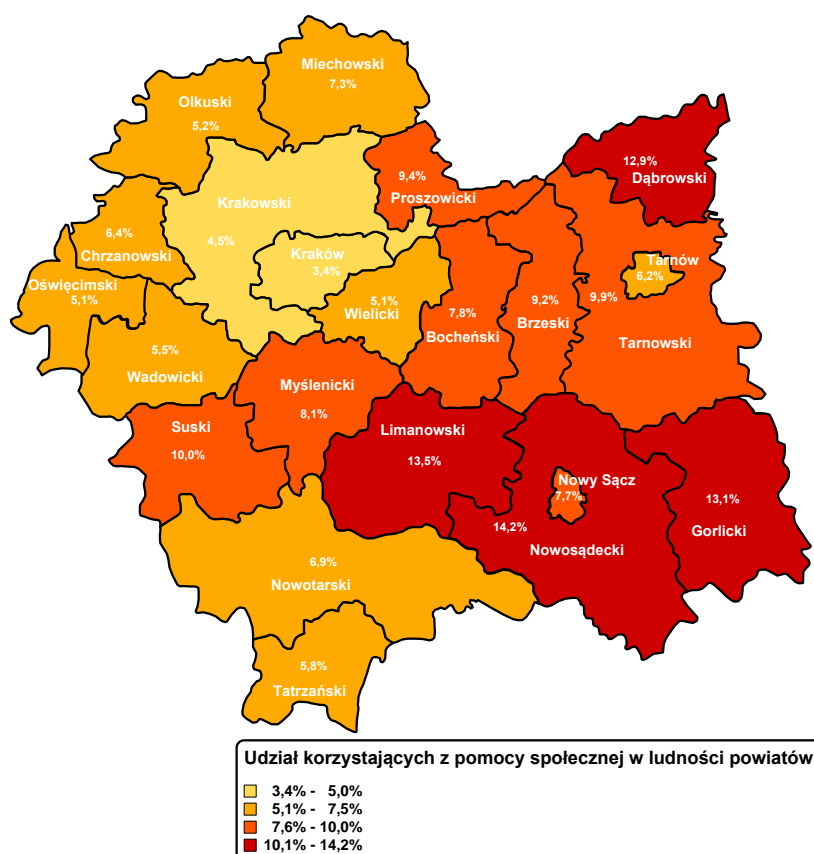

*Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie mieszkańców Małopolski (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną - świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdania MPiPS-03 za rok 2012 r.*, GUS, *Bank Danych Lokalnych, Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Kraków 2013

Analiza struktury osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w poszczególnych powiatach i gminach Małopolski, pokazuje jak odsetek mieszkańców korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w 2012 r. różni się od średniej dla województwa. Najmniejszy udział klientów pomocy społecznej odnotowano w Krakowie (3,4% ogółu mieszkańców) oraz powiecie krakowskim (4,5%). Natomiast powiaty: nowosądecki (14,2%), limanowski (13,5%), gorlicki (13,1%) i dąbrowski (12,9%) charakteryzowały się najmniej korzystnymi wskaźnikami w tym względzie.

Mapa 12. Udział osób w rodzinach świadczeniobiorców pomocy społecznej w liczbie ludności w Małopolsce w 2012 r.*

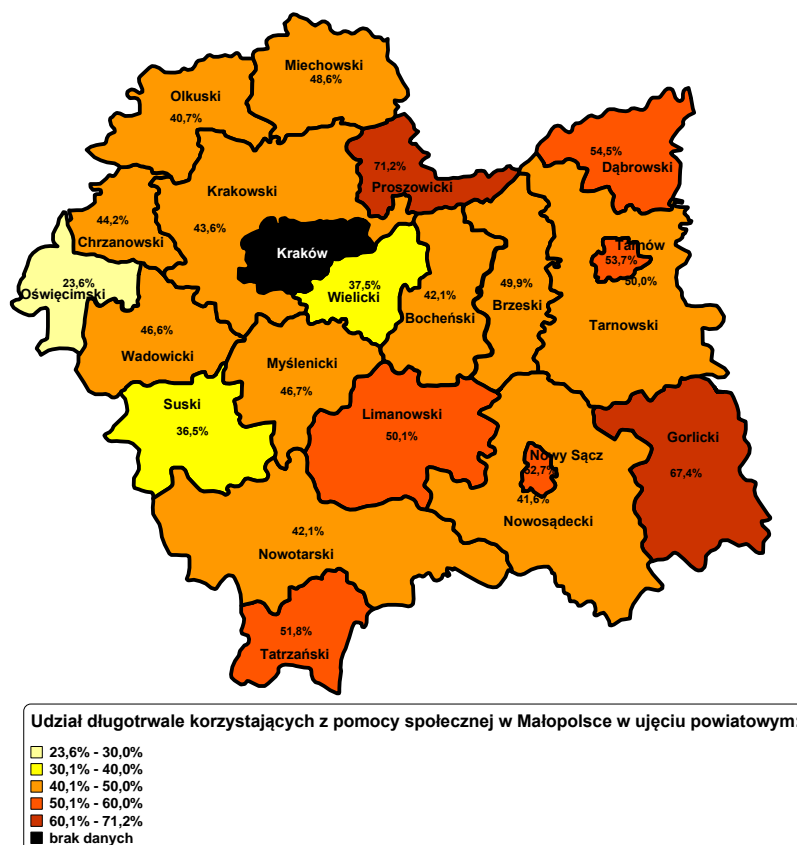
*Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie ludności danego powiatu (liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną – świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania – uwzględniając zarówno pomoc, która udzielona jest w formie decyzji administracyjnej, bez decyzji oraz pomoc, która jest udzielana bez konieczności przeprowadzania wywiadu środowiskowego).

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

W tym miejscu warto także zaznaczyć, iż charakterystyka terytorialna związana z odsetkiem mieszkańców otrzymujących wsparcie z pomocy społecznej w danym powiecie jest zbliżona do terytorialnego zróżnicowania stopy bezrobocia w Małopolsce w przypadku powiatów o najmniej korzystnych wskaźnikach. Powiaty o najwyższej stopie bezrobocia w roku 2012 to: dąbrowski (19,9%), limanowski (18,8%), nowosądecki (18,1%). Jednocześnie w Krakowie stopa bezrobocia dla roku 2012 była najniższa w regionie (5,9%, przy średniej dla województwa 11,5%), podobnie jak udział klientów pomocy społecznej w populacji miasta.

Podobnie przedstawia się mapa Małopolski biorąc pod uwagę odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Relatywnie najmniejszą grupę takich osób obsługiwały jednostki pomocowe w powiatach: oświęcimskim (24% korzystających długotrwale z pomocy społecznej w ogóle klientów), suskim (36%) oraz wielickim (38%). Natomiast największym odsetkiem takich klientów charakteryzował się powiat proszowicki (71% długotrwale korzystających z pomocy w ogóle klientów OPS), a także powiaty: gorlicki (67%) i dąbrowski (55%), cechujące się także jednym z najwyższych odsetków osób korzystających ze świadczeń w ogóle. Ogółem w Małopolsce 46,6% klientów pomocy społecznej to osoby długotrwale korzystające ze świadczeń pomocy społecznej.

Mapa 13. Udział długotrwale korzystających z pomocy społecznej w ogóle korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r.

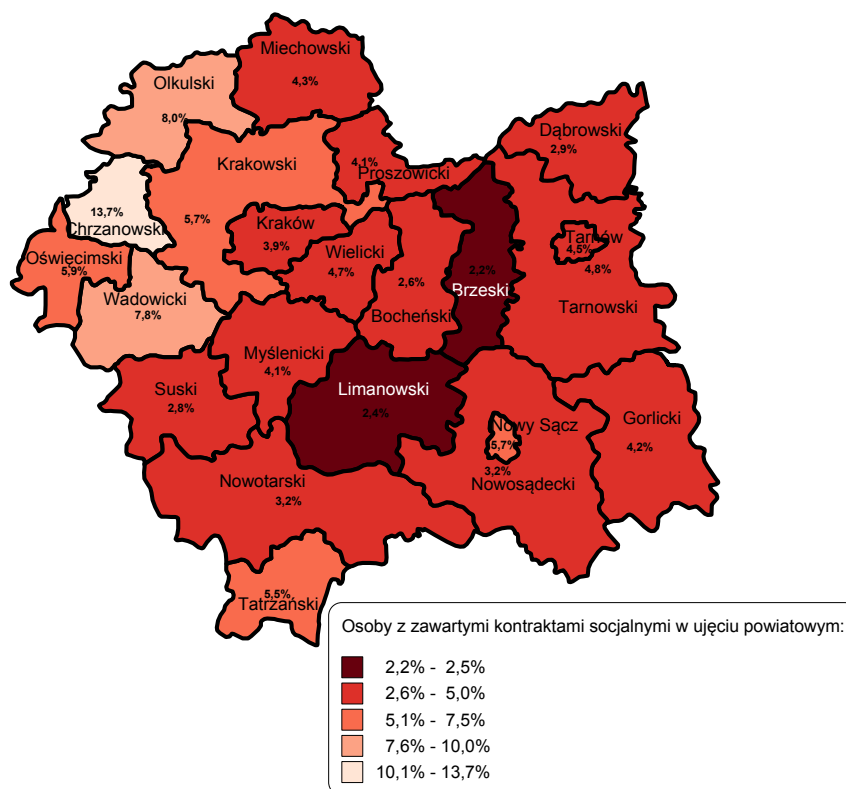

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

Jednym z podstawowych narzędzi pracownika socjalnego w pracy z klientem pomocy społecznej, umożliwiającym zindywidualizowanie i dostosowanie wsparcia do potrzeb konkretnej osoby, jest kontrakt socjalny - pisemna umowa zawarta z osobą ubiegającą się o pomoc, określająca uprawnienia i zobowiązania stron umowy, w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny. W 2012 r. małopolskie ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie zawarły łącznie 10 515 kontraktów socjalnych, z czego ponad 98% w gminach.

Analizując sytuację pod tym względem w poszczególnych powiatach Małopolski zwraca uwagę, iż największy odsetek świadczeniobiorców objętych kontraktami w 2012 r. obserwujemy w zachodniej części regionu (powiaty: chrzanowski – 13%, olkuski – 8,0%, oświęcimski – 5,9%, krakowski – 5,4% ogółu klientów), natomiast najmniejszą część klientów, którym przyznano świadczenia, obejmuje się jednocześnie kontraktami w powiecie brzeskim (2,2%) i limanowskim (2,4%).

Mapa 14. Odsetek osób objętych kontraktami socjalnymi w liczbie osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r.

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

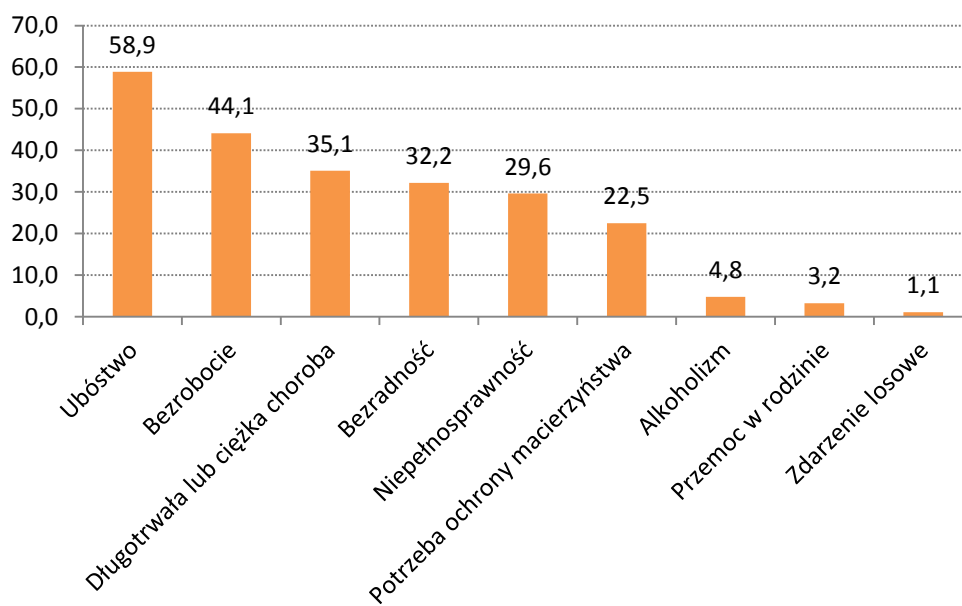
Warto przy tym zauważyć, że kontrakty socjalne zawierane są przede wszystkim w ramach realizacji projektów systemowych PO KL. Jak wskazuje badanie *Aktywna integracja w Małopolsce* przeprowadzone na początku 2012 r.: *O ile kontrakt socjalny jest wykorzystywany przy upowszechnianiu aktywnej integracji w projektach PO KL, o tyle w ramach realizacji pozostałych działań jednostek pomocy społecznej nie jest on już tak powszechny. Poza projektem stosuje go jedynie 54 ze 170 jednostek gminnych realizujący projekt systemowy (31,8%) i tylko 2 z 19 PCPR (10,5%) oraz wszystkie trzy MOPS miast na prawach powiatów. W OPS liczba wdrażanych w 2011 r. poza projektem kontraktów socjalnych wahała się od 1 do 161, ale najczęściej był to jeden kontrakt. Natomiast w MOPS powiatów grodzkich odpowiednio: 562 w Krakowie, 120 Nowym Sączu i 3 w Tarnowie. Z kolei w jednym z PCPR realizowano w 2011 r. 17 umów będących odmianą kontraktów socjalnych, a w drugim tylko jedną⁴⁷.*

⁴⁷ Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej, *Aktywna integracja w Małopolsce*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2012, s. 37.

Powody korzystania z pomocy społecznej

Od wielu lat dominującą przesłanką udzielania pomocy społecznej jest ubóstwo – w roku 2012 problem ten dotyczył prawie 60% ogółu klientów pomocy społecznej w Małopolsce. Oprócz ubóstwa można wyróżnić inne problemy, które w ciągu ostatnich lat są dominujące w naszym regionie. W 2012 r. (podobnie jak w latach poprzednich) do głównych problemów klientów pomocy społecznej należało: bezrobocie (ponad 44,1% ogółu klientów pomocy społecznej), długotrwała choroba (35,1%), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego(32,2%), niepełnosprawność (29,6%) oraz potrzeba ochrony macierzyństwa (22,5%). Pozostałymi, znacznie rzadziej występującymi w regionie przesłankami przyznania pomocy, były problemy związane z alkoholizmem i przemocą w rodzinie czy zdarzeniami losowymi (od 4,8% do 1,1% ogółu klientów pomocy społecznej). Pozostałe przyczyny przyznawania pomocy (wymienione w art. 7 ustawy o pomocy społecznej) notowane są sporadycznie (poniżej 1% ogółu klientów pomocy społecznej – bezdomność; narkomania; sieroctwo; potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi; trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego) lub w ogóle w 2012 r. nie wystąpiły (klęska żywiołowa lub ekologiczna).

Wykres 39. Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r. (w %)*

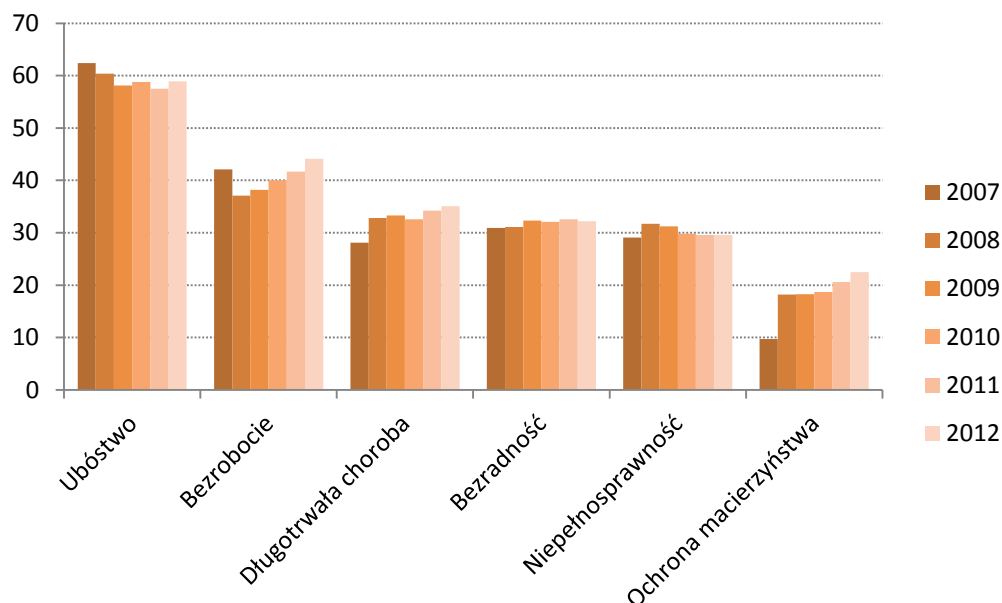
*Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (l. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdania MPiPS-03 za lata 2005 – 2012 r., Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013*

Analizując powody udzielania pomocy społecznej w ciągu ostatnich lat można zauważyć pewne ogólne tendencje. Obserwowany jest wzrost przyznawania świadczeń związanych z ochroną macierzyństwa, a także długotrwałą lub ciężką chorobą. Również w przypadku bezradności

w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego notowany jest niewielki, ale stały wzrost. Ponadto odsetek klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z tytułu bezrobocia po okresie spadkowym zaczyna rosnąć, a odsetek klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z powodu niepełnosprawności od kilku lat utrzymuje się na podobnym poziomie.

Wykres 40. Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2007-2012 (w %)*

*Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (l. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdania MPiPS-03 za lata 2005 – 2012 r., Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013*

Sytuacja w poszczególnych powiatach Małopolski pod tym względem jest jednak znacznie zróżnicowana:

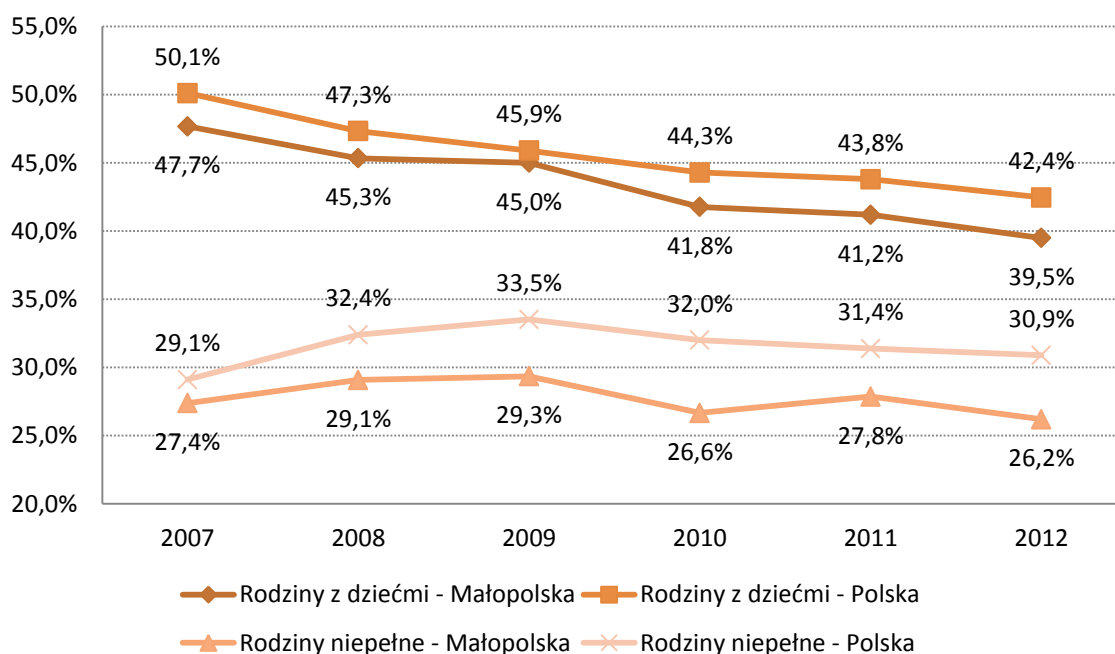
- do powiatów, w których w roku 2012 najczęściej udzielano pomocy z powodu ubóstwa należały powiaty: suski, gorlicki, dąbrowski, nowosądecki i limanowski (odpowiednio: 83,2%; 74,2%; 74,1%; 68,0% i 63,2% ogółu klientów pomocy społecznej). Najmniejszy udział klientów, którzy skorzystali z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa odnotowano w Tarnowie (33,0%) i powiecie olkuskim (43,0%);
- bezrobocie było najczęściej powodem udzielania pomocy społecznej w 2012 roku w: Nowym Sączu (67,3%) i Tarnowie (65,8%) oraz powiecie olkuskim (64,7%). Relatywnie najrzadziej z tej przyczyny w 2012 r. z pomocy społecznej korzystali klienci powiatów: proszowickiego (29,0%), bocheńskiego (30,7%);
- długotrwała choroba była przesłanką do przyznania świadczeń najczęściej w Nowym Sączu (61,9%) i Krakowie (53,6%), najrzadziej zaś – w powiatach: oświęcimskim (24,4%), proszowickim (25,7%) i nowosądeckim (25,7%);

- z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych najczęściej wsparcie otrzymywali klienci w Nowym Sączu (48,6%), a najmniejszy odsetek klientów ośrodków pomocy społecznej korzystających z pomocy z tego powodu wystąpił w powiecie proszowickim (15,3%) i wielickim (17,5%);
- niepełnosprawność to znaczący problem klientów pomocy społecznej (wg udziału korzystających ze wsparcia z tej przyczyny) z: Krakowa (46,7% ogółu klientów pomocy społecznej), Nowego Sącza (43,3%) i Tarnowa (38,7%). Z kolei najrzadziej przyznawano pomoc biorąc pod uwagę tę przesłankę w powiatach: proszowickim, brzeskim i dąbrowskim (odpowiednio: 18,5%, 19,4% i 20,4%).

Typy rodzin objętych pomocą społeczną

Coroczne sprawozdania z udzielonych świadczeń pomocy społecznej (MPiPS-03) pozwalają na określenie skali przyznawania pomocy społecznej rodzinom z dziećmi oraz rodzinom niepełnym. Jak pokazuje poniższy wykres, zarówno w województwie małopolskim, jak i w skali kraju spada udział rodzin z dziećmi w ogóle rodzin, którym przyznana jest pomoc społeczna. W Małopolsce odsetek ten w 2012 r. wyniósł 39,5%, podczas gdy 5 lat wcześniej było to prawie 48%. Zbliżona tendencja, choć już nie tak wyraźna, ma miejsce w przypadku udziału rodzin niepełnych w ogóle rodzin z dziećmi, którym przyznawana jest pomoc społeczna – w regionie w 2012 r. 26,2% rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną stanowiły rodziny niepełne, co w stosunku do roku 2007 oznacza spadek o ponad 1%.

Wykres 41. Udział rodzin z dziećmi w ogóle wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną i udział rodzin niepełnych w ogóle rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną w Małopolsce i Polsce w latach 2007-2012

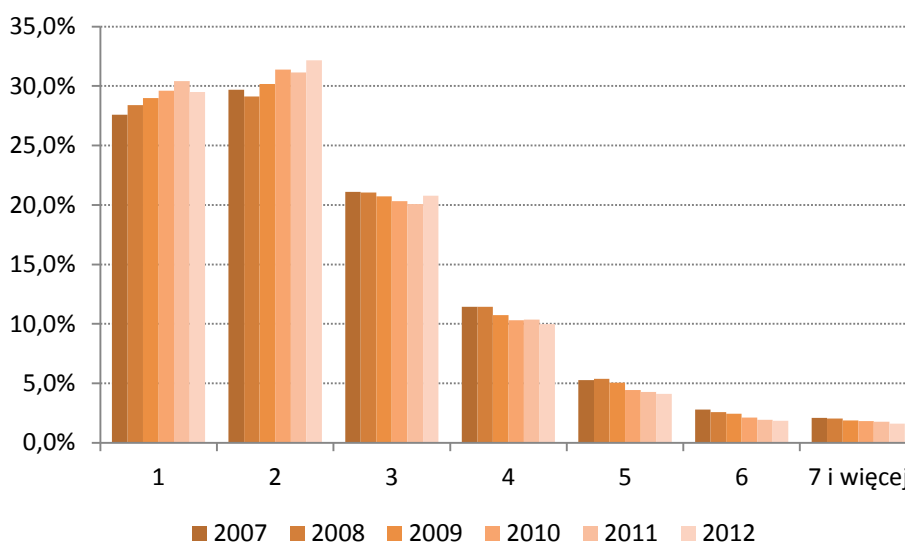

Źródło: opracowanie własne na podstawie: dane Sprawozdania MPiPS-03 za lata 2005 – 2012 r.

Opisując strukturę rodzin z dziećmi, którym przyznawana jest pomoc społeczna zauważyć należy, że zdecydowaną większość rodzin stanowią te posiadające 1 i 2 dzieci –w 2012 r. stanowiły one łącznie

ponad 60% wszystkich rodzin z dziećmi. Objętych pomocą rodzin z 3 dzieci w regionie było niecałe 21% (w stosunku do wszystkich rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną), rodzin z 4 dzieci 10%, rodzin z 5 dzieci nieco ponad 4%, a rodzin z 6 oraz 7 i więcej dzieci – po niecałe 2%. Na przestrzeni lat 2007-2012 zauważyć można tendencję zwiększania się liczby rodzin z 1 i 2 dzieci, a zmniejszania się liczby rodzin wielodzietnych (z 3 i więcej dzieci) korzystających z pomocy społecznej – choć jak wskazuje poniższy wykres, od opisywanej tendencji zdarzają się wyjątki.

Wykres 42. Liczba dzieci w rodzinach korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie: dane Sprawozdania MPIPS-03 za lata 2005 – 2012 r.

Wybrane usługi pomocy społecznej

Jednym z rodzajów wsparcia, jakie ośrodki pomocy społecznej kierują do osób potrzebujących pomocy z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn są usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze (zadanie własne gminy), a także specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi (zadanie zlecone gminie). W Małopolsce w 2012 r. udzielono takiej pomocy łącznie 6 525 osobom. Należy zaznaczyć, że specjalistycznym rodzajem usług opiekuńczych zostało objętych z tego 216 klientów w 7 powiatach i 2 miastach na prawach powiatów. Z kolei specjalistycznymi usługami dla osób z zaburzeniami psychicznymi – 758 osób w 14 powiatach i 3 miastach na prawach powiatów.

Należy wskazać, iż najwięcej usług opiekuńczych (będących zadaniem własnym gminy) było oferowanych w 2012 r. w Krakowie (objęto nimi 2 310 osób) i Tarnowie (506) oraz powiatach chrzanowskim i oświęcimskim (odpowiednio: 347 i 248 osób objętych usługami opiekuńczymi). Z drugiej strony najmniej klientów skorzystało z usług opiekuńczych w powiatach: suskim (20 osób), dąbrowskim (32 osoby) i proszowickim (50 osób).

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, pomoc społeczna zobowiązana jest świadczyć poradnictwo specjalistyczne. W małopolskich jednostkach pomocy społecznej w 2012 r. oferowano tego rodzaju wsparcie łącznie

ponad 15,6 tys. rodzin, a tym samym ponad 28,5 tys. osób w tych rodzinach. Należy zauważyć, iż jedynie w powiecie suskim ani jednostki gminne, ani powiatowa nie świadczyły mieszkańcom tego rodzaju wsparcia. Łącznie poradnictwo specjalistyczne prowadzono w 85 (ze 179) ośrodkach pomocy społecznej (47,5%) dla niemal 5,8 tys. rodzin, czyli ponad 15,5 tys. osób w rodzinach. Z kolei w 13 (z 19) powiatowych centrach pomocy rodzinie (68,4%) takim wsparciem objęto ponad 3,5 tys. rodzin i ponad 4,7 tys. w nich osób. Natomiast w 3 miejskich ośrodkach pomocy społecznej powiatów grodzkich poradnictwo specjalistyczne oferowano ponad 6,4 tys. rodzin, a tym samym ponad 8,2 tys. ich członków.

Podstawowe jednostki pomocy społecznej udzielają także natychmiastowej specjalistycznej pomocy w ramach interwencji kryzysowej. Taką formą wsparcia objęto w Małopolsce w 2012 r. łącznie ponad 8 tys. rodzin i ponad 13,5 tys. osób w tych rodzinach. Należy nadmienić, iż w powiecie proszowickim zarówno jednostki gminne, jak i powiatowa nie prowadziły w 2012 r. żadnych działań w zakresie interwencji kryzysowej. Niewielki poziom świadczeń tego rodzaju (poniżej 1% ogółu ludności objętej wsparciem) można odnotować także w powiatach: nowotarskim, suskim i nowosądeckim. Natomiast stosunkowo najczęściej wspierały w taki sposób swoich mieszkańców: powiat miechowski (1,9%) i Kraków (0,6%).

W 2012 r. w gminach i powiatach Małopolski udzielono pomocy prawie 3 tys. rodzin z problemem przemocy domowej, a tym samym prawie 10,5 tys. osób w tym rodzinach. Należy zauważyć, iż w 11 gminach (Bolesławiu w powiecie dąbrowskim, Bobowej – powiat gorlicki, Dobczycach – powiat myślenicki, Łukowicy – powiat limanowski, Pleśnej – powiat tarnowski, Rytrze – powiat nowosądecki, Łapszach Niższych i Spytkowicach – powiat nowotarski oraz w Koniuszy, Nowym Brzesku i Radziemicach w powiecie proszowickim) oraz 4 powiatach (gorlickim, miechowskim, oświęcimskim i tarnowskim) nie udzielano takiego wsparcia w 2012 r.

Największy odsetek mieszkańców, którym udzielono pomocy w związku z przemocą w rodzinie można było zaobserwować w 2012 r. w powiecie myślenickim (1,5% ogółu mieszkańców). Natomiast Kraków, Tarnów i powiat nowotarski charakteryzują się najniższym odsetkiem mieszkańców, którym udzielono takiego wsparcia (po 0,1%):

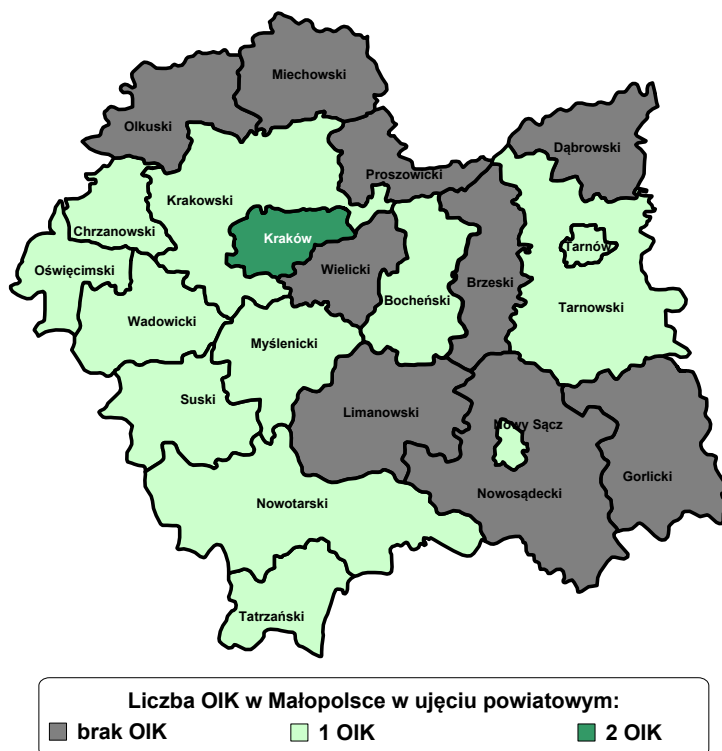
Z kolei wsparcie dla sprawców przemocy oferowano w 15 powiatowych centrach pomocy rodzinie i 163 ośrodkach pomocy społecznej oraz wszystkich 3 miejskich ośrodkach pomocy społecznej miast na prawach powiatu. Łącznie w Małopolsce objęto wsparciem niemal 3,2 tys. osób stosujących przemoc. Stosunkowo najwięcej (odnosząc do liczby ludności) pomocy udzielono sprawcom przemocy w powiatach limanowskim (0,3%) i krakowskim (0,2%)

Jedną z metod pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie jest objęcie ich programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Takie programy funkcjonowały w 2012 r. w 14 małopolskich powiatach i 3 miastach na prawach powiatów. Łącznie objęto nimi 453 osoby. Najwięcej sprawców przemocy objęto takim programem w Tarnowie (126 osób) - miasto obejmuje programem nie tylko klientów z miasta Tarnowa, ale także z powiatu tarnowskiego, który nie oferuje tego rodzaju wsparcia. Średnio programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc był objęty jedynie co ósmy sprawca przemocy z grupy objętych wsparciem ogółem (najmniej co 25 – w powiecie oświęcimskim, najwięcej – co 2 sprawca z grupy objętych pomocą społeczną – w Tarnowie i powiecie brzeskim).

Infrastruktura pomocy społecznej

W województwie małopolskim w 2012 roku funkcjonowało 14 ośrodków interwencji kryzysowej w 13 powiatach (w tym 2 w Krakowie). Oznacza to, że mieszkańcy 9 powiatów na swoim terenie nie mieli dostępu do usług ośrodka interwencji kryzysowej – powiaty: brzeski, dąbrowski, gorlicki, limanowski, miechowski, nowosądecki, olkuski, proszowicki i wielicki. Małopolskie ośrodki interwencji kryzysowej dysponowały łącznie 150 miejscami schronienia, a z ich pomocy skorzystało w ciągu 2012 roku 7 911 osób (w tym 4 548 osób w Krakowie).

Mapa 15. Ośrodki interwencji kryzysowej w Małopolsce w 2012 r.

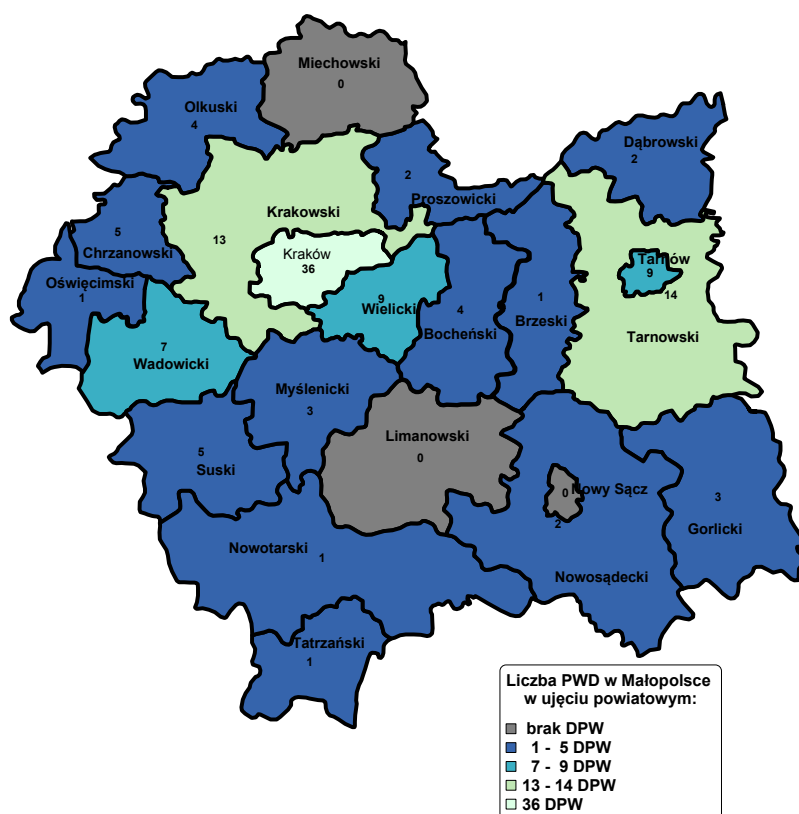

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

W województwie małopolskim w 2012 roku funkcjonowały 122 placówki wsparcia dziennego dla dzieci (PWD) z łączną liczbą 5 394 miejsc. Najwięcej PWD (36 placówek) zlokalizowanych było w Krakowie, z kolei 14 placówek funkcjonowało w powiecie tarnobrzegim i 13 – w powiecie krakowskim. Po 9 placówek zlokalizowanych było w powiatach: wielickim i w Tarnobrzegu, a 7 – w powiecie wadowickim. Pozostałe powiaty dysponowały placówkami w liczbie od 1 (4 powiaty) do 5 PWD. Na terenie trzech powiatów: limanowskiego, miechowskiego i Nowego Sącza w 2012 roku rodziny nie miały w ogóle dostępu do wsparcia w postaci PWD. Łącznie w formularzu oceny zasobów pomocy społecznej za 2012 r. tego typu placówki finansowane przez samorząd terytorialny wykazało 40 gmin i 4 powiaty. Oznacza to, że aż w 142 małopolskich gminach nie jest prowadzona taka forma wsparcia rodziny z poziomu samorządu gminy. Obok placówek wsparcia dziennego małopolskie jednostki pomocy społecznej wykazały w sprawozdaniu OZPS także inne pozaszkolne świetlice i kluby dla dzieci i młodzieży, które należy rozumieć jako placówki prowadzące działalność kulturalną lub

społeczną (np. świetlice środowiskowe, socjoterapeutyczne, kluby młodzieżowe), z wyłączeniem świetlic, których pomieszczenia służą również innym celom niż zapewnienie opieki i organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży. Zgodnie z uzyskanymi danymi w 2012 roku w województwie funkcjonowały 522⁴⁸ tego typu placówki. Zlokalizowane były one na terenie 124 gmin we wszystkich powiatach województwa, co oznacza, że na terenie 58 gmin nie funkcjonowały świetlice i kluby dla dzieci inne niż placówki wsparcia dziennego. Najliczniej takie placówki wykazano w powiecie krakowskim (72 świetlice i kluby), a następnie w kolejności w powiatach: nowosądeckim (60 placówek), tarnowskim (53 placówki), bocheńskim (49 placówek), oświęcimskim (39 placówek) oraz brzeskim i gorlickim (po 29 placówek). Jedynie na terenie 4 powiatów dzieci i młodzież miały dostęp do mniej niż 10 świetlic i klubów – powiaty: tatrzański, proszowicki, dąbrowski i Tarnów, przy czym powiat tatrzański jest jedynym, na którego terenie wykazano tylko jedną świetlicę dla dzieci i młodzieży.

Mapa 16. Placówki wsparcia dziennego w Małopolsce w 2012 r.

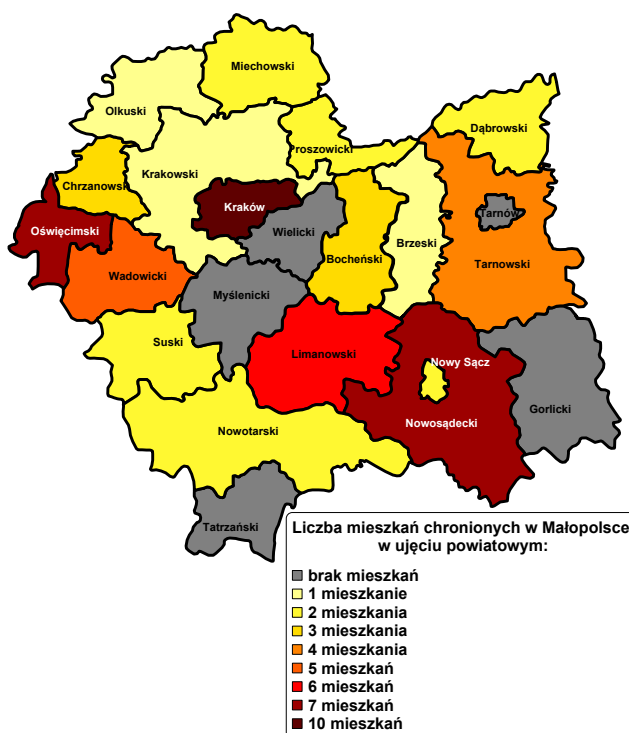
Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

Inną formą pomocy dzieciom i młodzieży jest pomoc w usamodzielnianiu pełnoletnich wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. Pomocą w usamodzielnianiu w formie instytucjonalnej są mieszkania chronione. Zgodnie z danymi wykazanymi w formularzu oceny zasobów pomocy społecznej w 2012 roku funkcjonowało w Małopolsce 60 mieszkań chronionych (prowadzonych lub finansowanych przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach

⁴⁸ Brak danych z Krakowa.

środków na pomoc społeczną), przy czym zgromadzone dane uniemożliwiły określenie, jakiego typu były to mieszkania. Można przypuszczać, że część z nich przeznaczona była dla usamodzielnianej młodzieży, ponieważ zgodnie ze sprawozdaniem MPiPS-03 za rok 2012 w Małopolsce funkcjonowało 21 tego typu mieszkań chronionych⁴⁹. W sprawozdaniu OZPS małopolskie jednostki pomocy społecznej wykazały większą liczbę mieszkań chronionych (o 20) niż w sprawozdaniu rocznym MPiPS-03. Możemy zatem zakładać, że liczba mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych w 2012 roku była większa niż 21.

Mapa 17. Mieszkania chronione w Małopolsce w 2012 r.

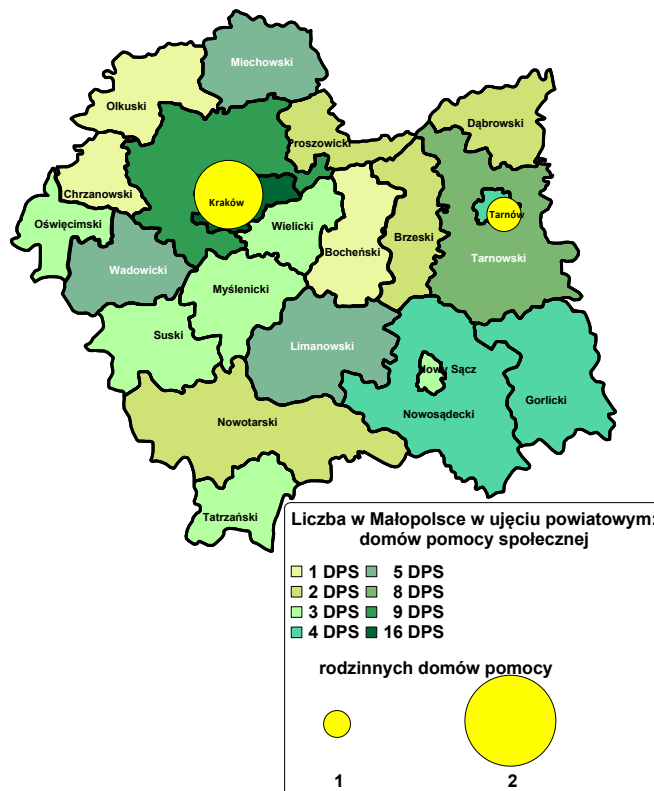
Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013iMPiPS-03

W 2012 roku wśród jednostek (prowadzonych lub finansowanych przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach środków na pomoc społeczną) zapewniających całodobową opiekę w województwie małopolskim działało 89 domów pomocy społecznej (DPS), w tym 3 placówki prowadzone były przez gminy (Sękowa, Bukowina Tatrzańska i Grybów), pozostałe przez powiaty. Łącznie w całym województwie DPS oferowały w 2012 roku 7 585 miejsc i skorzystało z nich w ciągu całego roku 8 206 osób. Najwięcej domów, bo aż 16, zlokalizowanych było w Krakowie. 9 DPS funkcjonowało w powiecie krakowskim, 8 w powiecie tarnowskim. Po 5 DPS zlokalizowanych było w powiatach: limanowskim, miechowskim i wadowickim. Natomiast powiaty gorlicki, nowosądecki i Tarnów posiadały na swoim terenie po 4 domy. W pozostałych powiatach mieszkańcy mieli dostęp do usług od 1 (3 powiaty) do 3 domów.

⁴⁹ W sprawozdaniu MPiPS-03 za rok 2013 wykazano łącznie 40 mieszkań chronionych, w tym: 21 mieszkań dla osób usamodzielnianych i 10 mieszkań dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Jednocześnie w 2012 roku funkcjonowały w województwie małopolskim 3 rodzinne domy pomocy: 2 w Krakowie i 1 w gminie Lisia Góra (powiat tarnowski). Łącznie starsi i niepełnosprawni mieszkańcy mieli dostęp do 20 miejsc w rodzinnych domach pomocy, a korzystały z nich w 2012 roku 22 osoby.

Mapa 18. Domy pomocy społecznej i rodzinne domy pomocy w Małopolsce w 2012 r.

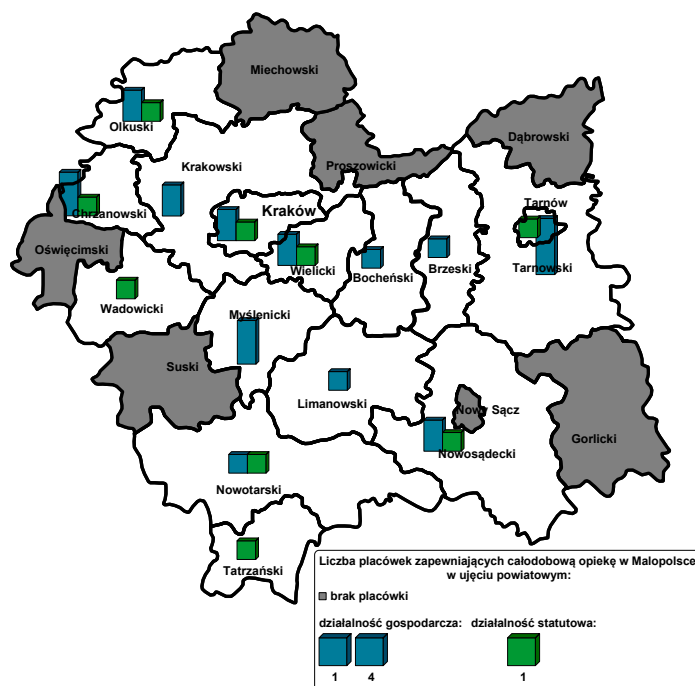

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

W Małopolsce funkcjonują również inne placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorych lub osobom w podeszłym wieku. Według rejestru Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego obecnie funkcjonują w regionie 33 takie placówki, w tym 24 prowadzone w oparciu o działalność gospodarczą („domy opieki”, „domy seniora”, „pensjonaty”, „domy spokojnej jesieni”, „domy dla emerytów”) i 9 placówek prowadzących w oparciu o działalność statutową⁵⁰ (placówki prowadzone przez organizacje kościelne czy organizacje pozarządowe). Są one zlokalizowane na terenie 25 małopolskich gmin (w 15 powiatach).

⁵⁰Zgodnie ze stanem na dzień 15 kwietnia 2013 roku. Wykaz dostępny na stronie internetowej: http://www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=spawdz_placowke_w_rejestrze_wojewody.

Mapa 19. Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w Małopolsce w 2012 r.

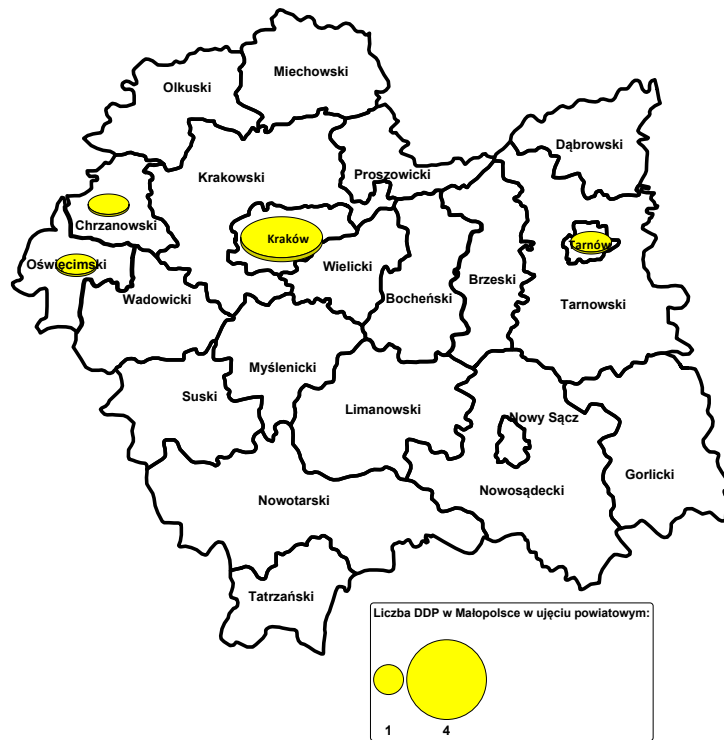
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=sprawdz_placowke_w_rejestrze_wojewody [15.04.2013 r.]

Uboga jest w Małopolsce również infrastruktura ośrodków wsparcia, jakimi są dzienne domy pomocy (DDP) przeznaczone głównie dla osób starszych. Zgodnie z danymi wykazanymi przez jednostki pomocy społecznej w 2012 roku w całym województwie funkcjonowały jedynie 4 tego typu jednostki prowadzone przez samorząd terytorialny – po jednej w gminach: Chrzanów, Kraków, Oświęcim i Tarnów⁵¹. Ponadto w dokumencie „Ocena zasobów pomocy społecznej w Krakowie” opracowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie wykazano dodatkowo 3 ośrodki wsparcia dla osób starszych prowadzone przez podmioty niepubliczne na zlecenie Gminy Miejskiej Kraków⁵². Zatem można uznać, iż łącznie w Małopolsce funkcjonuje jedynie 7 dziennych domów pomocy.

⁵¹ W Chrzanowie DDP nie jest wydzieloną jednostką organizacyjną, lecz działa w ramach struktury Centrum Usług Socjalnych. Natomiast w Tarnowie wykazano DDP wchodzący w struktury Domu Pomocy Społecznej im. św. Brata Alberta – jest jego działem.

⁵² Ocena zasobów pomocy społecznej w Krakowie za rok 2012..., op. cit., s. 53.

Mapa 20. Dzielne domy pomocy w Małopolsce w 2012 r.

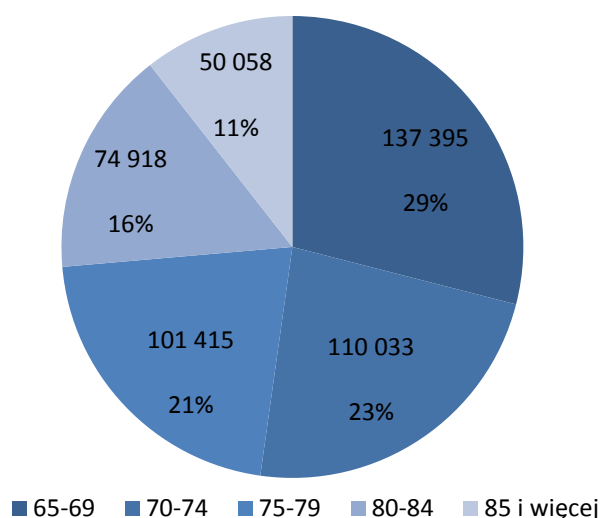
Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013i MPiPS-03

Zgodnie z danymi wykazanymi przez małopolskie ośrodki pomocy społecznej w 2012 roku funkcjonowały w naszym województwie również inne ośrodki wsparcia dla osób starszych prowadzone lub finansowane przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach środków na pomoc społeczną. W sprawozdaniu OZPS wykazano 5 ośrodków wsparcia adresowanych tylko dla osób starszych (w Chrzanowie, Nowym Wiśniczu, Suchej Beskidzkiej, Tarnowie i Zabierzowie), z usług których skorzystały łącznie 393 osoby. Ponadto ośrodki pomocy społecznej wykazały 5 ośrodków wsparcia dla osób starszych i młodzieży, z których w 2012 roku skorzystało łącznie 258 osób (gminy: Olkusz, Nowy Wiśnicz, Raciechowice oraz gmina wiejska Tarnów, która wykazała 2 takie ośrodki). Zgodnie z informacjami uzyskanymi w Wydziale Polityki Społecznej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, wspomniane ośrodki dla osób starszych i młodzieży utworzono w ramach dotacji celowej przyznanej gminom. Przy czym należy podkreślić, że dotacja w 2012 roku objęła łącznie 26 gmin, które utworzyły opisywane ośrodki wsparcia w formie klubów samopomocy. Ośrodki te nie są wykazywane w sprawozdaniach MPiPS-03 i w rejestrach prowadzonych przez Małopolski Urząd Wojewódzki, jednak należy uwzględnić je dla pełnego zobrazowania zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego.

OSOBY STARSZE

Województwo małopolskie zamieszkuje 473 819 osób w wieku powyżej 65 roku życia. Stanowi to 14,1% ogólnej liczby ludności Małopolski. Najliczniejszą grupą w tej kategorii osób są osoby w przedziale wiekowym 65-69 lat (29%). Jak pokazuje poniższy wykres, udział poszczególnych grup wiekowych w ogóle ludności powyżej 65 roku życia spada wraz z wiekiem. 85 i więcej lat ma 11% omawianej grupy wiekowej, czyli 50 058 osób.

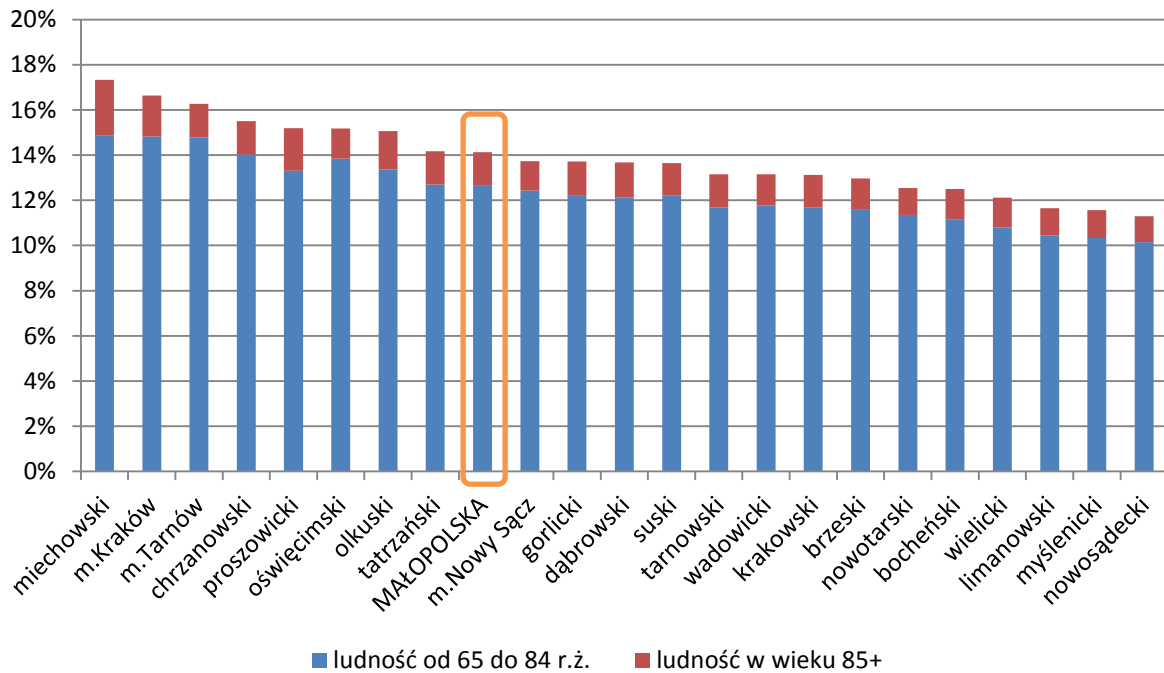
Wykres 43. Ludność w wieku 65 lat i więcej w Małopolsce w 2012 r. (100% = ludność ogółem pow. 65 r.ż.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Uwagę zwraca znaczne zróżnicowanie procentowego udziału osób w wieku 65+ w ogóle ludności poszczególnych powiatów. Największy odsetek odnotowano w 2012 r. w powiecie miechowskim (17,3%) oraz miastach Krakowie (16,6%) i Tarnowie (16,3%). Najmniejszy z kolei udział seniorów w ogóle populacji jest w powiatach nowosądeckim (11,3%), myślenickim (11,6%) i limanowskim (11,7%). Podobnie wygląda sytuacja, jeśli przyrzeć się tylko udziałowi najstarszych mieszkańców naszego województwa, czyli osób w wieku powyżej 85 roku życia, w ludności ogółem. Podczas gdy w całym województwie udział ten wynosi 1,49%, to w powiecie miechowskim aż 2,44%. Najmłodszym powiatem jest natomiast, biorąc pod uwagę udział grupy wiekowej 85+ w ogóle mieszkańców, powiat nowosądecki: 1,15%.

Wykres 44. Udział ludności w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem w Małopolsce w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jeśli z kolei przeanalizować udział grupy wiekowej 85+ w grupie ludności 65+, to okazuje się, że największy jest on w powiatach miechowskim (14,1%) i proszowickim (12,4%) oraz kolejno w powiatach dąbrowskim, olkuskim i tarnowskim (11,2-11,4%). Najmniejszy udział tzw. sędziwych starców w ludności ogółem jest w powiecie oświęcimskim (8,8%), mieście Tarnowie (9,2%) oraz powiatach nowotarskim, chrzanowskim i mieście Nowym Sączu (9,4-9,5%).

Większość osób w wieku 65+, co nie dziwi, utrzymuje się z emerytury: 84% tej grupy ludności, czyli 383 205 osób. Kolejne 10% utrzymuje się z renty, po około 1% stanowią osoby utrzymywane oraz utrzymujące się z pracy najemnej poza rolnictwem. Z pracy na własny rachunek poza rolnictwem lub z dochodów z wynajmu oraz z pracy w rolnictwie utrzymuje się po mniej niż 1% osób.

Przyglądając się poniższej tabeli można zauważyć pewne zróżnicowanie w obrębie powiatów w zakresie głównych źródeł utrzymania osób powyżej 65 roku życia. Odsetek osób utrzymujących się z emerytury waha się pomiędzy 81% w powiecie nowosądeckim, a 88,2% w powiecie wadowickim. Znaczne różnice występują także w udziale osób, których głównym źródłem utrzymania jest renta: od 7,1% w powiatach dąbrowskim i miechowskim do aż 14,6% w powiecie limanowskim.

Tabela 10. Główne źródło utrzymania ludności w wieku 65+ w Małopolsce w 2011 r.*

	niezarobkowe źródło - emerytura	niezarobkowe źródło - renta	utrzymywani	praca najemna poza rolnictwem	praca na rachunek własny poza rolnictwem lub dochody z wynajmu	praca w rolnictwie
Powiat nowosądecki	81,0%	14,1%	1,5%	0,6%	0,2%	0,3%
Powiat limanowski	81,2%	14,6%	0,9%	0,4%	0,4%	0,8%
Powiat chrzanowski	81,3%	13,4%	2,8%	0,8%	0,2%	0,0%
Powiat krakowski	82,0%	13,1%	1,1%	0,7%	0,6%	0,3%
Powiat suski	82,5%	11,1%	1,5%	0,7%	0,4%	0,1%
Powiat myślenicki	82,5%	12,6%	1,2%	0,8%	0,6%	0,6%
Powiat tatrzański	82,6%	7,4%	0,9%	0,8%	1,1%	0,6%
Powiat m. Nowy Sącz	83,1%	8,5%	1,7%	1,6%	0,5%	0,0%
Powiat gorlicki	83,4%	12,6%	0,9%	0,3%	0,3%	0,1%
Powiat nowotarski	83,5%	8,7%	0,9%	0,5%	0,4%	0,5%
Powiat wielicki	83,9%	11,7%	1,3%	1,1%	0,4%	0,1%
Małopolska	84,1%	10,0%	1,2%	1,0%	0,5%	0,3%
Powiat brzeski	84,1%	12,3%	1,0%	0,4%	0,2%	0,1%
Powiat m. Kraków	84,4%	8,1%	1,2%	2,0%	0,8%	0,0%
Powiat olkuski	84,4%	10,9%	1,4%	0,4%	0,4%	0,2%
Powiat proszowski	84,5%	11,1%	0,5%	0,4%	0,0%	1,0%
Powiat m. Tarnów	85,0%	7,3%	1,8%	1,0%	0,6%	0,0%
Powiat tarnowski	85,4%	9,6%	0,9%	0,4%	0,1%	0,8%
Powiat bocheński	85,7%	10,5%	0,8%	0,4%	0,3%	0,4%
Powiat dąbrowski	85,9%	7,1%	0,9%	0,4%	0,2%	0,6%
Powiat oświęcimski	87,7%	8,1%	1,6%	0,3%	0,3%	0,0%
Powiat miechowski	88,2%	7,1%	0,6%	0,6%	0,3%	0,9%
Powiat wadowicki	88,2%	7,6%	1,0%	0,6%	0,3%	0,2%

*Dane nie sumują się do 100%, ponieważ pominięto w tabeli kategorie „pozostałe źródła” oraz „nieustalone”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011, GUS, Bank Danych Lokalnych

W województwie małopolskim w 2012 r. przeciętna miesięczna emerytura (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych) wynosiła 1816,23 zł (o 105,64 zł mniej, niż średnia emerytura w Polsce), natomiast przeciętna renta z tytułu niezdolności do pracy (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych) wynosiła 1440,18 zł (o niecałe 10 zł mniej, niż przeciętna renta w Polsce). Zdecydowanie najniższa jest przeciętna emerytura i renta rolników indywidualnych – w 2012 r. wyniosła ona w Małopolsce 1021,60 zł. Natomiast wartość relacji przeciętnej wysokości emerytury (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych) brutto do wysokości przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Małopolsce w 2012 r. wyniosła 56%.

Tabela 11. Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto w 2012 r. (w zł)

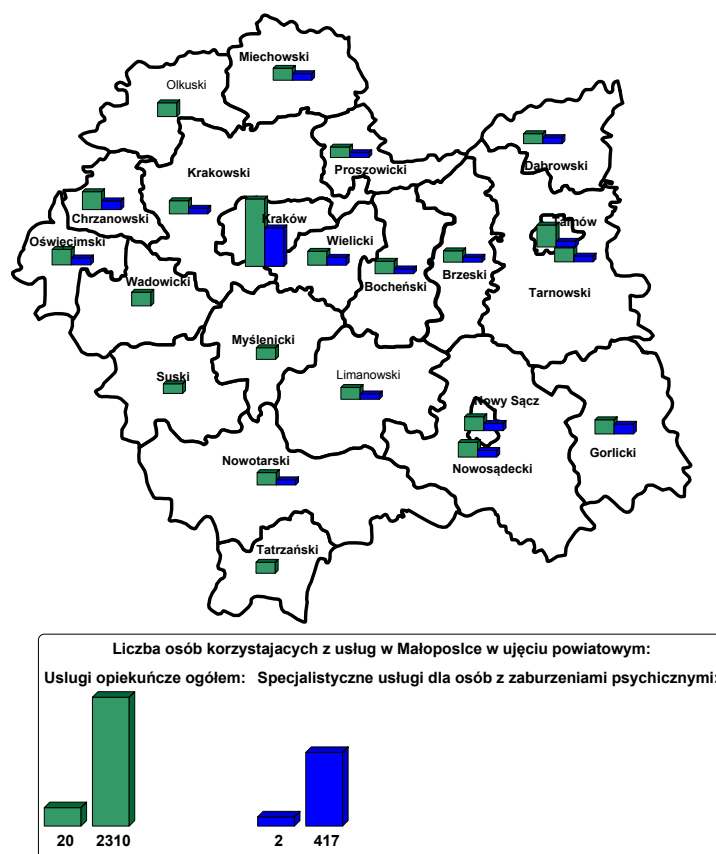
	razem (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych)	emerytury (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych)	renty z tytułu niezdolności do pracy (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych)	renty rodzinne (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych)	rolników indywidualnych
Polska	1820,99	1938,09	1449,87	1685,54	1054,61
Małopolska	1715,35	1816,23	1440,18	1585,92	1021,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Niekorzystanie wygląda w Małopolsce (choć nie jest to sytuacja wyjątkowa w skali kraju) relacja pomiędzy liczbą osób zamieszkujących w domach pomocy społecznej oraz korzystających z usług opiekuńczych świadczonych w miejscu zamieszkania. Można by się spodziewać, że znacząco przeważać będą usługi opiekuńcze świadczone w domach osób zależnych, jednak okazuje się, że proporcje te są odwrotne. Przeważają mieszkańcy DPS, których w skali całego województwa w 2012 r. było łącznie 8 206, a klientami usług opiekuńczych było tylko 6 525 mieszkańców regionu. Należy wskazać, iż najwięcej przyznano tzw. „standardowych” usług opiekuńczych będących zadaniem własnym gminy – 5 767 osób skorzystało z tego typu wsparcia. Najwięcej z tych usług było oferowanych w 2012 r. w Krakowie (objęto nimi 2 310 osób) i Tarnowie (506) oraz powiatach chrzanowskim i oświęcimskim (odpowiednio: 347 i 248 osób objętych usługami opiekuńczymi). Z drugiej strony najmniej klientów skorzystało z usług opiekuńczych w powiatach: suskim (20 osób), dąbrowskim (32 osoby) i proszowickim (50 osób). Należy zaznaczyć, że specjalistycznym rodzajem usług opiekuńczych zostało objętych ponadto 216 klientów w 7 powiatach i 2 miastach na prawach powiatów. Z kolei specjalistycznymi usługami dla osób z zaburzeniami psychicznymi – 758 osób w 14 powiatach i 3 miastach na prawach powiatów⁵³.

⁵³ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013, s. 28.

Mapa 21. Liczba osób korzystających w usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w Małopolsce w 2012r.

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

Jak wskazuje powyższa mapa, nie było w województwie małopolskim powiatu, w którym ani jedna gmina nie świadczyłaby „standardowych” usług opiekuńczych. Jeśli przyrzeć się bardziej szczegółowym danym okazuje się, że w 36 gminach małopolski w 2012 r. ani jednej osobie nie zostały przyznane tego rodzaju usługi opiekuńcze. Jeszcze mniej korzystanie sytuacja wygląda w przypadku specjalistycznych usług opiekuńczych – tymi objęto mieszkańców jedynie 17 gmin województwa, co oznacza, że w aż 165 gminach nie było świadczone tego rodzaju wsparcie.

Jak wskazują wyniki ogólnopolskich badań, występowanie długotrwałych problemów zdrowotnych jest silnie związane z wiekiem. O ile wśród ludzi młodych (do 30 roku życia) długotrwałe problemy zdrowotne występują niezbyt często (u co 5-6 osoby), o tyle wśród ludzi starszych – bardzo często. Na występowanie takich problemów wskazuje ponad 60% 50-latków, 79% 60-latków i ponad 90% 70-latków⁵⁴.

⁵⁴Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r., GUS, Warszawa 2011, s. 46-47.

Natomiast wyniki jednego z badań dotyczących sprawowania opieki nad osobami starszymi wskazują, że osoby dorosłe potrzebujące opieki znajdują się w 14% przebadanych gospodarstw domowych⁵⁵: w 7% gospodarstw znajdują się osoby określone przez respondentów jako wymagające pomocy, w 6,6% osoby określone jako wymagające opieki, w 0,5% gospodarstw domowych znajdują się zarówno osoby zadeklarowane jako wymagające opieki, jak i osoby wymagające pomocy⁵⁶.

Osoby potrzebujące opieki stanowią 11% osób dorosłych ujętych w badaniu (odpowiednio 9% mężczyzn i 12% kobiet). Różnica wynika głównie ze struktury demograficznej: ponieważ kobiety przeciętnie żyją dłużej niż mężczyźni, to większa ich liczba dożywa wieku, w którym zwiększone jest zapotrzebowanie na opiekę⁵⁷.

Tabela 12. Udział dorosłych osób potrzebujących opieki w populacji dorosłych według typu wymaganej opieki, grupy wieku i płci

Grupa wieku	Płeć	Niewymagający opieki	Wymagający opieki	Wymagający pomocy	Razem
15–24	Mężczyzna	95%	2%	3%	100%
	Kobieta	95%	2%	3%	100%
25–34	Mężczyzna	94%	3%	2%	100%
	Kobieta	97%	2%	1%	100%
35–44	Mężczyzna	95%	3%	2%	100%
	Kobieta	95%	2%	3%	100%
45–54	Mężczyzna	93%	2%	5%	100%
	Kobieta	93%	2%	6%	100%
55–64	Mężczyzna	91%	4%	5%	100%
	Kobieta	91%	3%	6%	100%
65–74	Mężczyzna	80%	7%	13%	100%
	Kobieta	79%	8%	13%	100%
75+	Mężczyzna	49%	27%	23%	100%
	Kobieta	34%	41%	25%	100%
Razem	Mężczyzna	91%	4%	5%	100%
	Kobieta	88%	6%	6%	100%

Źródło: Kotowska I. E., Wóycicka I., *Sprawowanie opieki oraz inne uwarunkowania podnoszenia aktywności zawodowej osób w starszym wieku produkcyjnym*, Warszawa 2008, s. 73

Poniżej 35 roku życia trudno określić, czy przeważają osoby wymagające pomocy czy opieki, natomiast powyżej 4 roku życia zaczynają, wśród osób potrzebujących opieki, dominować osoby wymagające pomocy, niezależnie od płci. Jedynie wśród osób najstarszych, powyżej 75 roku życia osoby wymagające opieki są liczniejsze niż wymagające pomocy. Prawdopodobnie powyższa tendencja związana jest z procesem starzenia. Początkowo problemy związane z wiekiem nie są bardzo uciążliwe, dlatego osoby te wymagają jedynie mniej obciążających form opieki. Powyżej 65 roku życia osoby starsze częściej wymagają opieki, ale dopiero powyżej 75 roku życia obciążające formy opieki stają się dominujące⁵⁸.

⁵⁵W badaniu rozróżnione zostały trzy typy osób w gospodarstwie: wymagające opieki, osoby radzące sobie na ogół samodzielnie, ale w pewnych sprawach potrzebujące pomocy, osoby w pełni samodzielne.

⁵⁶Kotowska I. E., Wóycicka I., *Sprawowanie opieki oraz inne uwarunkowania podnoszenia aktywności zawodowej osób w starszym wieku produkcyjnym*, Warszawa 2008, s. 70

⁵⁷Tamże, s. 72

⁵⁸Tamże, s. 73-74.

Należy przy tym dodać, że Polska należy do krajów, w których obowiązek opieki nad osobą starszą, zapewnienie różnych usług opiekuńczych, należy przede wszystkim do rodziny i jest to powszechnie akceptowane. Jak pokazują między innymi badania przeprowadzone we wszystkich krajach Unii Europejskiej⁵⁹, 59% Polaków jest zdania, że osoby starsze powinny mieszkać z jednym ze swoich dzieci, mogącym zapewnić im opiekę. Jest to najwyższy wynik spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej (średnia wynosi 30%). Dla porównania, w Szwecji oraz Holandii tej odpowiedzi udzieliło jedynie po 4% respondentów, a w Danii i Finlandii po 7% respondentów. W krajach tych przeważa opinia, że zarówno publiczni, jak i prywatni dostawcy usług powinni przychodzić do domów osób starszych i świadczyć odpowiednią pomoc i opiekę. W Polsce natomiast tego zdania jest tylko 7% obywateli (najniższy wynik spośród wszystkich krajów UE; średnia 27%). Uzasadnienia tego rodzaju postawy można szukać w bardzo słabo rozwiniętym systemie opieki domowej i dziennej nad osobami starszymi (7 dziennych domów pomocy w Małopolsce, opisane powyżej usługi opiekuńcze w regionie), co powoduje, że Polacy nie mieli okazji jeszcze przekonać się o skuteczności rozwiązań wsparcia zewnętrznego. Jedynie 3% Polaków uważa, że osoby starsze powinny zamieszkać w domu opieki – jest to ponownie najniższy wynik spośród wszystkich krajów UE. Średnia w tym przypadku wynosi 10%, a najwyższy odsetek odpowiedzi zanotowano w Słowenii (32% odpowiedzi).

Powyższe odpowiedzi w dużej mierze zbieżne są z osobistymi preferencjami Polaków dotyczącymi organizowania swojego życia na stare lata, kiedy będą potrzebowali pomocy. Prawie dwie trzecie (64%) chciałoby *mieszkać we własnym mieszkaniu korzystając z doraźnej pomocy bliskich – rodziny, przyjaciół, sąsiadów*. Kolejne 15% preferuje *zamieszkać razem z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną*. 8% przebadanych chciałoby *mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną opłaconą przez siebie stałą pomoc osób zajmujących się opieką nad ludźmi starymi*. Pozostałe odpowiedzi, czyli: *mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną bezpłatną stałą pomoc, np. opieki społecznej, Czerwonego Krzyża, Caritasu lub innych wolontariuszy; mieszkać wspólnie z innymi starszymi ludźmi w celu wzajemnego wspomagania się; zamieszkać w prywatnym domu spokojnej starości; zamieszkać w państwowym domu spokojnej starości* osiągnęły po 2-3% odpowiedzi⁶⁰.

⁵⁹ *Health and long-term care in the European Union* (Special Eurobarometer 283/Wave 67.3) http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_283_en.pdf, s. 68 [11.02.2014].

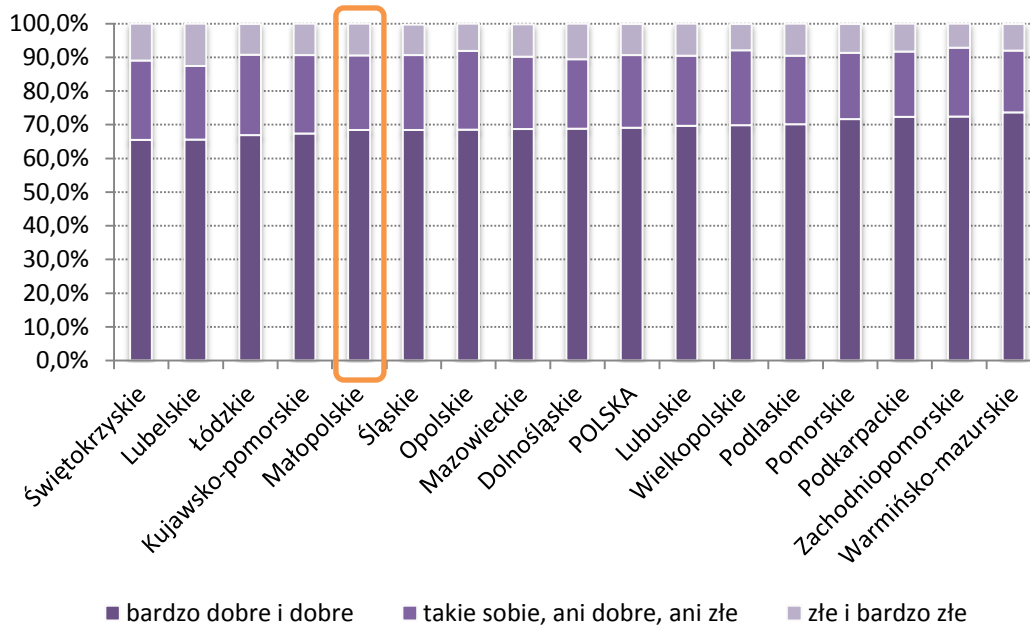
⁶⁰ Centrum Badań Opinii Społecznej, *Polacy wobec własnej starości*, Warszawa 2012, s. 7-8 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_094_12.PDF [11.02.2014].

SYTUACJA ZDROWOTNA

Stan zdrowia

Zgodnie z zaleceniami Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), fundamentalnym pytaniem dotyczącym stanu zdrowia człowieka jest pytanie o jego własną samoocenę kondycji zdrowotnej. Celem takiego pytania jest uzyskanie informacji o tym, jak dana osoba postrzega i ocenia swoje własne zdrowie. Jak pokazuje poniższy wykres, średnio w Polsce 69% mężczyzn ocenia swój stan zdrowia jako bardzo dobry i dobry, 22% jako taki sobie, a pozostałe 9% jako zły i bardzo zły. Ocena mężczyzn zamieszkujących województwo małopolskie jest nieco gorsza, ale bardzo zbliżona do średnich ocen w Polsce.

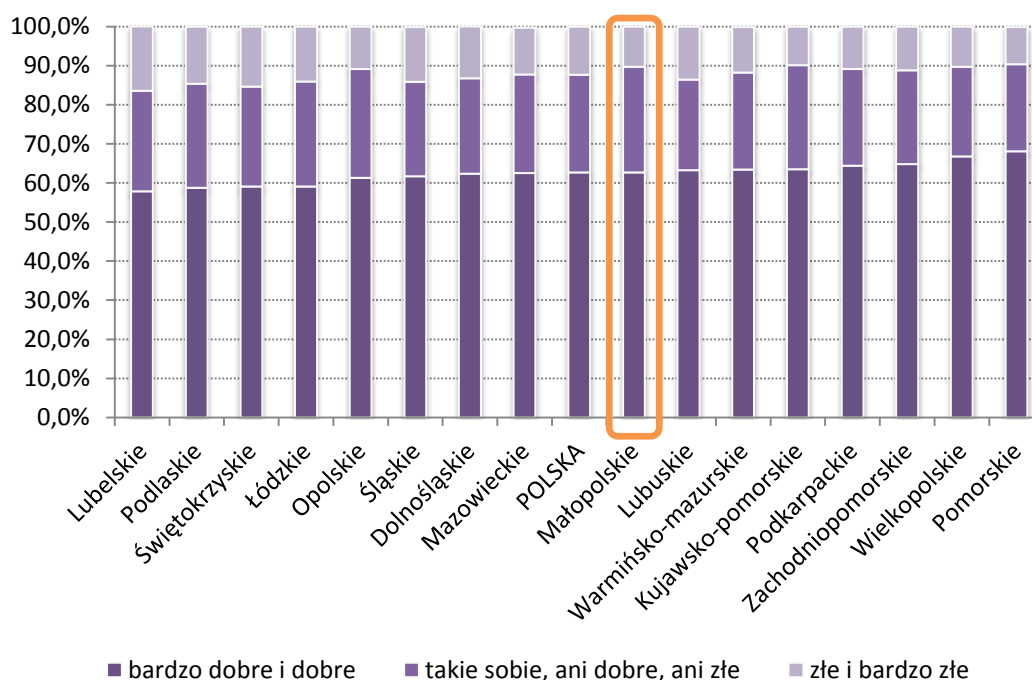
Wykres 45. Mężczyźni według stanu zdrowia w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Samoocena zdrowia kobiet jest gorsza od oceny mężczyzn – mniej kobiet ocenia swoje zdrowie jako dobre i bardzo dobre (63%), a więcej jako takie sobie (25%) i złe lub bardzo złe (12%). Również w przypadku Małopolanek ocena jest zbliżona do średnich ocen Polek – tyle samo pozytywnie ocenia swój stan zdrowia, nieznaczne różnice zauważyć można w przypadku ocen neutralnych i negatywnych.

Wykres 46. Kobiety według stanu zdrowia w 2009 r.

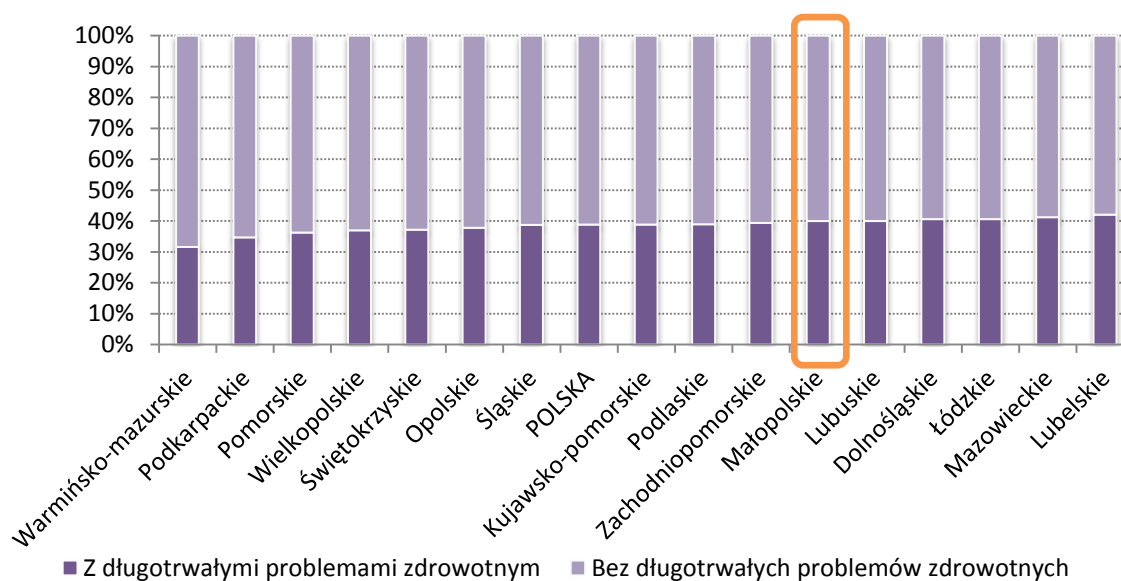
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Samoocena stanu zdrowia, co nie dziwi, spada wraz z upływem lat. Aż 85% mężczyzn w wieku 70 lat i więcej zamieszkujących województwo małopolskie ocenia swoje zdrowie jako bardzo złe, złe lub takie sobie, podczas gdy w przypadku mężczyzn w wieku 30-39 lat dzieje się tak u 25% tej populacji (co również można uznać za wartość wysoką). Bardzo podobnie sytuacja wygląda w przypadku kobiet mieszkających w naszym regionie – różnice dotyczą jedynie rozkładu odpowiedzi w ramach konkretnych kategorii: wśród mieszkańców młodszych (30-39 lat) tylko niecałe 2% kobiet ocenia swoje zdrowie jako bardzo złe, a w przypadku mężczyzn udział ten wynosi ponad 5%. Z kolei w przypadku osób najstarszych (70 lat i więcej) jako bardzo złe swoje zdrowie ocenia 43,5% kobiet i 31,4% mężczyzn.

Na występowanie długotrwałych problemów zdrowotnych⁶¹ uskarża się około 39% mężczyzn mieszkających w kraju oraz aż 47% kobiet. Wartości te dla województwa małopolskiego są zbliżone. W przypadku tej kategorii również zmienną najbardziej różnicującą odpowiedzi jest wiek: w Małopolsce długotrwałe problemy zdrowotne dotyczą aż 89% mężczyzn i 95% kobiet w wieku 70 lat i więcej.

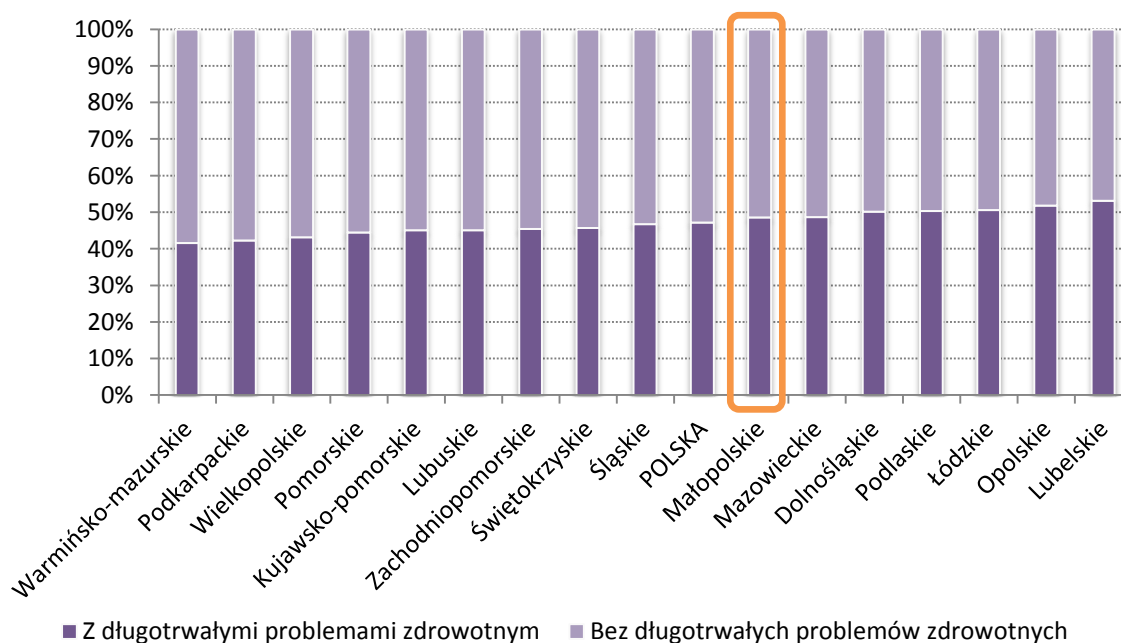
⁶¹ Długotrwałe problemy zdrowotne to te trwające co najmniej 6 miesięcy. Nie muszą one być skutkiem tylko choroby przewlekłej, ale mogą stanowić następstwa długotrwałego złego samopoczucia, niesprawności czy kalectwa. Bez względu na bezpośrednią przyczynę tego stanu najważniejszym jest fakt, że takie problemy zdrowotne wystąpiły i trwały przez określony czas.

Wykres 47. Mężczyźni według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r., GUS, Warszawa 2011 r.

Wykres 48. Kobiety według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.

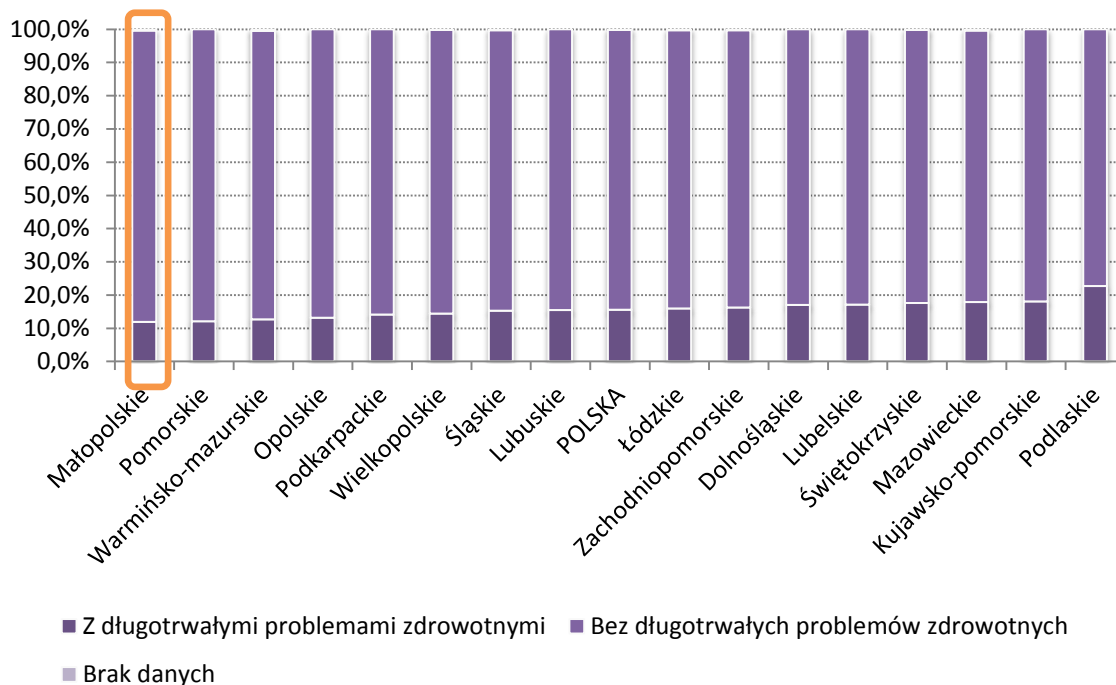

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r., GUS, Warszawa 2011 r.

Warto w tym miejscu zwrócić także uwagę na dane dotyczące występowania długotrwałych problemów zdrowotnych u dzieci (0-14 lat). Według deklaracji ich opiekunów, w 2009 r. w Małopolsce niespełna 12% dzieci doświadczało długotrwałych problemów zdrowotnych, co plasuje

województwo na pierwszym, najlepszym miejscu spośród wszystkich regionów (największym odsetkiem - 22,7% - dzieci z długotrwałymi problemami zdrowotnym charakteryzuje się województwo podlaskie).

Wykres 49. Dzieci według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.

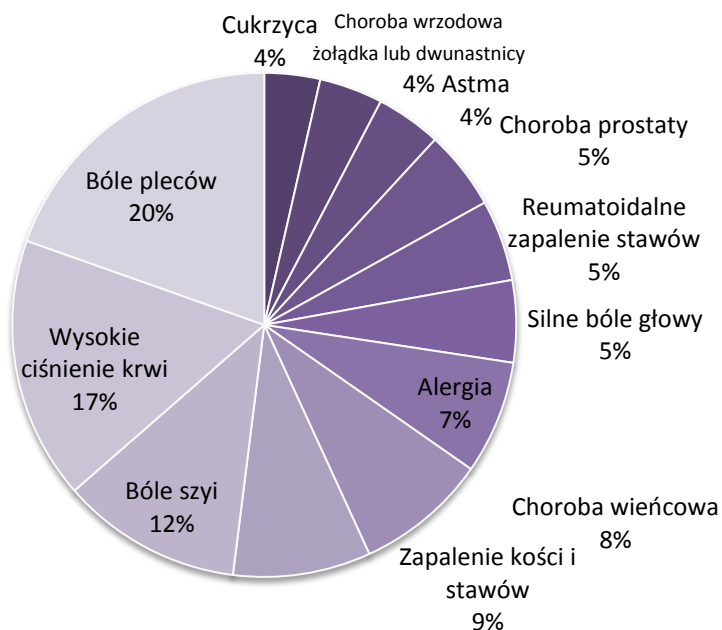

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Kolejne przedstawiane w tym rozdziale dane dotyczą rodzaju chorób lub dolegliwości przewlekłych⁶². Zdecydowanie najczęstszymi chorobami lub dolegliwościami przewlekłymi dotyczącymi zarówno kobiety, jak i mężczyzn zamieszkujących województwo małopolskie są bóle pleców, wysokie ciśnienie krwi (14-18% spośród wszystkich wskazań), a kolejno także bóle szyi oraz zapalenie kości i stawów. Zauważalną różnicę w częstości występowania danej dolegliwości pomiędzy kobietami a mężczyznami zaobserwować można w przypadku reumatoidalnego zapalenia stawów: w przypadku kobiet dolegliwość ta zajmuje 5 miejsce pod względem częstości wskazań, a w przypadku mężczyzn 8 miejsce. Pozostałe choroby, niewidoczne na wykresach, uzyskały mniej niż 2% ogółu odpowiedzi na pytanie o występujące choroby lub dolegliwości przewlekłe (nietrzymanie moczu, przewlekłe stany lękowe, przewlekła depresja, a w przypadku mężczyzn także choroby tarczycy i przewlekłe choroby nerek).

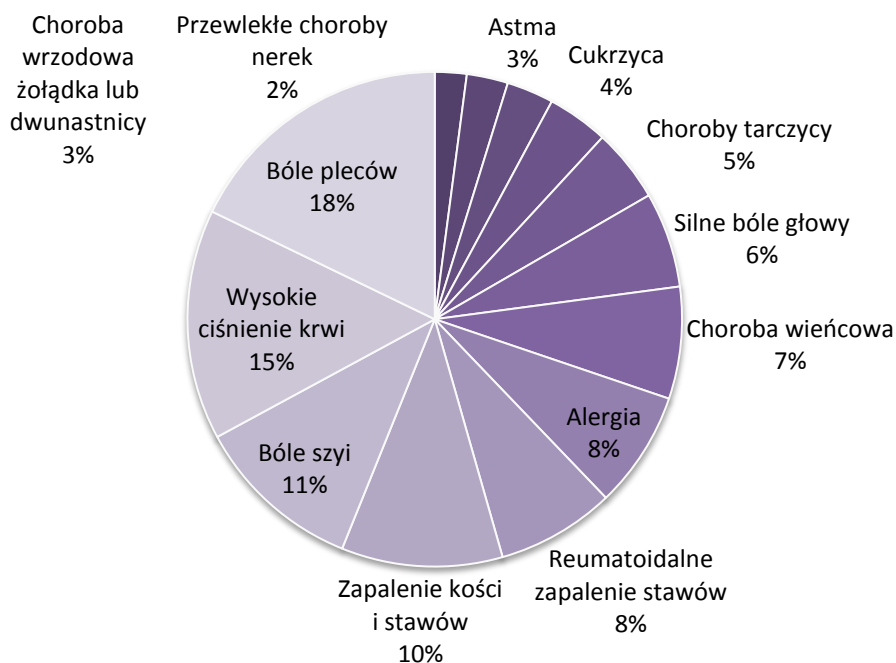
⁶² Przedmiotem obserwacji był nie tylko stan obecny – czy obecnie osoba choruje, ale także stan przeszły – czy kiedykolwiek choroba/dolegliwość ta wystąpiła u badanej osoby. Takie podejście pozwoliło na uzyskanie informacji m.in. o częstości występowania danej dolegliwości.

Wykres 50. Częstość występowania wybranych chorób lub dolegliwości przewlekłych (w ogóle wszystkich dolegliwości) u mężczyzn w Małopolsce w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

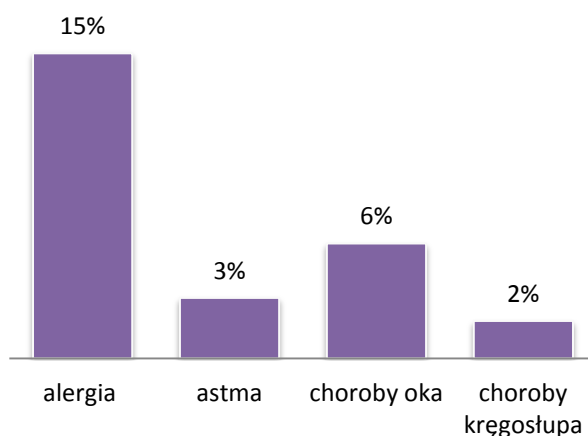
Wykres 51. Częstość występowania wybranych chorób lub dolegliwości przewlekłych (w ogóle wszystkich dolegliwości) u kobiet w Małopolsce w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Klasyfikacja chorób dzieci została stworzona w oparciu o odmienny schemat. Dzieci w Małopolsce najczęściej chorują przewlekłe na różnego rodzaju alergię (15%). Kolejne, stosunkowo często występujące schorzenia to choroby oka – 6% oraz astma – 3%. Na choroby kręgosłupa cierpią 2% małopolskich dzieci.

Wykres 52. Udział dzieci doświadczających wybrane choroby lub dolegliwości przewlekłe (w ogóle wszystkich dzieci) w Małopolsce w 2009 r.

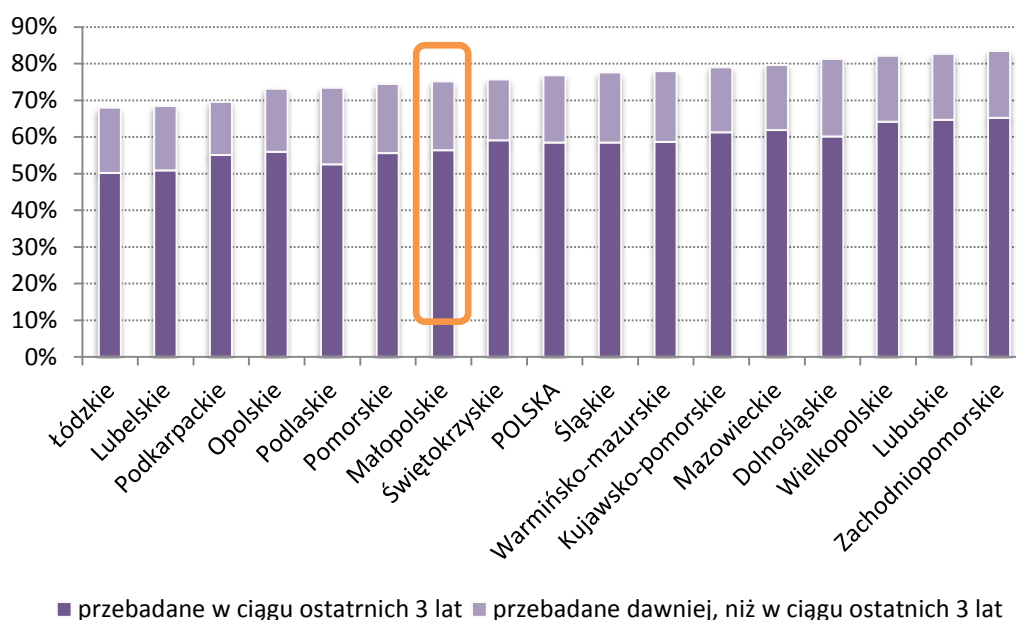
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Ważnym czynnikiem wpływającym na stan zdrowia jest waga. Zebrane w 2009 roku dane pozwalają na określenie odsetka populacji z niedowagą, wagą w normie, nadwagą i otyłością.⁶³W województwie małopolskim wagę w normie posiada 37% mężczyzn (co jest wartością zbliżoną do średniej w kraju), a wagę powyżej normy posiada aż 62% populacji, przy czym nadwagę ma 49% mężczyzn, co jest wartością najwyższą spośród wszystkich regionów. W przypadku kobiet wagę w normie posiada 52% mieszkanek województwa (przy wartościach dla innych regionów wahających się pomiędzy 46% w przypadku województwa opolskiego a 55% w przypadku województw pomorskiego i warmińsko-mazurskiego). Do wagi powyżej normy przyznaje się łącznie 46% Małopolanek, przy czym na otyłość cierpi 16% (co jest wartością najwyższą w kraju, na równi z województwami lubelskim opolskim, śląskim i dolnośląskim).

⁶³ Na podstawie indeksu masy ciała BMI określającego relację masy ciała i wzrostu. Wskaźniki policzono na podstawie pełnych danych o wzroście i wadze uzyskanych bezpośrednio od respondentów. Nie były one weryfikowane poprzez pomiary kontrolne, stąd należy zakładać pewne niedoszacowanie wagi (zwłaszcza u kobiet) i przeszacowanie wzrostu.

Na stan zdrowia wpływają m.in. działania profilaktyczne, mające na celu zminimalizowanie ryzyka pojawienia się problemów zdrowotnych. W przypadku kobiet, jednymi z ważniejszych badań profilaktycznych są badania cytologiczne oraz mammograficzne. Jak pokazują przytoczone wyniki, w województwie małopolskim 75% kobiet kiedykolwiek przeprowadziło badanie cytologiczne, a 56% wykonało je w ciągu ostatnich 3 lat (średnie wartości dla Polski wynoszą odpowiednio 77% i 58%). Badania wykonywane były głównie podczas rutynowej wizyty u ginekologa, a także na wyraźne życzenie pacjentki. Największym odsetkiem kobiet, które wykonały badania cytologiczne w ciągu ostatnich 3 lat charakteryzują się województwa zachodniopomorskie, lubuskie i wielkopolskie. Zmienną znacznie różnicującą kobiety według wykonania badań cytologicznych jest wiek. W Małopolsce w ciągu ostatnich 3 lat (takie zawężenie wydaje się mieć większą wartość, niż podawanie danych o kobietach, które kiedykolwiek wykonały badanie) badanie cytologiczne wykonało 40% kobiet w wieku 15-29, 78% kobiet w wieku 30-49lat, 64% kobiet w wieku 50-69 lat i jedynie 18% kobiet w wieku powyżej 70 lat.

Wykres 55. Kobiety według wykonania badań cytologicznych w 2009 r.

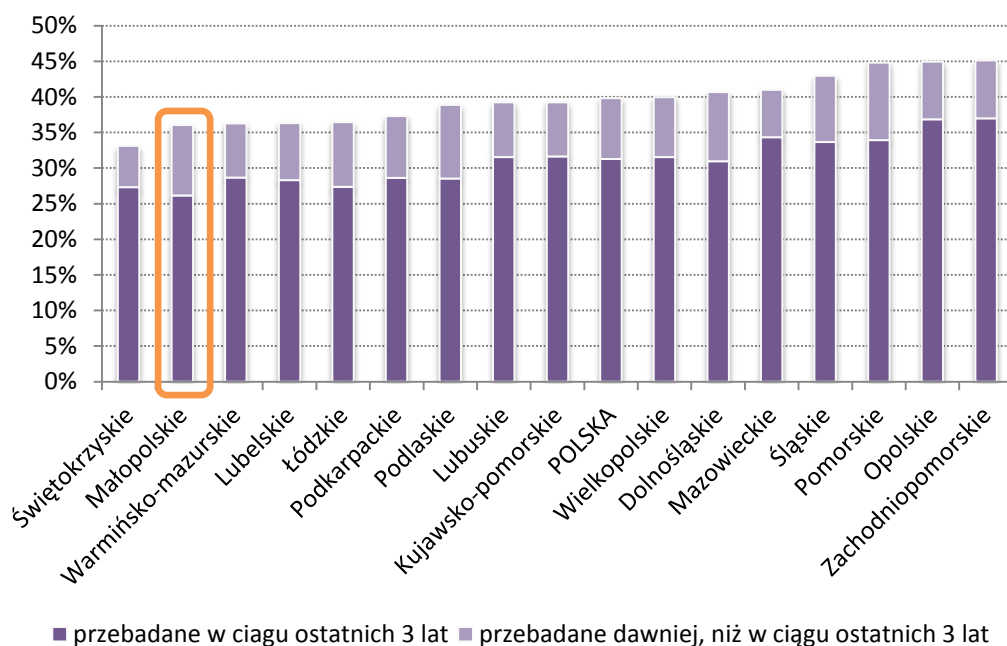

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Badanie mammograficzne kiedykolwiek wykonało 40% mieszkanki Małopolski, co plasuje województwo na przedostatnim miejscu spośród wszystkich regionów. W ciągu ostatnich 3 lat badanie mammograficzne wykonało jedynie 26% Małopolanek, co z kolei plasuje nasze województwo na ostatnim miejscu. Największy odsetek przebadanych kobiet zamieszkuje województwo zachodniopomorskie (45%), a średnia dla Polski wynosi 40%. Co trzecia przebadana w województwie małopolskim kobieta wykonała badanie mammograficzne w ramach programu badań profilaktycznych, a kolejne 30% na własne życzenie, z powodu dbałości o zdrowie. I w tym przypadku, co rozumiałe, odsetek przebadanych kobiet jest bardzo zależny od wieku. W przypadku kobiet, u których ryzyko zachorowania na raka piersi jest największe, tj. w wieku 50-69 lat odsetek przebadanych w ciągu ostatnich 3 lat kobiet wynosi 57%, a w wieku powyżej 70 r.ż. jedynie 15%.

W przedziale wiekowym 30-49 lat kiedykolwiek przebadano się 28% kobiet (19% w ciągu ostatnich 3 lat), a w przedziale 15-29 lat 6% kobiet (prawie wszystkie z nich w ciągu ostatnich 3 lat).

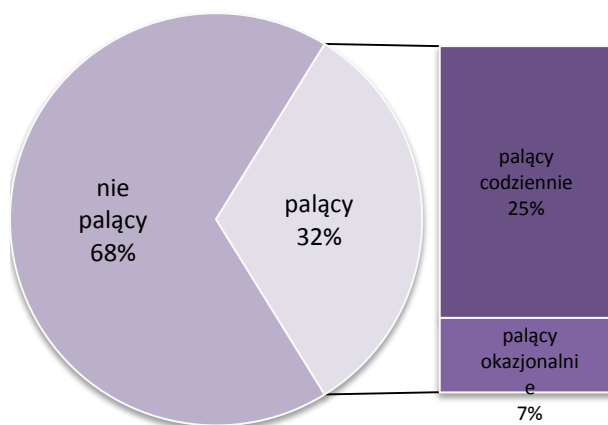
Wykres 56. Kobiety według wykonania badań mammograficznych w 2009 r.

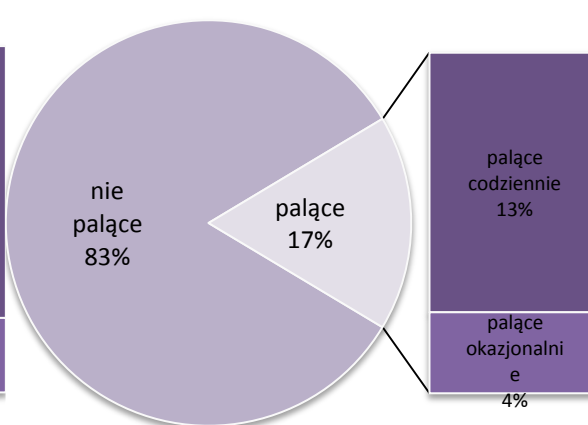
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Warto prześledzić także dane dotyczące tzw. zachowań antyzdrowotnych, czyli palenia papierosów i picia alkoholu. Do palenia papierosów przyznawało się 17% kobiet i aż 32% mężczyzn zamieszkujących województwo małopolskie (dla Polski wartości te wynoszą 23% w przypadku kobiet i 37% w przypadku mężczyzn). Należy jednak zauważyć, że na tle pozostałych regionów są to bardzo dobre wyniki – jesteśmy województwem, w którym odsetek palących mężczyzn jest najniższy spośród wszystkich województw (najwyższym odsetkiem palaczy charakteryzuje się województwo zachodniopomorskie – 42% ogółu mężczyzn), a pod względem palących kobiet plasujemy się na 3 pozycji (za województwami podkarpackim i świętokrzyskim). Zdecydowana większość palących to osoby palące codziennie: w przypadku zarówno kobiet, jak i mężczyzn ponad 3/4 palaczy to palacze codzienni – pozostałe osoby palą od czasu do czasu. Zdecydowanie najwięcej palaczy stanowią osoby w wieku 30-49 lat – w tym przedziale wiekowym pali aż 42% mężczyzn (35% pali codziennie) oraz 26% kobiet (20% pali codziennie). Najmniejszą grupę palaczy stanowią najstarsi mieszkańcy naszego regionu – spośród osób powyżej 70 r.ż. pali 9% mężczyzn oraz 3% kobiet.

Wykres 57. Palenie tytoniu przez mężczyzn w Małopolsce w 2009 r.

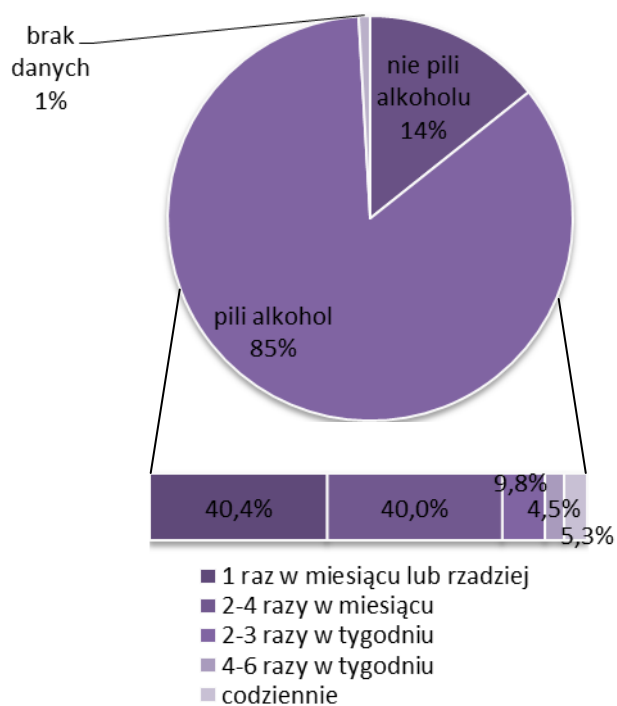
Wykres 58. Palenie tytoniu przez kobiety w Małopolsce w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

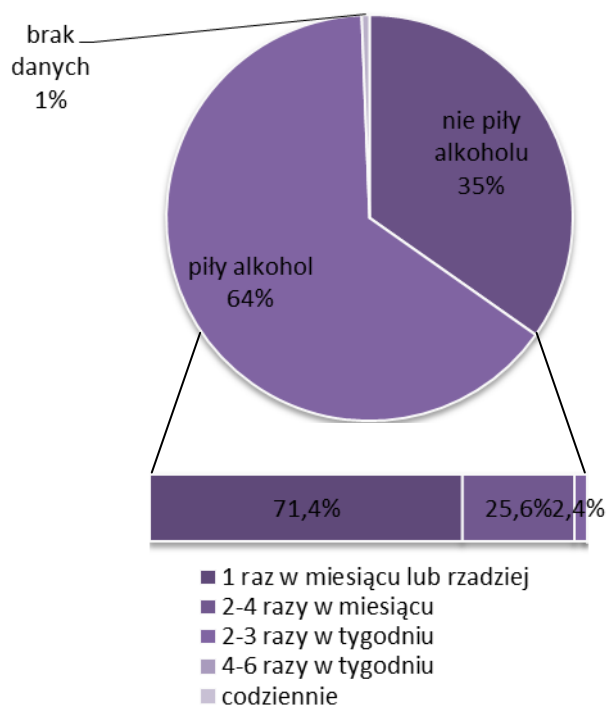
Analiza danych dotyczących spożywania alkoholu pokazuje, że w rok poprzedzający badanie 85% mężczyzn oraz 64% kobiet zamieszkujących województwo małopolskie chociaż raz spożywało alkohol. Są to wyniki zbliżone do uśrednionych danych krajowych, a wartości dla poszczególnych województw wahają się od 73 do 86% w przypadku mężczyzn oraz od 62 do 70% w przypadku kobiet. Ważną informację stanowią dane dotyczące częstości spożywania alkoholu, które wskazują na duże zróżnicowanie pomiędzy płciami. Jeden raz w miesiącu lub rzadziej spożywało alkohol 40% spośród wszystkich mężczyzn spożywających alkohol oraz zdecydowana większość kobiet (71,4%). Bardzo mały odsetek kobiet spożywa alkohol częściej, niż jeden raz w tygodniu, natomiast w przypadku mężczyzn jest to prawie 20% ogółu spożywających alkohol (5% pije codziennie). Spośród wszystkich grup wiekowych najczęściej regularnie (czyli częściej, niż jeden raz w tygodniu) alkohol spożywają mężczyźni w wieku 30-49 lat (22% ogółu pijących alkohol).

Wykres 59. Picie alkoholu przez mężczyzn w Małopolsce w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Wykres 60. Picie alkoholu przez kobiety w Małopolsce w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011 r.

Wszelkie dane statystyczne wyodrębniają wśród osób leczonych psychiatrycznie kategorię osób z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem substancji psychoaktywnych. Łączy się to ze specyfiką ich leczenia, która polega na odtruciu (detoksykacji) organizmu, a następnie na terapii uzależnienia, które wyodrębniane jest jako jeden z rodzajów zaburzeń. Ponadto wśród tych osób wyodrębnia się pacjentów spożywających alkohol i pacjentów spożywających inne substancje psychoaktywne.

W Małopolsce osoby z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem substancji psychoaktywnych w 2009 roku stanowiły ponad jedną dziesiątą wszystkich osób leczonych psychiatrycznie. Przy czym zdecydowaną większość z nich stanowiły osoby z zaburzeniami wynikającymi ze spożywania alkoholu.

Na poziomie powiatów sytuacja była bardziej zróżnicowana. Powiat bocheński był jedynym, gdzie wśród osób objętych psychiatryczną opieką zdrowotną nie było w 2009 roku ani jednej osoby spożywającej substancje psychoaktywne. W powiatach: tarnowskim, brzeskim i wielickim osoby spożywające substancje psychoaktywne stanowiły poniżej 2,5% wszystkich osób leczonych psychiatrycznie. Największy odsetek osób spożywających substancje psychoaktywne w ogólnej liczbie osób leczonych psychiatrycznie występował natomiast w powiatach: oświęcimskim (17,9%), mieście Tarnów (17,4%) i powiecie olkuskim (16,9%).

Wyniki dla powiatów odzwierciedlają regułę, że wśród osób z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem substancji psychoaktywnych zdecydowaną większość stanowią osoby spożywające alkohol. I tak, w 2009 roku w pięciu powiatach (bocheńskim, miechowskim, nowosądeckim, proszowickim i dąbrowskim) nie leczono psychiatrycznie ani jednej osoby spożywającej substancje psychoaktywne inne niż alkohol. Największy udział osób spożywających substancje psychoaktywne inne niż alkohol wśród wszystkich osób leczonych psychiatrycznie odnotowano w powiatach: tatrzańskim (1,7%) oraz myślenickim i w Krakowie (powyżej 2%). W przypadku osób leczonych z powodu zaburzeń wynikających ze spożywania alkoholu tylko w powiecie bocheńskim nie leczono takich osób. Następnie powiatami o najniższym udziale takich osób wśród wszystkich leczonych psychiatrycznie w 2009 roku były powiaty: tarnowski, wielicki i brzeski (poniżej 2%). Natomiast największy odsetek odnotowano w powiatach: oświęcimskim, olkuskim i w Tarnowie (powyżej 16%).

Tabela 13. Struktura osób z zaburzeniami psychicznymi leczonych stacjonarnie i ambulatoryjnie w powiatach Małopolski w 2009 roku, według typu zaburzeń

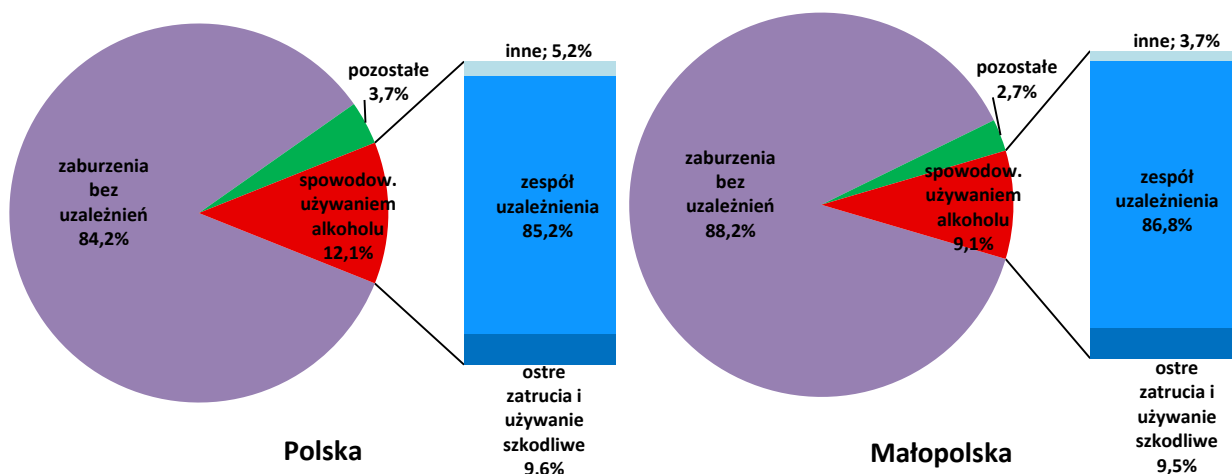
Powiat	Leczeni z zaburzeniami psychicznymi (bez uzależnień)	Leczeni z zaburzeniami spowodowanymi użytkowaniem alkoholu	Leczeni z zaburzeniami spowodowanymi użytkowaniem innych środków psychoaktywnych
Małopolska	89,5%	9,2%	1,2%
bocheński	100,0%	0,0%	0,0%
tarnowski	98,4%	1,5%	0,1%
brzeski	97,9%	1,8%	0,3%
wielicki	97,8%	1,8%	0,5%
nowosądecki	95,0%	5,0%	0,0%
krakowski	94,8%	5,1%	0,1%
suski	93,8%	5,9%	0,3%
proszowicki	93,5%	6,5%	0,0%
limanowski	93,3%	6,5%	0,2%
Nowy Sącz	92,4%	7,1%	0,5%

miechowski	91,3%	8,7%	0,0%
nowotarski	89,1%	10,7%	0,2%
Kraków	89,0%	8,9%	2,1%
dąbrowski	88,3%	11,7%	0,0%
wadowicki	88,1%	11,4%	0,5%
myślenicki	87,9%	9,7%	2,3%
chrzanowski	86,6%	13,2%	0,1%
tatrzański	86,4%	11,9%	1,7%
gorlicki	85,9%	13,7%	0,4%
olkuski	83,1%	16,7%	0,3%
Tarnów	82,6%	16,3%	1,1%
oświęcimski	82,1%	17,3%	0,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Biuletyn statystyczny ochrony zdrowia województwa małopolskiego...*

W odniesieniu do osób leczonych psychiatrycznie uzależnionych od alkoholu najnowsze dane dla województwa przedstawia Urząd Statystyczny w Krakowie. Dane te dotyczą roku 2011 i obejmują jedynie leczenie ambulatoryjne. W 2011 roku w Małopolsce osoby z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu stanowiły średnio 9,1% wszystkich osób objętych psychiatrycznym leczeniem ambulatoryjnym. Był to wynik o 3 punkty procentowe niższy niż wynik całego kraju. Wśród tych osób zdecydowaną większość stanowiły osoby objęte leczeniem zespołu uzależnienia. W Małopolsce było to niemal 87% osób z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu, a w całej Polsce nieco ponad 85%. Natomiast ostre zatrucia i używanie szkodliwe wymagające detoksykacji dotyczyło w Małopolsce 9,5% leczonych osób uzależnionych od alkoholu oraz 9,6% w całym kraju.

Wykres 61. Zarejestrowani w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi i uzależnionych od alkoholu w 2011 roku

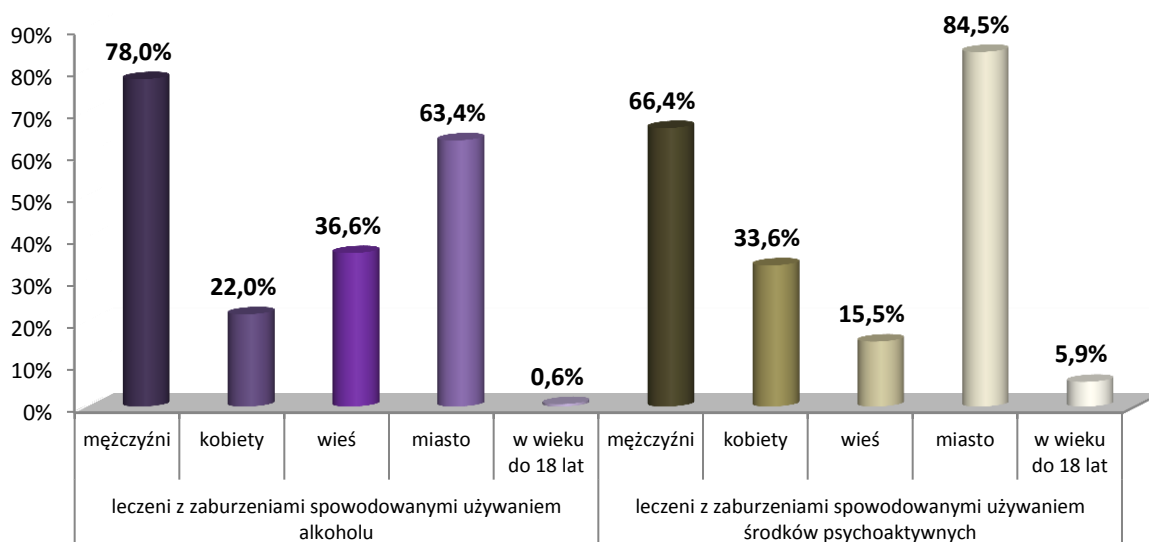
Źródło: *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Województwo Małopolskie, Urząd Statystyczny w Krakowie*

Przyglądając się strukturze leczonych osób z zaburzeniami spowodowanymi używaniem alkoholu zauważamy, że wśród nich zdecydowanie przeważają mężczyźni. Jedynie około co piąta osoba leczona z powodu zaburzeń wywołanych spożywaniem alkoholu to kobieta. Ponadto niecałe dwie trzecie tych osób mieszka w miastach. Osoby niepełnoletnie stanowią znikomy procent wśród

wszystkich leczonych z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu. W 2011 roku w całym województwie było to tylko 75 osób.

W grupie leczonych osób z zaburzeniami spowodowanymi używaniem innych niż alkohol substancji psychoaktywnych również przeważają mężczyźni, jednakże ich przewaga jest mniejsza niż w przypadku alkoholu. Kobiety stanowią tym razem jedną trzecią leczonych osób. Wyodrębnia się natomiast dysproporcja między mieszkańcami wsi i miast. Mieszkańcy wsi stanowią 15,5% wszystkich leczonych z powodu zaburzeń wywołanych spożywaniem substancji innych niż alkohol. Istotna różnica w leczeniu psychiatrycznym między osobami spożywającymi alkohol a osobami spożywającymi inne środki psychoaktywne występuje również w przypadku osób niepełnoletnich. Tym razem osoby w wieku do 18 roku życia stanowią prawie 6% wszystkich leczonych z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem substancji innych niż alkohol. W 2011 roku w całym województwie były to 134 osoby, czyli o 59 osób więcej niż w przypadku spożywania alkoholu. Jest to grupa wiekowa, w której przeważa leczenie psychiatryczne z powodu spożywania substancji psychoaktywnych innych niż alkohol nad leczeniem z powodu spożywania samego alkoholu.

Wykres 62. Struktura leczonych osób z zaburzeniami spowodowanymi używaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych w Małopolsce w 2011 roku

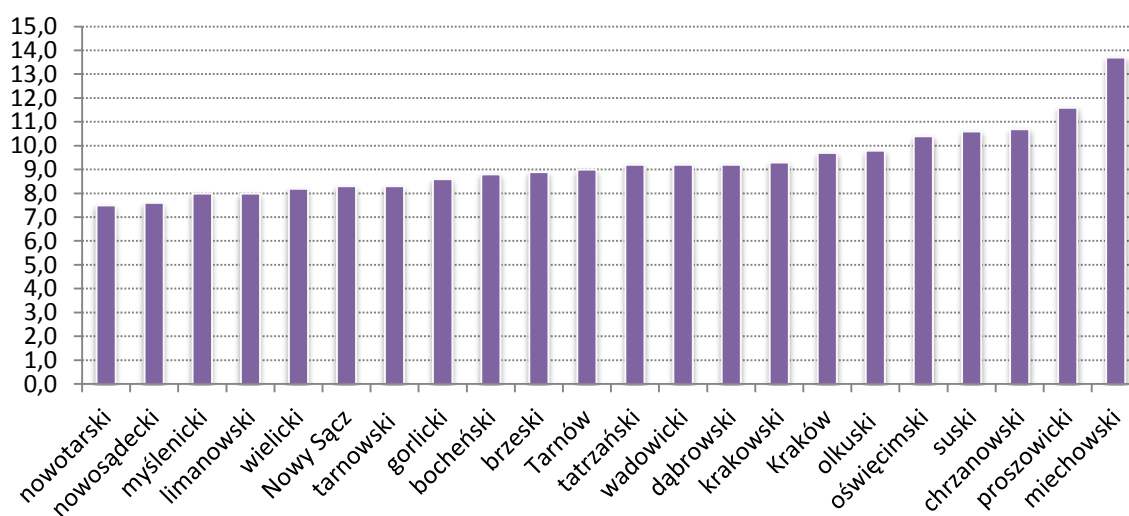

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Zabezpieczenie opieki zdrowotnej na terenie województwa małopolskiego w 2011 roku*, MUW, Kraków 2013

Umieralność

Ogółem, w Polsce w roku 2012, na 1000 osób przypadało 10 zgonów (w roku 2002: 9,4), a w Małopolsce 9,1 (w 2002 roku: 8,6). Wynik Małopolski z 2012 roku jest trzecim w kraju (równy z województwem Wielkopolskim). Najmniejszą liczbę zgonów na 1000 mieszkańców w Małopolsce zanotowano w powiatach nowotarskim i nowosądeckim. Z kolei najwyższą i najbardziej odbiegającą od pozostałych – w powiecie miechowskim, który jest demograficznie najstarszy. Również w tym przypadku widać dużą rozbieżność pomiędzy powiatami.

Wykres 63. Zgony na 1000 osób w roku 2012 w Małopolsce

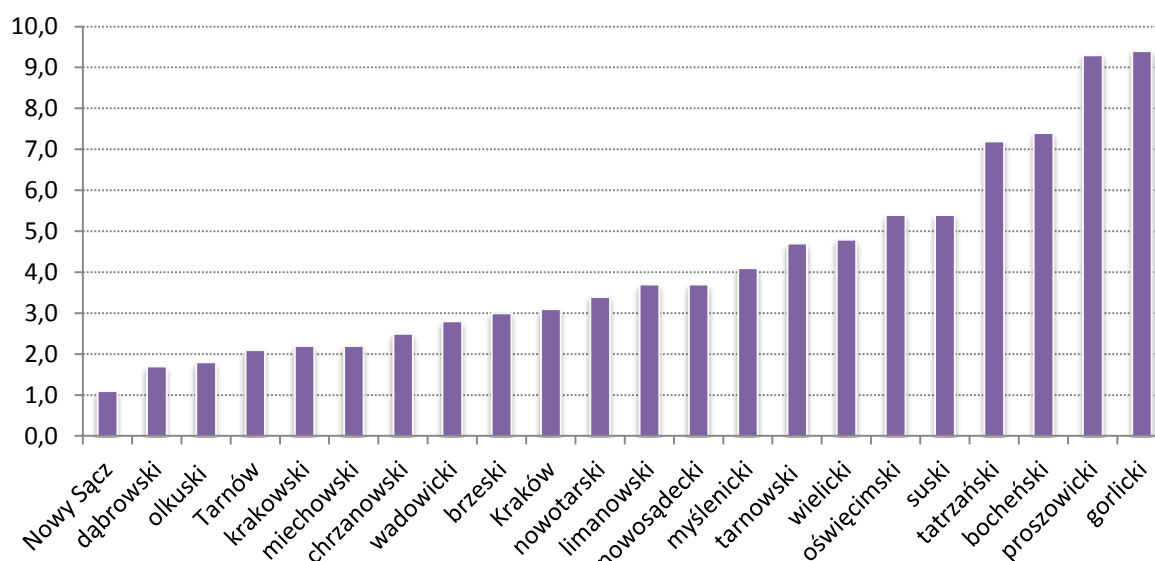

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z danych GUS, w roku 2012 w Polsce na 1000 żywych urodzeń przypadały średnio 4,6 zgony niemowląt. 10 lat wcześniej, w roku 2002 było to 7,5 zgonów. W Małopolsce w roku 2012 na 1000 żywych urodzeń przypadało 3,8 zgonów, co jest wynikiem lepszym niż średnia krajowa i sytuuje województwo na drugim miejscu (za województwem świętokrzyskim – wskaźnik 3,6). Ten sam wskaźnik w Małopolsce w roku 2002 wyniósł 6,8 zgonów na 1000 żywych urodzeń. Jak wynika z poniższego wykresu, w regionie najmniejszą liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych w 2012 roku zanotowano w Nowym Sączu i powiatach dąbrowskim oraz olkuskim (poniżej 1). Z kolei niepokojąco wysoka umieralność noworodków, wyższa niż średnia krajowa (powyżej 9) zanotowana została w tym czasie w powiatach proszowickim i gorlickim. Powyżej średniej Małopolskiej znalazły się jeszcze powiaty myślenicki, tarnowski, wielicki, oświęcimski, suski, tatrzański i bocheński, a na granicy limanowski i nowosądecki. Brak danych na temat najczęstszych przyczyn zgonów niemowląt w 2012 roku, jednak w 2011 były to wady rozwojowe wrodzone oraz stany rozpoczynające się w okresie okołoporodowym⁶⁴.

⁶⁴Rocznik statystyczny województwa Małopolskiego, Kraków 2012, s.119.

Wykres 64. Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych w 2012 w Małopolsce

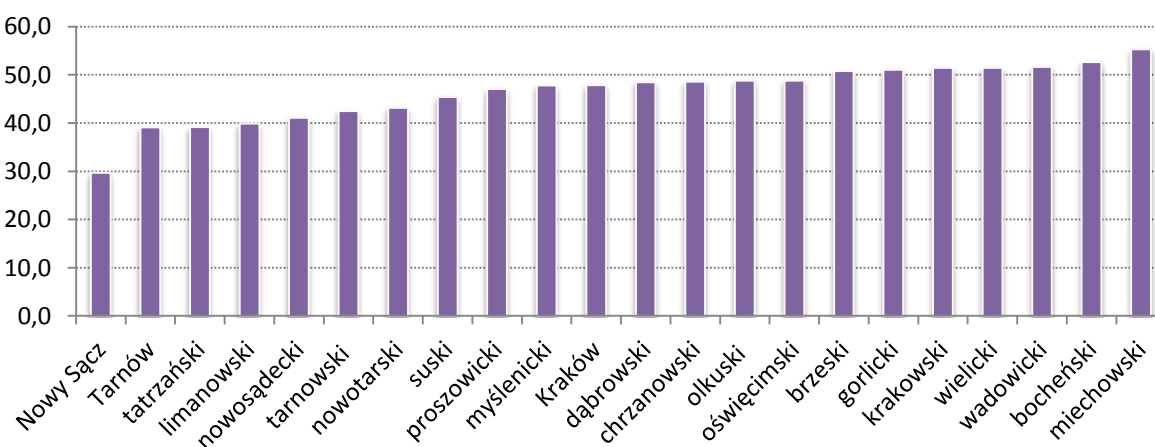

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Przy opracowywaniu danych o zgonach według przyczyn przyjmuje się wyjściową przyczynę zgonu. Za przyczynę wyjściową uważa się chorobę stanowiącą początek procesu chorobowego, który doprowadził do zgonu, albo uraz czy zatrucie, w wyniku, którego nastąpił zgon. Wg danych GUS najczęstszymi przyczynami zgonów są choroby układu krążenia, choroby nowotworowe oraz choroby układu oddechowego. Na przestrzeni 2005-2011 ani w Polsce, ani w Małopolsce nie wystąpiły pod tym względem zasadnicze zmiany, czy przesunięcia procentowe.

Według GUS ogółem w Małopolsce w 2012 roku zmarło 30 588 osób. Jednak dane dotyczące przyczyn zgonów dostępne są za rok 2011 i takie też będą przedstawione. W 2011 roku w Małopolsce zmarło 29 727 osób. Wśród nich 13 974 z powodu chorób układu krążenia. Stanowi to 47% powodów zgonów (w Polsce 45,2%) i jest najczęstszą przyczyną śmierci. Najmniej takich zgonów, 29,7% odnotowano w Nowym Sączu, najwięcej w powiecie miechowskim (demograficznie najstarszym).

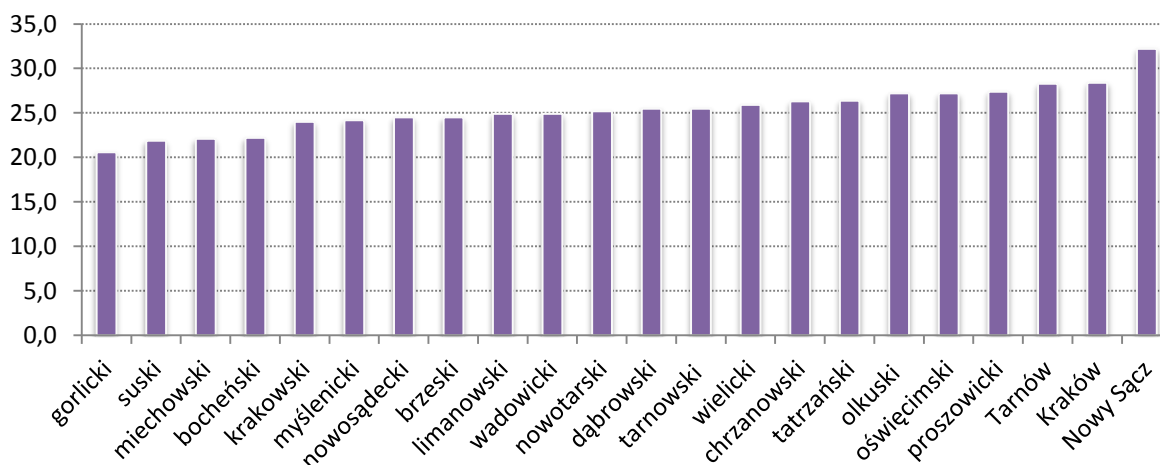
Wykres 65. Zgony z powodu chorób układu krążenia w 2011 roku w % w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Drugą z kolei najczęstszą przyczyną zgonów były choroby nowotworowe. W Polsce w roku 2011 nowotwór był przyczyną 25,6% zgonów, natomiast w Małopolsce 25,9% (7 705 osób). Z tego powodu najmniej osób zmarło w powiatach gorlickim, suskim, miechowskim i bocheńskim. Najwięcej zaś w Nowym Sączu.

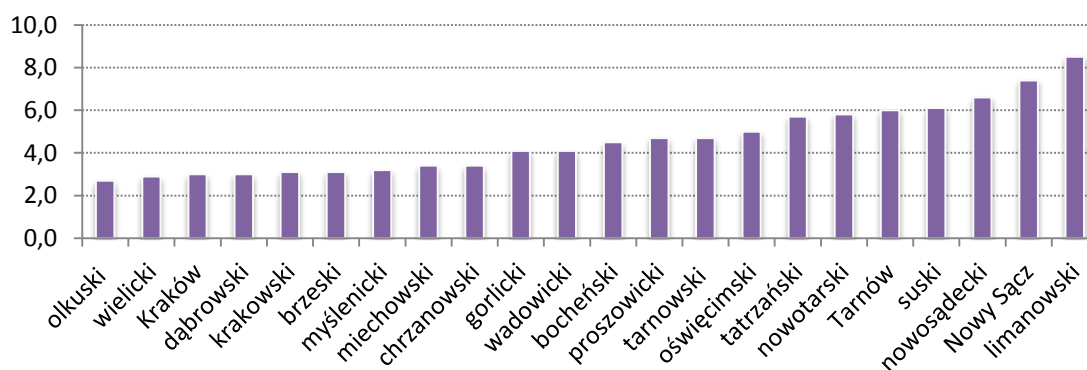
Wykres 66. Zgony z powodu chorób nowotworowych w 2011 roku w % w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Trzecią w kolejności najczęstszą przyczyną zgonów w 2011 roku, zarówno w kraju, jak i regionie, były choroby układu oddechowego. W Polsce stanowiły 5,3% zgonów, a w Małopolsce 4,2% (1255 osób). Najwięcej osób zmarło z tego powodu w powiecie limanowskim (ponad 8%), natomiast najmniej w powiecie olkuskim i wielickim.

Wykres 67. Zgony z powodu chorób układu oddechowego w 2011 roku w % w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

GUS podaje, że wskaźnik samobójstw na 10 tys. mieszkańców w Małopolsce w 2011 roku wyniósł 1,5 (w Polsce 1,6) i nie zmienił się od roku 2005. Najwyższe wskaźniki w Polsce (ponad 2) mają województwa lubelskie i lubuskie, najniższe – śląskie (1)⁶⁵. W 2011 roku w Małopolsce było 439 (w tym 358 dokonanych przez mężczyzn) zarejestrowanych przez policję zamachów samobójczych.

⁶⁵Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [09.10.2013r.].

Większość, 236 (206 mężczyzn) miało miejsce na wsi. Więcej rejestrowanych samobójstw kobiet było w mieście (z 203, 51 to kobiety), jednak wyraźnie widać, że zdecydowanie częściej próby samobójcze podejmują mężczyźni. 342 (w tym 288 mężczyzn) z zarejestrowanych zamachów samobójczych zostało dokonanych. Poza osobami do lat 14 (2 samobójstwa kobiet), w każdej grupie wiekowej dominowali mężczyźni. Najwięcej rejestrowanych zamachów samobójczych było w grupach 30-49 oraz 50-69 (odpowiednio 153 i 158 osób), następnie 20-29 (72 osoby), grupa 70 i więcej (34 osoby) i 15-19 (19 osób)⁶⁶.

W 2012 roku w Polsce doszło do 1726 nowych rejestrowanych zachorowań na choroby weneryczne. W Małopolsce były 132 zachorowania.

Gruźlica to jedno z większych zagrożeń wśród chorób zakaźnych. GUS szacuje, że w roku 2012 w Polsce było 7542 (w 2003 – 10 124) rejestrowanych zachorowań na gruźlicę ogółem. W tym samym czasie w Małopolsce było ich 523. W stosunku do roku 2003 to o 83 mniej. Wśród zachorowań w 2012 roku były 5 wśród dzieci w wieku 0-14; 10 w grupie 15-19; 121 w grupie 20-44; 216 w grupie 45-64; 171 w grupie 64 i więcej. 500 przypadków zachorowań w Małopolsce była to gruźlica płuc.

Według danych Wydziału Polityki Społecznej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie (na podstawie sprawozdania o działalności i pracujących w podstawowej ambulatoryjnej opiece zdrowotnej) z 2011 roku, wśród osób powyżej 19 roku życia będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, w publicznych i niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej oraz praktyk lekarskich było 1555 osób chorych na gruźlicę. Najwięcej chorych było w Krakowie - 362 i powiecie krakowskim – 152 oraz powiatach olkuskim i nowosądeckim (odpowiednio 136 i 132 osoby). Najmniej w powiecie miechowskim – 8 oraz Tarnowie – 7⁶⁷.

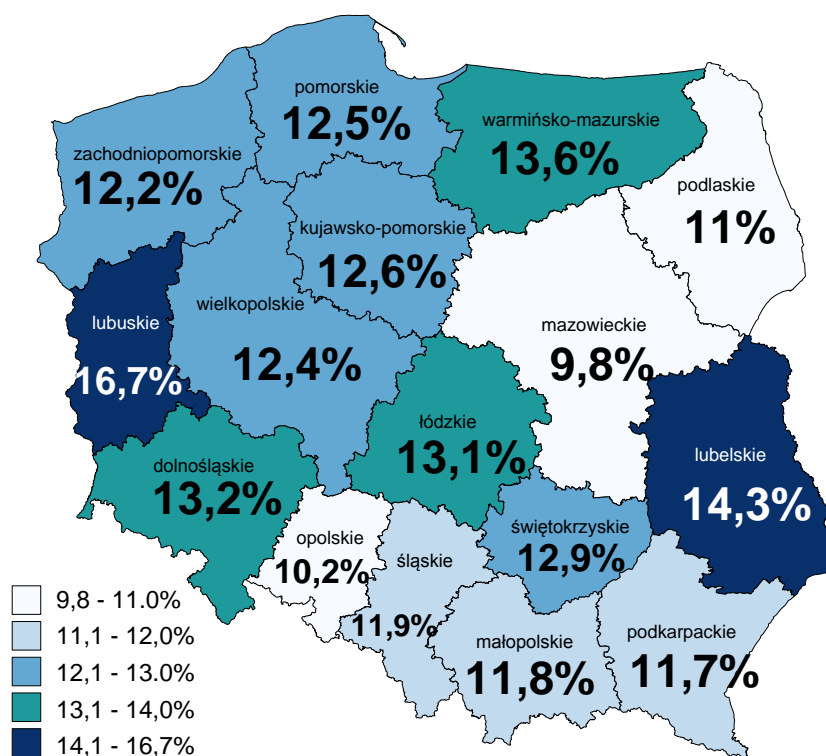
Osoby niepełnosprawne

Według danych z ostatniego spisu powszechnego w Małopolsce osoby niepełnosprawne stanowią 11,8% populacji, co przelicza się na 394 309 osób z niepełnosprawnością. Odsetek osób niepełnosprawnych w skali kraju wynosi natomiast 12,2%. W porównaniu do pozostałych regionów Małopolska sytuuje się na 12 miejscu.

⁶⁶ *Rocznik statystyczny województwa Małopolskiego*, Kraków 2012, s. 120.

⁶⁷ *Zabezpieczenie opieki zdrowotnej na terenie województwa Małopolskiego w 2011 roku*. Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie Wydział Polityki Społecznej, Kraków 2013, s.16.

Mapa 22. Częstotliwość występowania niepełnosprawności (prawnej lub biologicznej) według województw, NSP 2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Powyższe liczby obejmują zarówno osoby posiadające odpowiednie orzeczenie o niepełnosprawności (niepełnosprawność prawna) jak i osoby, które nie posiadają takiego orzeczenia, ale deklarują odczuwanie całkowitego, poważnego lub umiarkowanego ograniczenia sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (niepełnosprawność biologiczna). Jeżeli wziąć pod uwagę tylko osoby niepełnosprawne prawnie, czyli 283 775 osób, osoby z niepełnosprawnością stanowią 8,5% populacji regionu.

Wśród wszystkich osób niepełnosprawnych w Małopolsce, osoby niepełnosprawne biologicznie stanowią 28% (110,5 tys.). Jest to grupa zróżnicowana pod względem natężenia odczuwanych ograniczeń:

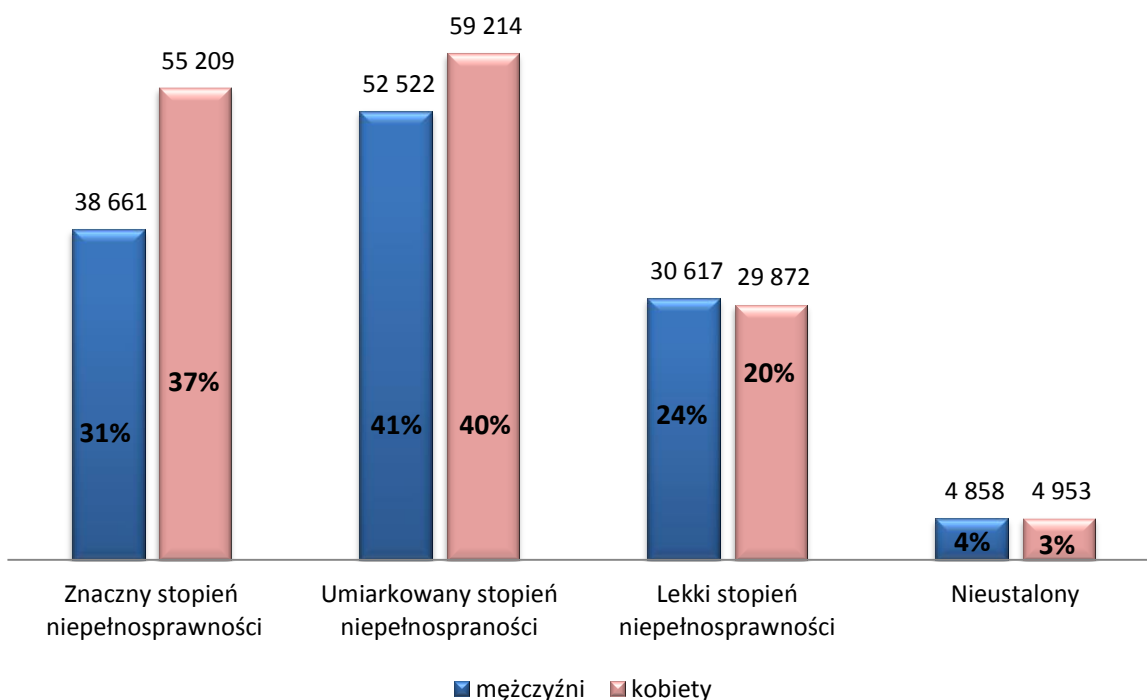
- 5% - osób odczuwa całkowite ograniczenie sprawności (5 467osób),
- 22,5% - osób odczuwa poważne ograniczenie sprawności (24907 osób),
- 72,5% - osób odczuwa umiarkowane ograniczenie sprawności (80 159 osób).

Z kolei wśród osób niepełnosprawnych prawnie wyróżniamy następujące grupy:

- 34%- osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (93 871 osób),
- 40% - osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (111 736 osób),
- 22% - osoby o lekkim stopniu niepełnosprawności (60 488 osób),
- 4% - osoby o nieustalonym stopniu niepełnosprawności (9 811 osób).

Przy podziale na płeć zauważamy różnicę w obrębie osób o znacznym stopniu niepełnosprawności – wśród mężczyzn jest to 31%, a wśród kobiet – 37%. Odwrotnie kształtuje się sytuacja osób o lekkim stopniu niepełnosprawności – 20% kobiet i 24% mężczyzn posiada lekki stopień niepełnosprawności. Udział osób o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności jest porównywalny dla obu płci.

Wykres 68. Osoby niepełnosprawne prawnie w Małopolsce według stopni niepełnosprawności oraz płci, NSP 2011

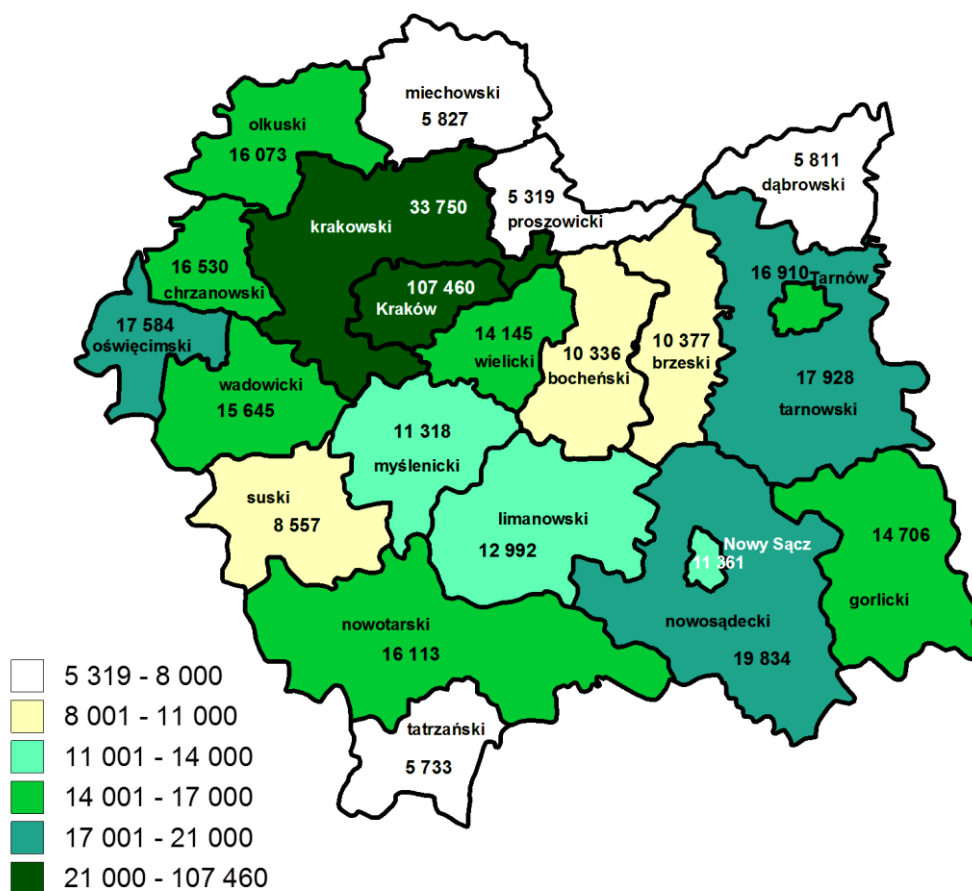

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Ponadto 3%, czyli 7 869 osób, wszystkich osób niepełnosprawnych prawnie stanowią dzieci i młodzież w wieku 0-15 lat.

Częstotliwość niepełnosprawności w Małopolsce jest zróżnicowana terytorialnie. Patrząc na udział osób niepełnosprawnych w populacji danego powiatu, najwyższy odsetek odnotujemy w Tarnowie (14,8%), Krakowie (14,2%), powiecie olkuskim (14%), Nowym Sączu i powiecie gorlickim (po 13,5%). Biorąc natomiast pod uwagę liczby bezwzględne, najwięcej osób niepełnosprawnych mieszka w Krakowie (107,5 tys.), powiecie krakowskim (33,8 tys.), powiecie nowosądeckim (19,8tys.), powiecie tarnowskim (17,9tys.) oraz oświęcimskim (17,6 tys.).

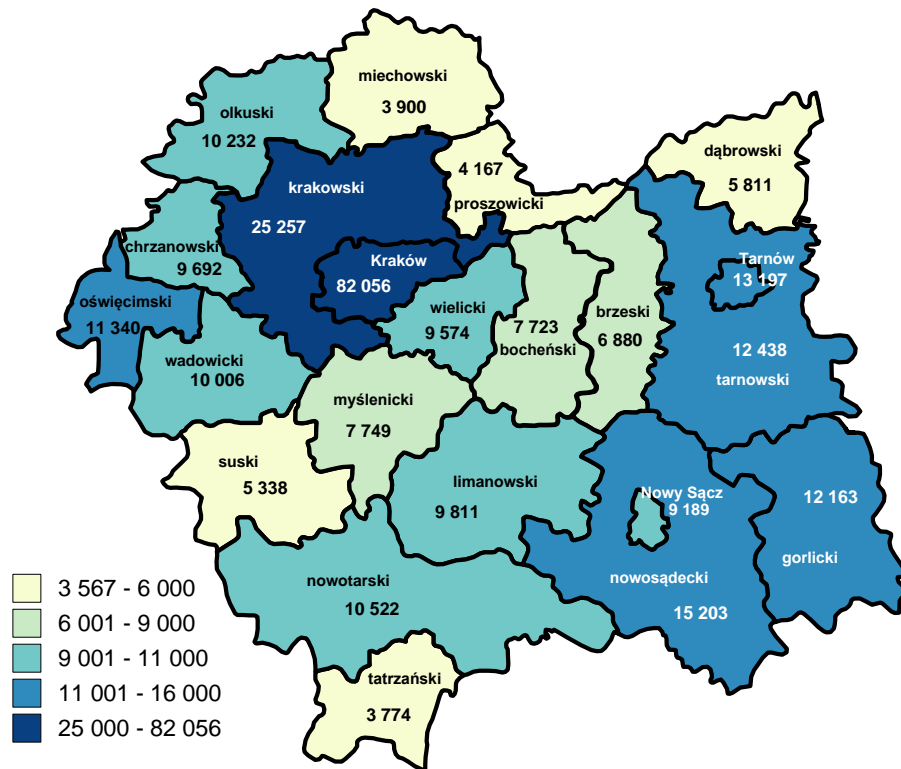
Mapa 23. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie lub biologicznie według powiatów, NSP 2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Kolejna mapa natomiast obrazuje liczbę osób niepełnosprawnych zawężoną do osób posiadających orzeczenie (niepełnosprawnych prawnie). Powiatami o największej częstotliwości niepełnosprawności prawnej, podobnie jak w przypadku niepełnosprawności ujętej łącznie, są miasto Kraków (82 tys.) i powiat krakowski (25,2 tys.). Powiatami o najmniejszej liczbie osób niepełnosprawnych prawnie są: tatrzański (3,7 tys.), mięchowski (3,9 tys.), proszowicki (4,1 tys.), suski 5,3 (tys.) oraz dąbrowski (5,8 tys.).

Mapa 24. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie według powiatów, NSP 2011

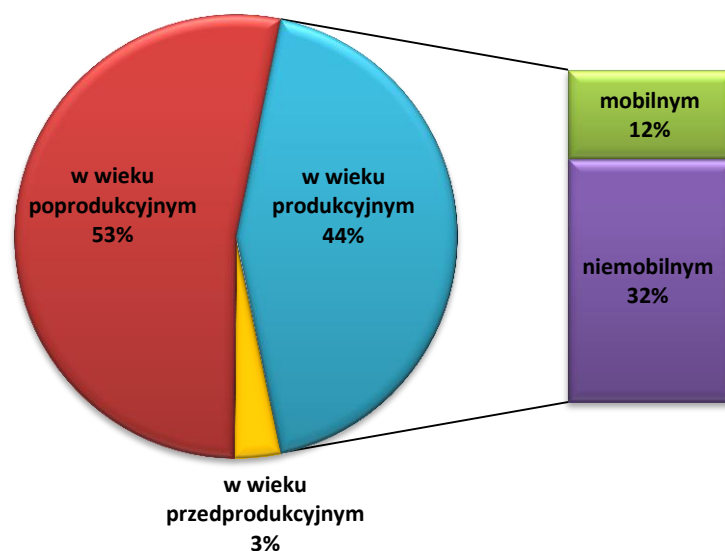

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

W Małopolsce wśród osób niepełnosprawnych 55% stanowią kobiety (217 tys. kobiet), podobnie jak osoby pochodzące z miast (również 55%). Zarówno w miastach jak i na terenach wiejskich niepełnosprawnych kobiet jest więcej niż mężczyzn, ale przewaga ta jest wyższa w miastach (57% kobiet do 43% mężczyzn).

Wśród osób niepełnosprawnych przeważają osoby w wieku poprodukcyjnym, czyli kobiety od 60 roku życia oraz mężczyźni od 65 roku życia. W Małopolsce podczas spisu odnotowano 209,3 tys. osób niepełnosprawnych w tym przedziale wiekowym. W wieku przedprodukcyjnym(0-17 lat) było 13 345 osób, a w wieku produkcyjnym (18-59/64 lat) – 171 639. Procentowe udziały poszczególnych grup przedstawia poniższy wykres, na którym uwzględniono również wiek produkcyjny mobilny (18-44 lat) oraz produkcyjny niemobilny (45-59/64 lat).

Wykres 69. Osoby niepełnosprawne prawnie lub biologicznie w Małopolsce według ekonomicznych grup wieku, NSP 2011

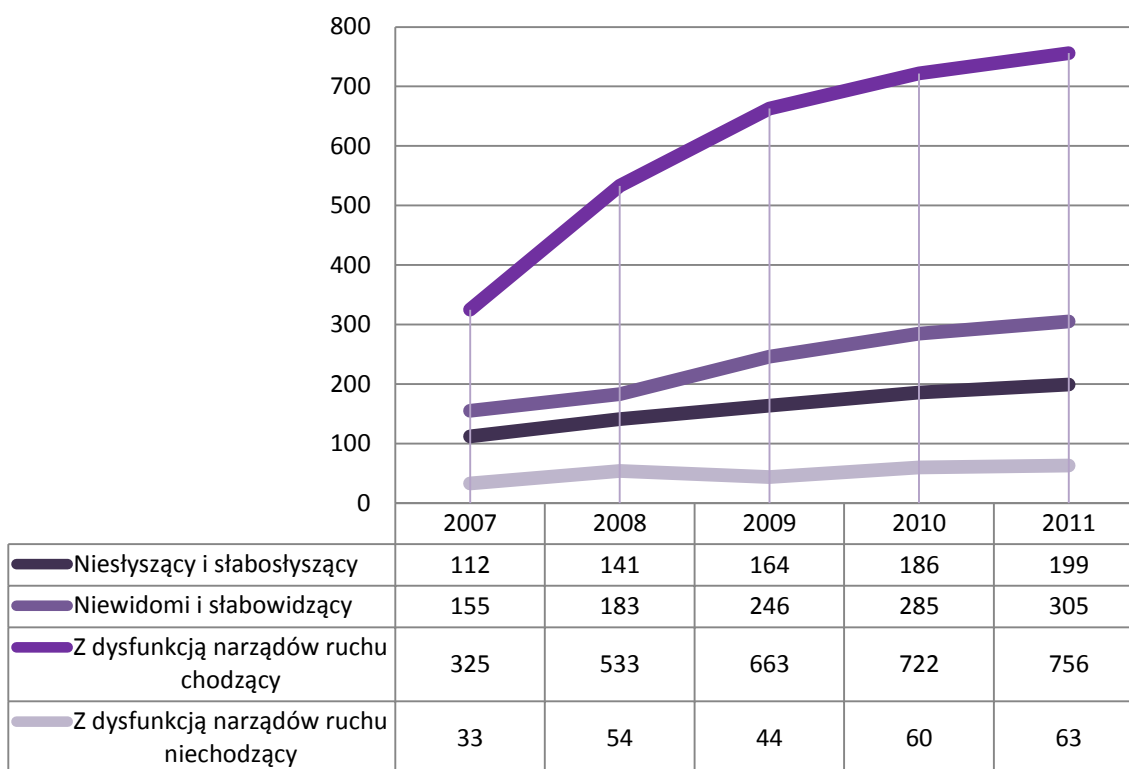
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Edukacja osób niepełnosprawnych

W roku akademickim 2011/2012 na małopolskich uczelniach wyższych studiowało 3 024 osób niepełnosprawnych⁶⁸, co stanowi niemal 10% wszystkich studiujących osób z niepełnosprawnością w Polsce. Pod względem liczby niepełnosprawnych studentów Małopolska plasowała się na II miejscu w Polsce, za województwem mazowieckim. Większość studentów z niepełnosprawnością (77%) była słuchaczami szkół publicznych. Na uczelniach publicznych studenci niepełnosprawni preferowali stacjonarny tryb nauki – był to wybór 70% osób. Odwrotnie przedstawiała się sytuacja w przypadku uczelni niepublicznych – tutaj 64% niepełnosprawnych studentów realizowało naukę w trybie niestacjonarnym. Absolwentami wyższych uczelni w Małopolsce w roku akademickim 2010/2011 zostało 734 osób niepełnosprawnych, z czego dwie trzecie stanowiły kobiety. Dane ogólnopolskie wskazują, iż absolwenci najczęściej kończyli kierunki z dwóch grup: nauki społeczne, gospodarka i prawo (40% niepełnosprawnych absolwentów) oraz kształcenie (15%). Liczba studentów niepełnosprawnych na małopolskich uczelniach systematycznie rośnie, przy czym największy wzrost odnotowuje się w grupie osób z dysfunkcją narządów ruchu samodzielnie się poruszających (chodzący). Wykres 70 obrazuje ten wzrostowy trend od 2007 roku dla studentów o wybranych czterech typach dysfunkcji. Na przestrzeni lat najmniej liczną grupę stanowili studenci niechodzący.

⁶⁸ Na podstawie: *Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012. Stan na 30 XI 2011 r.

Wykres 70. Studenci niepełnosprawni w Małopolsce wg wybranych dysfunkcji w latach 2007-2011, stan na 30 listopada danego roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012

W roku szkolnym 2011/2012 roku w Małopolsce w szkołach podstawowych ogólnodostępnych uczyło się 2 131 niepełnosprawnych⁶⁹ dzieci, a w szkołach specjalnych 1 325 (łącznie 3 456 dzieci). W gimnazjach liczba uczniów niepełnosprawnych była mniejsza i wynosiła 1 687 osób w gimnazjach ogólnodostępnych oraz 1 231 w specjalnych (łącznie 2 918). W liczbach bezwzględnych najwięcej uczniów niepełnosprawnych w małopolskich szkołach podstawowych i gimnazjach to dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

Dużo niższe liczebności uczniów z niepełnosprawnością odnotowujemy na kolejnych szczeblach edukacji. W małopolskich zasadniczych szkołach zawodowych było to łącznie 1 205 osób, z czego zdecydowana większość (1 075) w szkołach specjalnych, natomiast w liceach ogólnokształcących uczyło się 335 osób, w liceach profilowanych – 11 osób niepełnosprawnych, a w technikach – 256 osób. Należy zaznaczyć, że osoby z niepełnosprawnością ruchową na wszystkich wymienionych poziomach edukacji znacznie częściej uczęszczają do szkół ogólnodostępnych niż specjalnych. Z kolei dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim liczniej uczęszczają do szkół ogólnodostępnych na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum, natomiast młodzież z tej grupy kontynuująca naukę w liceach i szkołach zawodowych przeważa w szkołach specjalnych. Szczegółowe dane zawiera Tabela poniżej.

⁶⁹ Liczby uwzględniają dzieci niesłyszące, słabostyszące, niewidome, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, z upośledzeniem umysłowym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

Tabela 14. Uczniowie w Małopolsce ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach według rodzaju niepełnosprawności

Rok szkolny/typ szkoły		Szkoły podstawowe			Gimnazja			Licea ogólnokształcące			Zasadnicze szkoły zawodowe			Licea profilowane			Technika			
		2011/2012			2011/2012			2011/2012			2011/2012			2011/2012			2011/2012			
		Razem	szkoły podst.	sz. podst. specjalne	Razem	gimnazja	gimnazja specjalne	Razem	licea ogólnoksz.	l. ogólnoksz. specjalne	Razem	zasadnicze sz. zawodowe	specjalne zasad. sz. zawod.	Razem	licea profil.	specjalne licea profil.	Razem	technika	tech. specj.	
Uczniowie		3 456	2 131	1 325	2 918	1 687	1 231	335	156	199	1 205	130	1 075	11	11	0	256	68	188	
z tego według rodzaju dysfunkcji	nieślyszący	34	16	18	25	10	15	43	12	31	28	1	27	1	1	-	29	3	26	
	słabosłyszący	266	221	45	134	107	27	67	39	28	35	10	25	1	1	-	55	23	32	
	niewidomi	14	2	12	12	1	11	1	1	-	4	-	4	-	-	-	23	-	23	
	słabowidzący	223	199	24	135	111	24	26	26	-	29	7	22	1	1	-	104	16	88	
	z niepełnosprawnością ruchową	354	319	35	160	155	5	68	68	-	3	3	-	4	4	-	20	18	2	
	z upośledz. umysłowym w st.	lekkim	1 172	866	306	1 384	926	458	134	3	131	964	104	860	2	2	-	6	6	-
		umiarkowanym lub znacznym	757	253	504	691	224	467	-	-	-	62	2	60	-	-	-	-	-	-
	z niepełnosprawnościami sprzężonymi	636	255	381	377	153	224	16	7	9	80	3	77	2	2	-	19	2	17	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012*, GUS, Warszawa 2012

Wczesna interwencja

W kontekście niepełnosprawnych dzieci, szczególną rolę odgrywa wczesna diagnoza oraz profilaktyka zaburzeń. Zespół powiązanych działań profilaktycznych nakierowanych na indywidualne potrzeby dzieci określany jest mianem wczesnej interwencji. *Wczesna interwencja to zorganizowany system wielospecjalistycznej, realizowanej w zespole, opieki nad małymi dziećmi wykazującymi poważne zaburzenia rozwoju lub zagrożone niepełnosprawnością. W praktyce wczesna interwencja odnosi się do wszelkich form pomocy w zakresie diagnozy i terapii ukierunkowanych na dziecko i jego rodzinę (...). Głównym zadaniem wczesnej interwencji jest ocena indywidualnych potrzeb rozwojowych dziecka zagrożonego zaburzeniami rozwoju, analiza warunków rozwoju dziecka i ich optymalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem najbliższego otoczenia dziecka i jego rodziny, przygotowanie i realizacja programów stymulacji i usprawniania, programów korekcyjno-kompensacyjnych dla dzieci zagrożonych zaburzeniami rozwoju a także współpraca ze specjalistami realizującymi zadania wieloprofilowego usprawniania w ramach wczesnej interwencji*⁷⁰.

Z poradnictwa i usług składających się na wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, mogą dobrowolnie i nieodpłatnie korzystać rodziny z dziećmi, którym wydano skierowanie na realizację działań z zakresu wczesnego wspomagania. Opinie o potrzebie realizacji wczesnego wspomagania wydają poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne, na posiedzeniach Zespołu Orzekającego⁷¹.

Z danych z Wojewódzkiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności wynika, iż:

W 2010 roku zostało wydanych 3 410 orzeczeń o niepełnosprawności dla dzieci w wieku 0-7 lat (bez względu na przyczynę niepełnosprawności), w tym 1 819 dla dzieci w przedziale wiekowym 0-3 lat oraz 1 591 dla dzieci od 4 do 7 roku życia. Rok później wydano o 249 orzeczeń mniej, czyli 3 161. Orzeczenia zostały przyznane 1 686 dzieciom do 3 roku życia, oraz 1 475 dzieciom w przedziale 4-7 lat. W 2012 roku w Małopolsce liczba dzieci do lat 16, którym wydano orzeczenia o niepełnosprawności wyniosła 4 702.

Na dzień 31 marca 2013 r. w Małopolsce funkcjonowały 63 poradnie psychologiczno-pedagogiczne⁷². W okresie od września 2012 do marca 2013 roku w poradniach przyjętych zostało łącznie 54 258 dzieci i młodzieży, w tym 1 668 dzieci do trzeciego roku życia oraz 15,5 tys. dzieci w wieku przedszkolnym.

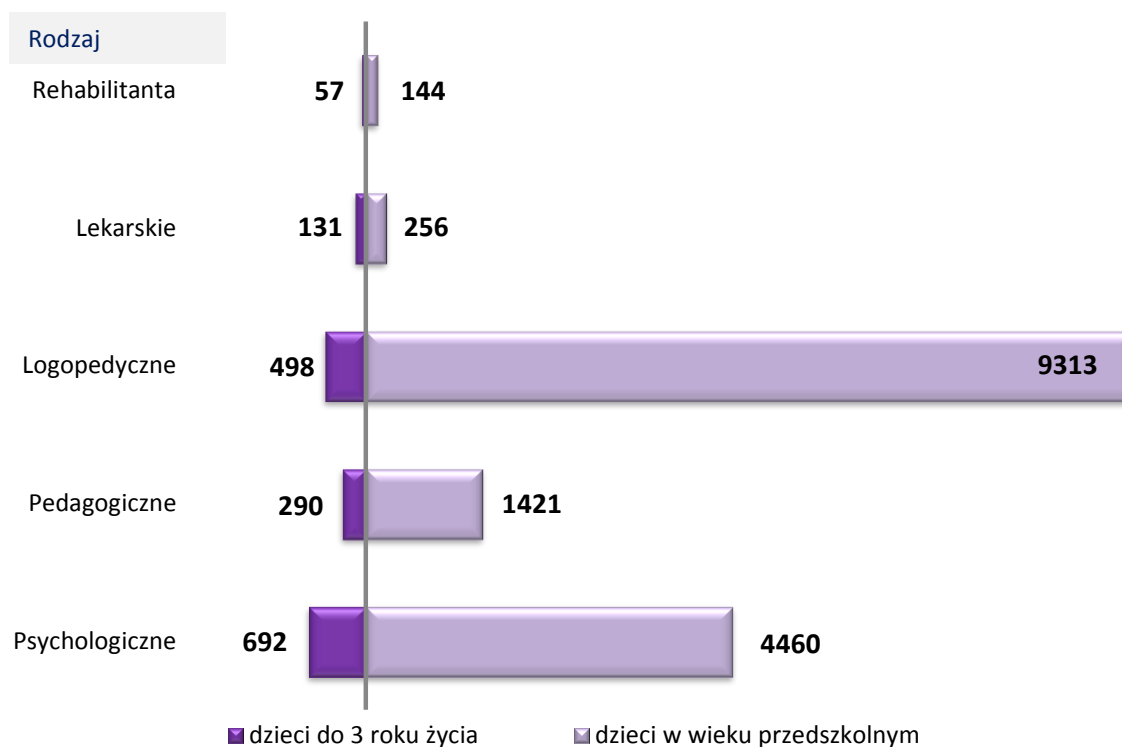
Wśród dzieci do lat 3 dominowały diagnozy psychologiczne – 692 dzieci, ponadto wykonano 498 diagnoz z zakresu logopedii, 290 diagnoz pedagogicznych, 131 lekarskich oraz 57 z zakresu rehabilitacji. Natomiast wśród dzieci w wieku przedszkolnym dominowały diagnozy logopedyczne – 9 313, następnie psychologiczne – 4 460, 1 421 dzieci przeszło diagnozę pedagogiczną, 256 – lekarską a 144 – rehabilitacyjną.

⁷⁰ Źródło: www.wczesnainterwencja.eu [03.09.2013].

⁷¹ Źródło: www.bip.krakow.pl/?bip_id=254 [03.09.2013].

⁷² Łącznie z filiami.

Wykres 71. Liczba i rodzaj diagnoz wykonanych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, dane za: IX 2012-III 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z uzyskanych z Kuratorium Oświaty w Krakowie

W ciągu siedmiu omawianych miesięcy sprawozdawczych wydano 208 decyzji o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka dla dzieci 0-3 lata oraz 311 dla dzieci w wieku przedszkolnym, co łącznie daje 519 opinii. Ponadto w przypadku 927 dzieci wydano opinie o potrzebie objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną w przedszkolu.

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne oferują wsparcie dla dzieci i młodzieży także w formie pomocy bezpośredniej. Poszczególne formy wsparcia oraz liczbę dzieci nimi objętych przedstawiają poniższe tabele:

Tabela 15. Pomoc bezpośrednia udzielona w poradniach psychologiczno-pedagogicznych dzieciom w wieku 0-3 lata, dane za okres: IX 2012-III 2013

Forma pomocy bezpośredniej	Dzieci do 3 roku życia
Porady bez badań	458
Terapia logopedyczna	410
Inne formy pomocy indywidualnej	269
Inne formy pomocy grupowej	231
Ćwiczenia rehabilitacyjne	102
Porady po badaniach przesiewowych	91
Inne zajęcia o charakterze terapeutycznym	61
Zajęcia grupowe prowadzone w szkołach i placówkach oświatowych	13
Grupy wsparcia	10
Interwencja kryzysowa	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z uzyskanych z Kuratorium Oświaty w Krakowie

Tabela 16. Pomoc bezpośrednia udzielona w poradniach psychologiczno-pedagogicznych dzieciom w wieku przedszkolnym, dane za: IX 2012-III 2013

Forma pomocy bezpośredniej	Dzieci w wieku przedszkolnym
Porady po badaniach przesiewowych	10879
Terapia logopedyczna	7833
Porady bez badań	3421
Inne formy pomocy indywidualnej	3055
Inne formy pomocy grupowej	2547
Zajęcia grupowe prowadzone w szkołach i placówkach oświatowych	1417
Badania przesiewowe mowy w ramach programu "Mówię"	996
Badania przesiewowe słuchu w ramach programu "Słyszę"	809
Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne	654
Terapia psychologiczna, w tym psychoterapia	560
Inne zajęcia o charakterze terapeutycznym	457
Badania przesiewowe wzroku w ramach programu "Widzę"	365
Ćwiczenia rehabilitacyjne	335
Interwencja kryzysowa	66
Socjoterapia	38
Zajęcia z uczniami zdolnymi	22
Grupy wsparcia	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z uzyskanych z Kuratorium Oświaty w Krakowie

W poradniach ze wsparcia korzystają również m.in. nauczyciele, wychowawcy placówek, pedagodzy szkolni i rodzice dzieci. Przez część roku szkolnego 2012/2013 (do końca marca 2013) z różnych form pomocy skorzystało 14 186 rodziców:

Tabela 17. Pomoc udzielona rodzicom w poradniach psychologiczno-pedagogiczna, dane za: IX 2012-III 2013

Forma pomocy	Liczba osób
Inne	8374
Warsztaty	3162
Prelekcje, wykłady	1656
Terapia rodzin	831
Treningi	163

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z uzyskanych z Kuratorium Oświaty w Krakowie

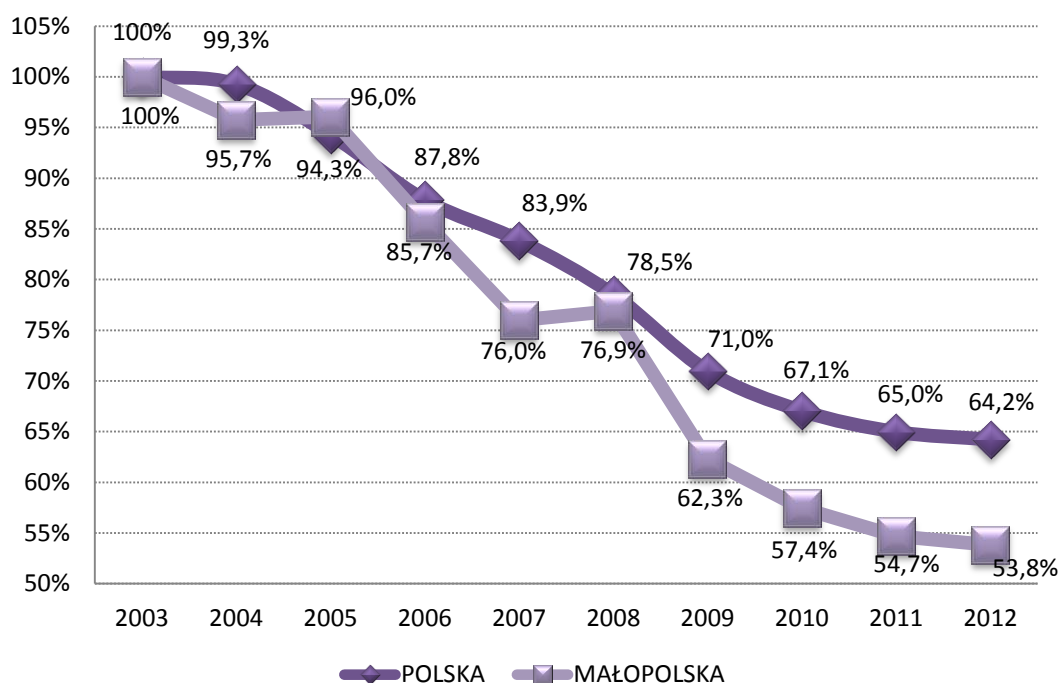
Osoby niepełnosprawne na rynku pracy

W ostatnich latach obserwujemy znaczny spadek liczby osób biernych zawodowo⁷³, które jako powód bierności podają chorobę lub niepełnosprawność (Wykres 72). Pozytywny trend dotyczy zarówno Małopolski jak i całego kraju, przy czym patrząc na sytuację od roku 2003, obserwujemy, iż spadek ten jest większy w Małopolsce niż przeciętnie dla Polski. W województwie małopolskim w roku 2012 było 177 tysięcy osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności, a dekadę

⁷³ Osoby bierne zawodowo według definicji stosowanej w Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności to zarówno osoby niepracujące jak i nieposzukujące pracy.

temu prawie dwa razy tyle – 329 tysięcy. Małopolska od lat niezmiennie plasuje się wśród województw o najmniejszej liczbie osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności lub choroby (obecnie na miejscu IV).

Wykres 72. Dynamika liczby osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności w latach 2003-2012, dane średnioroczne, rok 2003=100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, GUS

Jednocześnie od kilku lat możemy w Polsce zauważyć wzrost współczynnika aktywności zawodowej⁷⁴ (27,5% w 2012 r.) oraz wskaźnika zatrudnienia (23% w 2012 r.) osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym (18-59/64).

Mimo iż wskaźnik zatrudnienia dla tej grupy obecnie osiąga wyższe wartości niż w latach 2007-2010 i tak pozostaje dużo niższy niż wskaźnik zatrudnienia osób sprawnych w wieku produkcyjnym, który w roku 2011 wyniósł 69,2%. Z danych tych wynika, że osoby niepełnosprawne ponad 3 razy rzadziej podejmują pracę zawodową niż osoby sprawne (Wykres 73). W ostatnich latach natomiast, po długim trendzie spadkowym, ponownie wzrosła stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym (16,3% w 2012 r.).⁷⁵

⁷⁴ Definicje wskaźników BAEL za słownikiem pojęć GUS, www.stat.gov.pl:

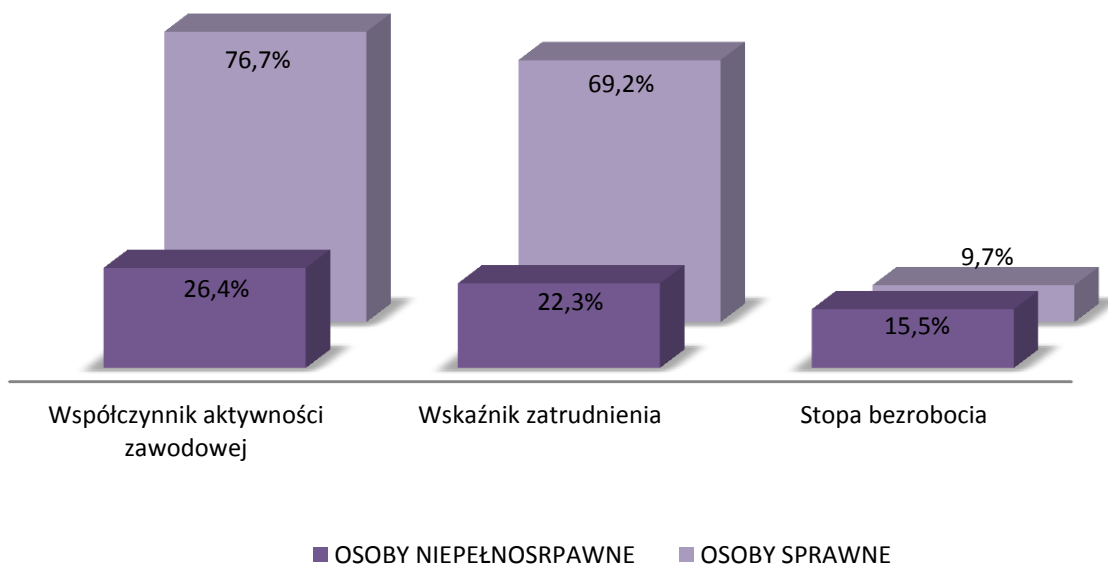
Wskaźnik zatrudnienia – udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej lub danej grupy.

Współczynnik aktywności zawodowej – udział ludności aktywnej zawodowo w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej lub danej grupy.

Stopa bezrobocia – procentowy udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo (tzn. pracującej i bezrobotnej). *Stopa bezrobocia rejestrowanego* odnosi się tylko do osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy.

⁷⁵ Dane z BAEL za www.niepelnospawni.gov.pl (dostęp dnia 24 października 2012 r.).

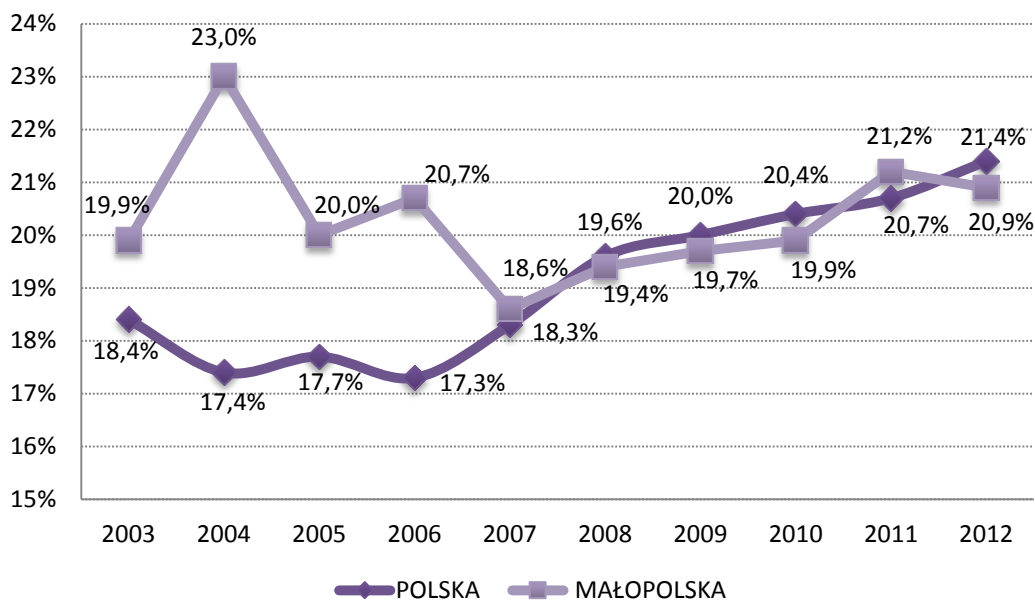
Wykres 73. Aktywność zawodowa osób w wieku produkcyjnym 18-59/64 lata w Polsce w 2011 r., dane średnioroczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, GUS

W BAEL z powyższych wskaźników dotyczących osób niepełnosprawnych dla województw wyliczany jest jedynie wskaźnik zatrudnienia. W Małopolsce (dane za rok 2012) dla osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lat jego wartość jest nieco niższa niż dla ogółu kraju i wynosi w regionie 20,9% i 21,4% w skali kraju (Wykres 74). Od 2009 roku odnotowujemy w województwie wzrost wskaźnika zatrudnienia osób z ograniczoną sprawnością, który najwyższy poziom osiągnął w roku 2011 (21,2%).

Wykres 74. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata, dane średnioroczne

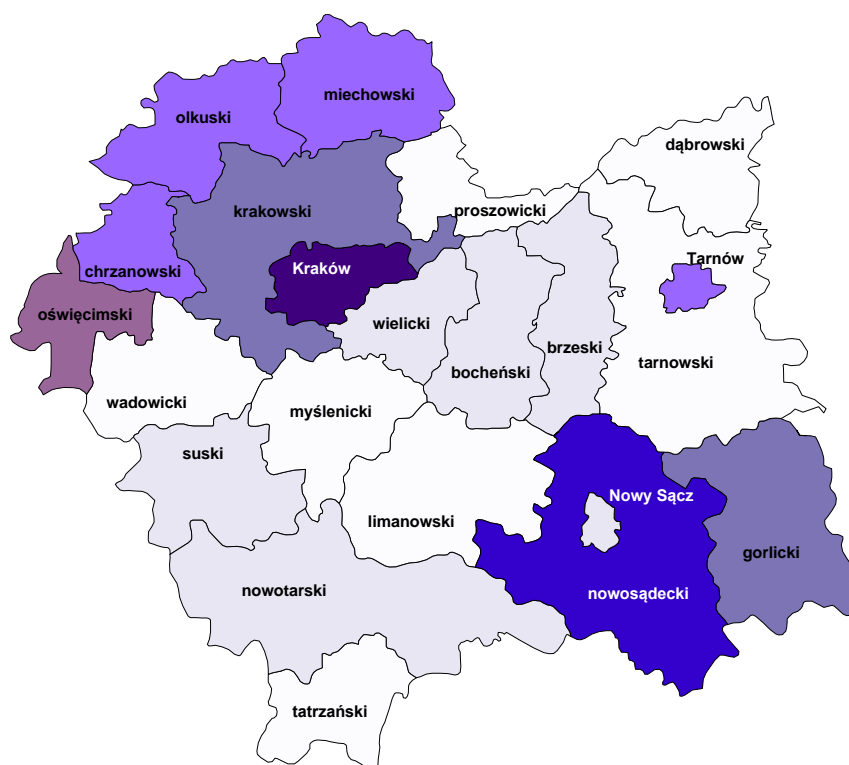
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, GUS

Osoby niepełnosprawne stanowiły w Polsce na koniec czerwca 2013 r. 5,2% wszystkich osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy⁷⁶. Małopolska znajduje się wśród sześciu regionów, które posiadają najwyższy odsetek osób niepełnosprawnych w rejestrach osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. W Małopolsce na koniec czerwca 2013 r. osoby z ograniczoną sprawnością stanowiły 4,9% (7,9 tys.) wszystkich osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy. W tym czasie najwięcej osób niepełnosprawnych było zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie śląskim – 12,3 tysiąca; stanowiły one 5,8% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych w tym województwie. W kolejnych pięciu województwach sytuacja wyglądała następująco: łódzkie – 10,8 tys. (7% ogółu zarejestrowanych), dolnośląskie – 10,7 tys. (6,9%), mazowieckie – 10,1 tys. (3,5%), wielkopolskie – 8,5 tys. (5,8%), małopolskie – 7,9 tys. (4,9%).

Infrastruktura wsparcia osób niepełnosprawnych

Relatywnie dobrze rozbudowana jest infrastruktura małopolskich warsztatów terapii zajęciowej (WTZ): **w 2012 roku funkcjonowało 65 WTZ w województwie**. Dostęp na swoim terenie do tego rodzaju wsparcia mieli mieszkańcy każdego z powiatów regionu. Na terenie poszczególnych powiatów zlokalizowanych było od 1 (na terenie 7 powiatów) do 14 warsztatów. Najwięcej, bo 14 WTZ funkcjonowało w Krakowie, 6 w powiecie nowosądeckim i po 5 WTZ w powiatach: gorlickim i krakowskim. W 2012 roku w Małopolsce w zajęciach WTZ uczestniczyło łącznie 2 405 osób niepełnosprawnych.

Mapa 25. Warsztaty terapii zajęciowej w Małopolsce w 2012 r.

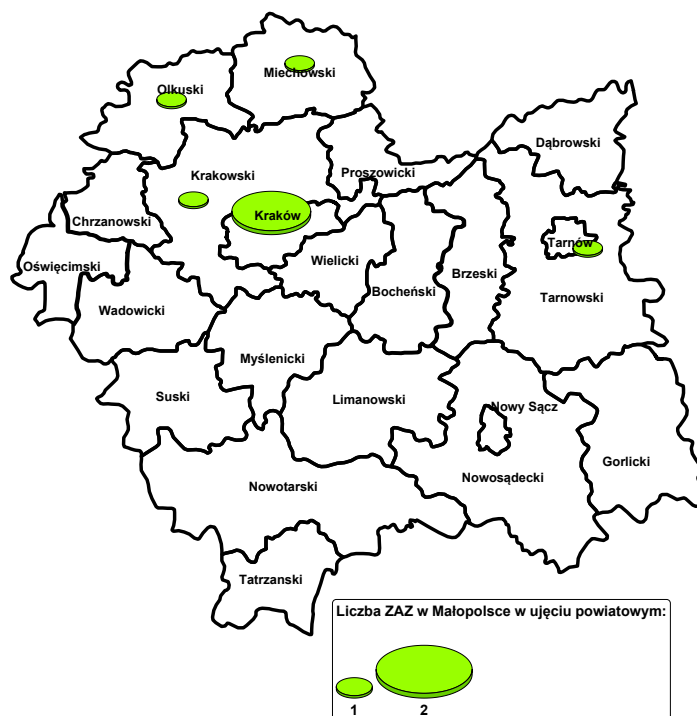

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w Krakowie za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

⁷⁶Bezrobocie rejestrowane. I-II kwartał 2013 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013

Małopolska posiada zdecydowanie mniej zakładów aktywności zawodowej (ZAZ) dla osób niepełnosprawnych (w tym również osób dotkniętych niepełnosprawnością z powodu zaburzeń psychicznych). W całym województwie w 2012 roku działało tylko 6 ZAZ⁷⁷. Dwa zakłady zlokalizowane były w Krakowie, a pozostałe 4 w gminach: Świątyni Górne (powiat krakowski), Charsznica (powiat miechowski), Klucze (powiat olkuski) i w gminie wiejskiej Tarnów (powiat tarnowski).

Mapa 26. Zakłady aktywności zawodowej w Małopolsce w 2012 r.

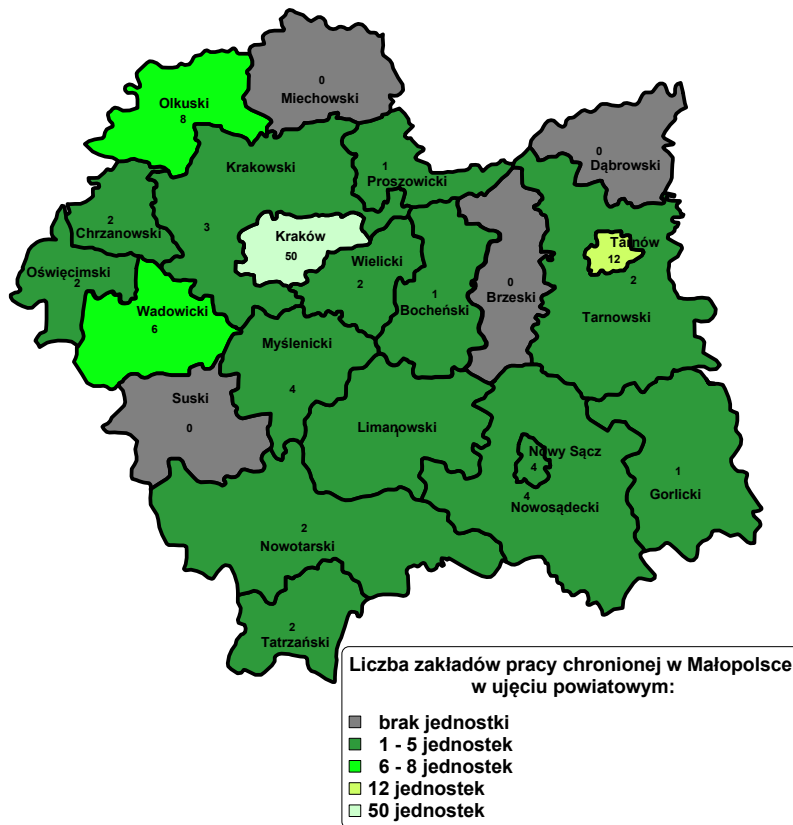
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MUW w Krakowie (stan na stan na 15 czerwca 2012 r.):
www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=zaklad_aktynosci_zawodowej

Obecnie w województwie małopolskim funkcjonuje 107 zakładów pracy chronionej⁷⁸. Zlokalizowane są one na terenie 33 małopolskich gmin (w 18 powiatach), z czego aż 50 zakładów zlokalizowanych jest w Krakowie, 12 zakładów w Tarnowie, 6 zakładów w Olkuszu, 4 zakłady w Nowym Sączu, po 3 zakłady w Andrychowie i Wadowicach oraz po 2 zakłady w Skawinie, Sułkowicach (powiat myślenicki) i gminie wiejskiej Tarnów. W pozostałych 24 gminach funkcjonują pojedyncze zakłady pracy chronionej. Niepełnosprawni mieszkańcy czterech powiatów nie mają możliwości na swoim terenie podjęcia pracy w zakładzie pracy chronionej – powiaty: brzeski, dąbrowski, miechowski i suski.

⁷⁷ Na podstawie wykazu zakładów aktywności zawodowej działających na terenie województwa małopolskiego (stan od 15 czerwca 2012 roku do nadal) dostępnego na stronie internetowej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=zaklad_aktynosci_zawodowej

⁷⁸ Na podstawie wykazu zakładów pracy chronionej (stan na 1 marca 2013 roku) dostępnego na stronie internetowej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=zaklad_pracy_chronionej.

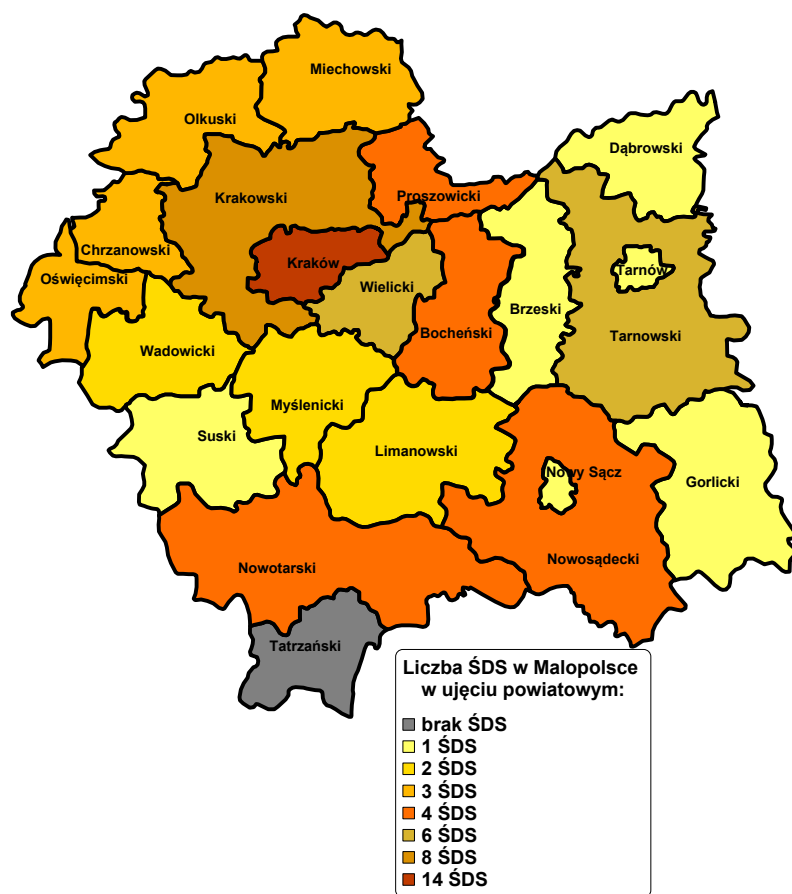
Mapa 27. Zakłady pracy chronionej w Małopolsce w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zakładów pracy chronionej (stan na 1 marca 2013 r.), MUW w Krakowie: www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=zaklad_pracy_chronionej

Dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które posiadają orzeczoną stopień niepełnosprawności, w województwie małopolskim w 2012 roku wsparcie oferowały 74 środowiskowe domy samopomocy (ŚDS). 14 z nich zlokalizowanych było w Krakowie, 8 – w powiecie krakowskim, a po 6 – w powiatach: tarnowskim i wielickim. Po 4 ŚDS zlokalizowane były w powiatach: bocheńskim, proszowickim, nowosądeckim i nowotarskim. W pozostałych powiatach mieszkańcy mieli dostęp do usług od 1 (6 powiatów) do 3 ŚDS. Powiat tatrzański był jedynym, który w 2012 roku nie dysponował ani jednym ŚDS na swoim terenie.

Mapa 28. Środowiskowe domy samopomocy w Małopolsce w 2012 r.

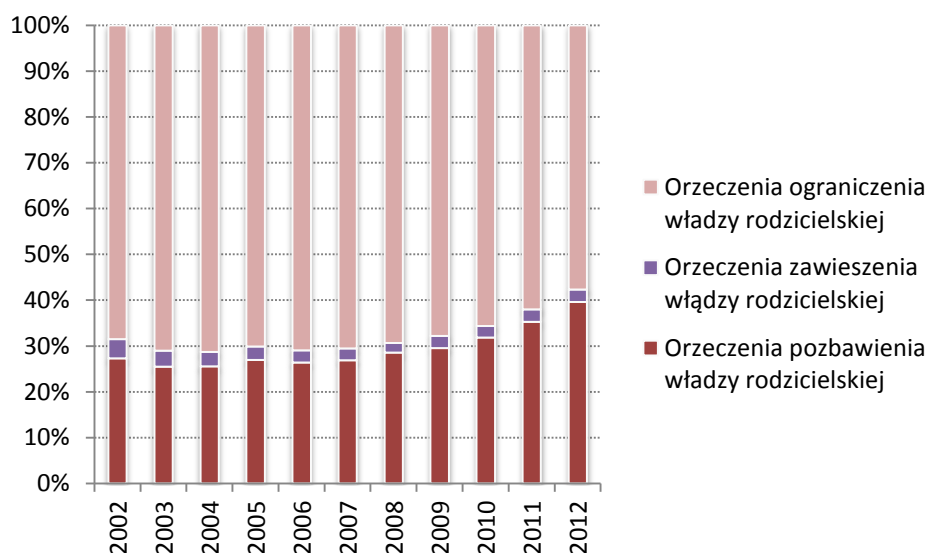

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej i Ocena zasobów pomocy społecznej w Krakowie za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

ADOPCJA I PIECZA ZASTĘPCZA

Według danych Wydziału Statystyki i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości Ministerstwa Sprawiedliwości od 2005 roku do sądów w Polsce rokrocznie wpływa ponad 40 tys. spraw o pozbawienie, ograniczenie lub zawieszenie władzy rodzicielskiej. W 2012 roku w 14 085 wypadkach sądy orzekły ograniczenie władzy rodzicielskiej, w 9 668 wypadkach zapadły orzeczenia dotyczące pozbawienia władzy rodzicielskiej, a w kolejnych 660 sprawach władza ta zastała zawieszona. Patrząc na ewidencję spraw z perspektywy dekady, można odnotować, iż od 2006 roku rośnie liczba spraw, które kończą się orzeczeniem pozbawienia władzy rodzicielskiej, natomiast maleje liczba tych spraw, gdzie jest ona ograniczona. W porównaniu do sytuacji w pierwszej połowie dekady, znacząco zmienił się stosunek liczby orzeczeniem – obecnie orzeczeniem pozbawienia władzy rodzicielskiej kończy się 40% spraw, podczas gdy w latach 2002-2007 było to około 26%.

Wykres 75. Orzeczenia w sprawach pozbawienia, zawieszenia lub ograniczenia władzy rodzicielskiej w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Ministerstwa Sprawiedliwości

Dysponując danymi dla Małopolski z czterech ostatnich lat nie można jeszcze odnotować trendu, jednakże można stwierdzić, iż w 2012 r. w 1 189 sprawach (67%) sądy orzekły o ograniczeniu władzy rodzicielskiej (w 2009 r. – w 1 429), natomiast w 559 (31%) – o jej pozbawieniu (w 2009 r. – w 586). Dodatkowo w 2012 roku w 30 przypadkach (2%) władza rodzicielska została zawieszona.

Tabela 18. Orzeczenie w sprawach pozbawienia, ograniczenia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej w Małopolsce

	Pozbawienie	Zawieszenie	Ograniczenie
	władzy rodzicielskiej		
2012	559	30	1 189
2011	554	32	1 093
2010	602	34	1 493
2009	586	22	1 429

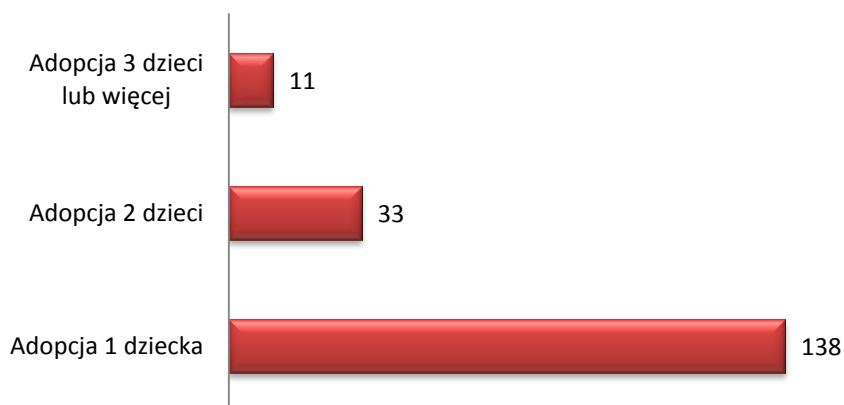
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Ministerstwa Sprawiedliwości

Adopcja

W Małopolsce w 2013 r. funkcjonują 4 ośrodki adopcyjne: 1 publiczny w Nowym Sączu oraz 3 niepubliczne w Krakowie. Jeden z ośrodków niepublicznych posiada filię w Tarnowie⁷⁹.

W 2012 roku w Małopolsce w wyniku przeprowadzonych procedur adopcyjnych 182 rodziny przysposobiły 234 dzieci. Dwoje dzieci zostało adoptowanych w ramach procedur międzynarodowych. 49 z tych rodzin przyjęło dzieci zgłaszane przez Wojewódzki Bank Danych⁸⁰.

Wykres 76. Liczba ustanowionych rodzin adopcyjnych w Małopolsce wg liczby przysposobionych dzieci, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne, dane ROPS w Krakowie za I-XII 2012 r.

Ponadto 27 dzieci zostało umieszczonych w rodzinach preadopcyjnych⁸¹.

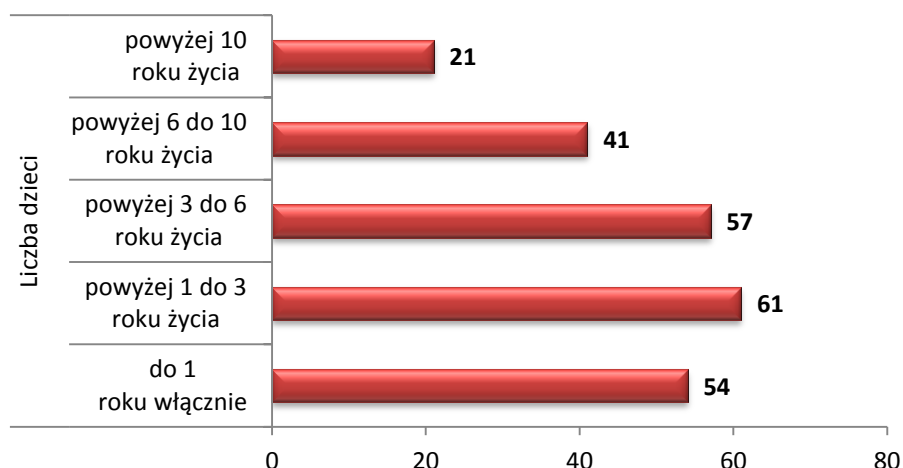
Najwięcej adoptowanych dzieci było w przedziale wiekowym od 1 do 3 roku życia – 61. Ponadto przysposobiono 57 dzieci między 3 a 6 rokiem życia oraz 54 z najmłodszej kategorii wiekowej – do 1 roku życia. Nową rodzinę znalazło też 41 dzieci w wieku 6-10 lat oraz 21 dzieci powyżej 10 roku życia.

⁷⁹ Niżej przytaczane dane dotyczą natomiast 2012 r., kiedy to struktura i lokalizacja ośrodków adopcyjnych wygląda następująco: jeden ośrodek publiczny w Krakowie, z filiami w Tarnowie i Nowym Sączu oraz 3 ośrodki niepubliczne w Krakowie.

⁸⁰ Zgłoszenie dziecka do Banku umożliwia poszukiwanie dla niego rodziny innym ośrodkiem adopcyjnym (najpierw z danego województwa, a następnie z innych regionów).

⁸¹ Postanowieniem sądu dziecko może być umieszczone w rodzinie preadopcyjnej do czasu rozprawy właściwej.

Wykres 77. Adoptowane dzieci z Małopolski wg wieku, 2012 r.

Źródło: opracowanie własne, dane ROPS w Krakowie za I-XII 2012 r.

W 2012 r. do małopolskich ośrodków adopcyjnych zgłoszonych zostało 238 dzieci z uregulowaną sytuacją prawną. Najwięcej zgłoszonych dzieci miało powyżej 10 lat (76 dzieci) oraz do 1 roku życia (55 dzieci). W tym samym czasie 255 rodzin zgłosiło się na kandydatów na rodziny adopcyjne (co zostało poświadczane złożeniem wymaganych dokumentów), a 219 zostało zakwalifikowanych. Pod koniec 2012 r. (stan na 31 grudnia) w Małopolsce na adopcje oczekiwało 295 rodzin (zgłoszonych w 2012 roku i poprzednich latach).

Liczba rodzin oczekujących na przysposobienie dziecka

Zdanych małopolskich ośrodków adopcyjnych⁸² wynika, iż obecnie na przysposobienie dziecka w Małopolsce oczekuje 338 rodzin (w tej liczbie znajduje się kilkanaście osób samotnych⁸³), w tym 15 spoza województwa.

W tej liczbie możemy wyróżnić:

- osoby oczekujące na przysposobienie pierwszego dziecka – 286 rodzin, czyli 85% wszystkich oczekujących,
- osoby oczekujące na przysposobienie kolejnego dziecka – 52 rodziny, czyli 15%.

Jako osoby oczekujące na przysposobienie dziecka rozumiemy rodziny i osoby, które ukończyły w ośrodku adopcyjnym etap przygotowania – obejmujący ich ocenę dokonywaną w ośrodkach na podstawie rozmów, wywiadów, testów psychologicznych i zebranej dokumentacji oraz szkolenie. Etap ten kończy się wydaniem zaświadczenia o uzyskaniu kwalifikacji do przysposobienia dziecka. Dodatkowo w trakcie ich uzyskiwania, w celu przysposobienia pierwszego dziecka jest 164 rodzin,

⁸² Dane pozyskane od małopolskich ośrodków adopcyjnych na dzień 31.01.2014 r.

⁸³ Dalej w tekście stosując wyrażenie *rodzina* uwzględniamy w nim także osoby samotne.

w tym kilkanaście spoza województwa, oraz 17 rodzin, które chcą adoptować kolejne dziecko; ujmując łącznie jest to 181 rodzin będących w trakcie przygotowania do uzyskania kwalifikacji.

Ponadto możemy wskazać, ile rodzin jest obecnie na etapie kontaktu z dzieckiem; jest to okres, w którym, rodzina, ukończywszy etap przygotowania i otrzymawszy propozycję adopcji konkretnego dziecka spotyka się z nim (w miejscu pobytu dziecka oraz w obecności przedstawiciela ośrodka adopcyjnego, opiekuna prawnego dziecka lub bezpośredniego opiekuna dziecka). W styczniu 2014 r. w Małopolsce 16 rodzin pozostawało w kontakcie z dzieckiem.

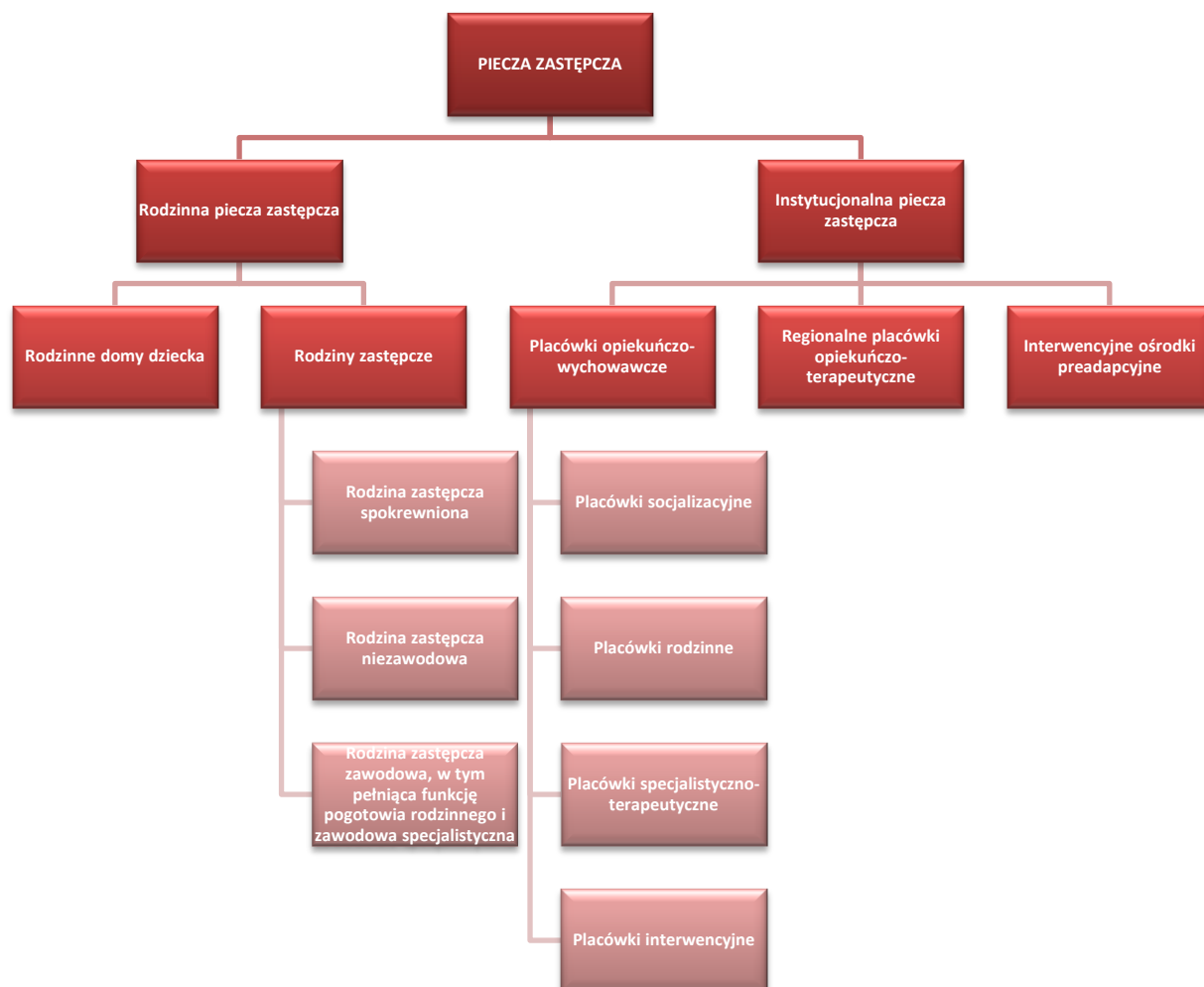
Następnym etapem jest tzw. preadopcja. Po wyrażeniu woli adopcji dziecka, rodzina składa odpowiedni wniosek do sądu, a ten może orzec preadopcję, czyli okres osobistej styczności z dzieckiem. Dziecko wtedy przebywa już u potencjalnej rodziny, a opieka nad nim jest monitorowana przez ośrodek adopcyjny. W końcu stycznia 2014 roku małopolskie ośrodki adopcyjne sprawowały nadzór nad 23 rodzinami - kandydatami do przysposobienia dzieci, którymi opiekują się w ramach preadopcji.

Podsumowując, możemy wskazać, iż:

- 377 rodzin jest zaangażowanych (na różnych etapach - od ukończonego przygotowania po okres preadopcji) w proces przysposobienia dziecka,
- dodatkowo 181 rodzin jest w trakcie przygotowania do uzyskania odpowiednich kwalifikacji,
- łącznie adopcją jest zainteresowanych 558 rodzin.

Pieczna zastępcza

Pieczna zastępcza przyjmuje w Polsce dwie formy: rodzinną oraz instytucjonalną. Ich strukturę przedstawia poniższy schemat:

Rodzinna pieczna zastępcza

Na dzień 31.XII.2012 r. w ramach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce funkcjonowały:

- 1 393 rodziny zastępcze spokrewnione, w których przebywało 1 813 dzieci;
- 700 rodzin zastępczych niezawodowych, w których przebywało 924 dzieci;
- 142 rodziny zastępcze zawodowe, w których przebywało 408 dzieci;
- 20 rodzinnych domów dziecka, w których przebywało 143 dzieci.

łącznie w rodzinnych formach pieczy zastępczej pod opieką znajdowało się 3 288 dzieci i młodzieży. Pod względem realizacji różnych form rodzinnej pieczy zastępczej, w Małopolsce dominuje Kraków. Poza Krakowem, najwięcej rodzin zastępczych niezawodowych jest w powiatach nowosądeckim, nowotarskim, wadowickim oraz krakowskim. Najwięcej zastępczych rodzin zawodowych funkcjonuje w powiecie krakowskim i wielickim – w pozostałych powiatach jest ich mniej niż 10 (w każdym).

Największą liczbę rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem odnotowujemy z powiatami krakowskim, oświęcimskim, olkuskim oraz bocheńskim i chrzanowskim.

Tabela 19. Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka w Małopolsce, stan na 31 XII 2012 r.

	Rodziny zastępcze						Rodzinne domy dziecka	liczba dzieci
	rodziny zastępcze spokrewnione	liczba dzieci	rodziny zastępcze niezawodowe	liczba dzieci	rodziny zastępcze zawodowe	liczba dzieci		
powiat bocheński	76	99	24	31	1	4	3	27
powiat brzeski	29	42	16	20	1	3	0	0
powiat chrzanowski	76	106	26	32	3	25	3	34
powiat dąbrowski	12	22	9	15	0	0	0	0
powiat gorlicki	51	69	27	40	4	19	0	0
powiat krakowski	96	125	43	53	17	65	3	18
Kraków	305	393	113	131	34	49	3	20
powiat limanowski	49	49	32	46	3	11	0	0
powiat miechowski	37	49	13	19	1	4	0	0
powiat myślenicki	26	37	22	32	4	16	0	0
powiat nowosądecki	51	63	51	75	4	22	0	0
powiat nowotarski	68	88	48	72	8	28	0	0
Nowy Sącz	45	50	27	27	8	30	0	0
powiat olkuski	80	102	21	27	4	10	2	10
powiat oświęcimski	93	121	43	56	6	17	0	0
powiat proszowicki	17	22	7	9	4	12	0	0
powiat suski	41	62	20	27	7	18	1	5
powiat tarnowski	52	66	35	48	7	15	1	5
Tarnów	58	76	28	35	3	12	0	0
powiat tatrzański	41	53	18	27	2	6	0	0
powiat wadowicki	63	85	48	65	7	19	4	24
powiat wielicki	27	34	29	37	14	23	0	0
łącznie w Małopolsce	1 393	1 813	700	924	142	408	20	143

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Większość dzieci i młodzieży będących obecnie pod opieką w rodzinnej pieczy zastępczej, przebywa w pieczy (niekoniecznie rodzinnej) od co najmniej 3 lat – jest to prawie 2 000 osób (60%). 17% umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej jest poza rodziną naturalną krócej niż rok, a kolejnych 23% – minimum rok, ale nie dłużej niż 3 lata.

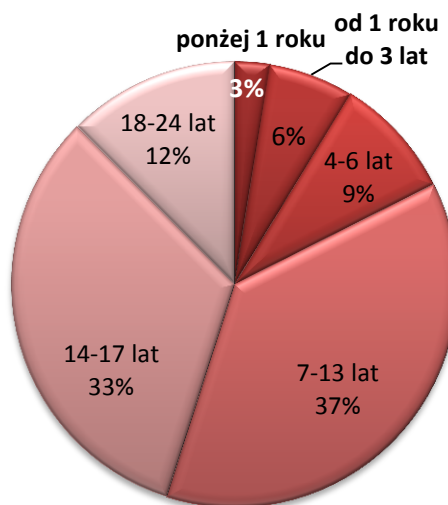
Tabela 20. Okres przebywania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej

	do 3 miesiące	powyżej 3 do 6 miesiące	powyżej 6 do 12 miesiące	powyżej 1 roku do 2 lat	powyżej 2 lat do 3 lat	powyżej 3 lat
Rodziny zastępcze spokrewnione	45	89	104	177	243	1 155
Rodziny zastępcze niezawodowe	50	34	44	103	116	577
Rodziny zastępcze zawodowe	56	38	56	77	19	162
Rodzinne domy dziecka	16	15	13	14	21	64
łącznie	167	176	217	371	399	1958

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Najliczniejszą grupę rodzinnej pieczy zastępczej stanowią dzieci w przedziale wiekowym 7-13 lat – 37%. W pieczy rodzinnej w takim wieku pod koniec 2012 r. było 1 227 dzieci. Kolejną pod względem liczebności grupą była młodzież z przedziału 14-17 lat, stanowiąca 33% ogółu. Następną grupą, liczącą 12% ogółu dzieci przebywających w pieczy rodzinnej stanowią osoby pełnoletnie, które kontynuują naukę. Natomiast poniżej 1 roku życia miało 3% wychowanków, co przekłada się na liczbę 83 dzieci.

Wykres 78. Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Szczegółowe informacje o rozkładzie liczebnym dzieci i młodzieży w poszczególnych grupach wiekowych przedstawia poniższa tabela. Nie ma znaczących różnic w tym względzie pomiędzy poszczególnymi formami pieczy – we wszystkich dominującą kategorią jest grupa wiekowa 7-13 lat, a najmniej liczną – dzieci najmłodsze.

Tabela 21. Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

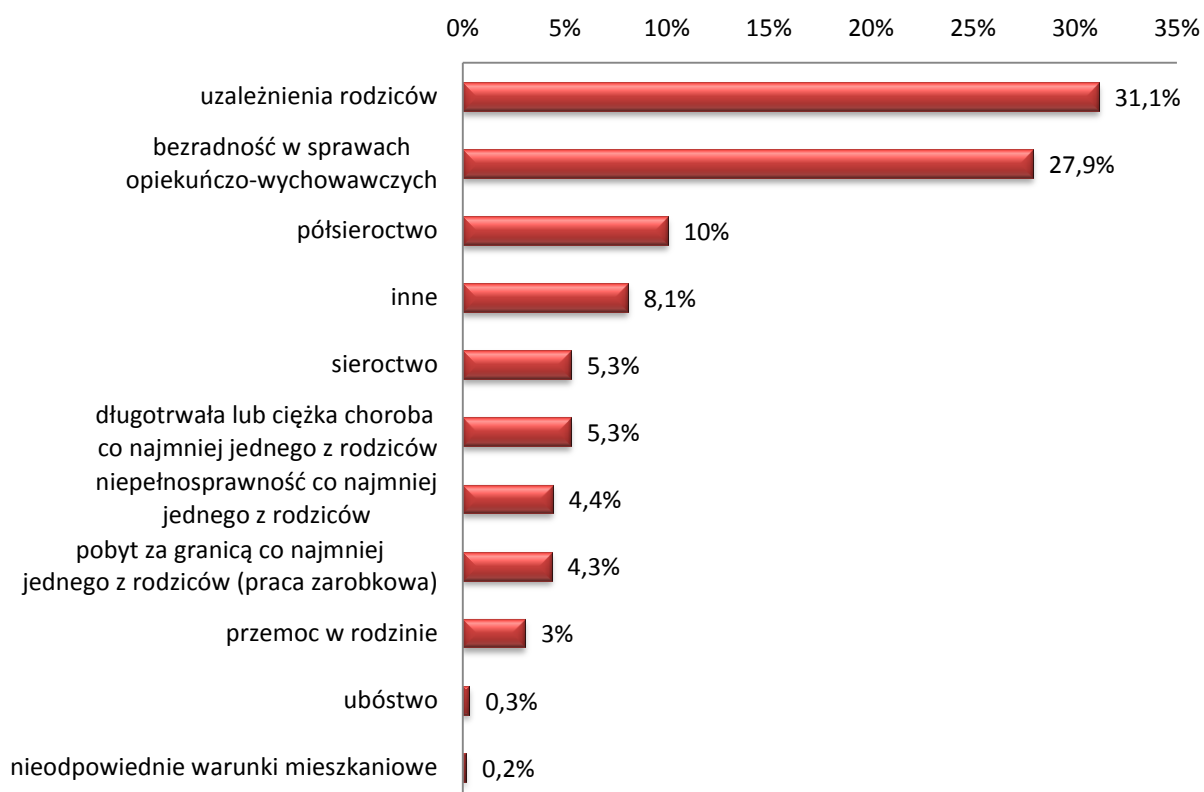
Forma pieczy zastępczej	Grupy wiekowe					
	poniżej 1 roku	od 1 roku do 3 lat	4-6 lat	7-13 lat	14-17 lat	18-24 lat
Rodziny zastępcze spokrewnione	18	61	140	692	655	247
Rodziny zastępcze niezawodowe	9	59	72	340	311	133
Rodziny zastępcze zawodowe	51	77	61	128	71	20
Rodzinne domy dziecka	5	7	19	67	35	10
łącznie:	83	204	292	1227	1072	410
% ogółu:	2,5%	6,2%	8,9%	37,3%	32,6%	12,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Pod koniec grudnia 2012 r. w rodzinach zastępczych znajdowało się 8 dzieci cudzoziemców, a łącznie we wszystkich formach pieczy rodzinnej 33 małoletnie matki.

Biorąc pod uwagę przyczyny umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, można wskazać na dwa główne powody: uzależnienia rodziców – 31% przypadków oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – 28%. Nieco więcej niż 5% dzieci znajduje się w pieczy zastępczej ze względu na bycie sierotą, a kolejnych 4% – z powodu tzw. eurosieroctwa (wyjazd zarobkowy rodzica/rodziców za granicę).

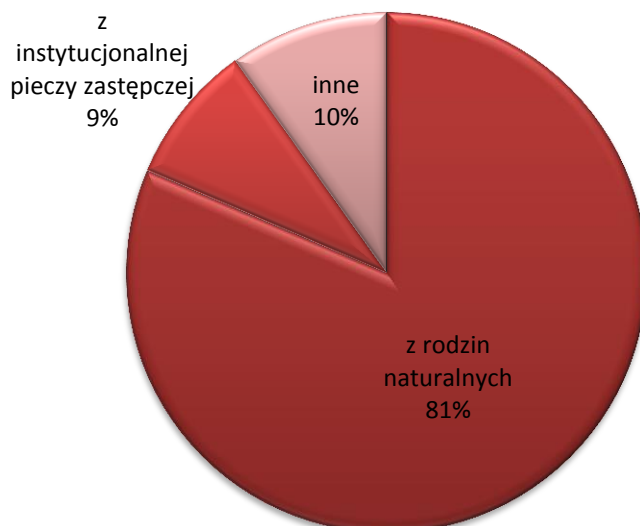
Wykres 79. Powody umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej – wychowankowie w rodzinnej pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Z danych wynika, iż do rodzinnych domów dziecka oraz rodzin zastępczych dzieci trafiają głównie bezpośrednio z rodzin naturalnych – dotyczyło to 81% nowoprzybytych w okresie od lipca do grudnia 2012 r. 9% dzieci zostało umieszczonych w rodzinnej pieczy po ich wcześniejszym pobycie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Wykres 80. Napływ dzieci do rodzinnej pieczy zastępczej w II poł. 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Pod względem powodów opuszczenia rodzinnej pieczy zastępczej wśród osób niepełnoletnich dominuje powrót do rodziny naturalnej – w przypadku 38,8% dzieci sytuacja rodziny uległa poprawie na tyle, iż dziecko mogło wrócić do domu. Następnie jako powód opuszczenia pieczy rodzinnej należy wskazać przysposobienie – w 2012 roku adoptowanych zostało 99 dzieci(33,7%) przebywających ostatnio w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka. Co piąte dziecko zostało skierowane do placówki opiekuńczo-wychowawczej.

Natomiast z grupy osób pełnoletnich, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą, ponad połowa (114 osób – 55,9%) założyła własne gospodarstwa domowe. Warto podkreślić w tym miejscu odmienną sytuację w tym zakresie osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą. W tej grupie, odsetek osób usamodzielniających się w pełnym znaczeniu tego słowa, jest niemal o połowę mniejszy.

Tabela 22. Powody opuszczenia przez dzieci rodzinnej pieczy zastępczej w 2012 r.

Powód	do 18 r. ż.		powyżej 18 r.ż.	
	liczba	%	liczba	%
powrót do rodziny naturalnej	114	38,8%	24	11,7%
adopcja	99	33,7%	-	-
umieszczenie w instytucjonalnej pieczy zastępczej	60	20,4%	-	-
umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym	1	0,3%	-	-
założenie własnego gospodarstwa domowego	-	-	114	55,9%
wyjazd za granicę	-	-	1	0,5%
inne	20	6,8%	65	31,9%
ŁĄCZNIE	294	100%	204	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Zainteresowanie i zaangażowanie w tworzenie form rodzinnej pieczy zastępczej ze strony Małopolan, może obrazować poziom udziału w dedykowanych dla kandydatów szkoleniach. I tak, w 2012 roku zostały przeszkolone 83 osoby, będące kandydatami na rodziny zastępcze niezawodowe. Ponadto przeszkolono 57 kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe oraz 4 osoby aspirujące do prowadzenia rodzinnych domów dziecka. W szkoleniach wzięło udział także 15 osób mających podstawy do tego, aby zostać rodziną zastępczą dla osoby spokrewnionej.

Institutionalna piecza zastępcza

W rejestrze prowadzonym przez Małopolski Urząd Wojewódzki wykazanych jest obecnie łącznie 70 placówek opiekuńczo-wychowawczych, na które składa się:

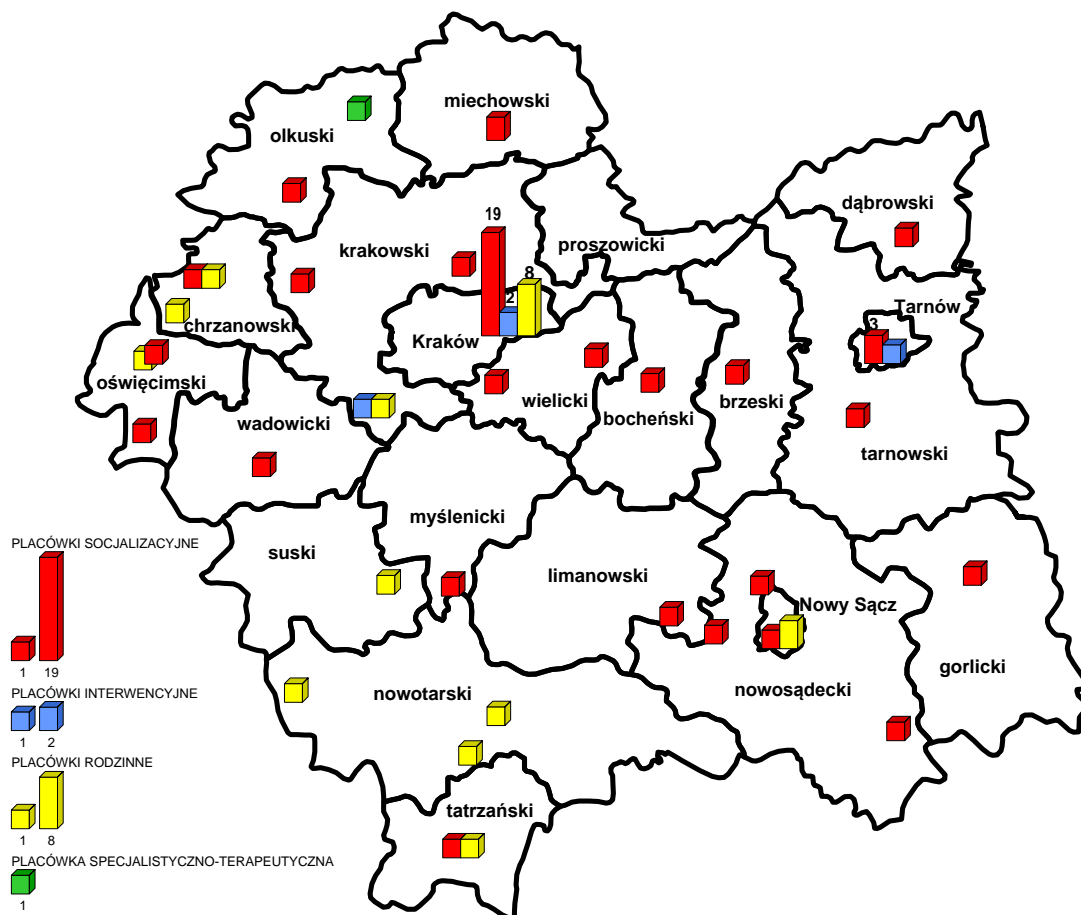
- 45 placówek typu socjalizacyjnego,
- 20 placówek typu rodzinnego (w tym jedna wioska dziecięca składająca się z 6 placówek),
- 4 placówki typu interwencyjnego,
- 1 placówka specjalistyczno-terapeutyczna⁸⁴.

Lokalizację placówek opiekuńczo-wychowawczych w regionie przedstawia Mapa 29. Placówki typu rodzinnego występują w 8 powiatach, typu socjalizacyjnego w 19, a interwencyjnego – w trzech. Jeden powiat – proszowicki – nie dysponuje żadną placówką opiekuńczo-wychowawczą, co oznacza, że dzieci i młodzież z tego powiatu, gdy zaistnieje taka potrzeba, są kierowane do placówek w innych powiatach lub do placówek poza województwem Małopolskim. Natomiast na terenie Krakowa zlokalizowanych jest w sumie 29 placówek trzech typów: socjalizacyjnego, rodzinnego i interwencyjnego. Dziewięć powiatów (bocheński, brzeski, dąbrowski, gorlicki, limanowski,

⁸⁴ Dane ze stycznia 2013 r. na podstawie rejestrów Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie - rejestr stanowi najbardziej aktualne źródło danych zawierające informacje o liczbie poszczególnych typów placówek.

myślenicki, suski, tarnowski i wadowicki) dysponuje po jednej placówce – typu rodzinnego lub socjalizacyjnego.

Mapa 29. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w Małopolsce, stan na styczeń 2013 r.

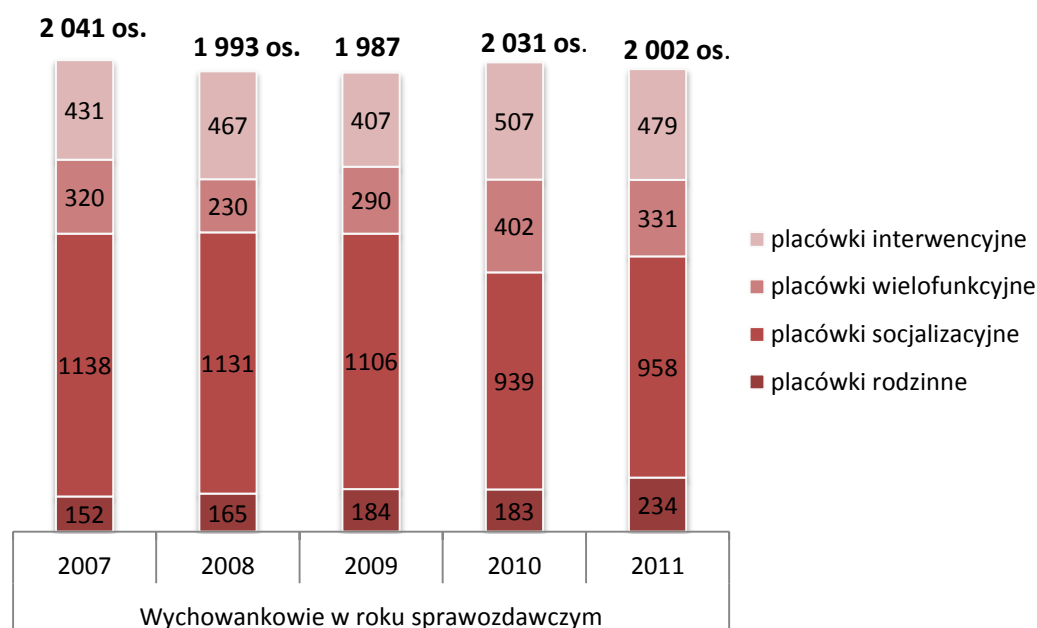

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rejestru Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, stan na 01.2013 r.

W 2012 roku w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało (w ciągu całego roku) ok. 1 850 osób⁸⁵. W poprzednich latach rozkład liczby dzieci i młodzieży w poszczególnych typach placówek, przedstawiał się następująco (na rok 2012 brak jeszcze takiej informacji):

⁸⁵ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie małopolskim za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013.

Wykres 81. Liczba wychowanków w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2007-2011

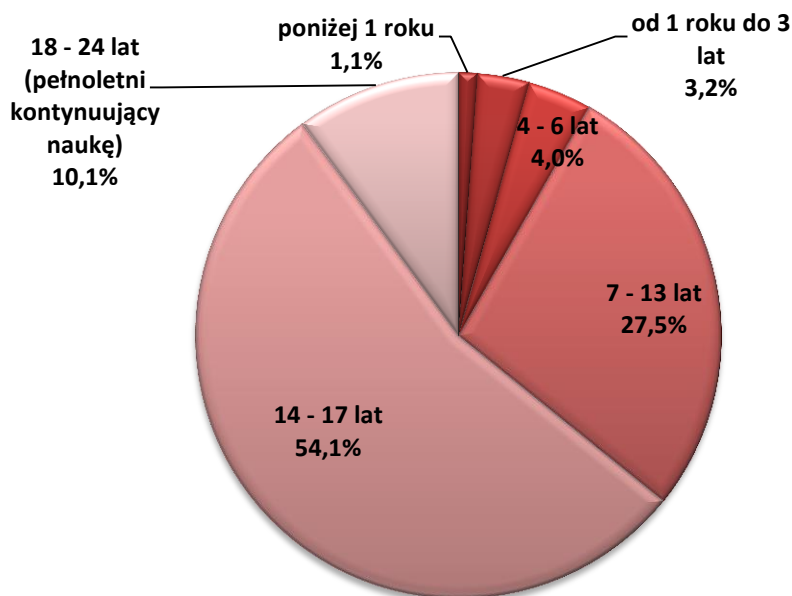
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, na przestrzeni ostatnich 5 lat liczba wychowanków, którzy przebywali w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oscylowała wokół 2 tys. W danych tych można odnotować dwa trendy – spadek liczby dzieci i młodzieży kierowanych do placówek socjalizacyjnych oraz wzrost liczby wychowanków w placówkach typu rodzinnego. Jest to związane z przyrostem liczby takich placówek w ostatnich latach. Od 2013 roku struktura placówek uległa zmianie; dotychczas funkcjonujące placówki wielofunkcyjne zostały przekształcone na jeden z obowiązujących typów, czyli socjalizacyjny, rodzinny, interwencyjny lub specjalistyczno-terapeutyczny.

Według stanu na koniec grudnia 2012 roku⁸⁶, najliczniejszą grupę wśród wychowanków małopolskich placówek opiekuńczo-wychowawczych, ponad 760 osób, stanowiła młodzież w wieku 14-17 lat. W tym czasie w placówkach przebywało także 390 wychowanków w przedziale wiekowym 7-13 lat. W mniejszym stopniu odnotowano obecność w placówkach młodzieży pełnoletniej, kontynuującej naukę – na koniec grudnia 2012 r. w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywało 143 osób między 18 a 24 rokiem życia. Mniej licznymi grupami w małopolskich placówkach są dzieci w wieku 4-6 lat (56 dzieci) oraz w wieku 1-3 lata (45 dzieci). Najmniejszą grupę stanowią dzieci poniżej 1. roku życia, których w placówkach było 16.

⁸⁶Sprawozdanie z wykonywania przez powiat zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie małopolskim, dane na dzień 31 grudnia 2012 r., zatem odnoszące się jedynie do osób przebywających w placówce w danym momencie.

Wykres 82. Struktura wiekowa wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych według wieku, stan na 31 XII 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Dzieci i młodzież przybywające w placówkach różnicuje również sytuacja rodzinna. Ponad trzy czwarte wychowanków posiada biologicznych rodziców, 17,9% stanowią pólsieroty, a 3,4% to sieroty⁸⁷. W 2012 r. 7 dziewcząt przybywających w placówkach same było matkami. Ponadto, w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało kilkoro dzieci cudzoziemców⁸⁸.

Dzieci są umieszczane w placówkach opiekuńczo-wychowawczych z różnych powodów. Biorąc pod uwagę stan na koniec grudnia 2012 roku, można wskazać, iż istnieją dwie główne przyczyny, z powodu których dzieci z małopolskich rodzin zostały skierowane do placówek: bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (42,5%) oraz uzależnienie rodziców od substancji psychoaktywnych (30%). Kolejne 7% dzieci trafiło do placówek na skutek stosowania przemocy w rodzinie. Pólsieroctwo lub sieroctwo było bezpośrednim powodem umieszczenia w placówce niecałych 5% wychowanków⁸⁹. Opisane wyżej trendy są zbliżone do sytuacji dotyczącej rodzinnej pieczy.

Biorąc pod uwagę napływ dzieci i młodzieży do instytucjonalnej pieczy zastępczej w drugiej połowie 2012 r., odnotowujemy, iż większość z nich – 83% – bezpośrednio przed przybyciem do placówki przebywała w rodzinie naturalnej⁹⁰. Niepokoić powinien fakt, iż 12% dzieci i młodzieży umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych zostało przeniesionych do placówki z rodzinnej pieczy zastępczej.

⁸⁷ GUS, www.stat.gov.pl, stan na grudzień 2012 r.

⁸⁸ Sprawozdanie z wykonywania przez powiat zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w województwie małopolskim, stan na 31 grudnia 2012 r.

⁸⁹ Tamże. W wypadku współwystępowania kilku przyczyn, uwzględniany jest czynnik o największym wpływie.

⁹⁰ Tamże.

Wykres 83. Powody umieszczenia dzieci w małopolskich placówkach opiekuńczych-wychowawczych, stan na 31 XII 2012 r.

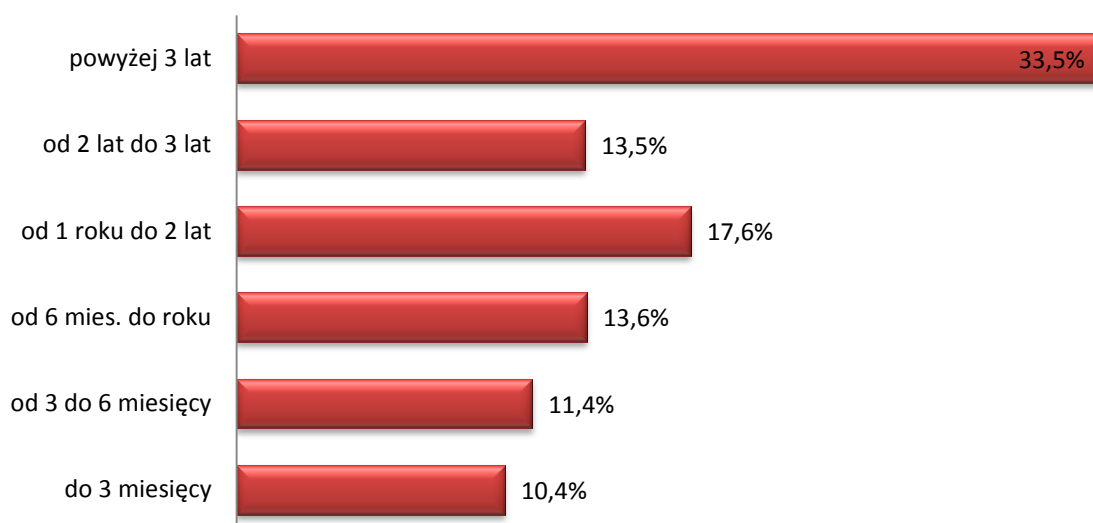

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Pod względem okresu przybywania w instytucjonalnej pieczy zastępczej najliczniejszą grupą w małopolskich placówkach są wychowankowie, których pobyt trwa ponad 3 lata – 33,5% wszystkich wychowanków. Łącznie z wychowankami, których pobyt w placówkach trwa od 2 do 3 lat, stanowią oni 47%. Co się dziesiąte dziecko znalazło się tam prawdopodobnie po raz pierwszy (pobyt poniżej 3 miesięcy)⁹¹.

⁹¹ Tamże.

Wykres 84. Okres przebywania dzieci w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

Spośród wszystkich wychowanków przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2012 roku placówki opuściło⁹² 518osób⁹³. Ponadto 172 niepełnoletnie osoby zostały skierowane do innej placówki opiekuńczo-wychowawczej. Powrót do rodziny naturalnej wśród osób do 18 roku życia dotyczył 55% wychowanków. 62 osoby (12% spośród wszystkich opuszczających placówki) zostały przeniesione do rodzinnej pieczy zastępczej, natomiast kolejnych 30 zostało adoptowanych. Zarówno przysposobienie jak i skierowanie do rodzinnych form pieczy dotyczy osób niepełnoletnich, podobnie jak umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym⁹⁴ (co dziesiąty opuszczający placówkę). Inne powody opuszczenia placówek dotyczyły niecałych 7% wychowanków; na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie⁹⁵ można wnioskować, że z tej grupy kilkoro dzieci mogło być przeniesionych do domu pomocy społecznej (w 2011 r. były to 4 osoby).

⁹² Podana liczba nie uwzględnia wychowanków przeniesionych do innych placówek opiekuńczo-wychowawczych.

⁹³ Sprawozdanie z wykonywania przez powiat zadań z zakresu wspierania rodziny... op. cit.

⁹⁴ Młodzieżowe ośrodki wychowawcze są prowadzone dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji jako resocjalizacyjno-wychowawcze, a dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jako resocjalizacyjno-rewalidacyjne.

⁹⁵ Informacja sygnałowa nr 6 Urzędu Statystycznego w Krakowie, Kraków 2012.

Tabela 23. Powody opuszczenia małopolskich placówek opiekuńczo-wychowawczych przez wychowanków

Powód	ogółem		do 18 r. ż.		powyżej 18 r.ż.	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
powrót do rodziny naturalnej	302	58,3%	203	54,9%	99	66,9%
adopcja	30	5,8%	30	8,1%	-	-
umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej	62	12%	62	16,8%	-	-
umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym	50	9,7%	50	13,5%	-	-
założenie własnego gospodarstwa domowego	38	7,3%	-	-	38	25,7%
wyjazd za granicę	1	0,2%	-	-	1	0,7%
inne	35	6,8%	25	6,8%	10	6,8%
ŁĄCZNIE	518	100%	370	100%	148	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania z wykonywania przez powiat zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.

W 2012 roku placówki opuściło także 148 pełnoletnich osób, z czego 66,9% (99 osób) powróciło do rodzin naturalnych a 25,7% (38 osób) założyło własne gospodarstwa domowe. Liczby te wskazują, iż prawie trzy razy więcej osób wraca do środowiska, w którym się wychowywało przed umieszczeniem w placówce, niż decyduje się i ma możliwość rozpocząć samodzielne życie⁹⁶. Największe szanse na założenie własnego gospodarstwa mieli byli wychowankowie placówek typu rodzinnego⁹⁷, których ponad połowa usamodzielniała się w ten sposób (równocześnie grupa osób opuszczających placówki tego typu była najmniej liczna – poniżej 10 osób). Specjaliści podkreślają, iż (w sytuacji, gdy praca z rodziną nie przyniosła efektów umożliwiających wcześniejszy powrót dziecka do bliskich) powrót byłego wychowanka do rodziny niewydolnej wychowawczo bardzo często wpływa negatywnie na jego życie i niweluje efekty procesu wychowawczego realizowanego w trakcie pobytu wychowanka w placówce.

⁹⁶Sprawozdanie z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny... op. cit.

⁹⁷Informacja sygnałowa nr 6..., op. cit. Dane za 2011 rok.

EDUKACJA I WYCHOWANIE

Wykształcenie

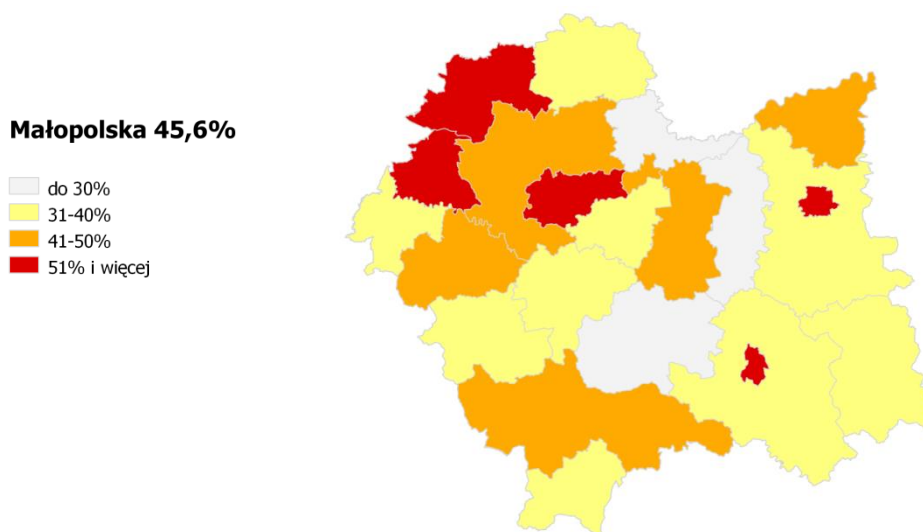
Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r. wykazały, że wśród mieszkańców województwa Małopolskiego powyżej 13 roku życia przeważały osoby legitymujące się świadectwem ukończenia zasadniczej szkoły zawodowej (22,8%) oraz szkoły podstawowej i gimnazjalnej (22,1%). Absolwenci szkół wyższych stanowili 17,2% ludności (średnia dla Polski 16,8%), co sytuuje Małopolskę na trzecim miejscu w Polsce, licząc od województwa z najwyższą wartością pod względem odsetka ludności posiadającej wykształcenie wyższe (za województwami mazowieckim i śląskim). W kolejnej grupie pod względem liczebności znalazły się osoby z wykształceniem średnim zawodowym (16,8%), ogólnokształcącym (11,9%) oraz policealnym (2,5%). Przedstawione powyżej wyniki, charakteryzujące udział poszczególnych kategorii osób w strukturze ludności całego województwa, sytuują województwo Małopolskie na dziewiątym pod względem odsetka ludności posiadającej wykształcenie średnie i policealne oraz na szóstym pod względem odsetka ludności z ukończoną zasadniczą szkołą zawodową (licząc od wartości najwyższej).

Pozytywnie o poziomie wykształcenia mieszkańców województwa Małopolskiego świadczy także występowanie niskiego odsetka osób bez ukończonej szkoły podstawowej. Wg NSP 2011 udział tej kategorii osób w grupie mieszkańców po 13 roku życia wyniósł 1,1%. Odsetek ten był o 0,3% niższy od wartości charakteryzującej ludność całej Polski. Na tle pozostałych województw był to czwarty z najniższych wyników w kraju⁹⁸. Z kolei, jak wynika z danych przedstawionych w raporcie *Edukacja dzieci i młodzieży*, w roku 2012 na ten sam temat: jedynie 2,8% osób w Małopolsce w wieku 18-24 skończyło edukację na etapie gimnazjum lub niższym. Był to najlepszy wynik wśród województw w Polsce (średnia krajowa 5,7%)⁹⁹. Ciągłe najczęstszym wyborem gimnazjalistów jest liceum ogólnokształcące.

⁹⁸ Raport z wyników w województwie Małopolskim. Narodowy Spis powszechny Ludności i Mieszkań 2012, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2012, s.62.

⁹⁹ *Edukacja dzieci i młodzieży*, WUP, Kraków 2013, s.6.

Mapa 30. Procent absolwentów gimnazjów rozpoczynających naukę w liceach ogólnokształcących w 2012 r. w Małopolsce

Źródło: Edukacja dzieci i młodzieży, WUP Kraków, 2013, s.6

Żłobki i wychowanie przedszkolne

Żłobki i kluby dziecięce¹⁰⁰

Ze względu na duże zmiany w Ustawie o opiece nad dziećmi do lat 3, między innymi zmianę definicji *żłobka*, porównanie pomiędzy rokiem 2012 a latami wcześniejszymi jest bardzo utrudnione. Do roku 2011 przez żłobek rozumiano zakład opieki zdrowotnej udzielający świadczeń zdrowotnych, który obejmuje swoim zakresem działania profilaktyczne i opiekę nad dzieckiem w wieku do 3 lat. Natomiast nowa definicja ujmuje żłobek jako jednostkę organizacyjną sprawującą opiekę nad dziećmi do lat 3, realizującą funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne oraz wpisaną do rejestru prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Kluby dziecięce, jako nowa forma sprawowania opieki, przedstawione są tylko za 2012 rok. Pomiędzy rokiem 2011 a 2012 nastąpił wzrost liczby żłobków, nie tylko w Małopolsce, ale w całym kraju (w Małopolsce wzrost o 26, w kraju o 237). Trudno jednoznacznie określić, czy wynika to z utworzenia nowych placówek, zmiany zakresu definicji, czy zmian organizacyjnych.

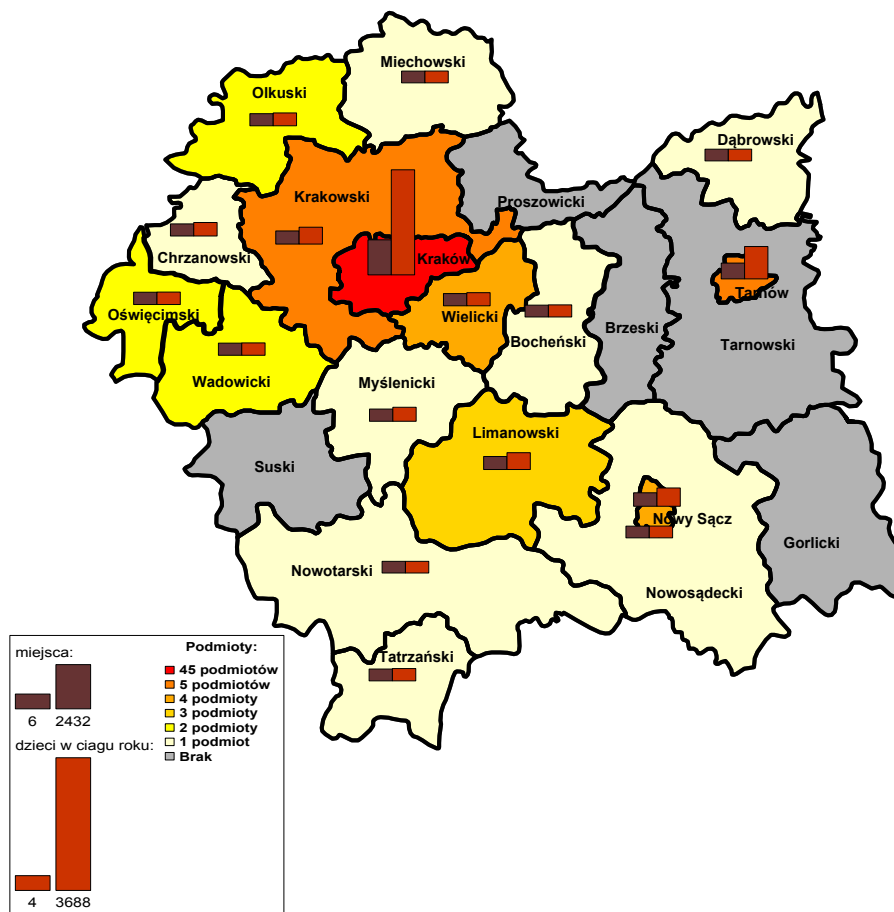
Pomiędzy rokiem 2003 a 2011 liczba żłobków w Małopolsce utrzymywała się na stałym poziomie (w badanym okresie wahania o 1-2 placówki) i w roku 2011 wyniosła 35, w tym 23 w Krakowie, 7 w Tarnowie, 2 w powiecie myślenickim oraz po jednym w powiatach limanowskim i chrzanowskim oraz w Nowym Sączu. Pozostałe powiaty nie dysponowały takimi placówkami. W 2011 roku Małopolska posiadała 2600 miejsc w placówkach dla dzieci do lat 3 (w tym 1865 w Krakowie, 326 w Tarnowie), z których, zgodnie z danymi na koniec roku (31.12.2011r.) korzystało 2729 dzieci.

W roku 2012 Małopolska udostępniała 61 żłobków, w tym 33 podległe samorządowi terytorialnemu, (w całym kraju 699). Jednak ponad połowa wszystkich żłobków w Małopolsce znajduje się

¹⁰⁰Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [19.08.2013r.]

w Krakowie (37, w tym 22 podległe samorządowi terytorialnemu). Na drugim miejscu znajduje się Tarnów – 8 żłobków (6 podległych samorządowi terytorialnemu). Powiat limanowski ma 3 żłobki, a Nowy Sącz i powiat oświęcimski – po 2 (w tym po jednym prowadzonym przez samorząd terytorialny). Z kolei powiaty bocheński, nowosądecki i dąbrowski posiadają po jednym klubie dziecięcym, jednak nie dysponują żadnym żłobkiem. Łącznie w Małopolsce działało 21 klubów dziecięcych (w całym kraju 162). Najwięcej – 8 – w Krakowie, po 3 w powiatach krakowskim i wielickim, 2 w Nowym Sączu. Klubów dziecięcych nie posiadają powiaty miechowski, myślenicki, limanowski, nowotarski, tatrzański, chrzanowski i oświęcimski. Województwo dysponowało jednym oddziałem żłobkowym, funkcjonującym przy przedszkolu (podległym samorządowi terytorialnemu), który działał w powiecie krakowskim. Pięć małopolskich powiatów nie dysponowało żadną instytucjonalną formą opieki dla dzieci poniżej 3 roku życia, a kolejnych osiem miało tylko po jednej takiej placówce. Łącznie, biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione formy, w 2012 roku, Małopolska dysponowała 3767 miejscami w żłobkach, klubach dziecięcych i oddziałach żłobkowych (przy szkołach podstawowych), przy czym 2432 miejsca przypadły na sam Kraków. Szczegóły dotyczące form opieki, liczby dzieci rocznie korzystających z instytucjonalnej opieki dla dzieci do lat 3 oraz liczby miejsc w podziale na powiaty w Małopolsce przedstawia poniższa mapa.

Mapa 31. Liczba żłobków, miejsc i dzieci do lat 3 korzystających z nich w Małopolsce w podziale na powiaty w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Najwięcej podopiecznych korzystających z form opieki dla dzieci do lat 3 było w wieku 2 lat (1745), w dalszej kolejności dzieci roczne (1229), 3-letnie (288) i młodsze niż rok (269). Co ciekawe, do żłobków zapisanych było pięcioro dzieci czteroletnich, czyli formalnie przypisanych już do edukacji przedszkolnej.

Wskaźnik dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych w Małopolsce wyniósł w roku 2012 - 32,3 (dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych w ujęciu rocznym na 1000 dzieci w wieku do lat 3) i był niższy niż średnia krajowa – 37,9. Małopolska znalazła się dopiero na 11 miejscu. Najwyżej w rankingu znalazło się województwo opolskie – wskaźnik 72,1, najniżej pomorskie – 23,1.

Wychowanie przedszkolne

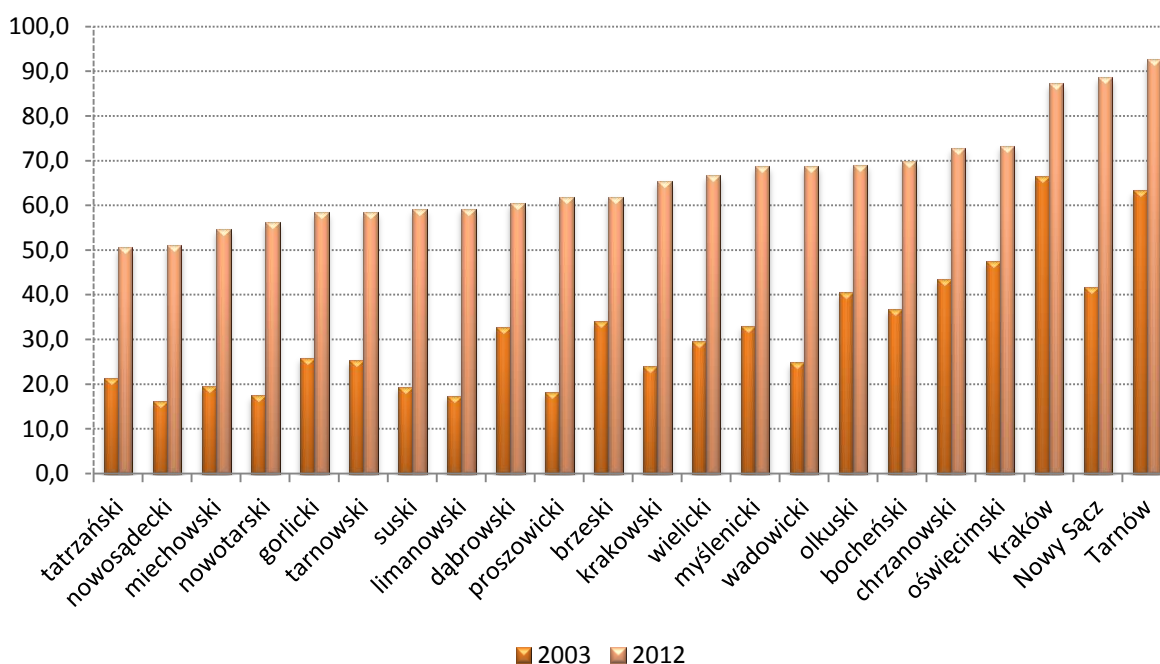
Wskaźnik uprzedzkolnienia to stosunek liczby dzieci w określonym wieku, które uczestniczą w programach edukacji przedszkolnej, do ogólnej liczby dzieci w danym przedziale wiekowym. Obejmuje on wszystkie formy wychowania przedszkolnego (przedszkola, punkty przedszkolne, oddziały przy szkołach podstawowych), wraz z oddziałami specjalnymi, bez względu na podmiot prowadzący daną placówkę.

GUS podaje, że w roku 2012 w Małopolsce było 114 913 dzieci w wieku 3-5 lat¹⁰¹. Średni poziom uprzedzkolnienia w województwie Małopolskim w roku 2012 dla dzieci w wieku 3-5 lat wyniósł 69,8%¹⁰². 125 gmin w Małopolsce znajduje się poniżej średniego progu, a 13 z nich ma poziom uprzedzkolnienia poniżej 40% (wszystkie 13 to gminy wiejskie: Limanowa, Słaboszów, Poronin, Gródek nad Dunajcem, Łukowica, Korzenna, Chełmiec, Kozłów, Rzepiennik Strzyżewski, Rytro, Mszana Dolna, Lipnica Wielka, Biały Dunajec). Wśród tych 125 gmin, 102 to gminy wiejskie, 22 miejsko-wiejskie, a 1 to gmina miejska (Szczawnica poziom uprzedzkolnienia 62,26%). Najtrudniejsza sytuacja jest w gminie wiejskiej Limanowa oraz w gminie Słaboszów w powiecie miechowskim (odpowiednio 26,3% oraz 29%). Trzy gminy w Małopolsce mają poziom uprzedzkolnienia powyżej 100%: gmina miejska Zakopane (100,25%), gmina wiejska Mucharz w powiecie wadowickim (103,5%) oraz gmina miejska Limanowa (113,26%). Poniższy wykres przedstawia sytuację w podziale na powiaty. Różnica w upowszechnieniu edukacji przedszkolnej pomiędzy powiatami jest duża. Najniższe uprzedzkolnienie dotyczy powiatów tatrzańskiego oraz nowosądeckiego – niewiele ponad 50% dzieci w wieku 3-5 lat uczęszcza tam do przedszkola. Dla porównania w dwóch powiatach, które osiągnęły najlepsze wyniki (chrzanowski i oświęcimski) liczba dzieci uczących się w placówkach przedszkolnych przekracza 70%. Pomiedzy rokiem 2003 a 2011 najbardziej korzystnie sytuacja zmieniła się w mieście Nowy Sącz oraz w powiatach: wadowickim, proszowickim, limanowskim i krakowskim. Najmniej wskaźnik uprzedzkolnienia wzrósł w mieście Kraków oraz powiatach oświęcimskim, dąbrowskim, brzeskim i olkuskim.

¹⁰¹ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [14.08.2013r.]

¹⁰² Dane: System Informacji Oświatowej [30.09.2012r.]

Wykres 85. Wskaźnik uprzedzkolnienia w powiatach małopolskich w latach 2003 i 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych i WUP w Krakowie

Według danych GUS w roku 2012 w Małopolsce było 1048 przedszkoli z uwzględnieniem oddziałów specjalnych¹⁰³. Najwięcej przedszkoli – 247 - było w mieście Krakowie oraz powiatach krakowskim (77), tarnowskim (67), oświęcimskim (56) oraz nowosądeckim (54). Najmniej zaś w powiatach miechowskim (6), proszowickim (8) i tatrzańskim (14). Ogółem w Małopolskich przedszkolach, wraz ze specjalnymi było 85 741 miejsc, z których korzystało 84 062. W tym samym roku w naszym województwie funkcjonowało 936 oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych, najwięcej w powiecie nowosądeckim (114), krakowskim (109) i nowotarskim (98), natomiast najmniej w mieście Tarnów (6) oraz w powiecie oświęcimskim (7).

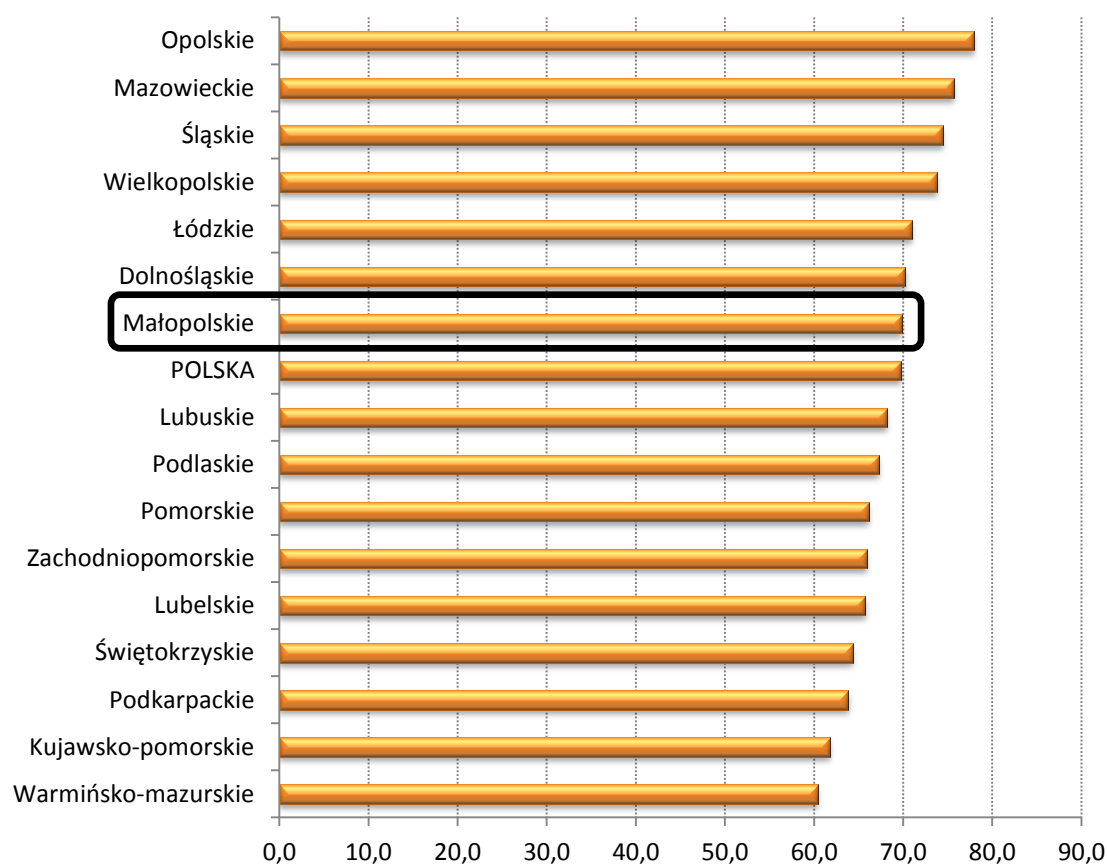
W roku 2012 ogółem w Małopolsce funkcjonowało 86 punktów przedszkolnych (bez uwzględnienia specjalnych), w tym 26 prowadzonych przez gminy. Punkty te podzielone były na 118 oddziałów, które mogły przyjąć 2296 dzieci. Uczęszczało do nich 1972 dzieci. Każdy powiat dysponował przynajmniej jednym takim punktem, jednak nie w każdym były one prowadzone przez gminy. Najwięcej punktów przedszkolnych działa w mieście Kraków (21), powiecie nowosądeckim (14), nowotarskim (9) oraz krakowskim i gorlickim (po 8). W roku 2011 GUS podaje 1 zarejestrowany Zespół Wychowania Przedszkolnego w Wieliczce, do którego uczęszczało 5 podopiecznych.

W roku 2012, według danych GUS wskaźnik uprzedzkolnienia wśród dzieci 3-5 w Polsce wyniósł 69,7%. Najwyższy był w województwie opolskim – 77,9%, natomiast najniższy w warmińsko-mazurskim (60,4%). Małopolska, z uprzedzkolnieniem na poziomie 69,8% plasowała się w zasadzie na równi ze średnią krajową¹⁰⁴.

¹⁰³ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [14.08.2013r.]

¹⁰⁴ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [14.10.2013r.]

Wykres 86. Uprzedzkolnienie w 2012 roku w podziale na województwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jak podaje raport *Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w Małopolsce. Stan i kierunki działania*, lata 2006-2010 były dla Małopolski czasem intensywnych działań na rzecz upowszechnienia edukacji przedszkolnej. W roku 2006 w różnych formach wychowania przedszkolnego uczestniczyło jedynie 43% małopolskich dzieci w wieku 3-5 lat, natomiast w roku 2010 było ich już 64%. Niestety, wzrost tego wskaźnika nie miał charakteru równomiernego – obserwowano znaczącą dysproporcję pomiędzy gminami miejskimi i wiejskimi, na niekorzyść tych drugich. W 2006 roku na mapie Małopolski można było zaobserwować dwie „białe plamy” – skupiska gmin o niezwykle niskim upowszechnieniu edukacji przedszkolnej. Mniejsze objęło północną część województwa, większe południową (Orawa, Podhale, Nowosądeckczyzna). Plama północna została praktycznie zapełniona do 2010 roku, natomiast sytuacja w południowej nie była aż tak dobra¹⁰⁵. Jak widać na przedstawionej wcześniej mapie, również dzisiaj sytuacja w południowej części małopolski w tym względzie nie jest zadowalająca.

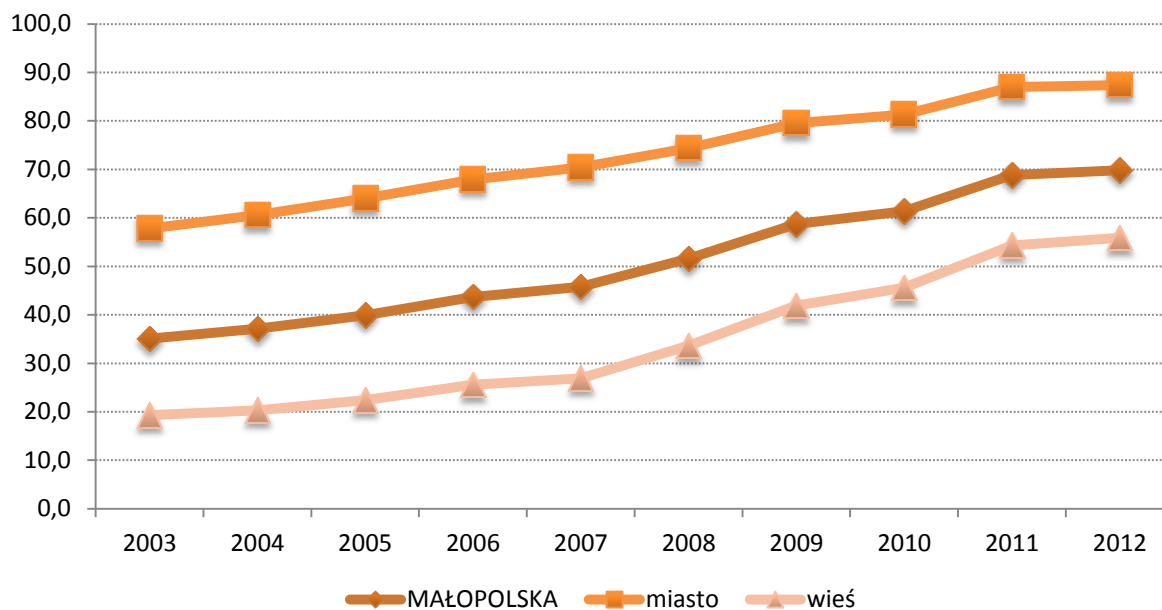
Poniższy wykres przedstawia zmiany uprzedzkolnienia w Małopolsce, z podziałem na miasta i wieś¹⁰⁶. Pomiędzy rokiem 2003 a 2012 uprzedzkolnienie w Małopolsce wzrosło o 34,7% (o 29,6% wzrosło w mieście, a 36,6% na wsi). Równocześnie należy zauważyć, że w roku 2003 w Małopolsce było 107 204 (z czego 44 097 w mieście i 63 107 na wsi) dzieci w wieku 3-5, natomiast w roku 2012 -

¹⁰⁵ *Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w Małopolsce. Stan i kierunki wsparcia*, Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju 2011, s.4.

¹⁰⁶ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [14.10.2013r.]

114 913 (50 811 w mieście i 64 102 na wsi). Oznacza to, że w małopolskich miastach zapotrzebowanie na miejsca przedszkolne jest mniejsze, niż na wsiach, choć na przestrzeni lat różnica ta zmniejsza się, bowiem liczba dzieci w wieku 3-5 w miastach rośnie dużo szybciej, niż na wsiach.

Wykres 87. Zmiana wskaźnika uprzedzkolnienia w latach 2003-2012 w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Szkoły i ośrodki dla dzieci i młodzieży

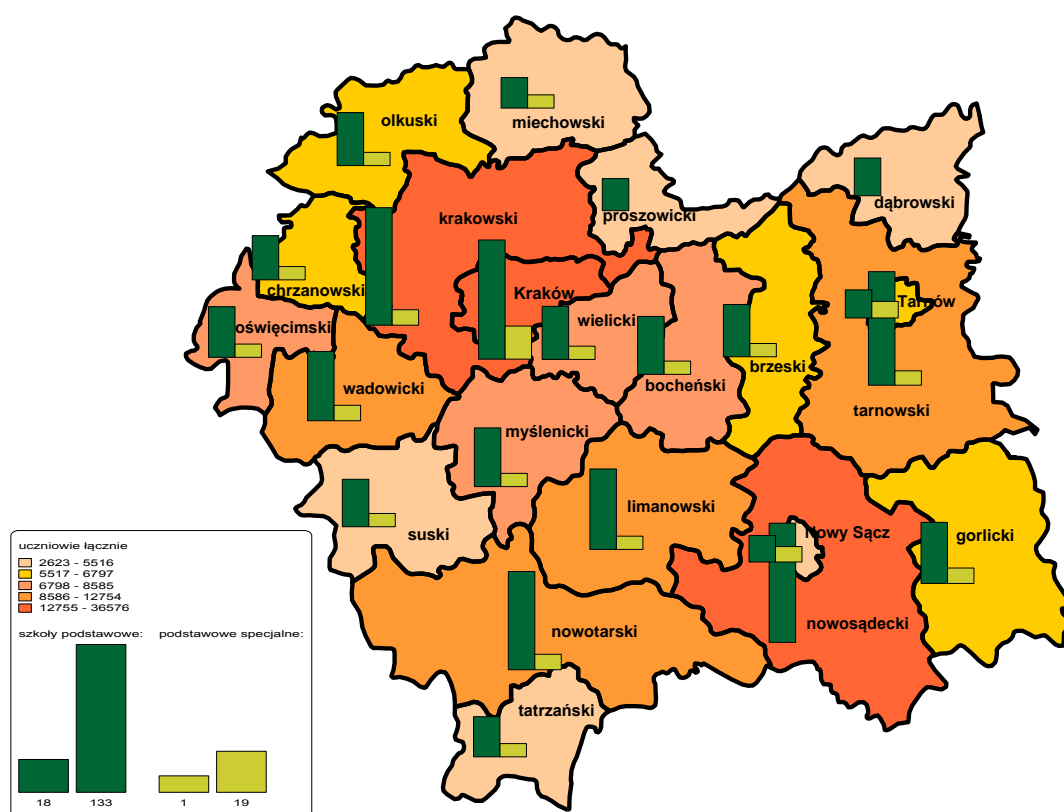
Kształcenie podstawowe i gimnazjalne

Wg danych GUS (BDL)¹⁰⁷ w roku 2012 w Małopolsce było 1450 szkół podstawowych (1087 na wsiach, 312 w miastach), w tym 51 szkół specjalnych (41 w miastach – w tym 19 w Krakowie; 10 na wsiach). Łącznie w szkołach podstawowych uczyło się 199 069 uczniów. Większość szkół podstawowych jest na wsiach, tam też uczy się najwięcej uczniów. Z kolei podstawowe szkoły specjalne znajdują się głównie w miastach. Może utrudniać dostęp do nich dzieciom ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi. Powiaty proszowicki, nowosądecki oraz dąbrowski nie dysponują żadną placówką specjalną dla dzieci i młodzieży w kształceniu podstawowym.

O ile liczba szkół podstawowych specjalnych w Małopolsce w latach 2002-2012 była stabilna (poza powiatem nowotarskim, gdzie z 7 placówek w roku 2002, w 2012 pozostały 3), o tyle liczba szkół podstawowych ogółem spadła z 1594 w 2002 roku do 1450 w roku 2012 (o 144), a liczba uczniów zmalała o 66 341. Zdecydowanie częściej likwidowano szkoły wiejskie, ich liczba w badanym okresie spadła o 109 placówek. W roku 2012 najmniej placówek było w powiecie miechowskim (24) oraz proszowickim (25). Liczbę uczniów łącznie w kształceniu podstawowym, szkoły podstawowe oraz podstawowe specjalne przedstawia poniższa mapa.

¹⁰⁷ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl[14.08.2013r.]

Mapa 32. Szkoły podstawowe, podstawowe specjalne oraz liczba uczniów w Małopolsce w 2012 roku w podziale na powiaty

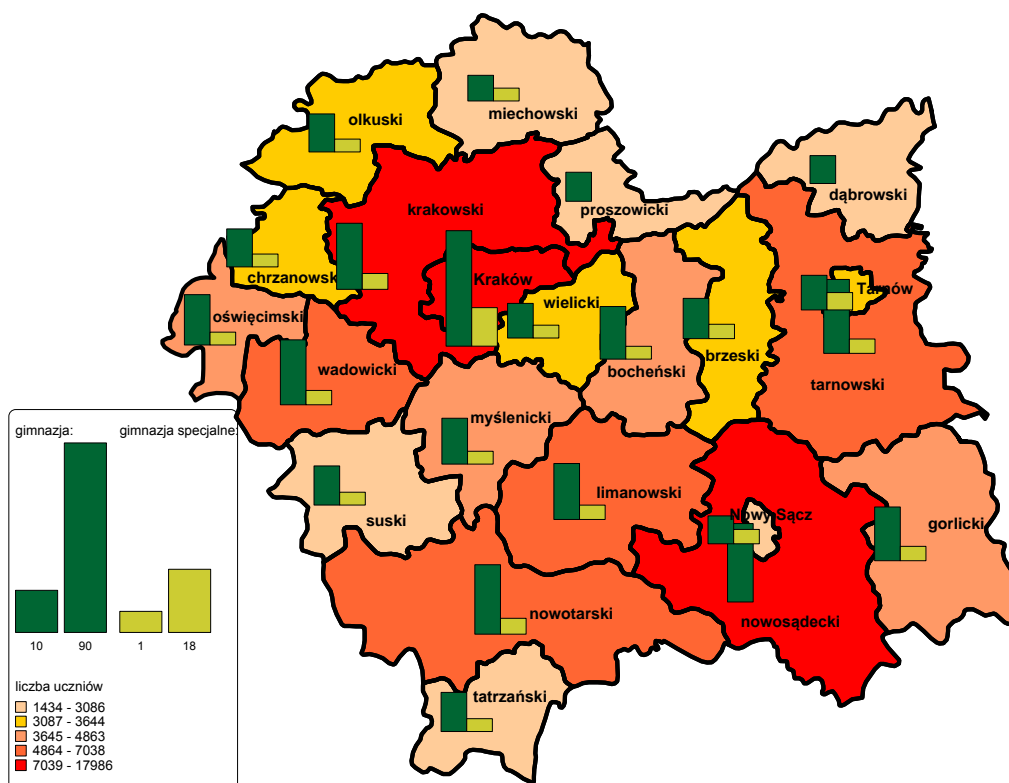

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba gimnazjów w Małopolsce w roku 2012 to 747 (464 na wsiach), w tym 49 (11 na wsiach) placówek specjalnych. Ogółem uczyło się w nich 106 955 uczniów, w tym 1616 w szkołach specjalnych. Spośród uczniów szkół specjalnych tylko 278 uczyło się na wsiach, choć ogółem mniejszość uczyła się w miastach. Po raz kolejny widać dużą dysproporcję pomiędzy dostępem do szkolnictwa gimnazjalnego specjalnego na wsiach, w stosunku do miasta. Powiaty proszowicki, nowosądecki i dąbrowski w ogóle nie posiadają gimnazjów specjalnych.

Od roku 2002, wzrastała liczba gimnazjów, co na pewno związane jest z przeprowadzaniem reformy oświatowej. Możliwe, że również z tego powodu została zlikwidowana lub przemianowana na gimnazja część szkół podstawowych. Wraz ze szkołami specjalnymi w 2002 roku było 619 gimnazjów. Jednak w badanym okresie liczba gimnazjów specjalnych w Małopolsce zmalała o 4 (największa likwidacja w powiecie nowotarskim z 7 do 3 placówek). Liczba podopiecznych tych placówek zmalała o 923. Na poniższej mapie przedstawiono liczbę uczniów gimnazjów łącznie w poszczególnych powiatach oraz liczbę gimnazjów i gimnazjów specjalnych.

Mapa 33. Gimnazja, gimnazja specjalne i liczba uczniów w Małopolsce w podziale na powiaty w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Szkoły w kształceniu ponadgimnazjalnym

Liczba liceów ogólnokształcących, bez specjalnych w Małopolsce w badanym okresie 2002-2012 ulegała wahaniom. W roku 2002 były 182 tego typu szkoły, do roku 2004 ich liczba rosła (do 202), by później zacząć maleć i w roku 2012 osiągnąć wynik 187, zbliżony do tego sprzed 10 lat. Jednak jeśli popatrzymy na liczbę uczniów tych szkół zobaczymy, że, co prawda, początkowy trend był podobny: z 22 354 w roku 2002, liczba uczniów wzrosła do 65 111 w roku 2005, by zacząć spadać, ale o wiele wolniej. W roku 2012 wyniosła 53 326, czyli ciągle ponad dwa razy więcej, niż na początku badanego okresu. Taka zmiana musiała wymusić na szkołach przystosowanie i otwieranie nowych oddziałów. Upowszechnienie kształcenia ogólnego może być wynikiem reformy oświatowej (wprowadzenie nowej matury). Jednak widać, że po początkowej zmianie, trend dąży do stabilizacji. Nauka w liceach ogólnokształcących w Małopolsce jest domeną kobiet. Różnica pomiędzy płciami w całym badanym okresie utrzymywała się na podobnym poziomie i w 2012 roku wyniosła 14 346 osób, na korzyść dziewcząt.

W badanym okresie w Małopolsce liczba specjalnych liceów ogólnokształcących wzrosła z 5 do 8. Cztery takie placówki znajdują się w Krakowie, 1 w Tarnowie i po jednej w powiatach miechowskim, nowotarskim i tatrzańskim. Tylko jedna taka placówka znajduje się na wsi. Pomiędzy 2002 a 2012 rokiem wzrosła liczba uczniów takich szkół z 67 do 109. W roku 2005 w takich placówkach przeważali mężczyźni, jednak pomiędzy 2007 a 2009 trend odwrócił się i uczyło się tam więcej kobiet. W kolejnych latach różnica zaczęła zanikać (w roku 2012 - 52 mężczyzn i 57 kobiet).

Dane GUS dotyczące ponadgimnazjalnych szkół zawodowych podawane są od roku 2004 i takie też zostaną przedstawione w raporcie. Pomiędzy rokiem 2004 a 2012 spadła w Małopolsce liczba liceów profilowanych. W roku 2004 było ich 128, natomiast w 2012 – 20 (nie licząc specjalnych). W samym Krakowie liczba takich placówek zmniejszyła się o 10 (z 16 pozostało 6). W powiecie nowosądeckim, gdzie liceów profilowanych było 10, od 2010 roku nie ma ani jednego. W roku 2012 tego typu szkół nie było także w powiatach wielickim, gorlickim, limanowskim, tatrzańskim, chrzanowskim, brzeskim, dąbrowskim, tarnowskim oraz w Nowym Sączu i Tarnowie. Liczba uczniów spadła z 15 987 w 2004 roku do 961 w 2012. Dane pokazują, że w całym okresie (2004-2012) w liceach profilowanych przeważały dziewczęta, jednak dysproporcja ta powiększa się. W roku 2012 uczyło się tam 326 chłopców i 635 dziewcząt. Wskazuje to na zmiany modelu kształcenia i wyborów młodych ludzi. W roku 2004 w Małopolsce były 4 specjalne licea profilowane (3 w Krakowie i 1 w powiecie nowotarskim). W roku 2012 pozostała tylko jedna taka szkoła w Krakowie, w której uczyły się 24 osoby – same kobiety.

Liczba techników (bez specjalnych) w roku 2012 wynosiła 160 i w stosunku do roku 2004 zmalała o 11. Równocześnie pomiędzy rokiem 2004 a 2007 liczba uczniów tych szkół rosła (z 37 716 do 53 684). W kolejnych latach zmalała, lecz w 2012 roku wyniosła 49048, czyli ciągle o ponad 10 000 więcej niż na początku badanego okresu. W technikach uczy się więcej chłopców niż dziewcząt – ten trend jest stały, a proporcje ulegają tylko niewielkim wahaniom. W roku 2012 było to 29447 mężczyzn oraz 19601 kobiet. W Małopolsce istnieją tylko 2 technika specjalne (mieszczą się w Krakowie) – ich liczba od roku 2004 nie uległa zmianie. W roku 2012 uczyło się tam 159 osób (w tym 102 mężczyzn).

Według danych GUS (BDL) w 2012 roku w Małopolsce były tylko 2 technika uzupełniające – 2-letnie szkoły kończące się maturą i egzaminem zawodowym dla absolwentów szkół zawodowych (obydwa w Krakowie), w tym jedno specjalne. W zwykłym technikum uzupełniającym w 2012 roku uczyło się 29 osób (w tym 23 mężczyzn), natomiast w specjalnym – 10 osób (po 5 kobiet i mężczyzn).

Dla zasadniczych szkół zawodowych najnowsze dane GUS (BDL) podane są dla roku 2011, stąd takie zostaną przedstawione. W roku 2011 Małopolska kształciła 20,4 tys. uczniów (w tym 5554 kobiet) w 133 zasadniczych szkołach zawodowych (bez specjalnych). Widać, że zasadnicze szkolenie zawodowe jest w naszym województwie domeną mężczyzn. 26 takich placówek znajdowało się na wsi, kształciły się tam 603 osoby. Poza powiatami grodzkimi, największą liczbą zasadniczych szkół zawodowych dysponują powiaty nowotarski (10), nowosądecki (9), gorlicki (8) i limanowski (7).

Ogółem w 30 małopolskich szkołach specjalnych przysposabiających do pracy zawodowej w 2011 roku uczyło się 646 uczniów, w tym 292 kobiety. 22 takie szkoły znajdują się w miastach, 8 na wsi. Tego typu szkolnictwa pozbawiony jest powiat wielicki, proszowicki, nowosądecki, tatrzański oraz dąbrowski. Małopolska dysponowała także 27 specjalnymi zasadniczymi szkołami zawodowymi, w których uczyły się 1153 osoby, w tym 500 kobiet. 22 takie szkoły znajdowały się na wsi, 5 w mieście. Takich szkół nie posiadają powiat proszowicki, wielicki, nowosądecki, suski, dąbrowski i tarnowski. Podsumowując te informacje oznacza to, że 4 powiaty w Małopolsce w ogóle nie dają możliwości zasadniczego kształcenia specjalnego dla uczniów z problemami.

Liczba ponadgimnazjalnych szkół artystycznych, które nie dają uprawnień zawodowych w Małopolsce pomiędzy rokiem 2004 a 2011 wzrosła z 23 do 45. Po kilka takich szkół otworzyły powiaty, które wcześniej nie dysponowały taką formą kształcenia (nowosądecki – 4; wielicki – 2). Co ciekawe, liczba

uczniów w takich placówkach zmalała w tym okresie z 4577 w roku 2004 do 3903 w 2011. Nie zmieniła się za to proporcja pomiędzy płciami – uczyło się tam zdecydowanie więcej dziewcząt niż chłopców (rok 2011: 1478 mężczyzn i 2425 kobiet). W roku 2012 było w Małopolsce 12 ogólnokształcących szkół artystycznych (od 2008 roku ich liczba zmienia się tylko o 1). Najwięcej, bo 4 takie placówki, działają w Krakowie. Trzy ogólnokształcące szkoły artystyczne są w Tarnowie, 2 w Nowym Sączu, 2 w powiecie tatrzańskim oraz jedna w powiecie bocheńskim (Nowy Wiśnicz). Ogółem w 2012 roku uczyło się tam 1337 osób, w tym tylko 375 mężczyzn. W województwie istnieje także możliwość nauki w 15 szkołach artystycznych dających uprawnienia zawodowe kształcących wyłącznie w zakresie przedmiotów artystycznych. 10 z nich znajduje się w Krakowie, i po jednej w Tarnowie, Nowym Sączu, powiecie nowotarskim, tatrzańskim i wadowickim. W roku 2012 kształciło się tam 1391 uczniów, w tym 481 mężczyzn. Ponadgimnazjalne kształcenie artystyczne jest w Małopolsce domeną kobiet oraz większych ośrodków miejskim (Kraków, Tarnów, Nowy Sącz).

Ośrodki dla dzieci i młodzieży

Poniżej opisane zostaną placówki przeznaczone dla młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym, czy uzależnieniem, często wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji.

Małopolska dysponuje tylko jednym Młodzieżowym Ośrodkiem Socjoterapii¹⁰⁸. Ośrodek „Słoneczne Wzgórze” znajduje się w Łysej Górze w gminie Dębno (powiat brzeski). W roku 2012 było w nim 47 wychowanków (rok wcześniej 18). W kraju w 2011 roku było 67 takich placówek¹⁰⁹.

W naszym województwie znajdują się 4 Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze. Dwa z nich są w Krakowie (w tym jeden tylko dla chłopców), jeden w Mszanie Dolne oraz jeden w Wielkich Drogach (Zespół Placówek Edukacyjno-Opiekuńczo-Wychowawczych). W roku 2011 placówki te dysponowały ogółem 220 miejscami, gdzie przebywało 209 wychowanków. W kraju takich placówek było 79 – najwięcej w województwie Mazowieckim i Dolnośląskim (odpowiednio 14 i 11). Oznacza to, że w Małopolsce dzieci z trudnościami wychowawczymi mogą mieć problemy z otrzymaniem miejsca w ośrodkach, które mogłyby im pomóc.

Jak podaje GUS w roku 2011 w Małopolsce istniało 10 ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych (o 3 więcej niż w 2002 roku)¹¹⁰. Każdy podregion dysponował przynajmniej dwoma takimi ośrodkami. Województwo dysponowało 579 miejscami dla podopiecznych (jednak korzystało z nich 490 podopiecznych): region krakowski 193, nowosądecki 196, oświęcimski 152 oraz tarnowski 38. Jednak na tle kraju Małopolska znowu plasuje się w rankingu nisko. W Polsce w 2011 roku były 133 ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze (najwięcej województwo Śląskie – 21, Pomorskie – 18; Zachodniopomorskie – 16), dysponujące 6216 miejscami.

W 2011 roku w Małopolsce był jeden specjalny ośrodek wychowawczy (w powiecie nowosądeckim), w którym miejsce zapewnione miało 20 podopiecznych. W tym samym roku w kraju były 42 takie ośrodki (2302 miejsca) – najwięcej województwie Śląskim (10) i Mazowieckim (9). Specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych było w naszym województwie 27 (10 w Krakowie, 4

¹⁰⁸ www.mis.rops.krakow.pl [9.08.2013r.]

¹⁰⁹ www.kuratorium.krakow.pl [10.10.2013r.]

¹¹⁰ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [16.08.2013r.]

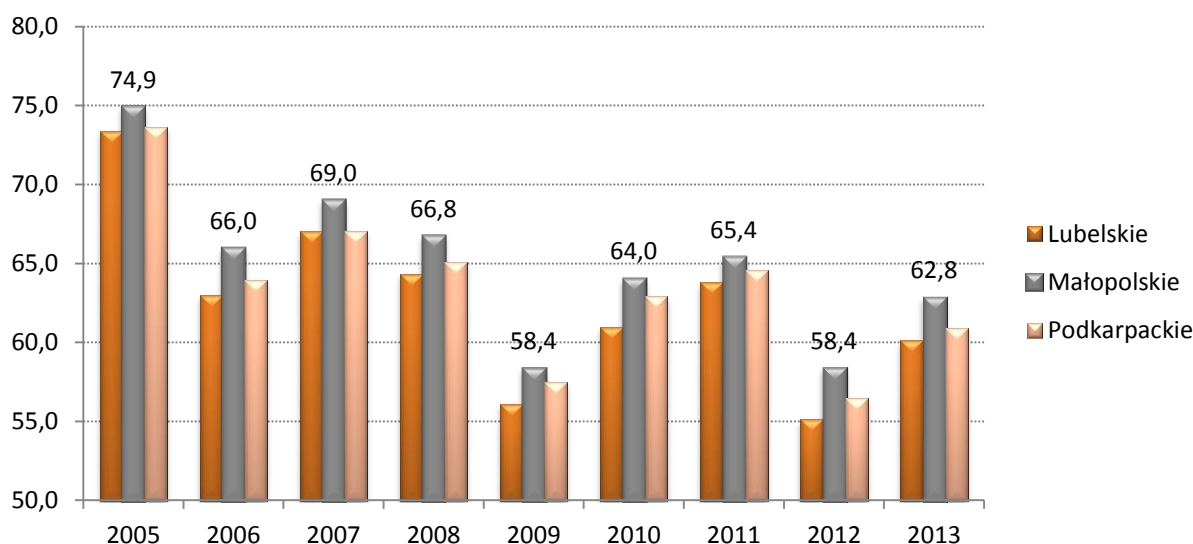
w podregionie krakowskim, po 5 w nowosądeckim i oświęcimskim oraz 3 w tarnowskim). Łącznie dysponowały one 2125 miejscami, z których korzystało 1467 osób. W kraju takich ośrodków było 349 (22836 miejsc, 16344 wychowanków) – najwięcej (47) w województwie Mazowieckim.

Sprawdziany i egzaminy końcowe

Sprawdzian szóstoklasisty

Wyniki Sprawdzianu Szóstoklasisty w Małopolsce przedstawione zostaną przekrojowo w latach 2005-2013, wg dostępnych danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej (OKE)¹¹¹. Na przestrzeni lat 2005-2013 średnie wyniki ze sprawdzianu szóstoklasisty były coraz niższe. Najniższy wynik uczniowie uzyskali w roku 2009 (58,4% - średnia z możliwych do uzyskania punktów). W grupie województw objętych działaniem OKE Kraków, małopolscy szóstoklasiści uzyskali wyniki nieznacznie wyższe od uczniów województw Lubelskiego i Podkarpackiego.

Wykres 88. Wyniki sprawdzianu szóstoklasisty na przestrzeni lat 2005-2013 w OKE Kraków

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Średnia ogólnopolska wyników ze sprawdzianu szóstoklasisty w roku 2013 wyniosła 60% (wartość występująca najczęściej tj. modalna – 32 pkt.; wartość środkowa tj. mediana – 24 pkt.)¹¹². W Małopolsce w roku 2013 do sprawdzianu szóstoklasisty przystąpiło 33 990 dzieci, w tym 19 064 na wsi. Średni wynik ze sprawdzianu wyniósł 62,84% (25,13 punktów), co przewyższa średnią krajową. Jest to najwyższy wynik w obszarze OKE Kraków (średnia OKE – 61,54%, woj. Lubelskie – 60,11%, woj. Podkarpackie – 60,88%). Modalna dla województwa Małopolskiego w roku 2013 to 32 punkty, a mediana¹¹³ 26 punktów¹¹⁴. Najwyższy średni wynik w woj. Małopolskim uzyskało miasto Kraków (70,9%), a z powiatów wielicki i krakowski (po 64,5%). Najniższe średnie wyniki otrzymali uczniowie w powiecie tatrzańskim (58%). Wśród gmin najsłabsze wyniki uzyskali uczniowie z gminy Niedźwiedź

¹¹¹ www.oke.krakow.pl, Informacje o wynikach z poszczególnych sesji egzaminacyjnych [9.08.2013r.]

¹¹² www.cke.edu.pl [10.10.2013r.]

¹¹³ Po uszeregowaniu wyników – wartość środkowa.

¹¹⁴ *Sprawozdanie ze sprawdzianu w szóstej klasie szkoły podstawowej w 2013 roku*, OKE Kraków, 2013, s.13.

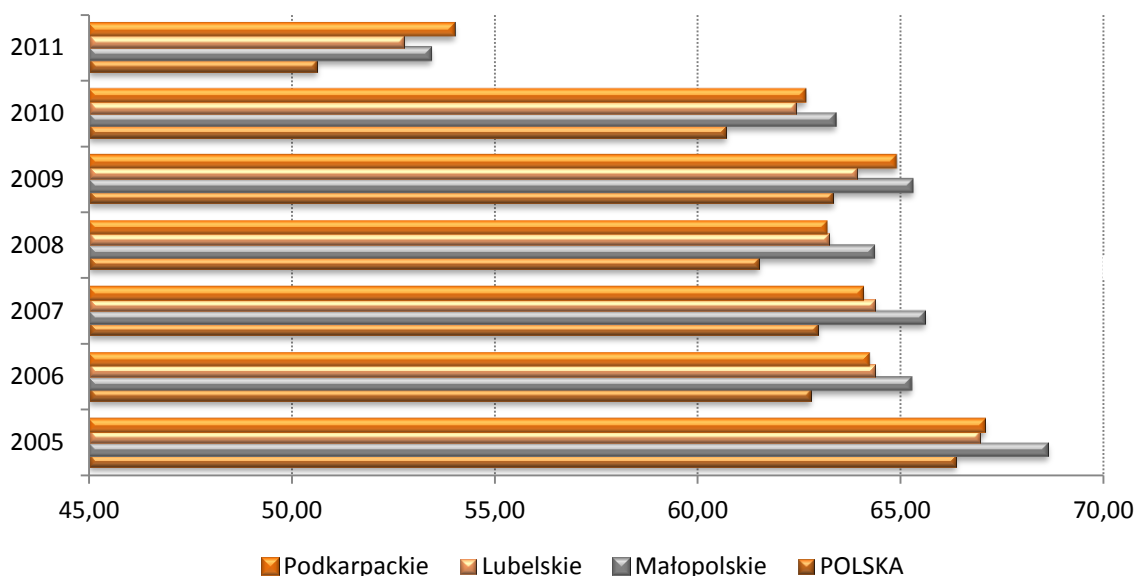
w powiecie limanowskim (średnia 50%), a najwyższe uczniowie z gminy Książ Wielki w powiecie miechowskim (70,2%)¹¹⁵.

Egzamin gimnazjalny

Egzamin gimnazjalny funkcjonuje od 2002 roku. Kończy on etap nauki obowiązkowej na poziomie gimnazjalnym. Początkowo składał się z 2 części: humanistycznej oraz matematyczno-przyrodniczej. Od roku 2008 dodano część 3 – egzamin z języka nowożytnego. Formułę egzaminu zmieniono w roku 2012. Obecnie część humanistyczna składa się z 2 osobnych testów: z języka polskiego oraz historii z wiedzą o społeczeństwie, a część matematyczno-przyrodnicza z 2 osobnych testów z zakresu matematyki oraz przedmiotów przyrodniczych. Egzamin z języka można zdawać na poziomie podstawowym bądź rozszerzonym, w zależności, czy uczeń uczył się danego języka w szkole podstawowej, czy tylko w gimnazjum. Ze względu na te zmiany, które uniemożliwiają porównanie w czasie wszystkich wyników, analizy zostaną pokazane dla części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej przekrojowo w latach 2005-2011, natomiast rok 2012 oraz 2013 zostanie opisany osobno. W roku 2013, wg danych OKE Kraków, egzamin gimnazjalny przeprowadzono w 730 gimnazjach w Małopolsce (z czego 463 było na wsiach). Zaświadczenie o wynikach otrzymało 35 711 uczniów.

Patrząc na wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego ogółem widać wyraźną tendencję spadkową w każdym z województw i w Polsce ogółem¹¹⁶. Największy spadek miał miejsce pomiędzy 2010 a 2011 rokiem, w Małopolsce o 10%, co jest zjawiskiem zastanawiającym. Nie mniej jednak, we wszystkich badanych latach Małopolska uzyskała wyniki wyższe od pozostałych województw w okręgu oraz wyższe od średniej krajowej.

Wykres 89. Wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego w OKE Kraków w latach 2005-2011 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

¹¹⁵ Sprawozdanie ze sprawdzianu w szóstej klasie szkoły podstawowej w 2013 roku, OKE Kraków, 2013, s. 49,58.

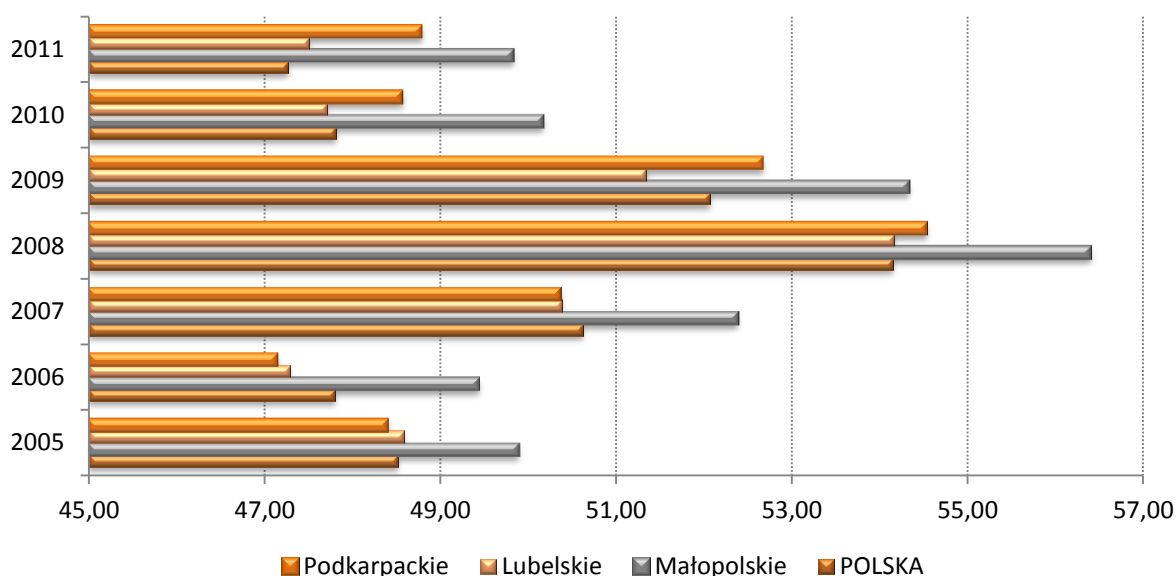
¹¹⁶ Główny Urząd Statystyczny, Dane Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [9.08.2013r.]

W roku 2012 średni wynik z części humanistycznej z języka polskiego w województwie Małopolskim wyniósł 68,49% (modalna – wartość występująca najczęściej -25, mediana – wartość środkowa - 23), natomiast średnia w OKE Kraków to 67,58%. W pozostałych województwach okręgu średnia była nieco niższa i wyniosła odpowiednio w Lubelskim 66,46%, a w Podkarpackim 67,34%¹¹⁷. Średni wynik z historii i wiedzy o społeczeństwie w województwie Małopolskim wyniósł 63,38% (modalna 24, mediana 21), podczas gdy średnia w OKE Kraków - 62,34%. Średnia w województwie Lubelskim to 60,85%, a w Podkarpackim 62,26%¹¹⁸. Mimo zmiany formuły egzaminu łatwo zauważyć, że tendencje w roku 2012 pozostały takie same, jak w latach wcześniejszych, mianowicie województwo Małopolskie w obydwóch egzaminach z części humanistycznej otrzymało średnio więcej punktów, niż pozostałe województwa w okręgu.

Średnie wyniki z części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego w roku 2013 były niższe od roku 2012. Z języka polskiego w woj. Małopolskim gimnazjaliści uzyskali średnią 64,12% (modalna 24, mediana 21), podczas gdy średnia OKE Kraków wyniosła 63,56%, (woj. Lubelskie 63,11%, a Podkarpackie 63,18%). Średni wynik z historii i WOS po raz kolejny był niższy od wyniku z języka polskiego. W Małopolsce średnia to 60,19% (mediana 19, modalna 18), w woj. Lubelskim - 57,45%, natomiast w Podkarpackim 59,03%¹¹⁹.

W przypadku części matematyczno-przyrodniczej rozkład wyników przedstawia się zupełnie odmiennie, niż w części humanistycznej. Pomiędzy latami 2005-2008 wyniki rosły, a w kolejnym roku zaczęły spadać. W roku 2011 w żadnym z przedstawianych województw, ani średnio w całym kraju, nie przekroczyły progu 50%. W poprzednim, 2010 próg ten przekroczyła tylko Małopolska¹²⁰. Średnie wyniki z części matematyczno-przyrodniczej są zdecydowanie niższe niż z części humanistycznej.

Wykres 90. Wyniki części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w latach 2005-2011 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

¹¹⁷ Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2012, OKE Kraków, s.18.

¹¹⁸ Tamże, s.35.

¹¹⁹ Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2013, OKE Kraków, s. 17, 36.

¹²⁰ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [9.08.2013r.]

Średni wynik w roku 2012 z matematyki w części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w województwie Małopolskim wyniósł 49,94%. Należy zwrócić uwagę na niską wartość modalną. Najczęściej pojawiającym się wynikiem wśród gimnazjalistów w Małopolsce było 9 punktów (mediana – 13), co sugeruje duże braki w wiedzy matematycznej uczniów. Średnia w OKE wyniosła 48,79% (w Lubelskim wynik wyniósł 46,76%, a w Podkarpackim 49,08%)¹²¹. Lepiej wypadł egzamin z części przyrodniczej. Średnia dla Małopolski przekroczyła próg 50% i wyniosła 51,41% (modalna 12, mediana 13). Średnia w OKE Kraków to 50,99% (w Lubelskim 50,22%, w Podkarpackim 51,12%)¹²². W tym przypadku różnice pomiędzy województwami są minimalne i nieznaczące.

Średni wynik z części matematyczno-przyrodniczej z matematyki za rok 2013 w Małopolsce to 51,48%. Choć średnia w stosunku do poprzedniego roku wzrosła, to modalna spadła o jeden punkt (z 9 na 8), mediana wyniosła 14 punktów. Średnia OKE Kraków to 51,11% (Lubelskie - 48,16%, Podkarpackie - 49,97%). Średni wynik z przedmiotów przyrodniczych w Małopolsce to 51,41% (modalna 12, mediana 13 – świadczy o mniejszym zróżnicowaniu między uczniami). Po raz kolejny była to najwyższa średnia w okręgu, choć różnice były nieznaczne (Lubelskie - 50,22%, Podkarpackie - 51,12%)¹²³.

Wyniki z egzaminu z języka nowożytnego zostaną przedstawione tylko za ostatnie 2 lata, kiedy był zdawany wg nowych zasad, opisanych wcześniej. Zdających na poziomie rozszerzonym było niewiele mniej niż na podstawowym (w roku 2013 ok. 53% zdawało poziom podstawowy). Uczniowie województwa małopolskiego, którzy uzupełniali standardowy arkusz na poziomie podstawowym w roku 2012 otrzymali wyższe niż w OKE Kraków przeciętne wyniki z języka angielskiego (Małopolskie – 64,02%, OKE Kraków 62,93%), niemieckiego (Małopolskie 58,03%, OKE Kraków – 57,18%) oraz francuskiego (Małopolska - 76,55%, OKE Kraków – 71,10%). Zaś niższe wyniki otrzymali z języka rosyjskiego (średnia 55,76%) - tutaj przodowali uczniowie woj. lubelskiego (średnia 66,85%); oraz języka hiszpańskiego (średnia 52%) – najwyższą mieli uczniowie w woj. Podkarpackim – 87%. Z kolei w przypadku poziomu rozszerzonego w roku 2012, poza egzaminem z języka francuskiego (średnia dla Małopolski 72,15%, najwyższa w Lubelskim – 95,16%), średnie wyniki były zdecydowanie niższe niż z poziomu podstawowego i nie przekroczyły progu 50%. Gimnazjaliści z małopolski otrzymali najwyższą średnią z rozszerzonego angielskiego, jednak wyniosła ona tylko 45,47% (średnia OKE – 44,72%); oraz rozszerzonego rosyjskiego – 46,25% (średnia OKE Kraków – 34,91%). Z języka niemieckiego najwyższą średnią otrzymali uczniowie z lubelskiego (37,34%, Małopolska – 34,43%), a z języka hiszpańskiego uczniowie z województwa podkarpackiego (67,5%, Małopolska 45%). Język włoski był zdawany tylko w województwie Lubelskim¹²⁴.

Na poziomie podstawowym nie zaobserwowano dużych różnic pomiędzy wynikami w roku 2012 a 2013 w egzaminie językowym. Uczniowie z Małopolski z języka angielskiego otrzymali średnią 64,28% (średnia OKE 63,32%), z niemieckiego 60,46% (OKE Kraków 58,24%), rosyjskiego 53,69% (OKE Kraków 65,05%), francuskiego 69,71% (średnia OKE 65,89%), hiszpańskiego 68,15% (OKE 66,44%), a włoskiego 62,50% (OKE 64,66%). Zmieniły się za to średnie wyniki na poziomie rozszerzonym: niskie wartości otrzymali uczniowie zdający język angielski (średnia 45,06% w Małopolsce i 44,09% w OKE Kraków) oraz niemiecki (43,48% w Małopolsce oraz 42,17% w OKE Kraków). Wyniki z pozostałych

¹²¹ *Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2012*, OKE Kraków, s.55.

¹²² Tamże, s.73.

¹²³ Tamże, s.53, 73.

¹²⁴ Tamże, s.96, 99.

języków w Małopolsce można uznać za zadowalające: 68,75% z j. rosyjskiego, 60,96% z j. francuskiego, 73,75% z hiszpańskiego. Nowością w woj. małopolskim było zdawanie języka włoskiego, średni wynik wyniósł 97,5%¹²⁵.

Egzaminy zawodowe

Egzaminy zawodowe odbywają się w sesji zimowej i letniej, przy czym sesja letnia jest tą podstawową. Zdają ją uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (po 2-letnim okresie nauki) oraz uczniowie techników i szkół policealnych (4-letni okres nauki). Poniżej przedstawiono wyniki z sesji letniej 2013.

W sesji letniej 2013 egzamin zawodowy w Małopolsce odbywał się w 130 publicznych (129 zasadniczych szkołach zawodowych i 1 policealnej szkole zawodowej) oraz 23 niepublicznych szkołach zawodowych (21 zasadniczych i 2 policealnych)¹²⁶.

W obrębie OKE Kraków w zasadniczych szkołach zawodowych uczniowie mogli przystąpić do egzaminów z 48 zawodów. W województwie Małopolskim – z 38. Najpopularniejszymi zawodami w Małopolsce był kucharz małej gastronomii (937 osób otrzymało dyplom), sprzedawca (688 osób otrzymało dyplom), mechanik pojazdów samochodowych (528 osób otrzymało dyplom) oraz technolog robót wykończeniowych w budownictwie (221 osób otrzymało dyplom).

W sesji letniej 2013 roku do egzaminu zawodowego w zasadniczych szkołach zawodowych w OKE Kraków przystąpiło 94,6% zgłoszonych (zgłoszono 10 318 osób, przystąpiło 9761 osób). Część pisemną zdało 78,1% spośród tych, którzy do niej podeszli. 90,8% z nich przystąpiło do egzaminu praktycznego. 98,3% uczniów zdało egzamin praktyczny, a 80,2% spośród zdających 2 etapy otrzymało dyplom. Z kolei w województwie Małopolskim do egzaminu zawodowego w zasadniczych szkołach zawodowych przystąpiło 95,7% zgłoszonych (zgłoszono 4653 osób, przystąpiło 4452). Część pisemną zdało 82,7% spośród tych, którzy do niej podeszli. Do egzaminu praktycznego podeszło 92,8% uprawnionych, a zdało 97,7% z nich. 84,1% spośród zdających 2 etapy otrzymało dyplom¹²⁷.

Pisemny (pierwszy) etap egzaminu zawodowego zorganizowano w 223 publicznych i 134 niepublicznych technikach, technikach uzupełniających i szkołach policealnych. Wśród publicznych przeważały technika, natomiast wśród niepublicznych – szkoły policealne.

W obrębie OKE Kraków w technikach i szkołach policealnych uczniowie w 2013 roku mogli zdawać egzaminy z 86 zawodów, a w samej Małopolsce z 74. Najpopularniejszymi zawodami wśród absolwentów techników i szkół policealnych w Małopolsce był technik ekonomista (962 osoby otrzymały taki dyplom) oraz technik informatyk (948 osób otrzymało dyplom). W dalszej kolejności technik hotelarstwa (824 osoby otrzymały dyplom) oraz technik budownictwa (722 osoby otrzymały dyplom).

Do egzaminu zawodowego w technikach i szkołach policealnych w sesji letniej 2013 w obrębie OKE Kraków przystąpiło 92,3% zgłoszonych (zgłoszonych zostało 40 865, podeszło 37 736 osób), z czego część pisemną zdało 86%. Do części praktycznej przystąpiło 88,6%, a zdało ją 70,8% z nich. 67,9% spośród zdających 2 etapy otrzymało dyplom. Tymczasem w województwie Małopolskim do

¹²⁵ *Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2012*, OKE Kraków, s.91, 96.

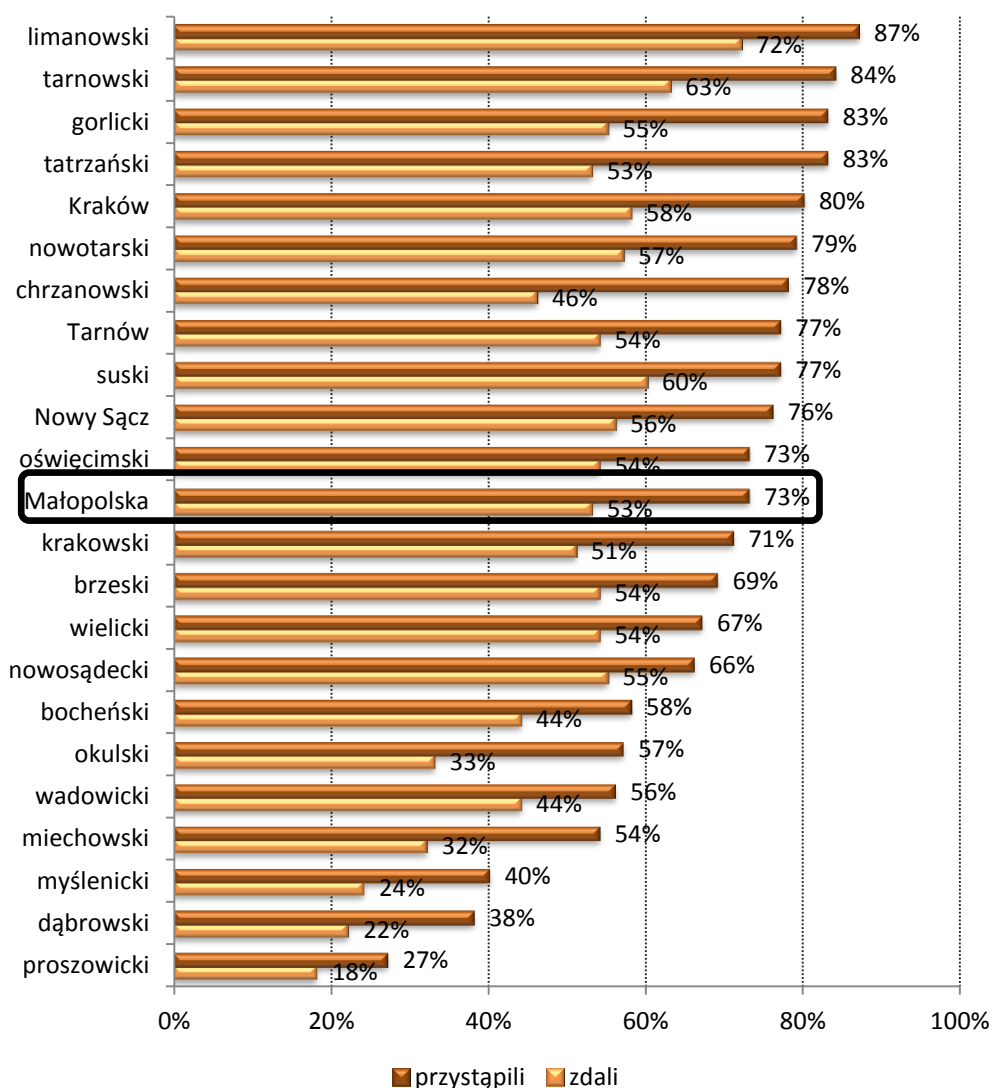
¹²⁶ *Wyniki ogólne z egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. Województwo Małopolskie – sesja letnia*, OKE Kraków, 2013., s. 7.

¹²⁷ Tamże, s. 6, 10, 13.

egzaminu przystąpiło 94% zgłoszonych (zgłoszono 17 030, przystąpiło 16 008), a część pisemną zdało 88,3%. Do części praktycznej przystąpiło 90,1% z nich, natomiast zdało 72,9%. Wśród zdających dwa etapy dyplom otrzymało 70,9%¹²⁸.

Poniższy wykres przedstawia przystępujących i zdających egzamin zawodowy w 2011 roku (% ogółu absolwentów w 2011 roku) w podziale na powiaty Małopolski. Najwięcej uczniów zdawało egzamin zawodowy w powiatach limanowskim, tarnowskim, gorlickim i tatrzańskim. Najmniej w myślenickim, dąbrowskim i proszowickim. Równocześnie obserwujemy duże dysproporcje pomiędzy przystępującymi do egzaminów zawodowych, a zdającymi je (największa w powiecie chrzanowskim).

Wykres 91. Przystępujący i zdający egzamin zawodowy w 2011 roku (w ogóle absolwentów) w Małopolsce w podziale na powiaty

Źródło: Edukacja dzieci i młodzieży, WUP Kraków, 2013, s.9

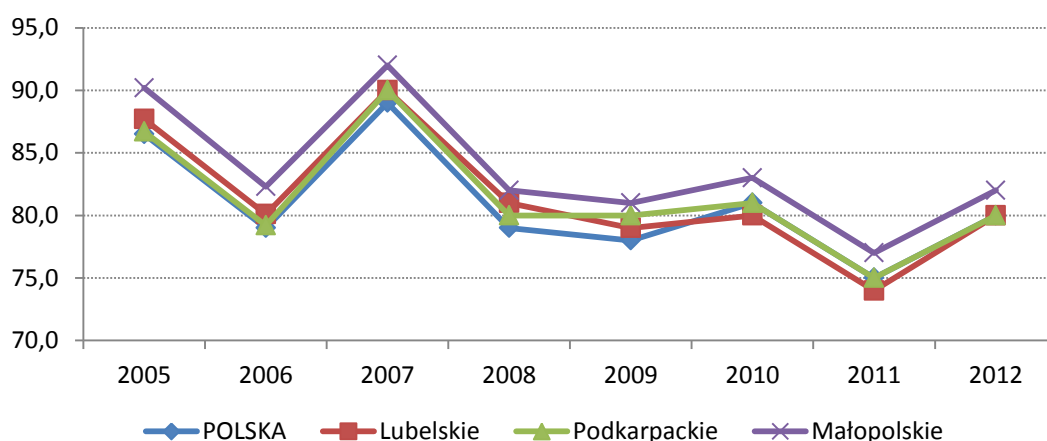
¹²⁸ Wyniki ogólne z egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe dla absolwentów techników i szkół policealnych. Województwo Małopolskie – sesja letnia, OKE Kraków 2012, s. 7,12, 15.

Egzamin maturalny

Dane przekrojowe na temat zdawalności egzaminu maturalnego z lat 2005-2012 pochodzą z GUS (BDL), natomiast z 2013 roku ze sprawozdania o wynikach egzaminu Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (tylko to źródło udostępnia najnowsze dane). Od roku 2010 przedstawione dane nie biorą pod uwagę absolwentów z lat wcześniejszych, ze względu na możliwość powtarzania egzaminu przez uczniów, którzy już go zdali, a chcących poprawić swoje wyniki.

Średnia zdawalność egzaminu maturalnego w Małopolsce na przestrzeni 2005-2012 była wyższa niż w Polsce ogółem oraz wyższa niż w pozostałych województwach objętych OKE Kraków (lubelskie i podkarpackie), choć rozbieżność między wynikami jest niewielka w całym badanym okresie. Obserwowany trend w każdym z badanych województw jest taki sam. Od rekordowego 2007 roku (najwyższa zdawalność), do 2011 poziom sukcesów był coraz niższy. Najmniej osób zdało maturę w roku 2011, kiedy to wszystkie wartości spadły poniżej 80% (średnia dla Polski wyniosła 75%, a dla Małopolski 77%). W kolejnym roku obserwowaliśmy poprawę.

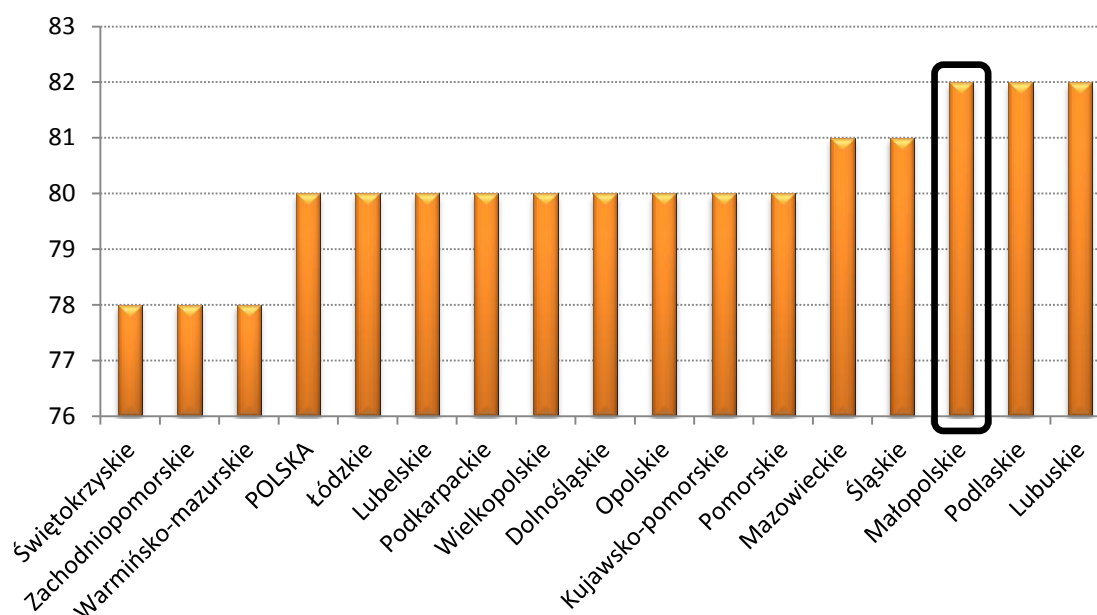
Wykres 92. Zdawalność egzaminu maturalnego w latach 2005-2012 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Z danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej przedstawionych na poniższym wykresie widać, że zdawalność matury w Małopolsce na poziomie 82% jest najwyższa w kraju. Taki poziom osiągnęło jeszcze województwo podlaskie i lubuskie. Jednak zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi województwami nie jest duże (najniższą zdawalność osiągnęły województwa świętokrzyskie, zachodnio-pomorskie oraz warmińsko-mazurskie – 78%).

Wykres 93. Zdawalność egzaminu maturalnego w poszczególnych województwach i kraju w 2012 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Centralna Komisja Egzaminacyjna podała tylko wstępne ogólnopolskie wyniki Matury 2013. Tegorocznymi absolwenci stanowili 96% zdających. 81% spośród 314 485 zdających, którzy przystąpili do wszystkich egzaminów obowiązkowych zdało egzamin. 13% osób miało prawo do poprawy w sierpniu, 6% nie zdało więcej niż jednego egzaminu. Maturę 2013 w maju bieżącego roku zdało 90% uczniów zdających w liceach ogólnokształcących, 71% zdających w technikach, 60% zdających w liceach profilowanych, 24% zdających w liceach uzupełniających oraz 23% zdających w technikach uzupełniających¹²⁹. W województwie Małopolskim tegorocznymi absolwenci stanowili 91% zdających. Spośród zdających, którzy przystąpili do wszystkich egzaminów obowiązkowych (30 259 osób) 84% zdało egzamin (średnia wyższa niż krajowa). 11% miało prawo do przystąpienia do egzaminu poprawkowego w sierpniu, natomiast 5% nie zdało egzaminu z więcej niż jednego przedmiotu. W małopolskich liceach ogólnokształcących sukces odniosło 91% zdających, w technikach 74%, w liceach profilowanych 68%. Najmniej osób zdało egzamin maturalny w małopolskich liceach uzupełniających oraz technikach uzupełniających (odpowiednio 27% i 22%)¹³⁰.

Średnia krajowa wyników z języka polskiego na poziomie podstawowym wyniosła 55%, a na poziomie rozszerzonym 63%. Maturę z tego przedmiotu zdało 96% maturzystów. W Małopolsce wyniki te były nieco wyższe – średnia z poziomu podstawowego to 57%, a z poziomu rozszerzonego – 67%. 98% zdających osiągnęło sukces. Drugim przedmiotem obowiązkowym na maturze była matematyka. Krajowa średnia na poziomie podstawowym z tego przedmiotu wyniosła 55%, czyli była taka sama jak z języka polskiego. Na poziomie rozszerzonym średnia krajowa to 54%. Egzamin zdało 85% uczniów.

¹²⁹ Wstępna informacja o wynikach egzaminu maturalnego w maju 2013r. (bez osób zdających egzamin w terminie dodatkowym w czerwcu br.), Centralna Komisja Egzaminacyjna 2013.

¹³⁰ Tamże.

W Małopolsce średnia na poziomie podstawowym wyniosła 57%, natomiast na poziomie rozszerzonym 56%. Sukces odniosło 86% zdających.

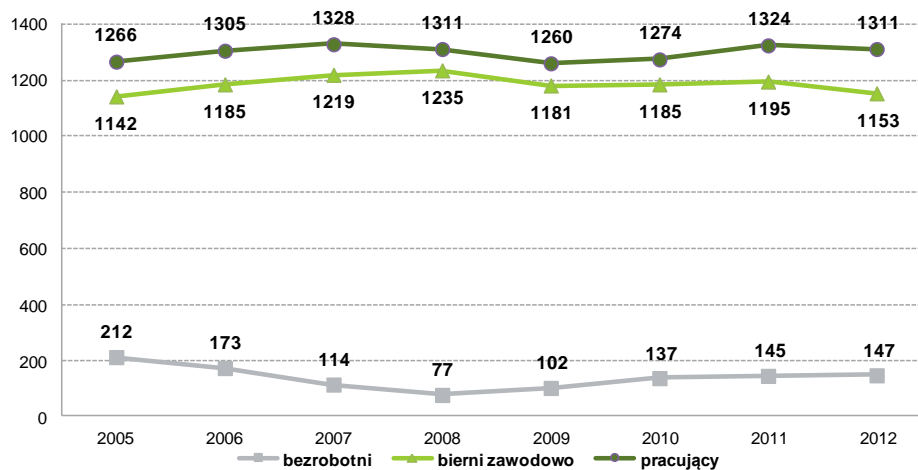
Zdawalność matury 2013 w podziale na powiaty w województwie Małopolskim wahała się pomiędzy 89% w powiecie wadowickim (88% w powiecie chrzanowskim i limanowskim), a 74% w powiecie tarnowskim i 75% w powiecie proszowickim. W samym Krakowie zdawalność wyniosła 86%, w Nowym Sączu 83%, a w Tarnowie 84%¹³¹.

¹³¹Zdawalność w powiatach w 2013 roku – zdający maturę pierwszy raz w terminie głównym, OKE Kraków, Wydział Badań i Analiz 2013.

Aktywność zawodowa

W ostatnim kwartale 2012 r. połowę ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej stanowiły osoby pracujące - 50,2%, 44,2% - osoby biernie zawodowo, a 5,6% - osoby bezrobotne. Osoby pracujące i bezrobotne są uznawane za aktywne zawodowo. W IV kwartale współczynnik aktywności zawodowej, czyli odsetek aktywnych zawodowo w populacji osób w wieku 15 i więcej wynosił 55,8%. Współczynnik aktywności zawodowej liczony do osób w wieku produkcyjnym osiągnął w IV kwartale poziom 72,7%. Pod względem średniorocznej wysokości tego wskaźnika (zarówno liczonego do ludności w wieku 15+, jak i do ludności w wieku produkcyjnym) Małopolska plasowała się w 2012 r. na 10 miejscu w kraju. Populacja osób biernych zawodowo obejmuje osoby w wieku powyżej 15 lat, niepracujące i nieposzukujące pracy. W grupie tej znajdują się: osoby niewykazujące chęci do zatrudnienia mimo posiadania zdolności do podjęcia pracy, osoby starsze (w wieku emerytalnym) lub takie, które są w wieku produkcyjnym, ale uzyskały uprawnienia rentowe i nie zamierzają powrócić na rynek pracy. Są to także osoby niepełnosprawne oraz młodzież, która nie rozpoczęła jeszcze kariery zawodowej lub czasowo wycofała się z rynku pracy z powodu kontynuowania edukacji lub konieczności opieki nad dzieckiem¹³³. Znaczny odsetek w Małopolsce biernych zawodowo wynika z dużego udziału w populacji ludności osób młodych w wieku powyżej 15 r. ż. nadal uczących się. Podejmowanie nauki i uzupełnianie kwalifikacji jest drugim w kolejności najczęstszym powodem bierności zawodowej (w IV kwartale 2012 r. 26%). Główną przyczyną bierności zawodowej jest odejście na emeryturę (w IV kwartale 2012 r. 45,8%).

Wykres 94. Zmiana liczby ludności wg aktywności ekonomicznej w Małopolsce w latach 2005-2012 (dane w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2012 roku (BAEL)*, Urząd Statystyczny w Krakowie

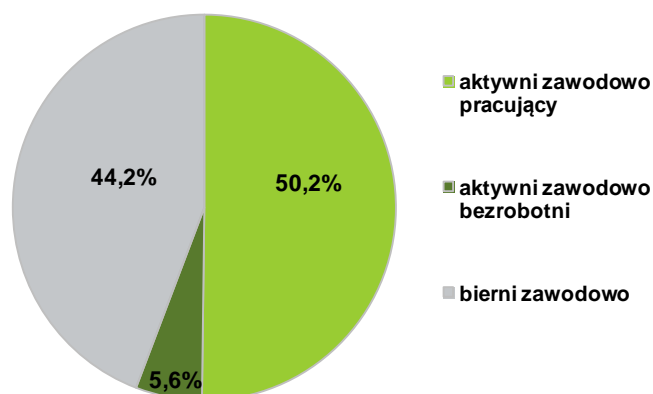
¹³² Opracowanie części „Aktywność zawodowa”, „Bezrobocie rejestrowane”, „Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy”: Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

¹³³ Sedlak&Sedlak, portal: www.rynekpracy.pl.

Według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)¹³⁴ rok 2012 przyniósł nieznaczny spadek liczby osób pracujących w Małopolsce (o 13 tys. osób czyli 1% w stosunku do stanu na koniec 2011 r.). W tym samym czasie liczba osób biernych zawodowo zmalała o 42 tys. (3,5%). Widoczny był także wzrost liczby osób bezrobotnych, który w omawianym okresie wyniósł 2 tys. osób, czyli 1,4%, w stosunku do roku poprzedniego.

W stosunku do 2011 roku sytuacja w strukturze aktywności ekonomicznej ludności poprawiła się, bowiem na 1 000 osób pracujących przypadają 992 osoby niepracujące (bierne zawodowo i bezrobotne), w 2011 r. było to 1 012 osób¹³⁵.

Wykres 95. Struktura ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w IV kw. 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2012 roku (BAEL)*, Urząd Statystyczny w Krakowie

Wskaźnik zatrudnienia ukazujący udział pracujących w ludności w wieku 15 lat i więcej kształtował się w Małopolsce w IV kwartale 2012 r. na poziomie 50,2%, czyli nieco niższym niż poziom średnio krajowy (50,4%). Pod względem średniorocznej wysokości tego wskaźnika Małopolska znajdowała się w 2012 r. na 9 miejscu w Polsce. Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku produkcyjnym w IV kwartale 2012 r. wyniósł w województwie małopolskim 65,1%. Pod względem średniorocznej wartości tego wskaźnika Małopolska plasowała się na 8 miejscu w Polsce.

Wskaźnik zatrudnienia w Polsce i Małopolsce wzrastał od 2005 roku, jednak wskutek spowolnienia gospodarczego w 2009 roku trend ten został zahamowany. W okresie do 2012 r. wskaźnik zatrudnienia ulegał bardzo nieznacznym zmianom.

Wskaźnik zatrudnienia przyjmuje mniejszą wartość w przypadku kobiet (42,6% - stan w IV kwartale 2012) niż w przypadku mężczyzn (58,3% - stan w IV kwartale 2012). Wskaźnik zatrudnienia wykazuje też znaczne zróżnicowanie w poszczególnych grupach wiekowych. Najniższą wartość osiąga w przypadku najmłodszych osób w wieku 15-24 lata (22,9% – IV kwartał 2012 r.) oraz w przypadku

¹³⁴ Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności przeprowadzane przez Urząd Statystyczny co kwartał, polega na ankietowaniu próby gospodarstw domowych (obecnie 3536 mieszkań). Jest to specyficzne badanie panelowe, w którym w każdej kolejnej fali badania wymieniana jest 1/4 składu próby (tzw. panel rotacyjny).

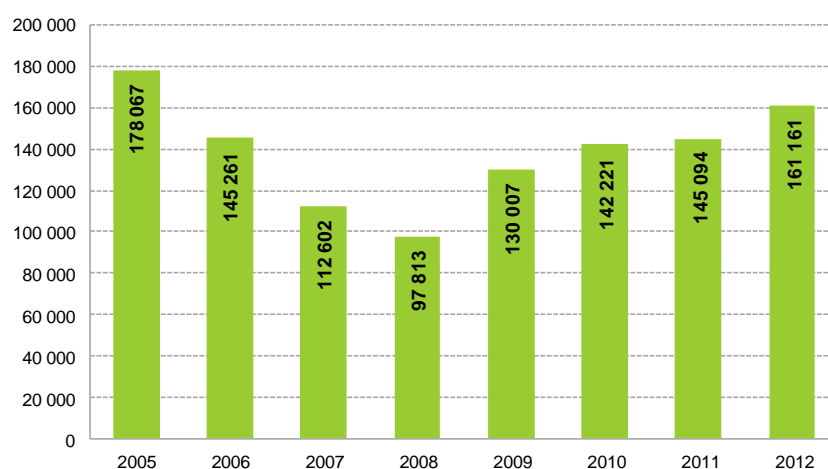
¹³⁵ Informacja sygnałna GUS, marzec 2013, Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2012 r., źródło: www.stat.gov.pl.

osób starszych, w wieku powyżej 55 lat (22,9% stan na 31.12.2012 r.). Poziom wykształcenia ma również znaczący wpływ na poziom wskaźnika zatrudnienia. Generalnie im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy wskaźnik zatrudnienia.

Bezrobocie rejestrowane

W powiatowych urzędach pracy w Małopolsce na koniec 2012 roku zarejestrowanych było 161 161 osób bezrobotnych. Liczba osób w rejestrach wzrosła o ponad 11% w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost ten nie był jednak tak duży jak w 2009 roku, kiedy liczba osób bezrobotnych zwiększyła się o prawie 33% w stosunku do roku poprzedniego.

Wykres 96. Zmiany liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2005-2012

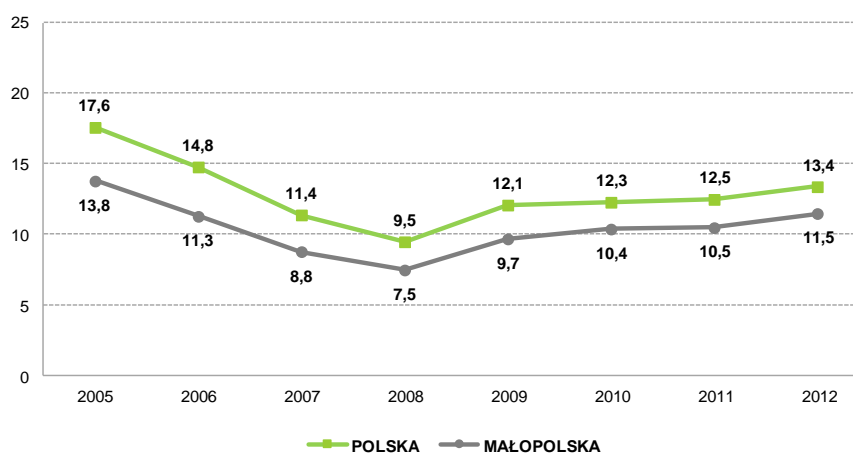

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych oraz Urzędu Statystycznego w Krakowie

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce od lat utrzymuje się na niższym poziomie niż w kraju – różnica oscyluje wokół dwóch punktów procentowych (11,5% w Małopolsce w stosunku do 13,4% w Polsce w 2012 r.). Tendencje w wartościach wskaźnika były podobne w kraju oraz w regionie. W 2012 roku wzrost stopy bezrobocia w stosunku do roku poprzedniego wyniósł 1 punkt procentowy (p.p.) w województwie oraz 0,9 p.p. w Polsce. Niestety według prognoz ekspertów wskaźnik ten będzie nadal rósł w 2013 roku (przypuszczalnie osiągnie poziom ok. 12,5%)¹³⁶.

¹³⁶ Por. „Prognoza dla małopolskiego rynku pracy na 2013 rok”, opracowanie dostępne w serwisie internetowym Małopolskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji: www.obserwatorium.malopolska.pl

Wykres 97. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce i w kraju w latach 2005-2012

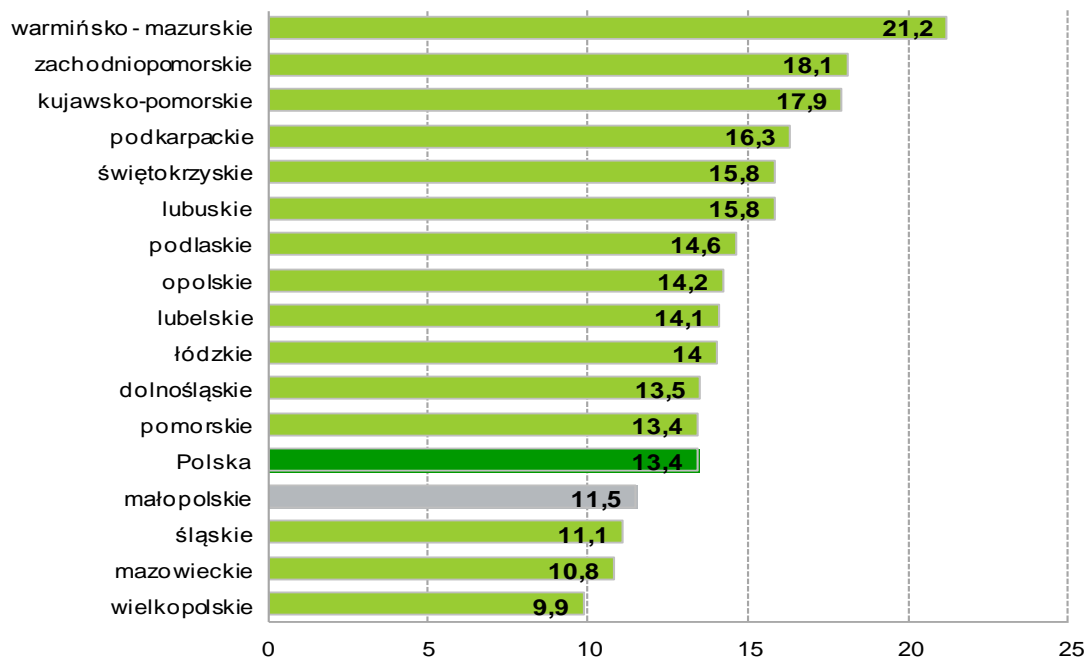

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych oraz Urzędu Statystycznego w Krakowie

Rok 2012 przyniósł wzrost stopy bezrobocia we wszystkich województwach. Małopolska plasowała się, tak samo jak w latach poprzednich, na czwartym miejscu w rankingu województw pod względem wartości tego wskaźnika. Pierwsze trzy województwa w rankingu również pozostały te same: wielkopolskie (9,9%), mazowieckie (10,8%) oraz śląskie (11,1%). Stopę niższą od średniej ogólnopolskiej (13,4%) miały jedynie wspomniane trzy regiony oraz Małopolska. Niezmiennie, jak w latach poprzednich, najgorszą sytuację obserwowano w województwach warmińsko-mazurskim (21,2%) i zachodniopomorskim (18,1%), a także w kujawsko-pomorskim (17,9%).

Warto przy tym zauważyć, że choć bezrobocie rosło we wszystkich województwach, to jednak w regionach o najlepszej sytuacji, tj. mazowieckim, śląskim, wielkopolskim, małopolskim, a także w województwie dolnośląskim wzrost liczby osób bezrobotnych był bardziej widoczny niż w pozostałych. Są to największe rynki pracy, cechuje je więc dużo większa dynamika zmian sytuacji.

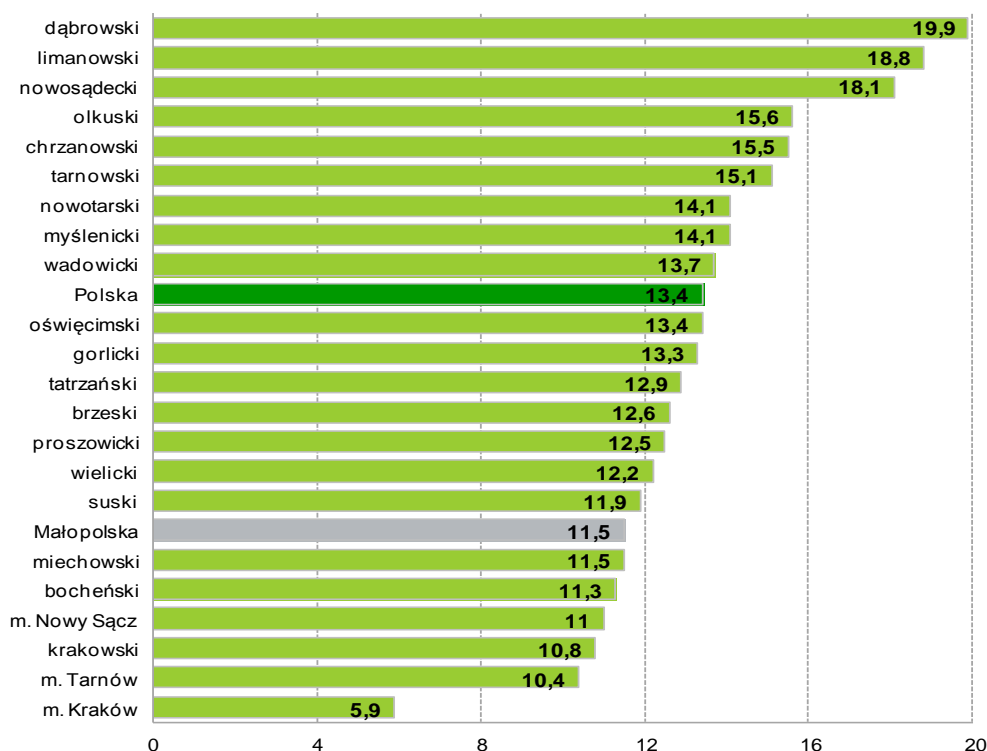
Wykres 98. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach na koniec 2012 roku

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie

Bezrobocie w Małopolsce jest zróżnicowane terytorialnie. Od lat najniższa stopa bezrobocia utrzymuje się w Krakowie (5,9% w 2012 roku). Podobnie jak rok wcześniej powiatami o dobrym wyniku na koniec 2012 roku były: Tarnów, Nowy Sącz i powiat bocheński. W zeszłym roku również w powiecie krakowskim odnotowano wartość stopy poniżej średniej w Małopolsce. W pozostałych powiatach, oprócz miechowskiego (stopa równa średniej dla regionu), wartość wskaźnika kształtowała się powyżej średniej wojewódzkiej. Kolejny rok z rzędu powiatem o najmniej korzystnej wartości stopy bezrobocia okazał się powiat dąbrowski (19,9%). Również trudna sytuacja wystąpiła, podobnie jak w latach poprzednich, w powiecie limanowskim (18,8%) i nowosądeckim (18,1%). Różnica stopy bezrobocia pomiędzy Krakowem a powiatem dąbrowskim w 2012 roku wyniosła 14 p.p. We wszystkich powiatach stopa bezrobocia rejestrowanego wzrosła w stosunku do poprzedniego roku.

Wykres 99. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce na koniec 2012 roku

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych oraz Urzędu Statystycznego w Krakowie

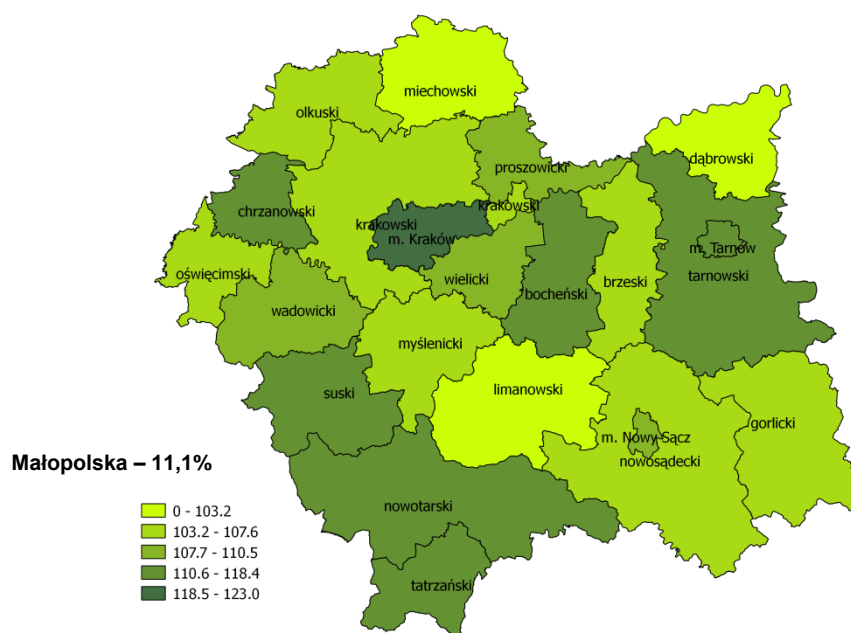
W 2012 roku liczba osób bezrobotnych w rejestrach powiatowych urzędów pracy w Małopolsce wzrosła ogółem o 11%¹³⁷ w stosunku do roku poprzedniego. Sytuacja w powiatach była pod tym względem zróżnicowana. Do obszarów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych w ostatnim roku był największy, należały: miasto Kraków (23%), powiat bocheński (18,4%) i chrzanowski (18%). Wzrost wyższy od średniej w województwie wystąpił również w powiatach: suskim, nowotarskim, Tarnowie oraz powiecie tarnowskim, a także w powiecie tatrzańskim. W pozostałych dziewięciu powiatach wzrost liczby osób bezrobotnych był niższy niż średnia wojewódzka. W żadnym powiatowym urzędzie pracy nie zanotowano spadku liczby osób bezrobotnych w rejestrze w stosunku do roku poprzedniego. Na wzrost liczby osób bezrobotnych w rejestrach PUP niewątpliwie miał też wpływ wyższy niż w latach ubiegłych poziom zwolnień z przyczyn zakładów pracy. Na koniec 2012 roku w ten sposób straciło pracę o 3,5 tys. osób więcej niż rok wcześniej.

Ogólne pogorszenie sytuacji na rynku pracy widać zwłaszcza na przykładzie miasta Krakowa, które jest największym rynkiem pracy w Małopolsce. Choć stolica województwa nadal wyróżnia się pozytywnie na tle innych powiatów, to w zeszłym roku wzrost liczby bezrobotnych rejestrujących się w Grodzkim Urzędzie Pracy był największy. W Krakowie pracowników zwalniały przede wszystkim firmy z branży telekomunikacyjnej, budowlanej i produkcyjnej, a także jednostki sektora edukacji¹³⁸.

¹³⁷ Zmienność bezrobocia jest prezentowana w wartościach względnych – jako różnica liczby bezrobotnych w porównaniu do poprzedniego roku. Wartości przedstawiono w procentach.

¹³⁸ Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie. Szerokim echem w mediach odbiły się zwłaszcza zwolnienia nauczycieli w krakowskich szkołach. Por. „Krakowskie szkoły zwalniają nauczycieli. Nie tylko przez nich”, Gazeta.pl, źródło: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114883,11738509,Krakowskie_szkoly_zwalniają_nauczycieli__Nie_tylko.html

Mapa 34. Zmiana liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2011-2012

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych oraz Urzędu Statystycznego w Krakowie

Ponad połowę ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy stanowią kobiety oraz osoby długotrwale bezrobotne¹³⁹. W tych dwóch kategoriach osób daje się również zaobserwować największą dynamikę zmian w latach 2005-2012. W latach 2005-2008 liczba osób bezrobotnych pozostających w szczególnej sytuacji na rynku pracy¹⁴⁰ spadała. Wyjątek stanowią osoby niepełnosprawne, które są najmniej liczną kategorią w omawianej grupie, dodatkowo ich liczba była bardzo stabilna w ostatnich latach (obserwujemy tu niewielki, ale stabilny wzrost). Względnie stabilna była również liczba osób powyżej 50 roku życia pozostających w rejestrach PUP, choć od 2008 roku zaczęła systematycznie wzrastać. Jest to związane z ogólnymi trendami demograficznymi (osób starszych jest coraz więcej) oraz trudnościami w aktywizacji tych osób, w sytuacji gdy utracili zatrudnienie. Największą dynamikę cechuje się kategoria osób długotrwale bezrobotnych. W momencie pogorszenia sytuacji gospodarczej widać gwałtowny wzrost w tej kategorii, lepsza sytuacja gospodarcza sprzyja natomiast odpływaniu tych osób z rejestrów (por. wykres).

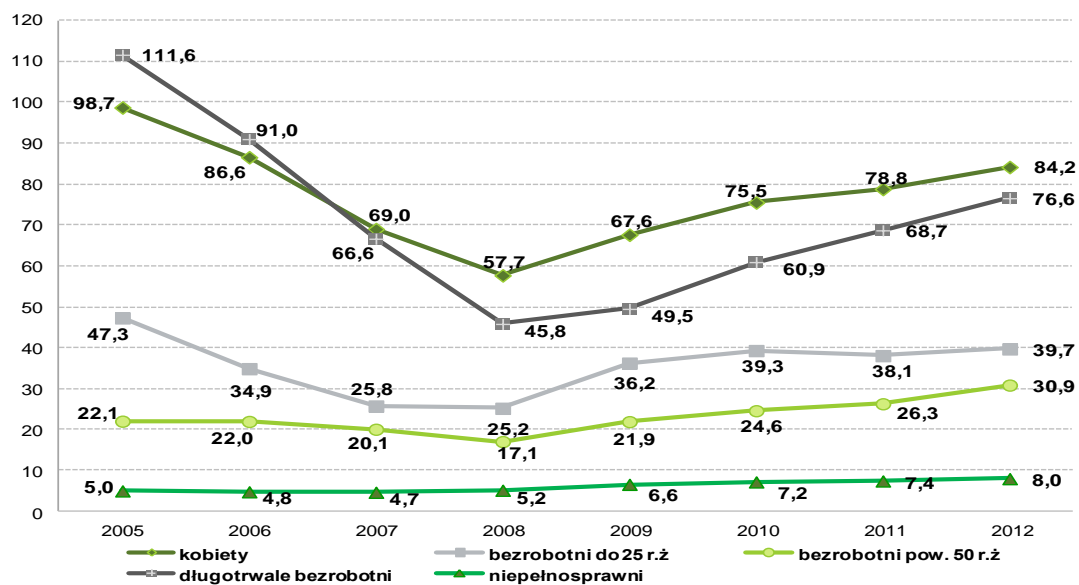
Analizując strukturę bezrobotnych w rejestrach powiatowych urzędów pracy, warto zobaczyć, jaki odsetek stanowią poszczególne kategorie w ramach ogółu bezrobotnych. Zmiana udziału poszczególnych kategorii osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy prezentowana jest na wykresie. Choć liczba osób bezrobotnych do 25 roku życia rośnie, to udział tej kategorii w ogóle bezrobotnych spada. Podobnie jest z kobietami – ich liczba w rejestrach PUP wzrastała, ale udział jest w miarę

¹³⁹ W myśl Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy bezrobotnym długotrwale jest osoba bezrobotna pozostająca w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

¹⁴⁰ Zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wyróżnia się następujące kategorie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy: bezrobotny do 25 roku życia; bezrobotny długotrwale albo po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego; bezrobotna kobieta która nie podjęła zatrudnienia po urodzeniu dziecka; bezrobotny powyżej 50 roku życia; bezrobotny bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego; bezrobotny samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia; bezrobotny, który po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjął zatrudnienia; bezrobotny niepełnosprawny.

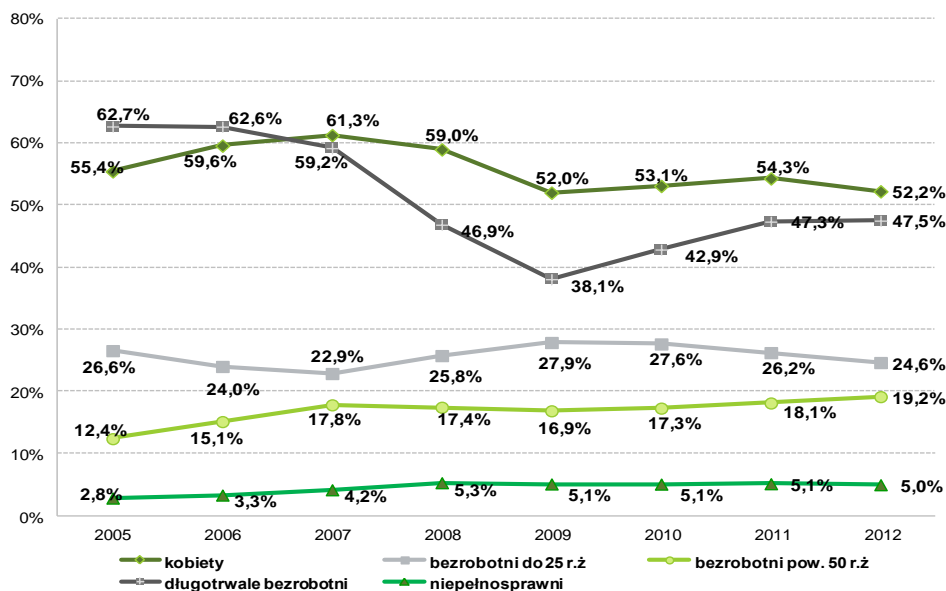
stabilny od kilku lat. Jeśli chodzi natomiast o osoby niepełnosprawne, to pomimo, że ich liczba wzrosła o 1,8 tys. w rejestrach urzędów pracy, to odsetek tej kategorii bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych się nie zmienił (por. wykres).

Wykres 100. Zmiana liczby bezrobotnych w szczególnej sytuacji w Małopolsce 2005-2012 (w tys.)

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Wykres 101. Zmiana odsetka osób w szczególnej sytuacji w ogóle bezrobotnych w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie

Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy

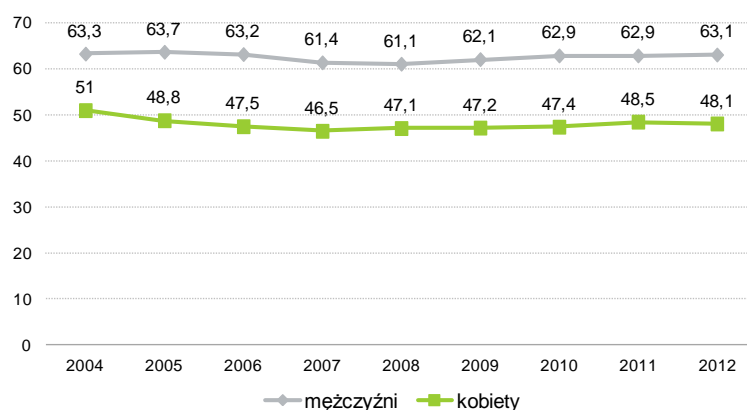
Zarówno na poziomie unijnym, jak i w Polsce, wskazuje się na grupy społeczne, które z różnych względów (np. demograficznych, gospodarczych) wymagają szczególnego wsparcia na rynku pracy, są to: osoby młode (do 25 roku życia), osoby starsze (powyżej 50 lat), kobiety powracające do zatrudnienia po przerwie związanej z wychowaniem dzieci oraz osoby niepełnosprawne. Niska aktywność zawodowa tych osób rodzi szereg negatywnych konsekwencji, zarówno dla nich samych, jak i całego społeczeństwa. Wydłużenie się okresu poszukiwania pracy zwykle powoduje rozwój bierności i bezradności, a nawet trwałe wycofanie się tych osób z rynku pracy. W kontekście trwającego kryzysu i malejącego odsetka osób w wieku produkcyjnym nie można ignorować potencjału ww. grup.

Poniżej przedstawiono szczegółowe charakterystyki wybranych grup znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

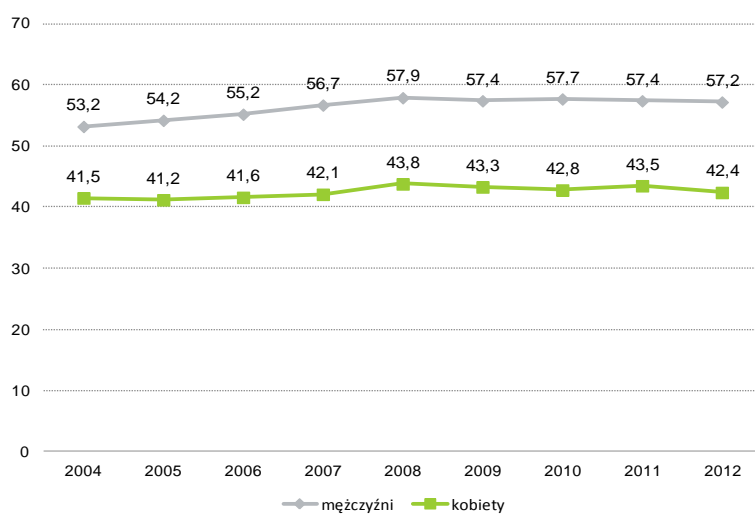
Kobiety na rynku pracy

Statystyki wskazują, że kobiety mniej aktywnie uczestniczą w rynku pracy. Współczynnik aktywności zawodowej kobiet od lat kształtuje się na znacznie niższym poziomie niż w przypadku mężczyzn (kobiety – 48,1%, mężczyźni – 63,1% - wartości średnioroczne 2012 r.). Także wskaźnik zatrudnienia kobiet osiąga niższe wartości niż wskaźnik zatrudnienia mężczyzn (kobiety – 42,4%, mężczyźni – 57,2% - wartości średnioroczne 2012 r.). Z kolei stopa bezrobocia kobiet jest znacznie wyższa (11,7% - wartość średnioroczna 2012 r.) niż stopa bezrobocia mężczyzn (9,3% - wartość średnioroczna 2012 r.).

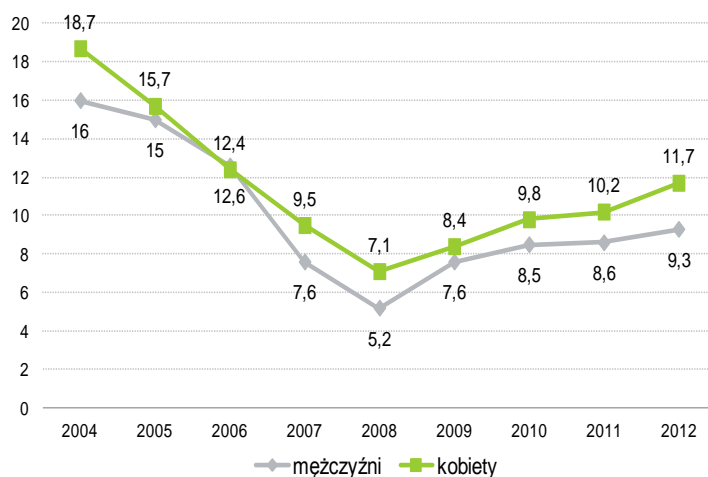
Wykres 102. Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL w Małopolsce w latach 2004 - 2012

Wykres 103. Wskaźnik zatrudnienia wg BAEL w Małopolsce w latach 2004 - 2012

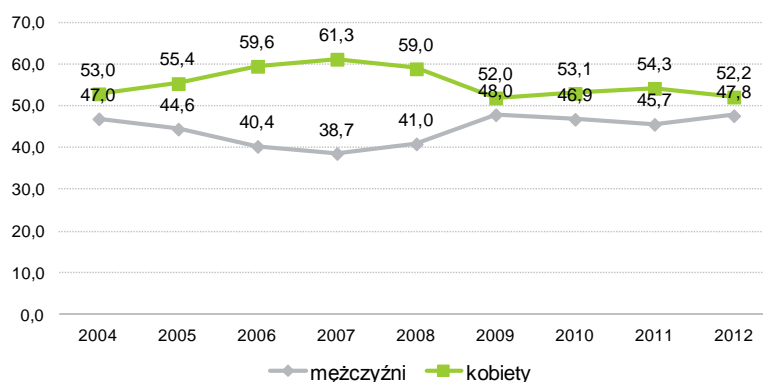
Wykres 104. Stopa bezrobocia wg BAEL w Małopolsce w latach 2004 - 2012

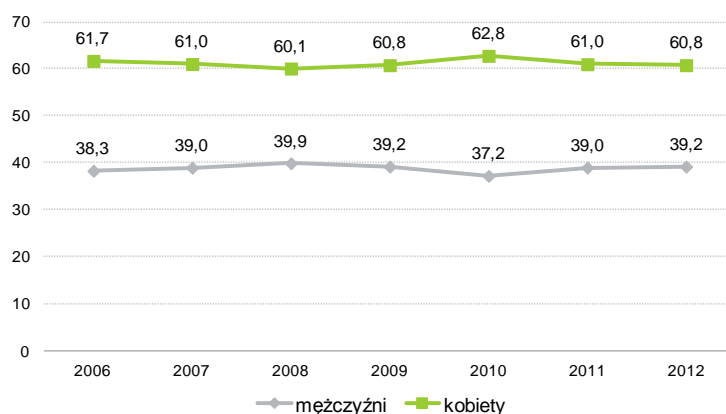
Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Stalą tendencją jest przewaga kobiet wśród osób bezrobotnych (52,2% - 31.12.2012 r.) oraz wśród osób biernych zawodowo (60,8% - IV kwartał 2012 r.). Z kolei w grupie pracujących kobiety stanowią mniejszość (44% - IV kwartał 2012 r.).

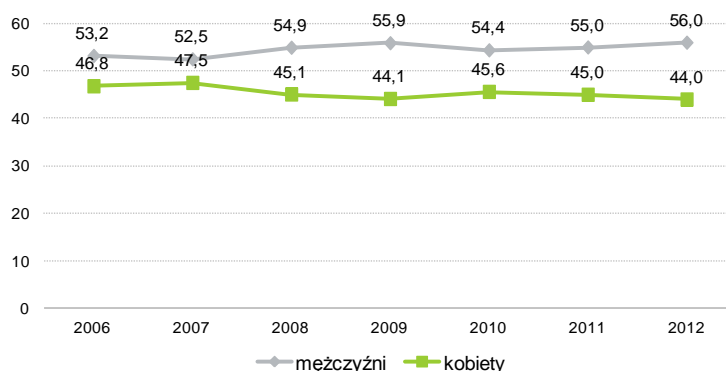
Wykres 105. Udział kobiet i mężczyzn w zarejestrowanych bezrobotnych w Małopolsce w latach 2004 - 2012

Wykres 106. Udział kobiet i mężczyzn w biernych zawodowo w Małopolsce w latach 2004 - 2012

Wykres 107. Udział kobiet i mężczyzn w pracujących w Małopolsce w latach 2004 - 2012

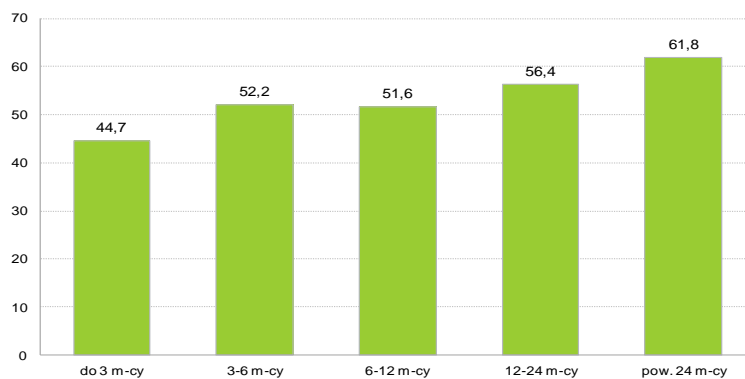

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Bezrobocie kobiet ma w większym stopniu niż w przypadku mężczyzn charakter stagnacyjny. Wyraźna jest zależność udziału kobiet w populacji bezrobotnych od czasu pozostawania na bezrobociu. Im dłuższy czas pozostawania osób na bezrobociu tym większy w tej grupie udział kobiet.

Kobiety przeważają też wśród długotrwale bezrobotnych, czyli w grupie osób, które w ciągu 2 ostatnich lat ponad rok pozostawały na bezrobociu (57,3% - stan na 31.12.2012 r.).

Wykres 108. Udział kobiet w bezrobotnych z uwzględnieniem czasu pozostawania bez pracy w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Zmiany udziału kobiet w populacji bezrobotnych są związane z sytuacją w gospodarce i na rynku pracy. W okresach dobrej koniunktury gospodarczej gdy sytuacja na rynku pracy jest lepsza, udział kobiet w grupie bezrobotnych paradoksalnie wzrasta. Jest to związane z tym, że mężczyźni szybciej powracają na rynek pracy. Z kolei gdy sytuacja na rynku pracy ulega pogorszeniu i rośnie liczba bezrobotnych, odsetek kobiet spada, ponieważ do rejestrów bezrobotnych trafia więcej mężczyzn. Badania pokazują również, że mężczyznom wciąż łatwiej jest znaleźć oraz utrzymać zatrudnienie¹⁴¹. Mniej korzystna sytuacja kobiet na rynku pracy jest związana z trudnościami w łączeniu przez nie obowiązków zawodowych z rodzinnymi. To najczęściej na kobietach ciąży obowiązek związany z opieką nad dziećmi, a w późniejszym wieku nad starszymi członkami rodziny. Zbyt małe upowszechnienie elastycznych form pracy, brak powszechnego dostępu do instytucjonalnych form opieki nad dziećmi i osobami starszymi skutkuje w efekcie tak niskim w Polsce uczestnictwem kobiet w rynku pracy.

Kobiety powracające na rynek pracy po okresie dezaktywizacji zawodowej związanej z wychowaniem dziecka

Na tle innych krajów UE, Polska ma jedną z niższych stóp zatrudnienia kobiet mających dzieci w wieku 0-5 lat, a także kobiet w wieku przedemerytalnym, a więc w wieku, w którym zostają one po raz pierwszy babciami. Niskie współczynniki zatrudnienia młodych matek dotyczą w szczególności kobiet z niskim i średnim poziomem wykształcenia. Przykłady innych krajów dowodzą, że możliwe jest współistnienie wyższej aktywności zawodowej kobiet oraz wyższej dzietności niż w Polsce¹⁴². Te kraje to Szwecja, Dania, Belgia i Holandia - wszystkie mają w porównaniu do Polski wyższe współczynniki aktywności zawodowej młodych matek przy jednocześnie wyższych współczynnikach dzietności.

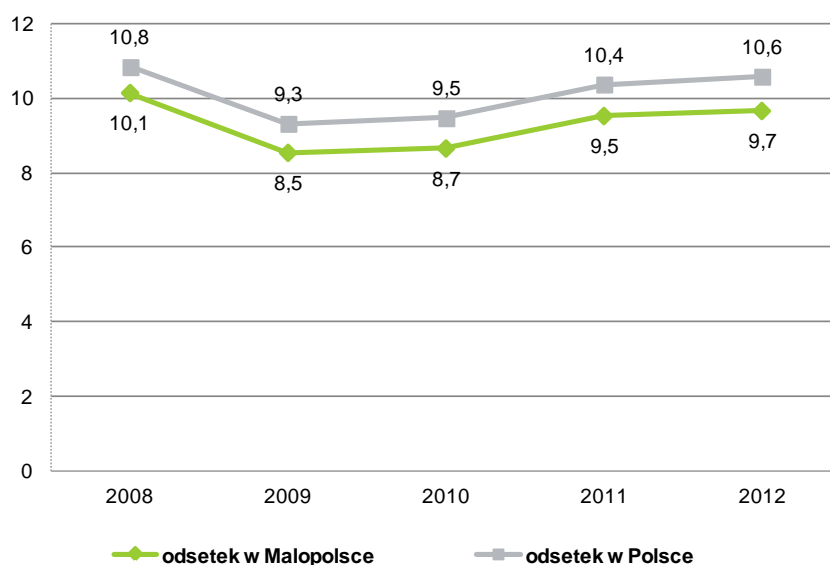
¹⁴¹ Por. Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców 2012, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, 2012.

¹⁴² Matka-Polka pracująca, czyli jak zwiększyć aktywność zawodową młodych kobiet?, Raport Fundacji FOR, Warszawa 2010

Pod koniec 2012 roku w polskich rejestrach bezrobotnych było ponad 226 tys. kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. Było to o ponad 20,5 tys. więcej niż rok wcześniej i o ponad 41 tys. więcej niż dwa lata temu. Z jednej strony, może to oznaczać, że powrót kobiet na rynek pracy po urodzeniu dziecka jest coraz trudniejszy, z drugiej, że coraz więcej kobiet, które nie wracałyby do pracy po urodzeniu dziecka chce jednak (z różnych przyczyn) znaleźć pracę.

W Małopolsce liczba osób w tej kategorii systematycznie rośnie od 2008 roku¹⁴³ (w 2009 r. – 9,9 tys. kobiet, w 2012 r. – ponad 15,8 tys. kobiet). Jednocześnie ich odsetek w ogólnej liczbie osób bezrobotnych spadł dosyć mocno w 2009 roku, po czym zaczął znowu wzrastać, ale jak na razie nie osiągnął jeszcze poziomu z 2008 r. (por. wykres).

Wykres 109. Udział kobiet bezrobotnych po urodzeniu dziecka w ogóle bezrobotnych w Polsce i Małopolsce w latach 2008-2012

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Pośród bezrobotnych kobiet, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka ponad 73% stanowią kobiety długotrwale bezrobotne. Jest to efekt ogólnej sytuacji kobiet powracających na rynek pracy po urodzeniu dziecka, która jest trudniejsza ze względu na mniejszą dyspozycyjność i zagrożenia związane ze zwolnieniami lekarskimi.

Analizując dane małopolskich powiatowych urzędów pracy można zauważyć, że w kategorii kobiet bezrobotnych po urodzeniu dziecka ponad 40% stanowiły kobiety bez żadnego doświadczenia zawodowego. Z kolei pośród kobiet, które przed urodzeniem dziecka pracowały większość stanowiły te, które pracowały od 1 roku do 5 lat (27%). Wynika z tego, że spora część kobiet dopiero po urodzeniu dziecka podejmuje działania mające na celu znalezienie pierwszej pracy.

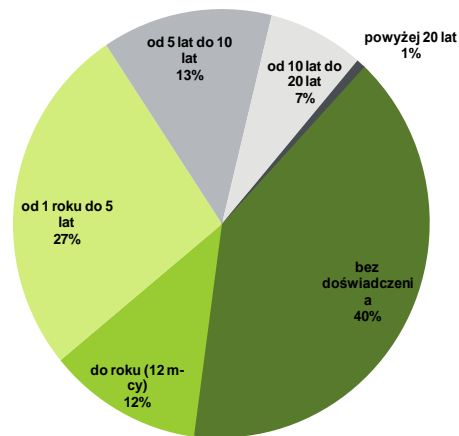
Pośród kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka największy odsetek (52%) stanowią kobiety w wieku od 25 do 35 lat. Co ciekawe, aż 10% kobiet, które nie podjęły zatrudnienia

¹⁴³ Kategoria „kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka” została wprowadzona do statystyki MPiPS od 2008 r.

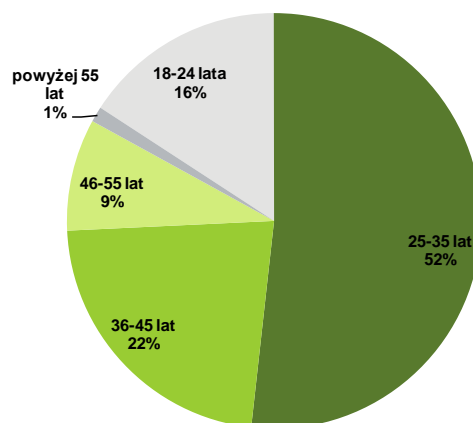
po urodzeniu dziecka stanowią kobiety w wieku 46 i więcej lat. Może to oznaczać, że dotychczas zajmowały się wychowywaniem dzieci i prowadzeniem domu i dopiero teraz, w wieku dojrzałym, chcą powrócić do pracy.

Pod względem wykształcenia daje się zauważyć duży udział kobiet, które ukończyły szkołę zawodową lub tylko gimnazjum czy szkołę podstawową (54%).

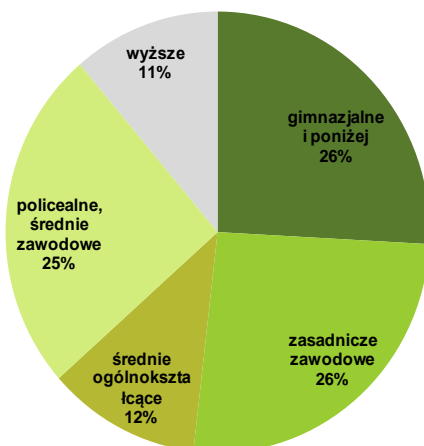
Wykres 110. Staż pracy kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Wykres 111. Wiek kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

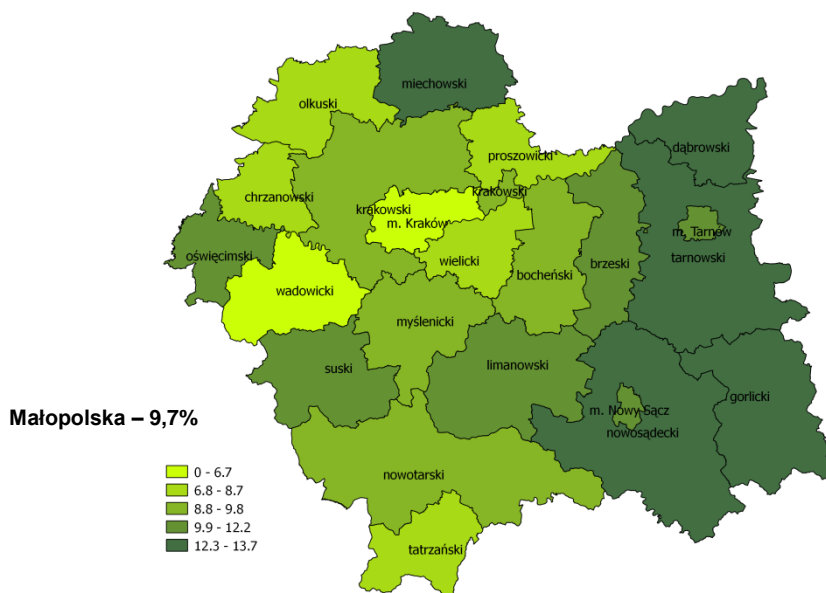
Wykres 112. Wykształcenie kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Najniższy udział kobiet bezrobotnych, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka w ogólnej liczbie osób bezrobotnych występuje w Krakowie powiecie tatrzańskim i wadowickim – do 5,5%, najwyższy natomiast w powiatach: dąbrowskim, nowosądeckim i miechowskim (od 13% do prawie 14%) – por. mapa.

Mapa 35. Udział kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

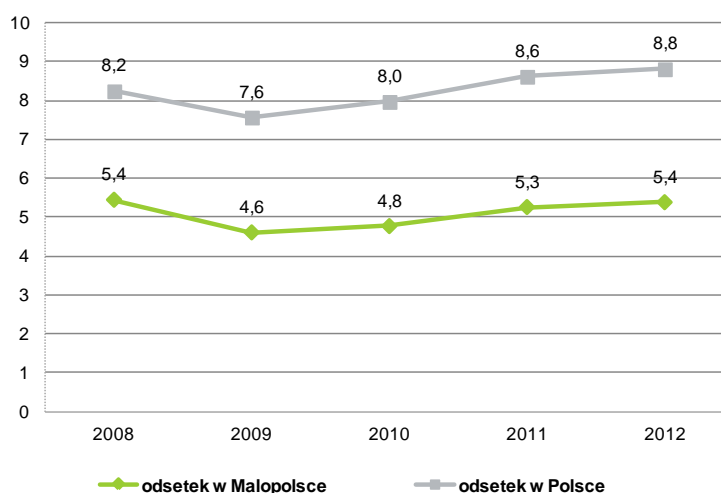

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Bezrobotni wychowujący samotnie co najmniej jedno dziecko do lat 18

Na koniec 2012 r. w małopolskich powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 8 679 osób o statucie samotnie wychowujących dzieci do lat 18. Osoby te stanowiły 5,4% ogółu bezrobotnych. W skali całego kraju odsetek bezrobotnych samotnie wychowujących co najmniej 1 dziecko do lat 18 kształtował się na wyższym poziomie – 8,8% (stan na koniec 2012 r.). Od 2009 r. obserwowany jest zarówno w Małopolsce, jak i w całym kraju, stopniowy wzrost udziału tej grupy w bezrobotnych ogółem, co świadczy o tym, że czas spowolnienia gospodarczego jest szczególnie niekorzystny dla tej grupy.

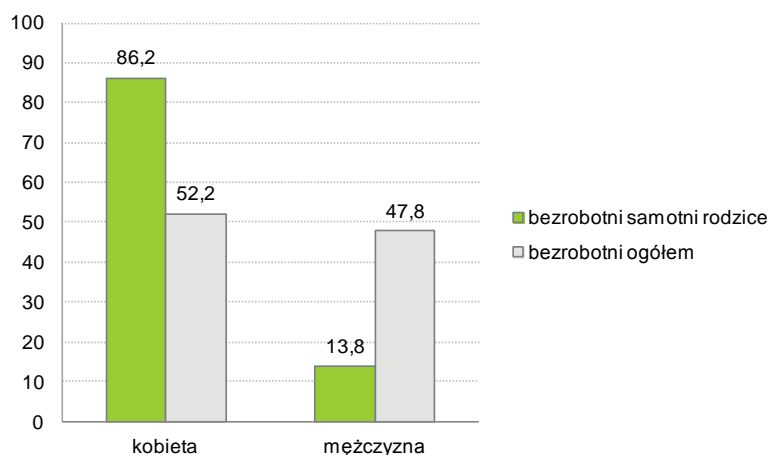
Wykres 113. Udział osób samotnie wychowujących co najmniej 1 dziecko do lat 18 w populacji bezrobotnych

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz własnych

W przeważającej części bezrobotnymi osobami samotnie wychowującymi dzieci są kobiety (86,2% przypadków wg danych na 31.12.2012 r.). W populacji małopolskich bezrobotnych odnotowano też 1 200 bezrobotnych samotnych ojców.

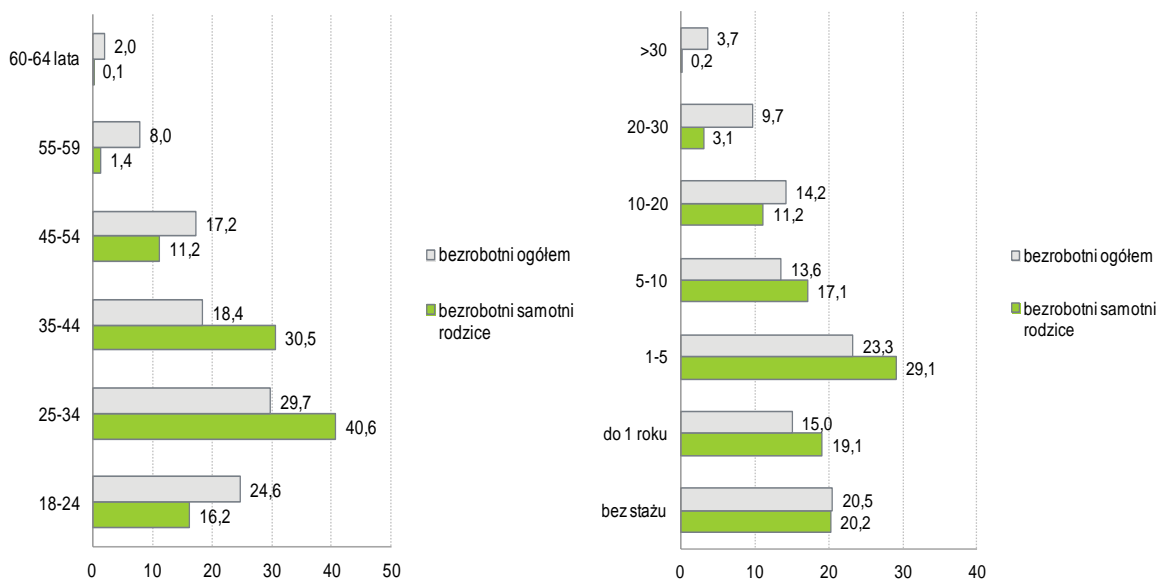
Wykres 114. Porównanie struktury wg płci grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Samotni bezrobotni rodzice to osoby głównie w wieku 25 – 44 lat – 71,1%. Dla porównania w ogólnej grupie bezrobotnych ta grupa stanowi 48,1%. Ze względu na młody wiek osoby samotnie wychowujące dzieci miały statystycznie niższy staż pracy niż pozostali bezrobotni.

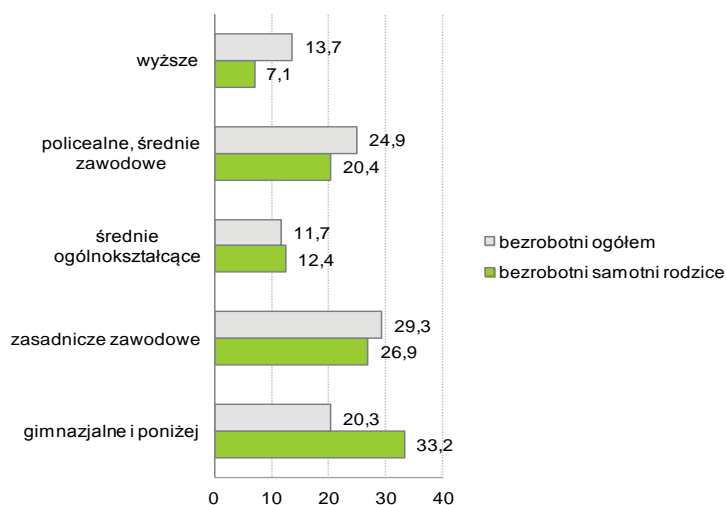
Wykres 115. Porównanie struktury wg wieku i struktury wg stażu pracy grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Osoby samotnie wychowujące dzieci miały, w porównaniu z ogółem osób bezrobotnych, niższy poziom wykształcenia. W tej grupie wyraźnie więcej było osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym oraz z wykształceniem ogólnym licealnym, a mniej osób z wykształceniem zawodowym, policealnym i średnim zawodowym oraz wyższym. Statystycznie częściej są to więc osoby bez żadnego zawodu. Szczególnie duża dysproporcja in minus na rzecz grupy samotnych rodziców występowała w przypadku osób z wykształceniem wyższym.

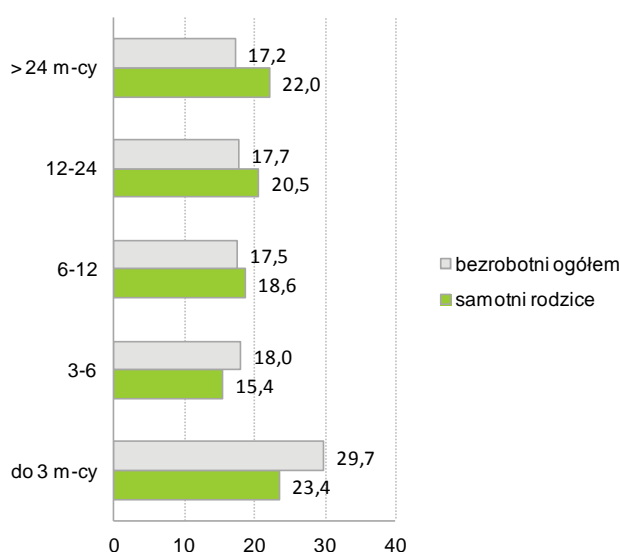
Wykres 116. Porównanie struktury wg wykształcenia grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Zestawienie struktury wg czasu pozostawania na bezrobociu osób samotnie wychowujących dzieci z ogólną populacją bezrobotnych pokazuje, że samotni rodzice z reguły dłużej pozostają bez pracy. Może to wynikać z utrudnionego dostępu tej grupy do rynku pracy spowodowanego niechęcią pracodawców do ich zatrudnienia (obawa przed częstymi absencjami ze względu na konieczność sprawowania opieki nad chorym dzieckiem), ale może też wynikać z pewnych charakterystyk tej grupy plasujących ją niekorzystnie w rankingu potencjalnych pracobiorców (niższy przeciętnie poziom wykształcenia, brak konkretnego zawodu, krótki staż pracy).

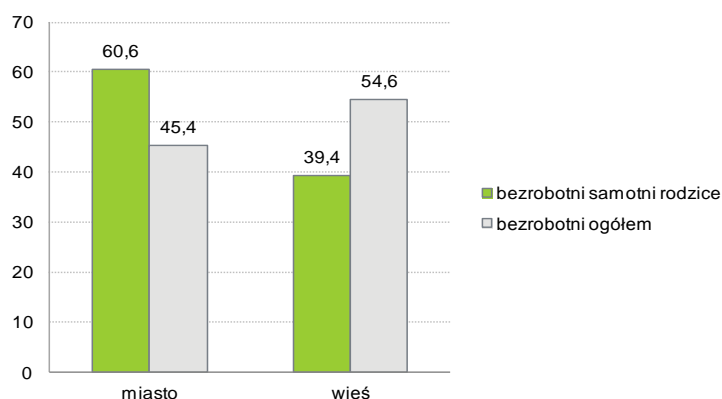
Wykres 117. Porównanie struktury wg czasu przebywania bez pracy grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Miejscem zamieszkania samotnych rodziców zarejestrowanych jako osoby bezrobotne zdecydowanie częściej jest miasto. Wg stanu na koniec 2012 r. tylko 39,4% samotnych bezrobotnych rodziców mieszkało na terenach wiejskich. W ogólnej populacji bezrobotnych osoby zamieszkałe na obszarach wiejskich przeważają stanowiąc 54,6% tej grupy.

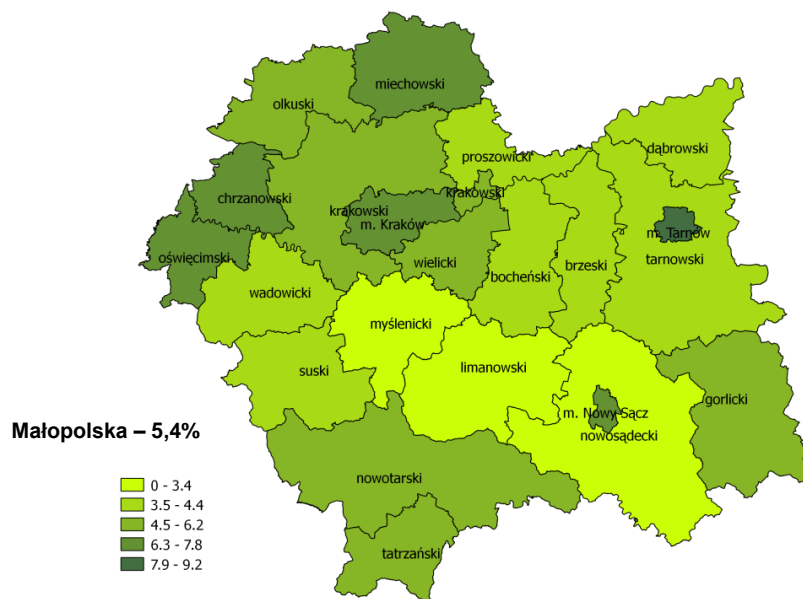
Wykres 118. Porównanie struktury wg miejsca zamieszkania grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Największy odsetek samotnych rodziców odnotowano wśród bezrobotnych zarejestrowanych w dużych ośrodkach miejskich: Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie oraz w powiatach: chrzanowskim i oświęcimskim, czyli tych najbardziej zurbanizowanych. Duży udział tej grupy występował także w powiatach zlokalizowanych wokół dużych miast, przykładem są tu powiaty: krakowski, wielicki. Jest to najprawdopodobniej związane z uwarunkowaniami środowiskowymi, tradycją i zmianami kulturowo-obyczajowymi szybciej następującymi w miastach. Wyjątkiem od tej reguły jest typowo rolniczy powiat miechowski, w którym również notuje się wysoki odsetek bezrobotnych samotnych rodziców.

Mapa 36. Udział osób samotnie wychowujących co najmniej 1 dziecko do lat 18 w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.

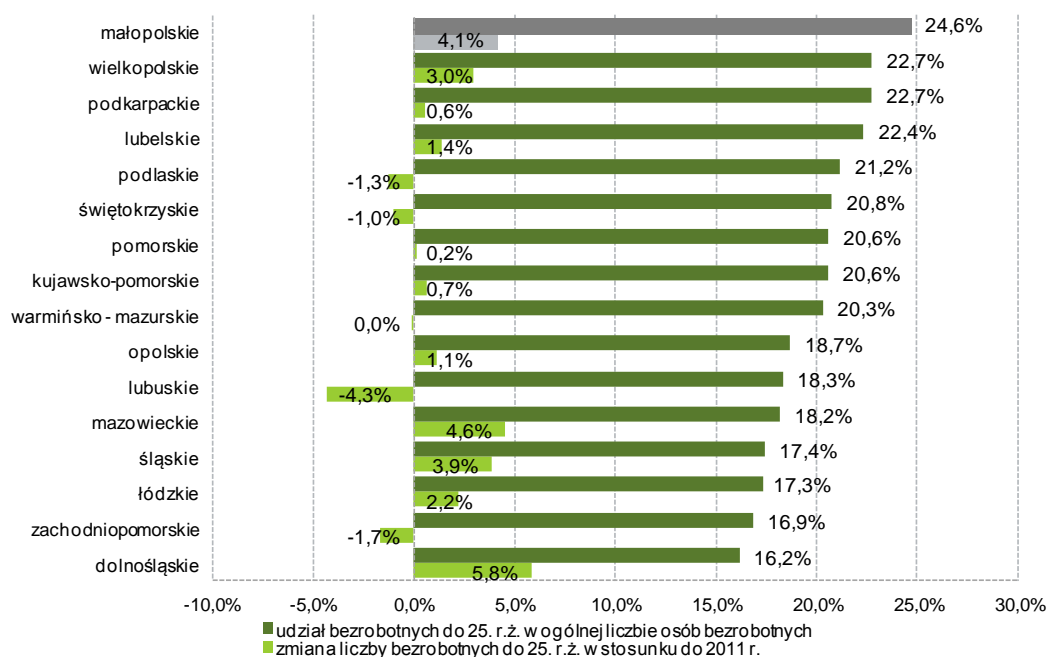

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Pozostawanie bez pracy osób młodych

W Małopolsce odsetek osób w wieku do 25 lat w ogóle bezrobotnych w 2012 r. wynosił 24,6%, co oznacza, że uległ zmniejszeniu w stosunku do 2011 roku, nadal jednak był to najwyższy odsetek w Polsce. W czterech województwach liczba młodych bezrobotnych spadła w stosunku do stanu na koniec 2011 roku, jednak w małopolskich rejestrach PUP ich liczba wzrosła z 38 tys. do 39,7 tys. osób w IV kwartale 2012 r.

Wykres 119. Dynamika zmiany i udział osób do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwach

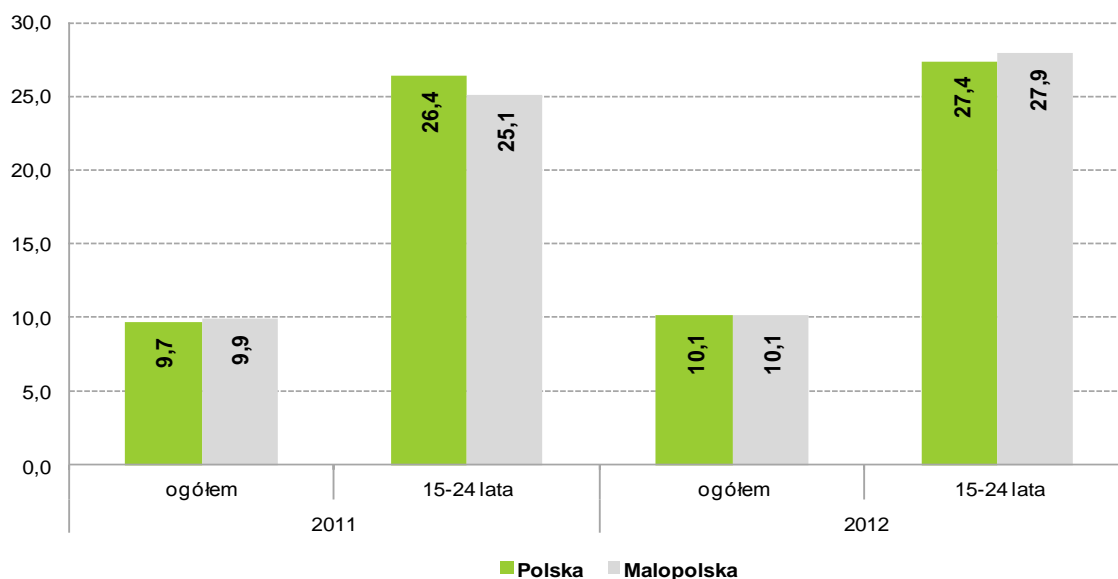
Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

W Małopolsce stopa bezrobocia w grupie 15-24 lata (wg BAEL) była nieco wyższa niż w Polsce i w IV kwartale 2012 r. wynosiła 27,9% (27,4% w Polsce)¹⁴⁴. W stosunku do 2011 r. nastąpił jej wzrost o 2,7 p.p. w Małopolsce i 1 p.p. w Polsce. Stopa bezrobocia w grupie osób młodych była niemal trzykrotnie wyższa niż dla całej populacji.

¹⁴⁴Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2012 r., Informacja sygnałowa nr 2, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków, marzec 2013.

Kwartalna informacja o aktywności ekonomicznej ludności, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, marzec 2013.

Wykres 120. Stopa bezrobocia wg BAEL w IV kwartale 2011 i 2012 roku (w proc.)

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych GUS i Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Osoby do 25. roku życia spośród osób bezrobotnych wyróżniają się najwyższą dynamiką napływów i odpływów – 60% pozostaje w rejestrach maksymalnie 6 miesięcy. Z drugiej strony aż 35% osób młodych jest długotrwale bezrobotnych, co może oznaczać, że w niedługim czasie po wyrejestrowaniu ponownie stają się klientami powiatowych urzędów pracy. W Małopolsce 10% młodych bezrobotnych posiada wykształcenie wyższe, a około 2/3 nie posiada żadnego doświadczenia zawodowego.

Liczba młodych bezrobotnych w rejestrach PUP rośnie również ze względu na to, że chcą oni skorzystać ze stażu oferowanego przez urzędy pracy. Często jest to jedyny sposób na zdobycie doświadczenia zawodowego, tak cenionego przez pracodawców. Z badań wynika, że ponad 3/4 pracodawców z sektora prywatnego oraz 2/3 z sektora publicznego uznaje je za ważny czynnik w procesie rekrutacji kandydatów do pracy¹⁴⁵. Tymczasem zdobycie doświadczenia w pracy w zawodzie może być bardzo trudne dla młodego absolwenta. Pracodawcy nie zawsze chętnie przyjmują uczniów na praktyki i staże lub boją się im powierzać odpowiedzialne zadania, które wykonuje się na stanowisku pracy w normalnych warunkach. Dodatkowo, jak mówią sami pracodawcy, system kształcenia nie jest w stanie zapewnić uczniom umiejętności praktycznych na wymaganym przez nich poziomie. Wyniki badania „Barometr zawodów 2013”¹⁴⁶ wskazują na niskie zapotrzebowanie na te zawody, które uzyskiwane są przez absolwentów najpopularniejszych kierunków studiów tj.: ekonomiczno-administracyjnych, społecznych, humanistycznych i pedagogicznych.

Młodzi bezrobotni są „rozsiاني” po całym województwie. Lepszą sytuację mają w dużych miastach, zwłaszcza w Krakowie, gdzie udział tej kategorii wśród ogółu zarejestrowanych był najniższy. Stolica

¹⁴⁵ Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców, Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków 2012.

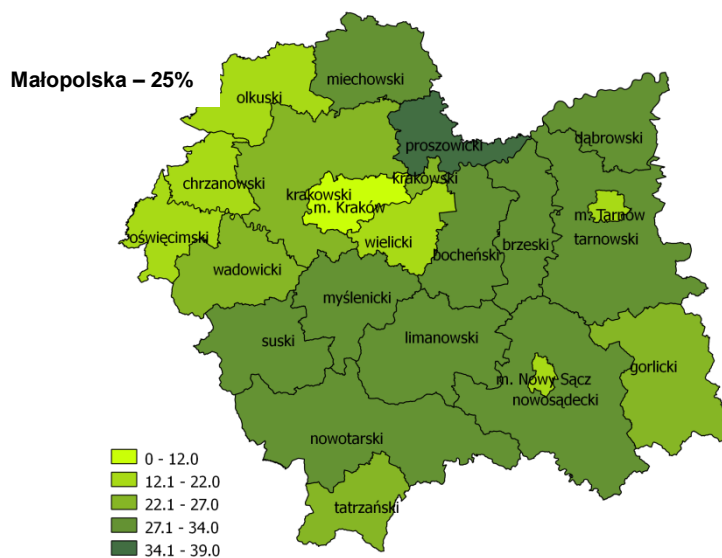
¹⁴⁶ Wyniki dostępne w serwisie internetowym: www.obserwatorium.malopolska.pl.

województwa oraz jej okolice oferują najwięcej miejsc pracy dla młodych, również tych bez doświadczenia zawodowego. Nie zmienia to faktu, że to w Krakowie wzrost liczby osób bezrobotnych do 25. roku życia w roku 2012 był największy (wzrost o 17,8%). Jednak, jak już zostało powiedziane, jest to związane z większą dynamiką zmian, która charakteryzuje duże rynki pracy, a także z dużą liczbą absolwentów szkół średnich i wyższych. Młodzi mają najtrudniejszy start zawodowy wszędzie tam, gdzie stopa bezrobocia jest wysoka, a sytuacja na rynku pracy generalnie trudna.

Do powiatów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych do 25 roku życia w roku 2012 był największy obok Krakowa należały powiat nowotarski (12,8%) i powiat suski (12,3%). W pięciu powiatach liczba osób bezrobotnych z omawianej kategorii spadła – były to: powiat dąbrowski (-7%), miechowski (-6,6%), a także gorlicki (-0,7%), brzeski (-0,6%) oraz olkuski (-0,2%).

Podobnie jak rok wcześniej najniższy odsetek pośród bezrobotnych stanowiły osoby młode w: Krakowie (11,5% ogółu zarejestrowanych), Tarnowie (18,2%), powiecie chrzanowskim (19,9%) oraz w Nowym Sączu (20%). Powiaty, które znacznie przewyższyły średnią wojewódzką pod względem udziału osób do 25 roku życia wśród bezrobotnych, były te same, co w 2011 r., czyli: proszowicki (38,5%), miechowski (33,7%) oraz tarnowski (32,7%). Również w powiatach bocheńskim i suskim osoby młode stanowiły prawie 1/3 bezrobotnych zarejestrowanych w PUP.

Mapa 37. Udział osób do 25. roku życia w grupie bezrobotnych Małopolsce w 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych własnych

Z poziomem bezrobocia silnie skorelowany był poziom zatrudnienia osób w wieku 15-24 lata, który na koniec IV kw. 2012 r. wyniósł w Małopolsce 23% (spadek o 2 p.p. w porównaniu do analogicznego okresu w 2011 r.), a w Polsce 24,7% (spadek o 0,2 p.p.). Tymczasem średni poziom zatrudnienia młodych w UE wynosi ok. 33%. Od kilku ostatnich lat wskaźnik zatrudnienia młodych w Polsce obniża się, przy czym obecnie jest najniższy wśród wszystkich grup wiekowych. Przyczyną może być wydłużanie procesu edukacji ludzi młodych, a także rosnące bezrobocie w tej grupie osób.

Pozostawanie bez pracy osób w wieku 50+

W 2060 roku co trzeci Polak będzie miał ponad 65 lat, co ósmy ponad 85 lat. Remedium na ekonomiczne skutki starzenia się społeczeństwa jest z jednej strony wydłużenie wieku emerytalnego, a z drugiej - zwiększenie liczby osób pracujących w wieku produkcyjnym.

Realne wydłużenie aktywności zawodowej zależeć będzie od zapobiegania wypadaniu tej grupy z rynku pracy, co wiąże się też z koniecznością prowadzenia różnych działań m.in. wdrażaniem modelowych systemów zarządzania wiekiem w firmach, zachęcaniem do podnoszenia, aktualizacji kwalifikacji osób w wieku powyżej 45 lat, wprowadzeniem systemu zachęt dla pracodawców w zatrudnianiu osób starszych itp.

Trendy demograficzne wskazują na to, że liczba osób starszych na rynku pracy nadal będzie rosła. Dlatego ważne jest takie kierunkowanie wsparcia dla tych osób, które będzie odpowiadało na specyficzne potrzeby tej grupy. Badania pokazują, że osoby starsze napotykać na różne problemy na rynku pracy. Dotyczy to zwłaszcza znalezienia nowej pracy w przypadku utraty poprzedniego zatrudnienia. Problem ten nie musi być związany z niedoborem kwalifikacji osób starszych, a może wynikać z wyższych kosztów ich pracy (np. wyższe oczekiwania płacowe z uwagi na staż pracy)¹⁴⁷. Ponadto zdarza się, że przepisy gwarantujące pracownikom w wieku przedemerytalnym okres ochronny¹⁴⁸, zdaniem ekspertów, działają na ich niekorzyść. Dzieje się to w sytuacji, w której pracownicy są zwalniani przez dotychczasowych pracodawców na krótko przed wejściem w okres ochronny, a potencjalni nowi pracodawcy postrzegają zatrudnienie pracownika przed emeryturą jako niepotrzebne ryzyko. Wówczas znalezienie nowej pracy staje się niemożliwe¹⁴⁹.

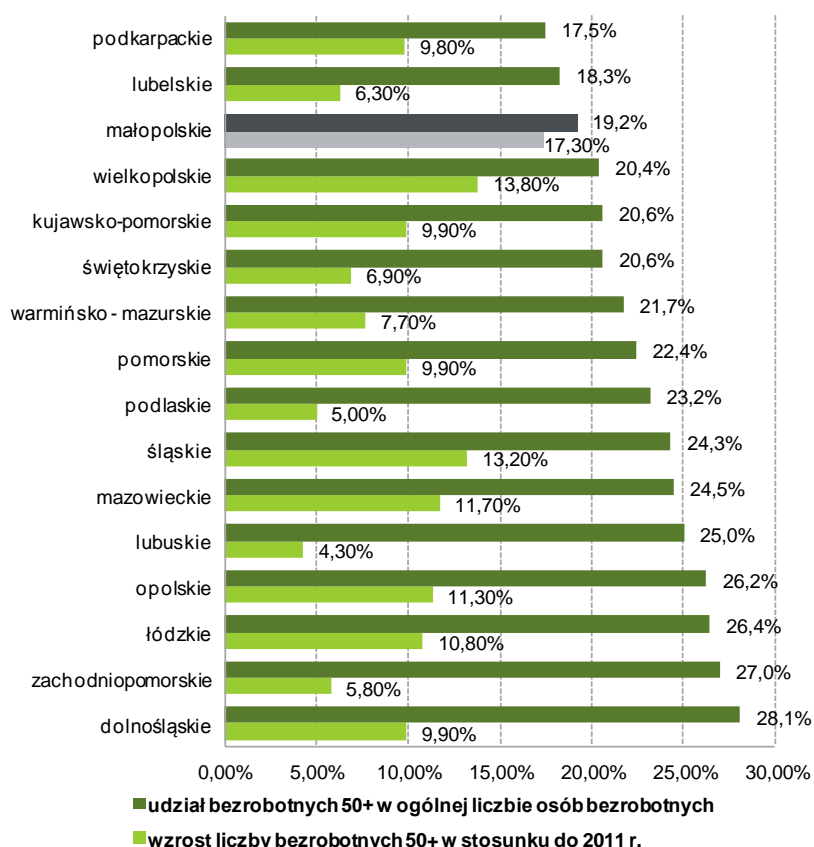
Osoby powyżej 50 roku życia to grupa o najniższym wskaźniku zatrudnienia według BAEL. Odsetek osób bezrobotnych w tej kategorii wiekowej znajdujących się w rejestrach małopolskich PUP rósł od kilku lat i w 2012 roku osiągnął poziom 19,2%. Liczba osób powyżej 50. roku życia wzrosła o 17,3% (4,5 tys. osób). Dynamika wzrostu była ponad dwukrotnie wyższa niż w roku poprzednim. Porównując sytuację w Małopolsce do innych województw należy zauważyć, że wzrost ten był najwyższy w skali kraju. Jednocześnie pod względem udziału osób bezrobotnych w wieku 50+ w ogólnej liczbie bezrobotnych, Małopolska charakteryzuje się jedną z najniższych wartości w kraju (3 pozycja za województwami podkarpackim i lubelskim).

¹⁴⁷ Por. raport Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski.

¹⁴⁸ Zgodnie z art. 39 Kodeksu pracy pracodawca nie może wypowiedzieć umowy o pracę pracownikowi, któremu brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, jeżeli okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku.

¹⁴⁹ Por. „Praca do 67 roku życia? Czy ktoś chce zatrudniać starszych pracowników”, A. Rogal, J. Przywitowska, S. Wierciak, źródło: tokfm.pl, data pobrania: 22.11.2011.

Wykres 121. Dynamika wzrostu i udział osób 50+ w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwach

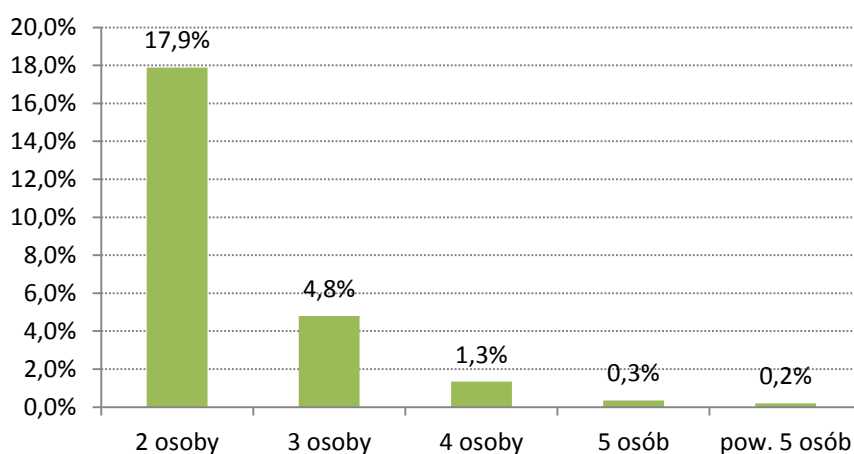

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

Zróżnicowanie terytorialne Małopolski pod względem odsetka osób 50+ w ogóle bezrobotnych prezentowane jest na mapie. Wschodnia i północna część Małopolski ma wyższy poziom zatrudnienia w rolnictwie, część zachodnia to tereny o bardziej rozwiniętym przemyśle. Podział ten jest widoczny również w poziomie rejestracji osób starszych w urzędach pracy – w powiatach bardziej rolniczych ten poziom jest niższy, w powiatach przemysłowych oraz okolicach dużych miast, w tym zwłaszcza Krakowa – wyższy. Osoby starsze na wsi utrzymują się wspólnie ze swoimi rodzinami, część z nich jest płatnikami KRUS, przez to są w lepszej sytuacji niż ich równolatkowie – mieszkańcy dużych miast. W miastach osobom po 50 roku życia, które utraciły zatrudnienie, trudno jest znaleźć nowego pracodawcę. Równocześnie ta grupa osób najmniej chętnie podejmuje ryzyko związane z zakładaniem własnej działalności gospodarczej. W grupie osób 50+ zdarzają się również osoby nieaktywne zawodowo, pełniące funkcje opiekuńcze (opieka nad dziećmi, osobami starszymi itp.), które rejestrują się w urzędzie dla posiadania minimalnej ochrony socjalnej przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Często osoby starsze są również osobami długotrwale bezrobotnymi, w przypadku których przekwalifikowanie okazuje się bardzo trudne.

Jak pokazują zebrane dane (dotyczą one stanu na koniec 2012 roku), w województwie małopolskim problem „bezrobocia rodzinnego” dotyczy 17 691 gospodarstw (39 599 osób w tych gospodarstwach), czyli 24,6% zarejestrowanych bezrobotnych. Oznacza to, że co czwarty bezrobotny zamieszkuje gospodarstwo domowe, w którym dwie lub więcej osób pozostaje na bezrobociu. Zdecydowanie najczęściej zjawisko to obejmuje dwie osoby zarejestrowane jako bezrobotne zameldowane pod tym samym adresem (17,9% ogółu bezrobotnych, czyli 14 410 gospodarstw), znacznie rzadziej 3 osoby (4,8% ogółu bezrobotnych, czyli 2 581 gospodarstw) i 4 osoby (1,3% ogółu bezrobotnych, czyli 540 gospodarstw). Nieco ponad 0,5% ogółu bezrobotnych zameldowanych jest w gospodarstwach, w których 5 lub więcej osób zarejestrowanych jest jako osoby bezrobotne (150 gospodarstw, 871 osób w tych gospodarstwach), przy czym województwie zidentyfikowanych zostało 38 gospodarstw, w których więcej, niż 5 osób widnieje w rejestrach osób bezrobotnych w urzędach pracy. Zlokalizowane są one w powiatach: brzeskim, m. Krakowie, miechowskim, myślenickim, m. Nowy Sącz, proszowickim (po jednym takim gospodarstwie), m. Tarnów z powiatem tarnowskim (2 gospodarstwa), tatrzańskim (3 gospodarstwa), limanowskim (4 gospodarstwa), nowotarskim (6 gospodarstw), nowosądeckim (8 gospodarstw), dąbrowskim (9 gospodarstw). W gospodarstwach tych zameldowanych jest łącznie 311 osób, czyli na jedno gospodarstwo przypada średnio 8,2 osoby – przy czym zauważyć należy, że zdarzają się takie adresy, pod którym zameldowanych jest nawet kilkanaście osób bezrobotnych.

Wykres 122. Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w całkowitej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych (wg liczby osób w gospodarstwie domowym zarejestrowanych jako osoby bezrobotne) – stan na 31 XII 2012 r.

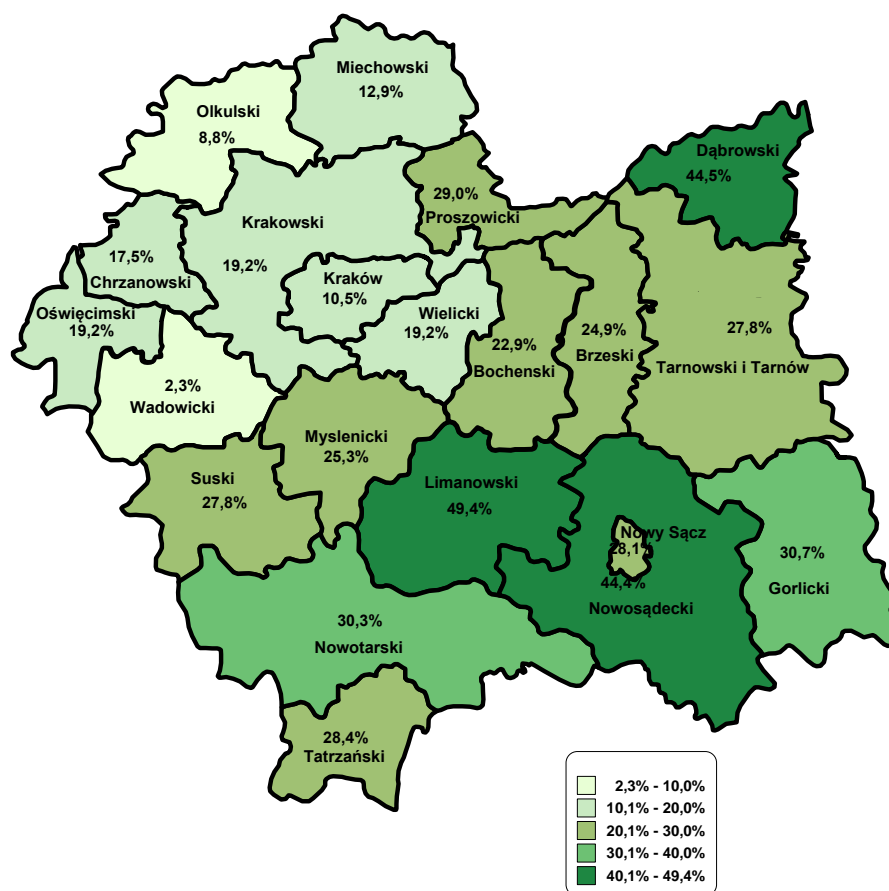

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Jeśli przyjrzeć się danym dotyczącym „bezrobocia rodzinnego” w poszczególnych powiatach województwa małopolskiego, zauważamy bardzo duże zróżnicowanie skali omawianego zjawiska. Należy jednak pamiętać o przytoczonej wcześniej uwadze dotyczącej braku standaryzacji opracowywanych danych, szczególnie w przypadku powiatów o najniższym udziale „bezrobocia rodzinnego” w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych (powiaty wadowicki, olkuski). Jak wskazuje poniższa mapa, zdecydowanie najwięcej osób bezrobotnych zameldowanych pod jednym adresem zarejestrowanych jest w powiatach limanowskim (aż połowa wszystkich zarejestrowanych

bezrobotnych, tj. 5 165 osób pozostających w 2 204 gospodarstwach), kolejno w powiatach dąbrowskim oraz nowosądeckim. Należy zauważyć, że jednocześnie są to powiaty, w których stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2012 roku była najwyższa spośród wszystkich powiatów w województwie (powiat dąbrowski – 19,9%, limanowski – 18,8%, nowosądecki – 18,1%), a także są to powiaty z największym odsetkiem osób korzystających z pomocy społecznej w liczbie mieszkańców. Ponadto, te powiaty charakteryzują się nie tylko dużą liczebnością gospodarstw, które dotyka zjawisko „bezrobocia rodzinnego”, ale także najwyższym udziałem gospodarstw, w których zameldowanych jest duża liczba osób bezrobotnych – tj. 4 osoby i więcej.

Mapa 39. Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w całkowitej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych wg powiatów – stan na 31 XII 2012 r.

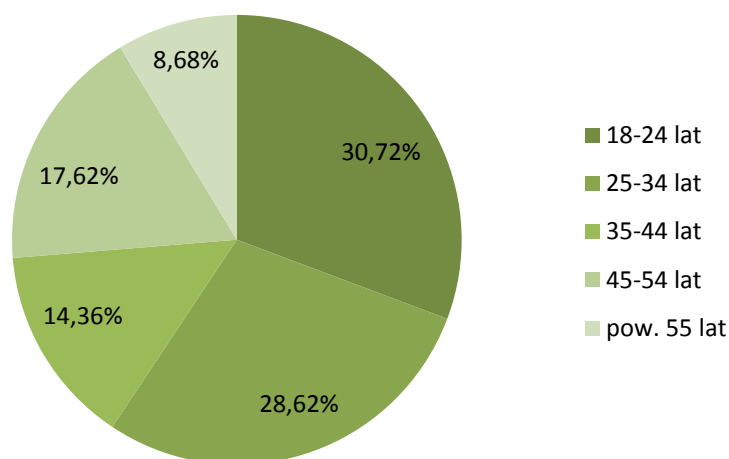
Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Zebrane dane pozwalają także na podanie bardziej szczegółowych charakterystyk osób, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego”: ich wieku, czasu pozostawania bez pracy, stażu pracy oraz wykształcenia.

Zdecydowana większość omawianej kategorii osób bezrobotnych to, w skali województwa, osoby młode: prawie 31% z nich to osoby w wieku 18-24 lata, a kolejne niemal 29% to osoby w wieku 25-34 lata. Osoby powyżej 55 roku życia stanowią niecałe 9% ogółu osób, które dotyka zjawisko „bezrobocia rodzinnego”. Podobna struktura wieku „bezrobotnych rodzinnie” występuje

w większości powiatów województwa. Wyjątkiem jest miasto Kraków, w którym osoby najmłodsze stanowią najmniejszą grupę spośród wszystkich grup wiekowych (15,5% ogółu osób, których dotyczy „bezrobocie rodzinne”), osoby w wieku 25-34 lata stanowią najliczniejszą grupę (29%), także stosunkowo liczną grupę stanowią osoby mieszczące się w przedziale wiekowym 45-54 lata (22%). Warto przybliżyć także dane sąsiadujących ze sobą powiatów o charakterze rolniczym: miechowskiego i proszowickiego. W tych powiatach w rejestrach osób bezrobotnych przeważają osoby młode, a zdecydowanie najmniejszy jest udział osób starszych - taka sama zależność ma miejsce w przypadku osób objętych zjawiskiem „bezrobocia rodzinnego”. Udział osób powyżej 55 roku życia w ogóle osób należących do omawianej kategorii jest najniższy ze wszystkich powiatów w województwie (odpowiednio 3,8% i 4,7%), a odsetek osób młodych zdecydowanie najwyższy (łącznie w wieku 18-34 lata odpowiednio 70% w powiecie miechowskim i ponad 73% w powiecie proszowickim).

Wykres 123. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg wieku – stan na 31 XII 2012 r.

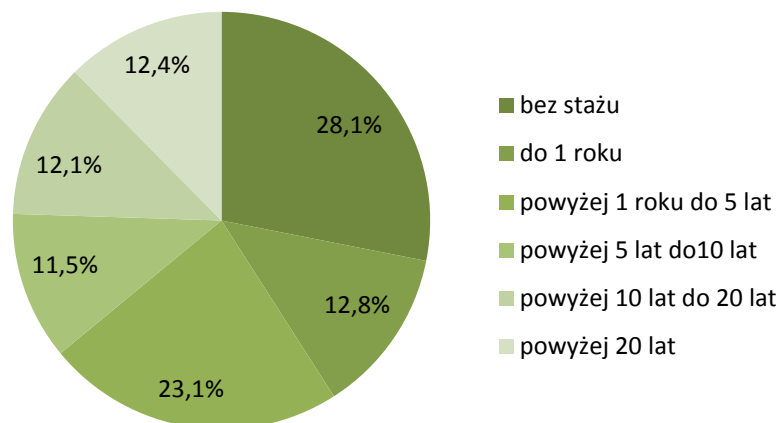

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Jeśli chodzi o staż pracy bezrobotnych z kategorii osób objętych „bezrobociem rodzinnym”, w ujęciu wojewódzkim najbardziej liczne są grupy osób bez stażu pracy (28% - co wyraźnie powiązane jest z przytoczonymi wyżej danymi dotyczącymi najliczniejszych grup wiekowych interesujących nas osób bezrobotnych) oraz ze stażem wynoszącym 1-5 lat (23%). Liczebność pozostałych grup (tj. staż pracy do 1 roku, 5-10 lat, 10-20 lat, powyżej 20 lat) jest zbliżona i wynosi od 11,5% do 12,8%. W tym przypadku najbardziej odbiegającymi od uśrednionych wyników dla województwa są: powiat chrzanowski, w którym drugą najliczniejszą grupą, po osobach nieposiadających stażu pracy, są osoby ze stażem pracy wynoszącym 5-10 lat; miasto Kraków, charakteryzujące się najwyższym odsetkiem osób ze stażem pracy większym, niż 20 lat (17,5% ogółu bezrobotnych objętych „bezrobociem rodzinnym”), powiat myślenicki, w którym prawie 50% to osoby posiadające staż do 1 roku pracy (łącznie ¾ osób objętych „bezrobociem rodzinnym” to osoby bez stażu pracy i ze stażem do 1 roku). Ponownie wyróżniają się także powiaty miechowski i proszowicki, w których, co zrozumiałe ze względów opisanych powyżej, najmniej liczebne są grupy osób z długim stażem pracy, a osoby ze

stażem pracy do 5 lat stanowią około 80% wszystkich osób dotkniętych zjawiskiem „bezrobocia rodzinnego”.

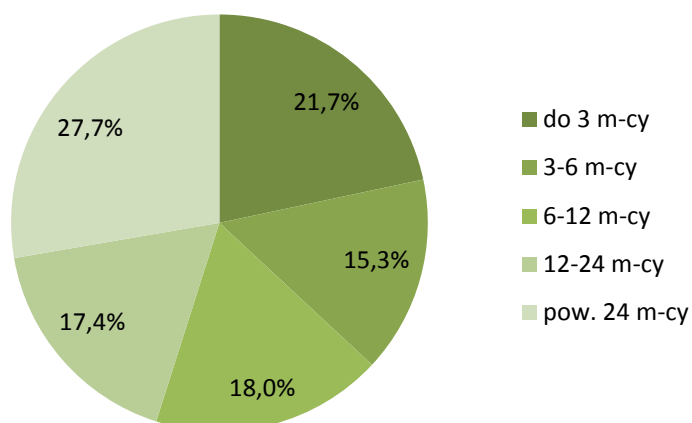
Wykres 124. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg stażu pracy – stan na 31 XII 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Przyglądając się danym dotyczącym czasu pozostawania bez pracy osób bezrobotnych z kategorii „bezrobocia rodzinnego” zauważamy, że najbardziej liczną grupę stanowią osoby pozostające bez pracy dłużej, niż 24 miesiące (27,7%), a także osoby zarejestrowane jako bezrobotne krócej, niż 3 miesiące (21,7%). Jak pokazują otrzymane od powiatowych urzędów pracy dane, zdecydowanie najbardziej od wojewódzkiej normy odbiega powiat nowosądecki, w którym aż 70% osób z omawianej kategorii bezrobotnych to osoby pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy. Wynik ten znacząco wpływa na przytoczone powyżej uśrednione dane dla województwa małopolskiego. Podobny wynik osiągnięty został w powiecie wadowickim, jednak wiarygodność tych danych ze względów opisanych na początku niniejszego podrozdziału jest niska. Również w powiecie proszowickim liczebność osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” jest bardzo wyraźnie zależna od czasu pozostawania bez pracy: do 6 miesięcy przebywa na bezrobociu tylko około 4% osób z omawianej kategorii bezrobotnych, a kolejne przedziały czasowe (6-12 miesięcy, 12-24 miesięcy, powyżej 24 miesięcy) liczą po 30% i więcej. Najwyższym odsetkiem osób pozostających relatywnie krótko bez pracy, tj. do 6 miesięcy w ogóle osób objętych „bezrobociem rodzinnym” charakteryzują się powiaty: m. Kraków (45,1%), wielicki (45,3%), krakowski (45,6%), gorlicki (48,3%), suski (50,4%), m. Tarnów z powiatem tarnowskim (51%).

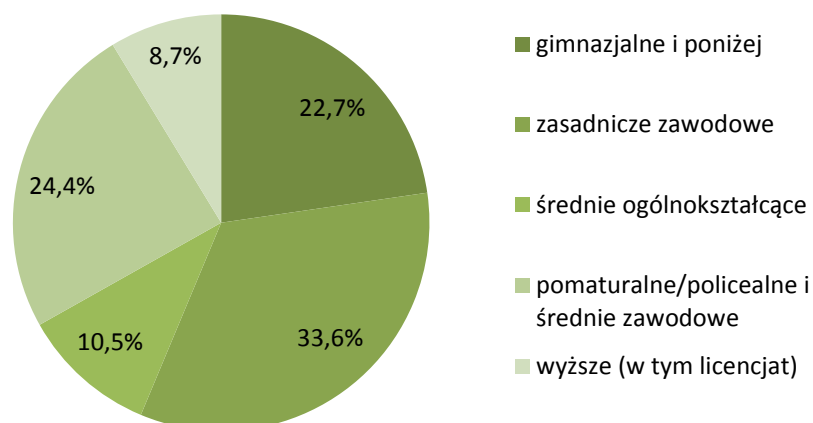
Wykres 125. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg czasu pozostawania bez pracy – stan na 31 XII 2012 r.

Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Zmienną charakteryzującą osoby bezrobotne należące do kategorii „bezrobocia rodzinnego” jest równieź wykształcenie. W województwie małopolskim zjawisko to dotyczy przede wszystkim osoby z wykształceniem zawodowym (1/3 bezrobotnych objętych „bezrobociem rodzinnym”), pomaturalnym/policealnym i średnim zawodowym (prawie 25% osób) oraz gimnazjalnym i niższym (22,7%). Dane te są zbieżne z danymi dotyczącymi ogółu osób widniejących w rejestrach bezrobotnych w województwie. Najwyższym odsetkiem osób z wyższym wykształceniem w ogóle osób objętych zjawiskiem „bezrobocia rodzinnego” charakteryzują się: m. Nowy Sącz (11,5%), m. Kraków (11,8%) oraz powiat limanowski (12%); natomiast najwyższym odsetkiem osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym: m. Kraków (35%), powiat nowotarski (36,4%), powiat tatrzański (36,9%). Na uwagę zasługuje również fakt, że w mieście Nowym Sączu jedynie niecałe 4% osób objętych „bezrobociem rodzinnym” legitymuje się wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (przeważają osoby z wykształceniem pomaturalnym/policealnym i średnim zawodowym oraz zasadniczym zawodowym). Miasto Kraków charakteryzuje się także niskim, w porównaniu do innych powiatów, udziałem osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym w omawianej kategorii osób (21,4%); jeszcze mniej osób legitymujących się takim wykształceniem figuruje w bazie danych powiatu miechowskiego (16,9%).

Wykres 126. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg wykształcenia – stan na 31 XII 2012 r.

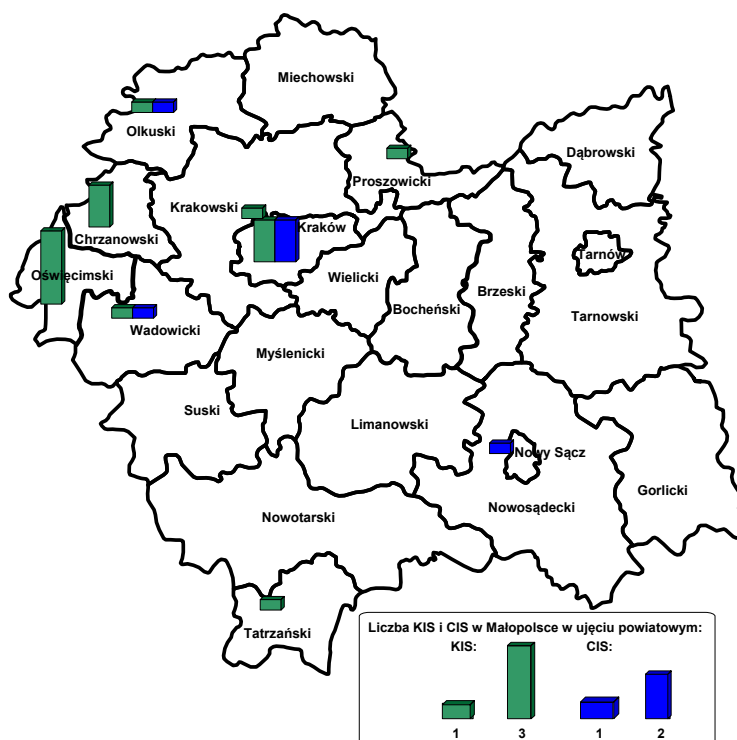
Źródło: opracowanie WUP w Krakowie na podstawie danych zebranych od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego

Infrastruktura wsparcia osób bezrobotnych

W województwie małopolskim w 2012 roku funkcjonowało 5 centrów integracji społecznej (CIS) oraz 12 klubów integracji społecznej (KIS)¹⁵¹. W Krakowie funkcjonowały 2 kluby oraz 2 centra integracji społecznej, w powiecie oświęcimskim zlokalizowane były 3 kluby (w Brzeszczach, Kętach i Oświęcimiu), natomiast w powiecie chrzanowskim funkcjonowały 2 kluby (w Libiążu i Trzebini). W powiecie olkuskim zlokalizowany był 1 KIS i 1 CIS – w gminie Klucze, w powiecie wadowickim funkcjonował jeden klub i centrum integracji społecznej – w gminie Wieprz. Pozostałe 3 KIS zlokalizowane były w powiatach: krakowskim (w Zielonkach), proszowickim (w Proszowicach) i tatrzańskim (w Zakopanem). Jedno centrum integracji społecznej zlokalizowane było także w Nowym Sączu. Małopolskie kluby integracji społecznej w 2012 roku objęły wsparciem łącznie 1 731 osób, natomiast liczba uczestników centrów integracji społecznej była znacząco mniejsza i wynosiła łącznie 244 osoby.

¹⁵¹Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

Mapa 40. Centra i kluby integracji społecznej w Małopolsce w 2012 r.

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2012, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2013

Obecnie w województwie małopolskim funkcjonuje 55 spółdzielni socjalnych^{152,153}. Zlokalizowane są one na terenie 17 małopolskich gmin, z czego aż 36 spółdzielni funkcjonuje na terenie miasta Krakowa, po 2 spółdzielnie działają w Jordanowie (powiat suski), Rabce Zdroju (powiat nowotarski) i Raciechowicach (powiat myślenicki), a w pozostałych 13 gminach działają pojedyncze spółdzielnie. Mieszkańcy 8 małopolskich powiatów nie utworzyli jeszcze żadnej spółdzielni socjalnej – powiaty: bocheński, brzeski, dąbrowski, miechowski, oświęcimski, proszowicki, tarnowski i tatrzański.

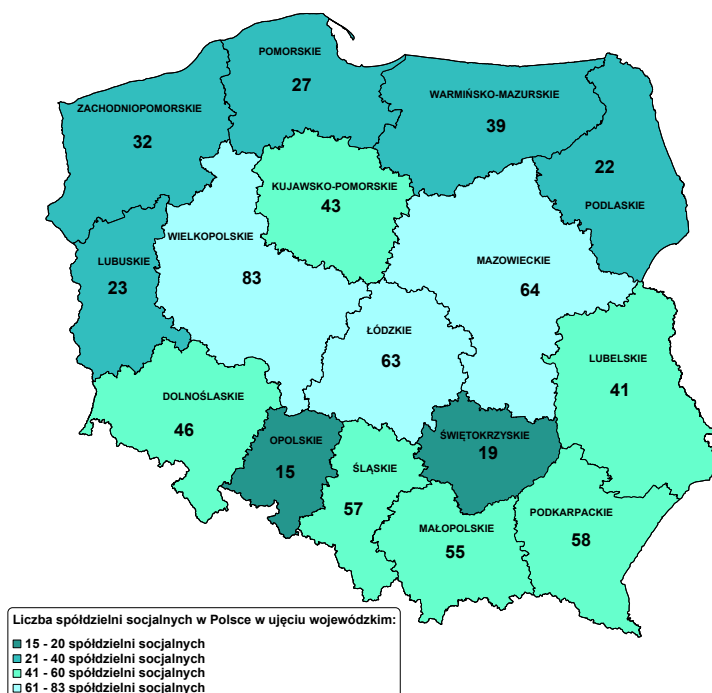
Sytuacja Małopolski pod względem liczby spółdzielni socjalnych korzystnie przedstawia się na tle kraju. W Polsce obecnie zarejestrowanych jest 687 spółdzielni socjalnych¹⁵⁴. Najwięcej zlokalizowanych jest w województwie wielkopolskim (83 spółdzielnie), a następnie w województwach: mazowieckim (64) i łódzkim (63). Małopolska zajmuje pod tym względem szóste miejsce w kraju. Najmniej spółdzielni funkcjonuje natomiast w województwach: opolskim (15 spółdzielni) i świętokrzyskim (19) oraz w województwach zlokalizowanych w północnej części kraju.

¹⁵² Na podstawie wykazu spółdzielni socjalnych według rejestracji w KRS dostępnego na stronie internetowej Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych (stan na dzień 4 czerwca 2013 r.): <http://ozrss.pl/spoldzielnie-socjalne/katalog>.

¹⁵³ W stosunku do poprzedniego roku (39 spółdzielni) liczba spółdzielni socjalnych znacząco wzrosła, tj. o 16 nowych spółdzielni (czyli o 41%) - na podstawie raportu *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego* (za rok 2011), Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Kraków 2012, s. 33 i 54.

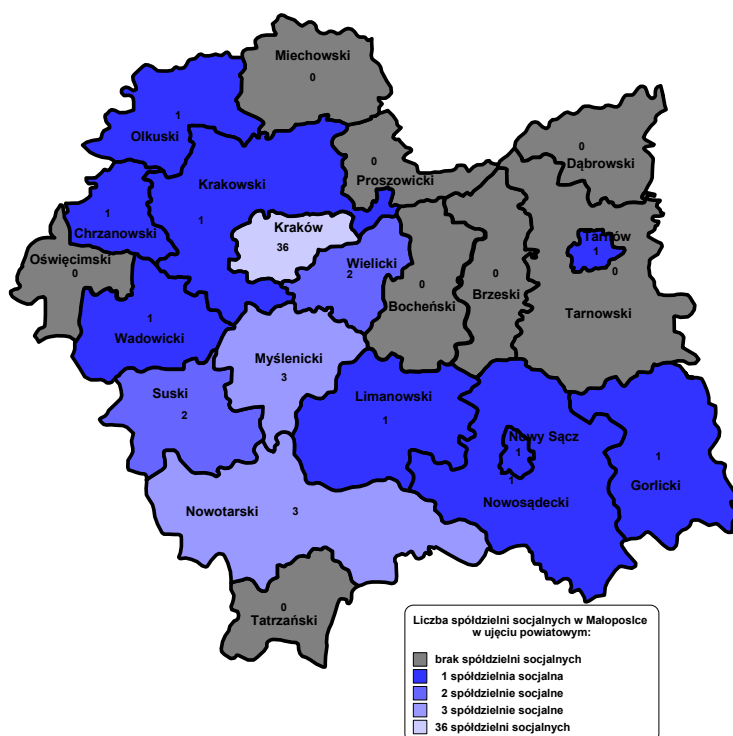
¹⁵⁴ Na podstawie danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych – wykazu spółdzielni socjalnych: <http://www.ozrss.pl/kmal.htm> (stan na dzień 11 czerwca 2013 r.).

Mapa 41. Spółdzielnie socjalne w Polsce w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych – wykazu zarejestrowanych spółdzielni socjalnych: www.ozrss.pl/kmal.htm (stan na dzień 11.06.2013 r.)

Mapa 42. Spółdzielnie socjalne w Małopolsce w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych – wykazu zarejestrowanych spółdzielni socjalnych: www.ozrss.pl/kmal.htm (stan na dzień 04.06.2013 r.)

MIGRACJE

Zjawisko migracji w skali kraju

Migracje to często niedoceniany czynnik, który może stanowić źródło korzyści bądź problemów. Szczególne wyzwanie stanowi przedstawienie społecznych aspektów migracji, takich jak zmiany struktury demograficznej w małych miejscowościach, wpływ na stosunki rodzinne, poczucie odrzucenia wśród części reemigrantów (trudności z przystosowaniem do otoczenia, czy znalezieniem pracy). Dużym wyzwaniem w przedstawieniu tego zjawiska są problemy definicyjne. Każde z przedstawionych badań w inny sposób rozumie pojęcie *emigranta* oraz *reemigranta* (ze względu na okres wyjazdu, czas pobytu, formalizowanie miejsca zamieszkania), a wiele danych jest tylko szacunkowych.

Główny Urząd Statystyczny prezentuje szacunkową liczbę mieszkańców Polski przebywających czasowo za granicą. Przez osoby przebywające czasowo za granicą w tym przypadku należy rozumieć tych, którzy przebywają poza krajem minimum 3 miesiące (często nawet przez wiele lat), ale nie dokonali wymeldowania z pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem za granicę. Dane dotyczące skali i kierunków emigracji z Polski pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) 2011 wykazały, że w końcu 2011 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 2,06 mln Polaków (o 60 tys. więcej niż w 2010 roku), czyli ok. 5,3%. Spośród nich, w Europie w 2011r. przebywało ponad 1,75 mln, czyli 81,4% (w 2010 roku około 1,69 mln). 1,67 mln przebywało w krajach członkowskich UE. Liczba ta zwiększyła się o 63 tys. w stosunku do 2010 roku. Spośród krajów UE, nadal najwięcej osób przebywało w Wielkiej Brytanii (625 tys. osób), Niemczech (470 tys.), Irlandii (120 tys.) oraz Niderlandach (95 tys.). GUS szacuje, że ok. 73% polskich emigrantów przebywa za granicą w związku z pracą, około 16% z powodów rodzinnych – do najczęstszych przyczyn należy towarzyszenie członkom rodzin oraz połączenie rodziny¹⁵⁵. GUS szacuje, że ponad 75% czasowych emigrantów z Polski przebywa za granicą co najmniej 12 miesięcy.

Z kolei wstępne opracowania najnowszych danych z *Diagnozy Społecznej* szacują jeszcze większą liczbę emigrantów. Autorzy podają, że w 2011 roku procent emigrantów wynosił 6,9% i w roku 2013 wzrósł do 8%¹⁵⁶. Zmienia się także struktura wykształcenia osób zamierzających wyjeżdżać do pracy (pytanie, czy zrealizują one swój zamiar): spada procent osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym, na rzecz osób z wykształceniem średnim i wyższym¹⁵⁷. Zastanawiający jest szybki wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym w tej grupie. Powstaje pytanie o przyczyny takiej sytuacji: czy wynika to z upowszechnienia wykształcenia wyższego, czy też świadomego planowania ścieżki kariery poza krajem, jednak posiadane dane nie pozwalają na wyciągnięcie takich wniosków.

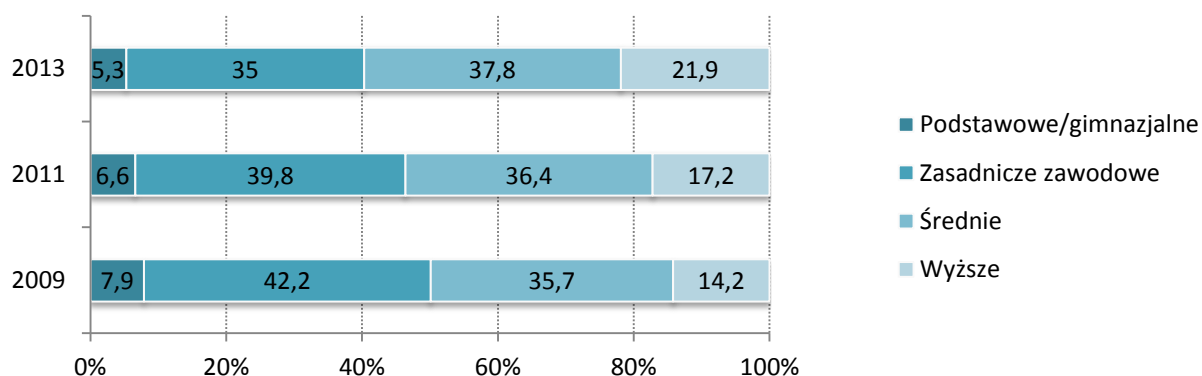
¹⁵⁵ Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2011. Główny Urząd Statystyczny Departament Badań Demograficznych, Materiał na konferencję prasową w dniu 25 września 2012 r., s.2.

¹⁵⁶ Badanie realizowane na próbie reprezentatywnej, przebadano 26307 osób, w tym 68% z próby w 2011 roku.

Autorzy nie podają innych liczebności.

¹⁵⁷ Czapiński, *Diagnoza społeczna 2013*, PAP konferencja prasowa, 26.06.2013, s.39-40.

Wykres 127. Struktura wykształcenia osób planujących wyjazd do pracy

Źródło: *Diagnoza Społeczna 2013*, s.39

Migracje zagraniczne w Małopolsce

Według danych spisowych NSP 2011 za granicą powyżej 3 miesięcy przebywało 187,4 tys. Małopolan (ok. 5,6% ludności województwa – nieco więcej niż średnia krajowa). Na emigrację zdecydowały się w większości osoby młode. Ponad 26% z nich było w wieku 20-29 lat, a prawie 55% - w wieku 20-39 lat. Dzieci w wieku 0-14 lat stanowiły blisko 11% ogółu emigrantów, a osoby w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej) ponad 5% ogółu emigrantów z województwa Małopolskiego¹⁵⁸.

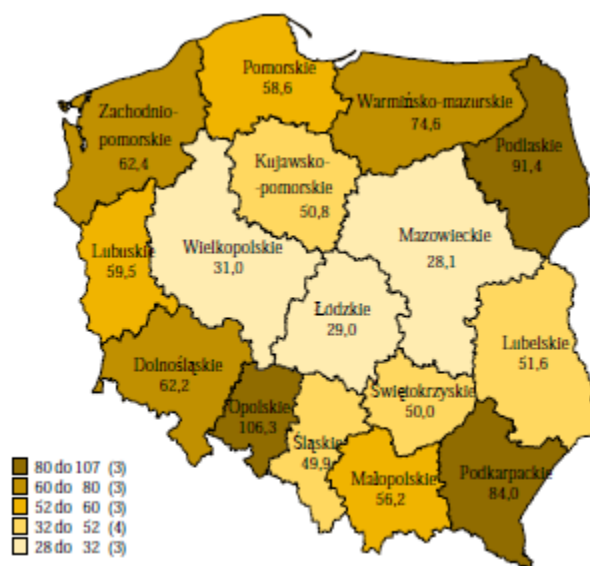
Według tych samych danych Małopolanie stanowili 9,3% z ogółu emigrantów z Polski przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy¹⁵⁹. Podobne wyniki uzyskało województwo dolnośląskie (9%) oraz podkarpackie (8,9%). Wyższy wynik uzyskało tylko województwo śląskie – 11%.

Z kolei biorąc pod uwagę liczbę emigrantów w stosunku do wielkości danego województwa Małopolska, z przedstawianym powyżej wynikiem 5,6%, tj. 187,4 tys. osób, wśród regionów znajduje się na dziewiątym miejscu (porównując do województwa, z którego wyjechało najwięcej osób). Jest to wynik nieco wyższy niż średnia krajowa. Na pierwszym miejscu pod tym względem wśród regionów znalazło się województwo opolskie (10,6%), a następnie podlaskie (9,1%) oraz podkarpackie (8,4%). Szczegółowe wyniki, przedstawiające stosunek emigrantów z danego województwa do jego wielkości pokazuje poniższa mapa.

¹⁵⁸ *Raport z wyników w województwie Małopolskim. Narodowy Spis powszechny Ludności i Mieszkań 2012*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2012, s.103.

¹⁵⁹ Przez osoby przebywające czasowo za granicą w tym przypadku należy rozumieć tych, którzy przebywają poza krajem minimum 3 miesiące (często nawet przez wiele lat), ale nie dokonali wymeldowania z pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem za granicę.

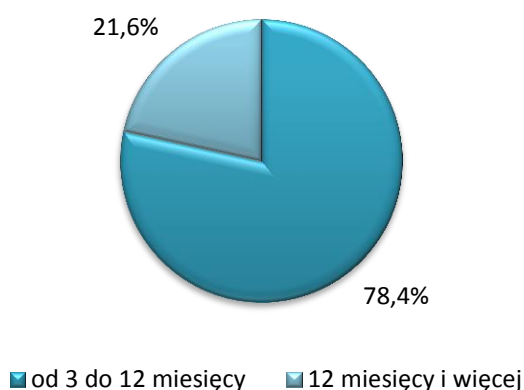
Mapa 43. Liczba emigrantów przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku na 1000 mieszkańców danego województwa

Źródło: *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS Warszawa 2013, s. 52

Spośród emigrantów z Małopolski 78,4% (146,9 tys.) przebywało za granicą 12 miesięcy lub dłużej, a 21,6% (40,6 tys.) pomiędzy 3 a 12 miesięcy. Sytuuje to region nieco powyżej średniej krajowej, która wynosi 77,6% emigrantów długookresowych (1 564,6 tys.) oraz 22,4% (453 tys.) emigrantów krótkookresowych. Podobny wynik uzyskało województwo podkarpackie (78,3% długookresowych emigrantów). Wyższe wyniki uzyskało województwo świętokrzyskie (78,9%) oraz mazowieckie (80,1%).

Wykres 128. Emigranci z Małopolski przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku wg okresu przebywania

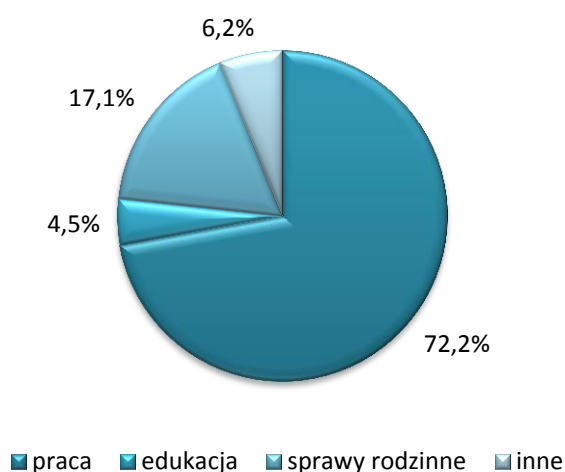
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*

Jak podaje GUS w NSP 2011, w porównaniu ze spisem z 2002 roku nastąpiło odwrócenie proporcji, jeśli chodzi o miejsce zamieszkania emigrantów. Z terenów miejskich województwa Małopolskiego wyjechało 51,9% ogólnej liczby emigrantów przebywających poza granicami kraju powyżej

3 miesięcy, natomiast 48,1% to osoby, które przed wyjazdem zamieszkiwały tereny wiejskie (w 2002 r. 52,4% stanowiła ludność z terenów wiejskich, 47,6% to osoby mieszkające w mieście). Wśród migrujących osób, zarówno z terenów miejskich jak i wiejskich, dominowały kobiety – odpowiednio 51,2% oraz 50,7%¹⁶⁰. Ta informacja jest istotna w kontekście kondycji rodziny: wyjeżdżające kobiety, to między innymi wyjeżdżające matki, które nie mogą opiekować się swoimi dziećmi. Mogą pozostawiać w kraju także osoby zależne (starsze, chore).

Tylko wśród 20,4% emigrantów z Małopolski udało się ustalić przyczynę przebywania za granicą. Zdecydowanie najczęstszym powodem wyjazdu było podjęcie pracy za granicą, a w dalszej kolejności przyczyny rodzinne (brak rozwinięcia definicyjnego). Wyniki przedstawia poniższy wykres.

Wykres 129. Emigranci przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku wg przyczyn wyjazdów

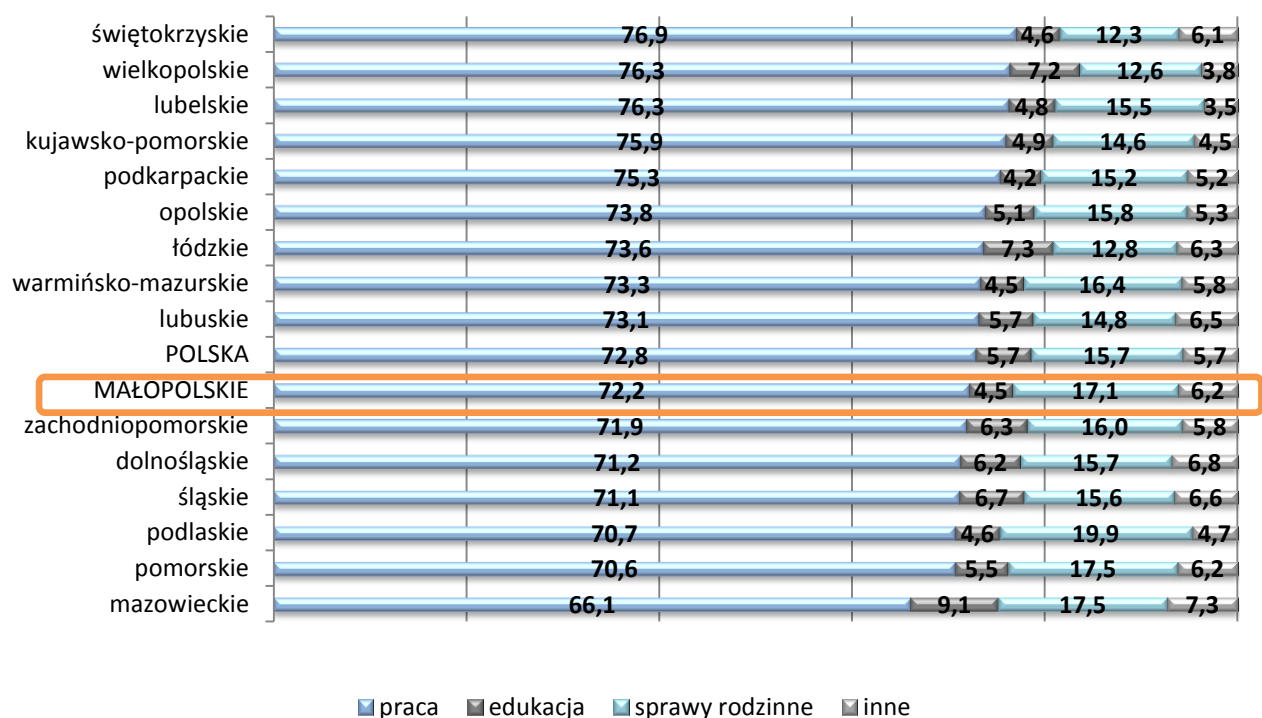
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011

W Polsce ogółem przyczyny wyjazdów ustalono wśród 18,4% emigrantów, a wyniki przedstawiają się analogicznie do tych w Małopolsce¹⁶¹. Poniższy wykres przedstawia przyczyny emigracji w podziale na regiony.

¹⁶⁰ Tamże, s. 103.

¹⁶¹ Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS Warszawa 2013, s.54.

Wykres 130. Przyczyny emigracji w podziale na województwa wg NSP 2011

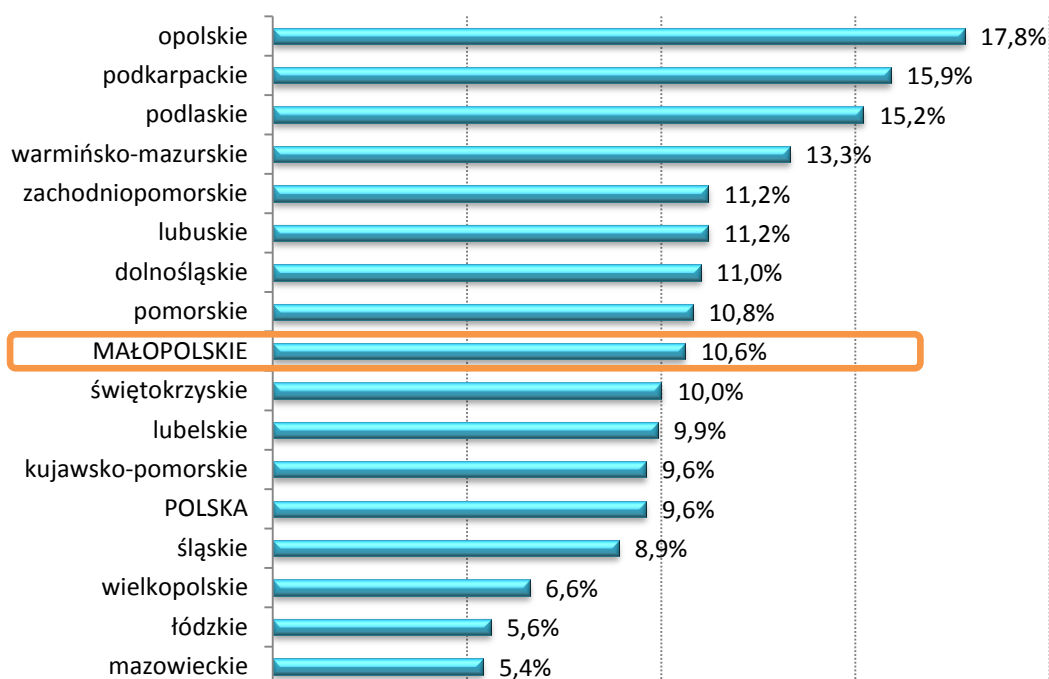
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011

W świetle wyników NSP 2011, w skali kraju ok. 9,6% (1 307 tys.) gospodarstw domowych w Polsce miało w swoim składzie osobę lub osoby, które przebywały za granicą powyżej 3 miesięcy (w 2002 roku takich gospodarstw było 3,8%). Dodatkowo, 47,8% gospodarstw z osobami za granicą stanowiły te, których wszyscy członkowie byli na emigracji.

W 10,6% (114,8 tys. gospodarstw) małopolskich gospodarstw domowych przynajmniej jedna osoba przebywa za granicą, co sytuuje region powyżej średniej krajowej. 43% małopolskich gospodarstw z osobami za granicą stanowiły te, których wszyscy członkowie byli na emigracji.

Najwięcej gospodarstw z doświadczeniami emigracyjnymi było w województwie opolskim (18%) oraz podkarpackim (16%). Szczegółowe wyniki przedstawia poniższy wykres.

Wykres 131. Gospodarstwa domowe z osobami przebywającymi za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku w podziale na regiony

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*

Z kolei z danych Centrum Doradztwa Strategicznego wynika, że 10,6% gospodarstw domowych w 2010 roku w Małopolsce posiadało doświadczenia migracyjne. Należy zwrócić uwagę, że przyjęta przez badaczy w tym wypadku definicja emigranta powrotnego (reemigranta – takie osoby brały udział w badaniu) jest, jak sami piszą, zawężona: badano tylko osoby w wieku produkcyjnym, które za granicą przebywały dłużej niż 3 miesiące, powróciły w latach 2004-2009 i po powrocie osiedliły się na terenie województwa Małopolskiego oraz. Najniższy odsetek liczby emigranckich gospodarstw domowych odnotowano w powiecie krakowskim (5,2%), najwyższy – w brzeskim (19,7%). W samym mieście Kraków wyniósł on 8%. Zjawisko wyjazdów zagranicznych w największym stopniu dotyczyło mieszkańców małopolskich wsi – ponad 12,5% gospodarstw domowych. Osoby zamieszkujące tereny wiejskie relatywnie najrzadziej decydowały się na powrót – 48%, jednak ci spośród mieszkańców wsi, którzy wrócili, najrzadziej ponownie wyjeżdżali za granicę¹⁶².

Wg tych samych danych z Małopolski wyjeżdżają głównie osoby lepiej wykształcone – 1/3 miała wykształcenie wyższe. 45% stanowiły osoby do 29 roku życia. 25% bezpośrednio przed wyjazdem uczyło się lub było absolwentem uczelni wyższej¹⁶³. Migracje z Polski, w tym z województwa Małopolskiego mają głównie charakter rozgęszczenia, tzn. migranci wyjeżdżając zmniejszają presję na

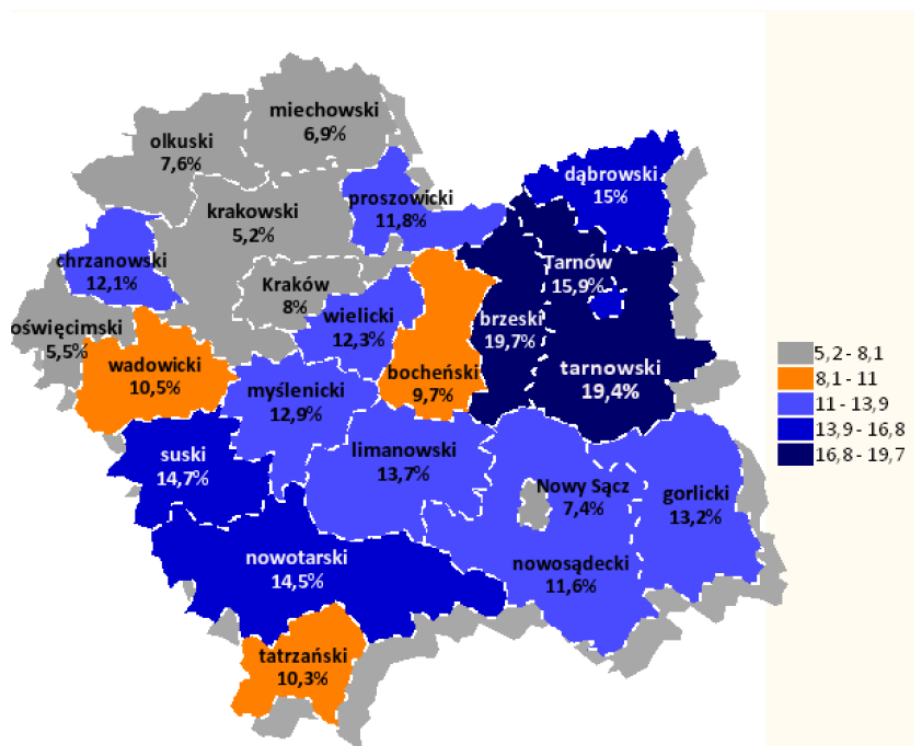
¹⁶² Bieńkowska, Ułasiński, Szymańska, *Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału*, Kraków 2010, s.11, 29-31.

¹⁶³ Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski. Skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2010, s. 33.

rodzimy rynek pracy, hamując tempo wzrostu bezrobocia. 82% wyjeżdżających stanowią ci, dla których wynagrodzenie za pracę jest głównym motywem emigracji¹⁶⁴.

Poniższa mapa pochodzi z raportu Centrum Doradztwa Strategicznego *Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski. Skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających*¹⁶⁵. Przedstawia odsetek emigranckich gospodarstw domowych w poszczególnych powiatach województwa Małopolskiego. Obserwujemy duże zróżnicowanie pomiędzy powiatami: rozpiętość wynosi od 5,2% do 19,7%. Najmniej rodzin doświadczających migracji jest w północno-zachodnich powiatach Małopolski. Najwięcej – w powiatach brzeskim i tarnowskim.

Mapa 44. Odsetek emigranckich gospodarstw domowych w województwie Małopolskim

Źródło: *Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski, Centrum Doradztwa Strategicznego 2010, s.31*

Poniżej pokazano wykres, który przedstawia zmiany w ogólnym saldzie migracji zagranicznych wg informacji GUS (zaczepnięte z Banku Danych Lokalnych) dla województwa Małopolskiego na przestrzeni lat 2004-2012 (po akcesji do UE)¹⁶⁶. Przez *saldo migracji zagranicznych* rozumie się w tym przypadku różnicę zameldowań z zagranicy (imigracja) do wymeldowań zagranicznych (emigracja) w województwie Małopolskim (stąd też szacunkowa wartość uzyskanych informacji, brane są pod uwagę tylko te osoby, które sformalizowały zmianę miejsca zamieszkania). Sytuacja na przestrzeni tych lat nie jest jednoznaczna. Do roku 2008 (za wyjątkiem roku 2005), saldo migracji zagranicznych

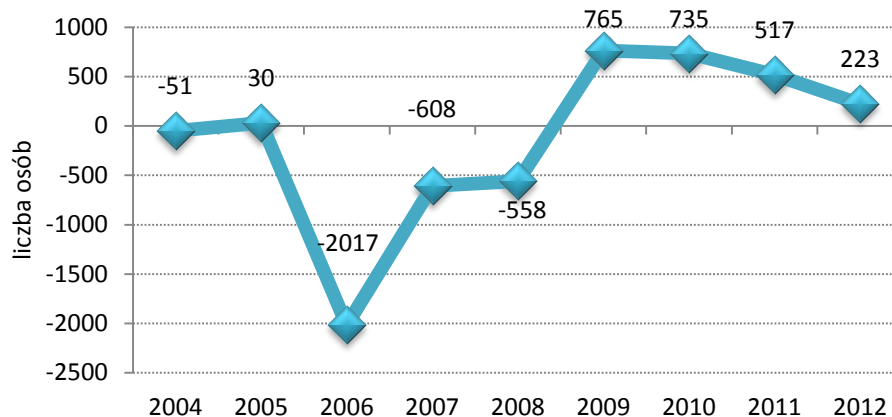
¹⁶⁴ Bieńkowska, Ulasiński, Szymańska, *Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału*, Kraków 2010, s.33-34.

¹⁶⁵ Kraków 2010, dane za rok 2009, s. 32.

¹⁶⁶ Źródło wykresów: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [6.08.2013].

w Małopolsce było ujemne, co znaczy, że więcej osób wymeldowywało się z województwa, niż w nim zameldowywało. Natomiast od roku 2009 jest dodatnie, choć malejące.

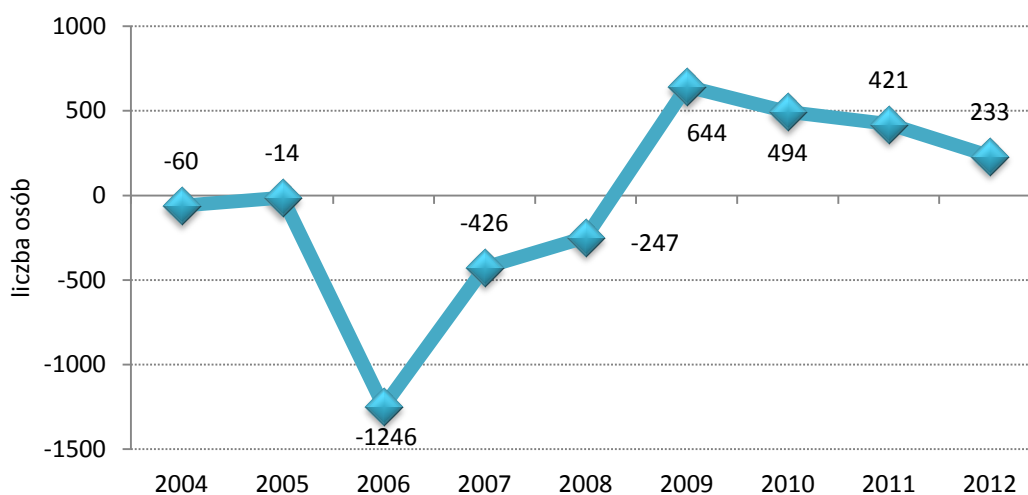
Wykres 132. Saldo migracji zagranicznych w Małopolsce w latach 2004-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

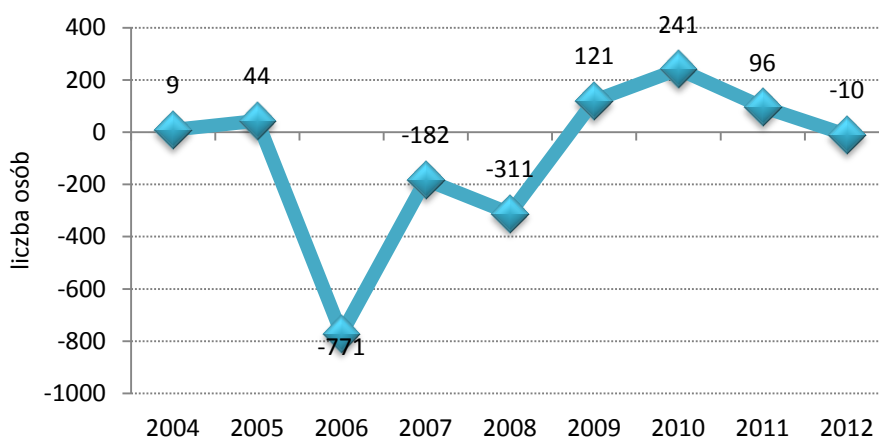
Aby lepiej zobrazować zjawisko migracji zagranicznych w Małopolsce warto przedstawić i porównać saldo migracji w podziale na płeć. Obserwowany trend w obydwóch przypadkach jest analogiczny do salda migracji ogółem. Zwracając jednak uwagę na wartości liczbowe zauważamy, że w roku 2009 do Małopolski wróciło więcej mężczyzn niż kobiet. Podobnie jak wartości ogółem, dla mężczyzn od tego roku utrzymuje się dodatnie, choć malejące saldo migracji. Tymczasem wśród kobiet, dodatnie saldo migracji wzrosło w roku 2010, by zacząć ponownie spadać, aż do wartości ujemnej w roku 2012. Oznacza to, że w roku 2012 więcej mężczyzn powróciło z migracji zagranicznej do Małopolski niż wyjechało, podczas gdy wśród kobiet sytuacja była odwrotna. Jest to trend, mogący mieć duży wpływ na obraz rodziny w Małopolsce, wymagający obserwacji w dalszych latach. Potwierdza też dane uzyskane z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 – migracja w Małopolsce ma twarz kobiety.

Wykres 133. Saldo migracji zagranicznych mężczyzn w latach 2004-2012 w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 134. Saldo migracji zagranicznych kobiet w latach 2004-2012 w Małopolsce

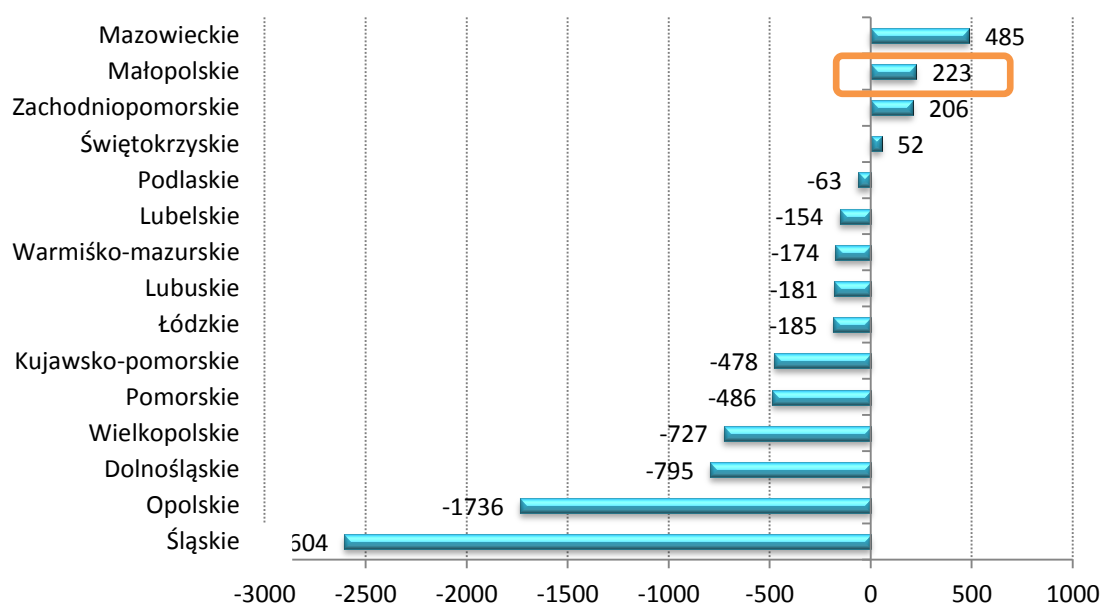

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Porównując sytuację migracji zagranicznych w roku 2012 pomiędzy województwami obserwujemy, że Małopolska jako jedno z 4 województw ma saldo migracji dodatnie (uplasowała się na drugim miejscu, za województwem Mazowieckim)¹⁶⁷. Ogólne saldo migracji dla Polski było ujemne i wyniosło -6617, co dodatkowo podkreśla odmienną sytuację Małopolski, gdzie saldo migracji jest dodatnie.

¹⁶⁷ W GUS, Banku Danych Lokalnych brak danych na temat salda migracji województwa Podkarpackiego za rok 2012, za rok 2011 wyniosło ono 35.

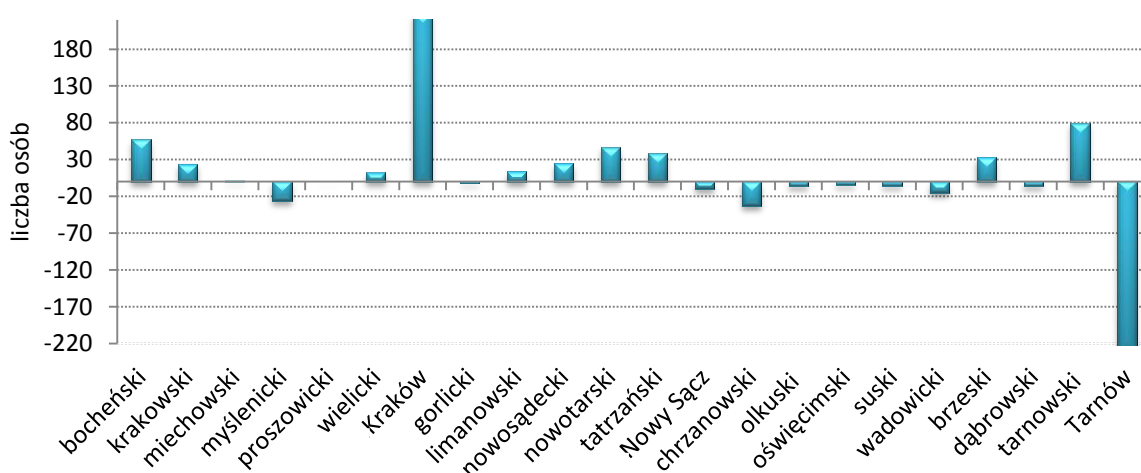
Wykres 135. Saldo migracji zagranicznych w roku 2012 dla poszczególnych województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Poniższy wykres pokazuje roczne saldo migracji zagranicznych w Małopolsce w rozbiciu na powiaty. Widać, że za dodatnie saldo migracji zagranicznych w Małopolsce odpowiadają przede wszystkim zameldowania z zagranicy w Krakowie, w drugiej kolejności w powiecie tarnowskim (rozpoczęte w 2009 roku, wcześniej saldo migracji ujemne – właśnie tam występuje największa zmiana trendu na przestrzeni 2004-2012). Obserwujemy bardzo duże ujemne saldo w Tarnowie – sytuację bardzo odmienną od pozostałych powiatów (ten trend jest stały na przestrzeni 2004-2012).

Wykres 136. Saldo migracji zagranicznych za rok 2012 w Małopolsce

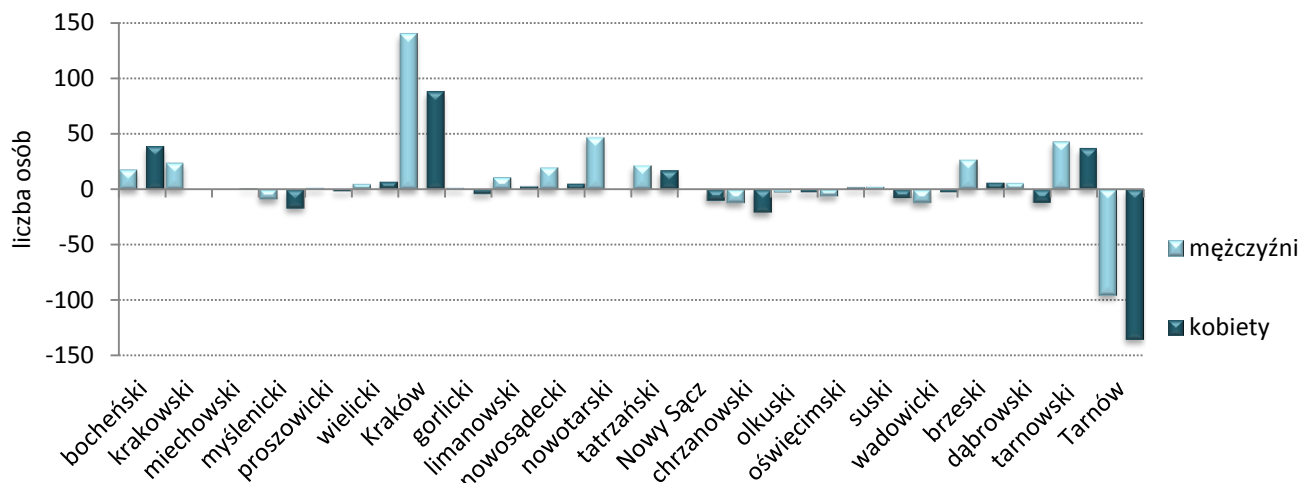

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jeśli przedstawimy migracje w powiatach w podziale ze względu na płeć możemy wyciągnąć wnioski, że do Krakowa z migracji zagranicznych wróciło w roku 2012 zdecydowanie więcej mężczyzn niż

kobiet. Do powiatu krakowskiego, czy nowotarskiego wrócili tylko mężczyźni. Odwrotna sytuacja wystąpiła tylko w powiecie bocheńskim. Widać też dużą przewagę w emigracji kobiet nad mężczyznami w Tarnowie.

Wykres 137. Saldo migracji zagranicznych za 2012 – w podziale na płeć – w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wstępne wyniki NSP 2011 pokazują, że około 99% (3,3 mln osób) stałych mieszkańców województwa Małopolskiego urodziło się w Polsce, a tylko niewiele ponad 0,9% (31,4 tys.) wskazało jako miejsce urodzenia inny kraj. Odnotowano także wzrost liczby osób urodzonych poza granicami Polski, w stosunku do danych ze spisu 2002 - o 4500 osób (tj. o 16,5%). Województwo Małopolskie należało do tych województw, w których odsetek ludności urodzonej w naszym kraju przewyższał średnią krajową (wyniosła 98,2%). W tym rankingu zajęło ono trzecie miejsce. Wśród wskazujących Polskę jako kraj urodzenia mieszkańcy małopolskich obszarów wiejskich stanowili nieznaczną większość - 51% (średnia w kraju 39,5%). W przypadku urodzonych za granicą zdecydowanie dominowała ludność miejska – 68,8%, jednakże było to o ok. 4% mniej niż średnia krajowa¹⁶⁸. Wzrost liczby osób urodzonych poza granicami kraju może być efektem emigracji zagranicznych młodych Małopolan po roku 2004 i zakładania tam rodzin, choć nie regulowania oficjalnie spraw meldunkowych.

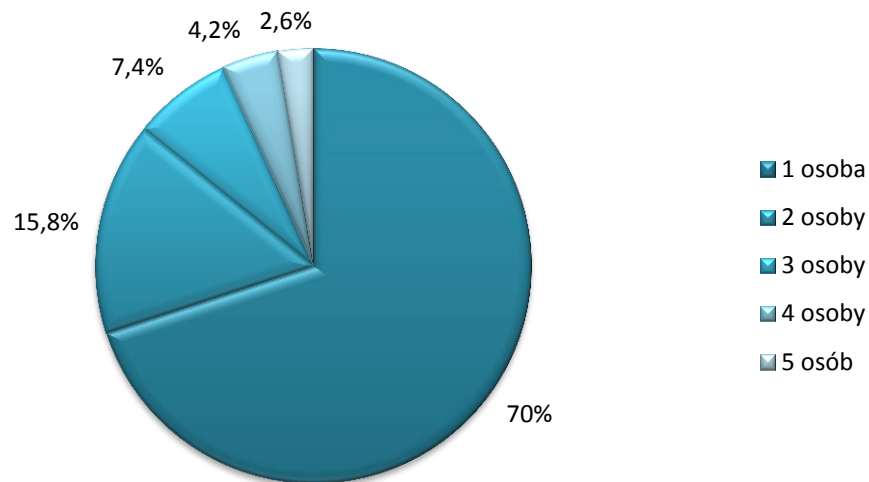
Rodziny emigrantów i reemigranci

Dane Centrum Doradztwa Strategicznego, na które powoływano się już wcześniej, podają ile przeciętnie osób wyjeżdża za granicę z gospodarstwa domowego. Pokazuje to poniższy wykres, zaczerpnięty z raportu *Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski*¹⁶⁹. W zdecydowanej większości gospodarstw domowych o doświadczeniach emigranckich za granicą przebywa jedna osoba, tylko 15,8% stanowią te, gdzie za granicą przebywają 2 osoby. Pojawiają się jednak takie, gdzie wyjechały 4 lub 5 osób. Prawdopodobnie możemy w tej sytuacji mówić o wyjazdach rodzinnych.

¹⁶⁸ Raport z wyników w województwie Małopolskim. Narodowy Spis powszechny Ludności i Mieszkań 2012, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2012, s.92-93.

¹⁶⁹ Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski. Skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2010, s. 33.

Wykres 138. Liczba osób wyjeżdżających za granicę w latach 2004-2009 z jednego emigranckiego gospodarstwa domowego w Małopolsce

Źródło: Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski, Centrum Doradztwa Strategicznego 2010, s.33

Według dostępnych danych doświadczenie posiadania członka rodziny na emigracji wpływa negatywnie na rodzinę pozostającą w kraju. Wyniki *Badania Ankiety Rynku Pracy 2011* wskazują, że w skali kraju w przypadku około 10% gospodarstw domowych osób bezrobotnych, członek tego gospodarstwa pracuje poza Polską i przekazuje pieniądze do gospodarstwa. Może to wskazywać, że migracje są pewnym sposobem na zapewnienie dochodu dla gospodarstwa domowego. W prawie połowie gospodarstw otrzymujących przekazy z zagranicy znajduje się jedna osoba poszukująca pracy, a w 36% tych gospodarstw osób takich jest dwie lub więcej. Można zatem wysnuć wniosek, że transfery pieniędzy od migrantów i brak ofert pracy to źródła dezaktywacji. Przekazy pieniężne z zagranicy redukują aktywność tych członków rodziny, którzy zostali w Polsce¹⁷⁰. Niestety brak jest informacji na ten temat w skali województwa Małopolskiego, można jednak domniemywać, że sytuacja wygląda podobnie. Bezrobocie wśród członków gospodarstwa domowego emigranta zapewne nie sprzyja możliwości powrotu do kraju. Zwraca to uwagę na sytuację, w jakiej pozostaje rodzina emigranta.

Spośród migrantów w Małopolsce dużą część stanowią reemigranci. Dotyczy to szczególnie miasta Krakowa. Według raportu Centrum Doradztwa Strategicznego ponad połowa (52%) emigrantów spośród wyjeżdżających w latach 2004-2009 wróciła do Małopolski. Najchętniej do kraju wracali migranci przed wyjazdem mieszkający w Krakowie (61%, co potwierdzają dane GUS). Niemal wszystkie osoby, które zmieniły powiat zamieszkania po powrocie, jako nowe miejsce życia wybrały Kraków. 18% reemigrantów planowało ponowny wyjazd za granicę¹⁷¹. W zbiorowości powracających z za granicy kobiet dominowały osoby poniżej 30 roku życia (57,5%), natomiast ponad 37% mężczyzn było w wieku powyżej 40 lat. Do Małopolski powróciło 65% mężczyzn żyjących w związku

¹⁷⁰ Cichocki, Strzelecki, Wyszyński, Turowicz, *Badanie Ankiety Rynku Pracy*. Narodowy Bank Polski, 2011, s.18.

¹⁷¹ Bieńkowska, Ulański, Szymańska, *Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału*, Kraków 2010, s.30-31.

małżeńskim¹⁷². Większość reemigrantów już w momencie wyjazdu za granicę, planowała powrót (powrót w określonym czasie planowało 82%)¹⁷³. Na zakończenie emigracji z powodu zrealizowania założeń finansowych zdecydowało się 45% badanych, natomiast z powodów rodzinnych lub prywatnych aż 35% (niestety pojęcie *powody rodzinne i prywatne* nie zostało wytłumaczone)¹⁷⁴. Współczynnik salda migracji zagranicznych¹⁷⁵ za rok 2012 w Małopolsce dla osób w wieku przedprodukcyjnym wyniósł 8,5, w wieku produkcyjnym -1,8, a w wieku poprodukcyjnym 0,8¹⁷⁶. Oznacza to, że najwięcej powrotów dotyczy dzieci (prawdopodobnie powroty rodzinne), natomiast ciągle więcej osób w wieku produkcyjnym emigruje z województwa.

Sytuacja reemigrantów, bywa skomplikowana, ze względu na potencjalne problemy adaptacyjne. W literaturze pojawiło się wręcz pojęcie re-szoku, na wzór szoku kulturowego przeżywanego w trakcie dłuższego pobytu w innym kraju¹⁷⁷. Co prawda, zdecydowana większość małopolskich migrantów przebadanych przez Centrum Doradztwa Strategicznego deklarowała, że poznała za granicą ciekawych ludzi i nawiązała interesujące znajomości (83%). Była to druga po korzyściach finansowych najczęściej wskazywana konsekwencja wyjazdu¹⁷⁸. Oczywiście nie wolno deprecjonować zgromadzonego za granicą kapitału kulturowego oraz społecznego, jednak należy nadmienić, w opinii 16,8% badanych wyjazd wywarł też negatywny wpływ na ich życie rodzinne. Uważa tak 1/3 osób badanych w wieku 40–49 lat i 13% ogółu migrantów poniżej 40 roku życia (niestety opracowanie danych nie wyjaśnia co można rozumieć pod pojęciem *negatywny wpływ*, stąd trudno o jednoznaczną ocenę takiego wyniku). Także sami reemigranci po powrocie spotykają się z nieufnością. Blisko 18% badanych odczuło nieprzychylność innych w stosunku do siebie jako osoby, która powróciła z zagranicy. Z nieprzychylnym nastawieniem częściej spotykały się osoby dojrzałe: 23% reemigrantów w wieku 40–49 lat w porównaniu do 15,5% migrantów powrotnych poniżej 29 roku życia. Z negatywnymi reakcjami otoczenia zetknęło się 20% mężczyzn oraz 16% kobiet¹⁷⁹. Według tego samego badania 18,1% reemigrantów oceniło, że wyjazd zagraniczny miał negatywny wpływ na ich psychikę¹⁸⁰.

Duży wpływ na kondycję rodziny ma sytuacja reemigranta na rynku pracy. Wspomniane dane Centrum Doradztwa Strategicznego wskazują, że 40% migrantów zagranicznych po powrocie do Małopolski było zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin, natomiast 35,1% pozostało bezrobotnych. Była to druga pod względem kolejności najczęściej udzielana odpowiedź.

¹⁷² Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski. Skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2010, s.27.

¹⁷³ Należy pamiętać o różnicy w definiowaniu pojęcia *emigrant* i specyfice poszczególnych badań, co utrudnia porównania pomiędzy nimi.

¹⁷⁴ Ranking atrakcyjności powiatów województwa Małopolskiego, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2010, s.10.

¹⁷⁵ Saldo migracji na pobyt stałej ludności o określonym wieku na 10 tys. osób w tym wieku.

¹⁷⁶ Dane z GUS, Banku Danych Lokalnych, [dostęp:7.08.2013r.].

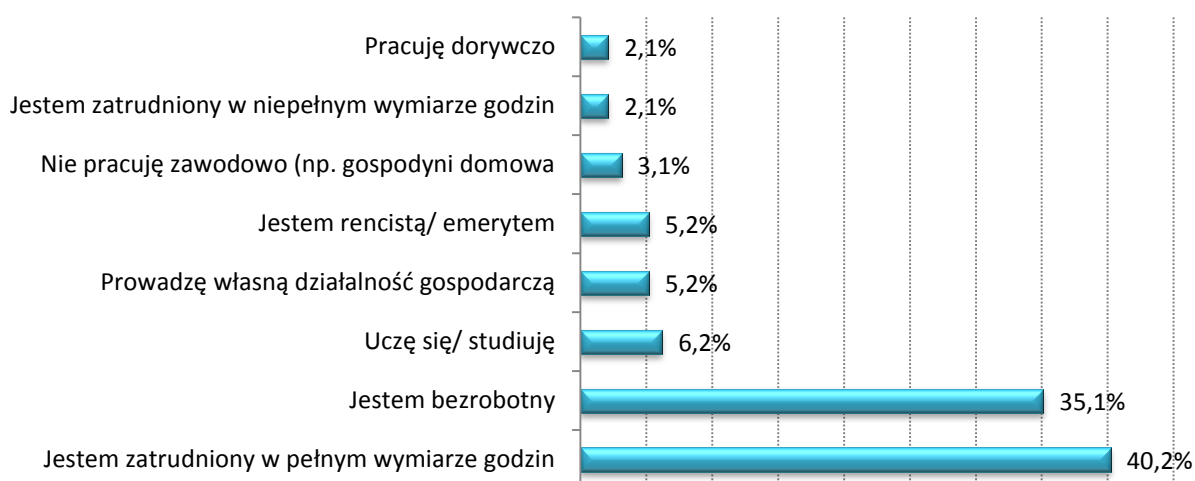
¹⁷⁷ Bieńkowska, Ulański, Szymańska, *Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału*, Kraków 2010, s.136-137.

¹⁷⁸ Bieńkowska, Ulański, Szymańska, *Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału*, Kraków 2010, s. 64.

¹⁷⁹ Tamże s.66.

¹⁸⁰ Tamże, s.136.

Wykres 139. Sytuacja migrantów zagranicznych po powrocie do Małopolski w roku 2010 (w %)

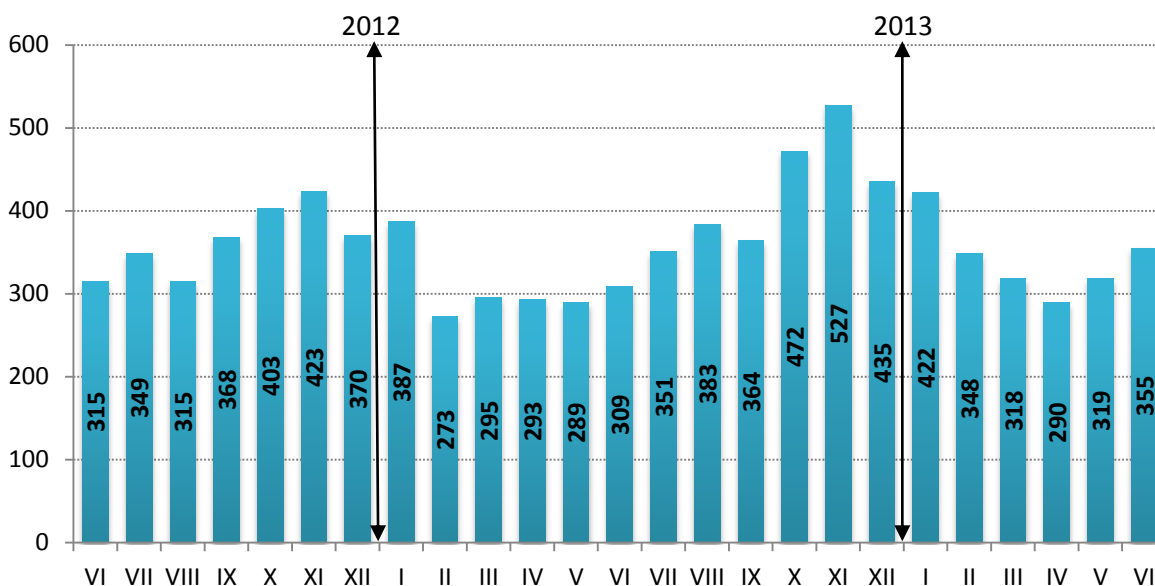

Źródło: *Ranking atrakcyjności powiatów województwa małopolskiego*, s.10.

Na podstawie miesięcznej sprawozdawczości statystycznej powiatowych urzędów pracy o aktualnej sytuacji na rynku pracy Małopolski dowiadujemy się, że podczas gdy w styczniu 2013 roku odnotowano największy miesięczny wzrost liczby rejestrujących się od 2010 roku (7,8%) oraz największy od kilku lat miesięczny ruch (napływ i odpływ), to równocześnie zanotowano 3% spadek rejestrujących się bezrobotnych po powrocie z zagranicy. Jednak w porównaniu rocznym, pomiędzy styczniem 2012 a styczniem 2013, napływ wzrósł o 9%¹⁸¹. Dane z tego samego źródła na koniec czerwca 2013 są inne. Odnotowano wzrost ilości rejestrujących się bezrobotnych po powrocie z zagranicy. Porównując zestawienia półroczne w 2013 roku do Małopolski powróciło i zarejestrowało się jako bezrobotni 2056 osób, natomiast w analogicznym okresie w roku 2012 – 1846 osób. Oznacza to wzrost o 11%. Niestety, na podstawie tych danych trudno ocenić, czy zwiększenie rejestracji związane jest z wzmożonymi powrotami, zwiększeniem problemów z odnalezieniem się na rynku pracy, czy z rejestracjami opóźnionymi w czasie.

¹⁸¹Aktualna sytuacja na rynku pracy Małopolski. Informacje sprawozdawcze – stan do końca stycznia 2013r., WUP Kraków 2013, s.1,5.

Wykres 140. Napływ osób bezrobotnych do rejestrów PUP powracających po okresie pracy za granicą (na podstawie deklaracji rejestrujących się bezrobotnych)

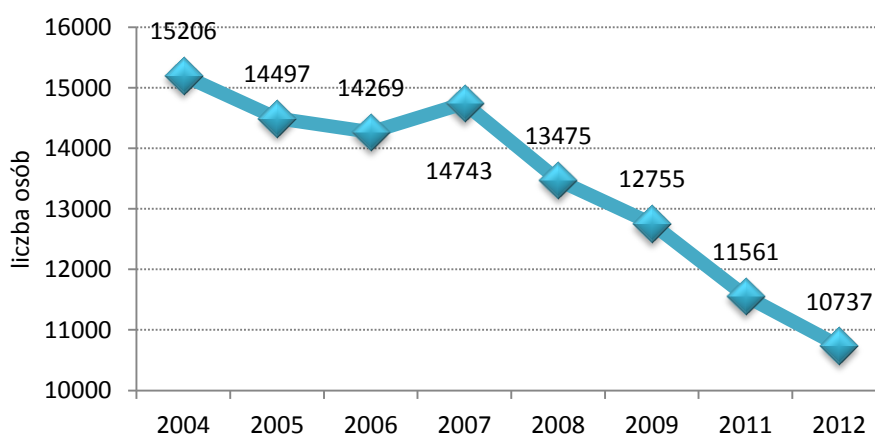

Źródło: Aktualna sytuacja na rynku pracy Małopolski. Informacje sprawozdawcze – stan do końca czerwca 2013r., WUP w Krakowie, Kraków 2013, s.5

Migracje wewnętrzne

Na podstawie danych GUS (BDL) widać, że saldo migracji wewnętrznych w okresie lat 2004-2012 dla województwa Małopolskiego¹⁸² jest dodatnie, jednak można zaobserwować trend malejący, co oznacza, że zmniejsza się liczba osób zameldowanych na pobyt czasowy (pomiędzy 2004 a 2012 o 3516), a nieznacznie rośnie liczba osób czasowo nieobecnych w miejscu stałego zameldowania (pomiędzy rokiem 2004 a rokiem 2012 o 953 osób).

Wykres 141. Saldo migracji wewnętrznych dla Małopolski ogółem w latach 2004-2012

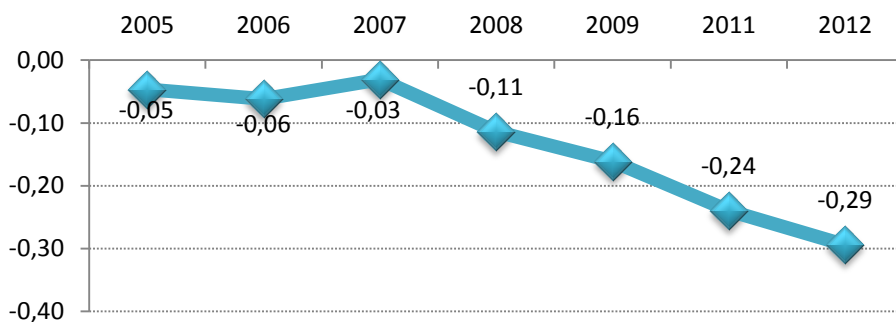

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

¹⁸² Migracje wewnętrzne ludności na pobyt czasowy – do roku 2005 ponad 2 miesiące, po roku 2005 ponad 3 miesiące; saldo migracji – różnica między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie.

Sytuację dokładniej obrazuje jednopodstawowy indeks względny¹⁸³, którego wartość przez cały badany okres jest ujemna (saldo migracji jest dodatnie, ale ciągle spada). Wyjątek stanowi rok 2007, kiedy to indeks wzrósł w stosunku do roku bazowego 2004. W roku 2008 obserwowano największy spadek salda migracji w badanym okresie. Ogólnie pomiędzy rokiem 2004 a 2012 napływ migrantów wewnętrznych w województwie Małopolskim spadł o 29%.

Wykres 142. Indeks względny dla salda migracji wewnętrznych w Małopolsce w latach 2005-2012

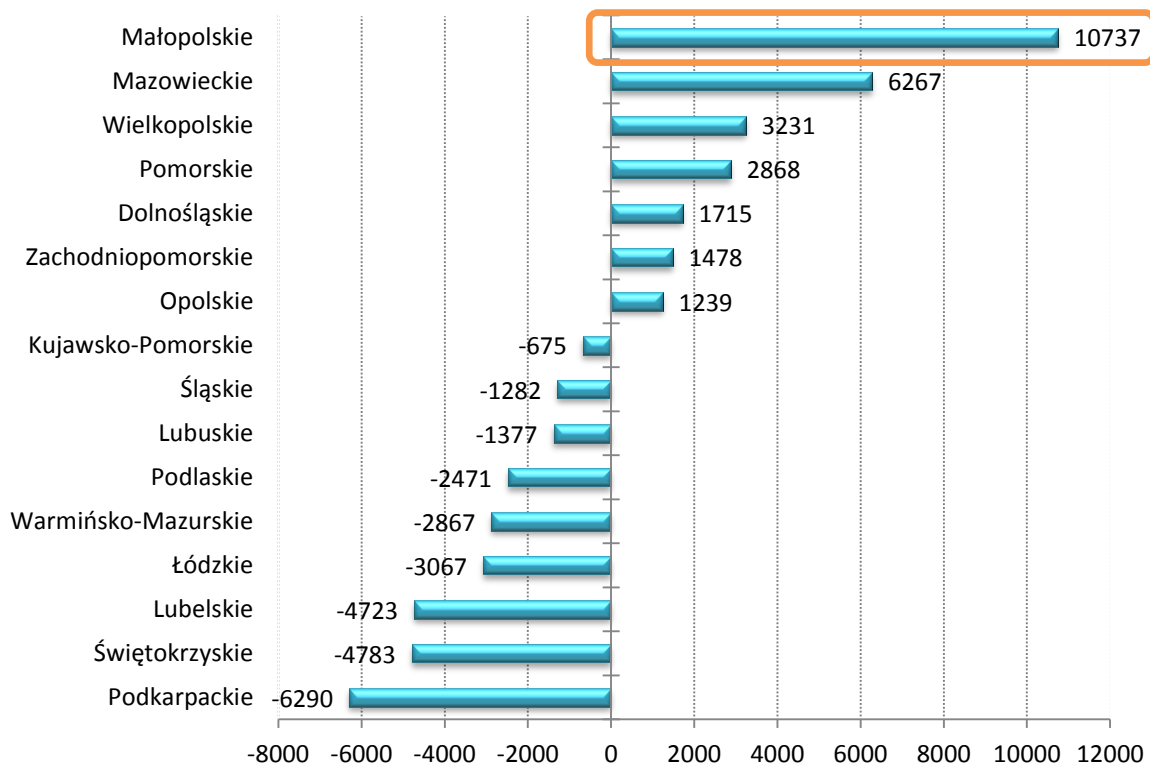
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Analizując powyższe dane należy patrzeć na Małopolskę przez pryzmat sytuacji w innych województwach, co obrazuje poniższy wykres. W roku 2012 Małopolska miała najwyższe dodatnie saldo migracji wewnętrznych wśród wszystkich województw. Saldo migracji drugiego pod tym względem, województwa Mazowieckiego było o 4470 osób niższe. Najniższe ujemne saldo migracji uzyskało sąsiadujące z naszym, województwo Podkarpackie.

¹⁸³ Indeks jednopodstawowy służący do opisu dynamiki zjawisk jednorodnych (wyliczony ze wzoru $T = \frac{y_1}{y_0} - 1$) – zmiana

porównywana do okresu podstawowego – w tym przypadku 2004 rok. Indeks względny informuje o zmianie poziomu zjawiska w okresie badanym, w stosunku do okresu podstawowego.

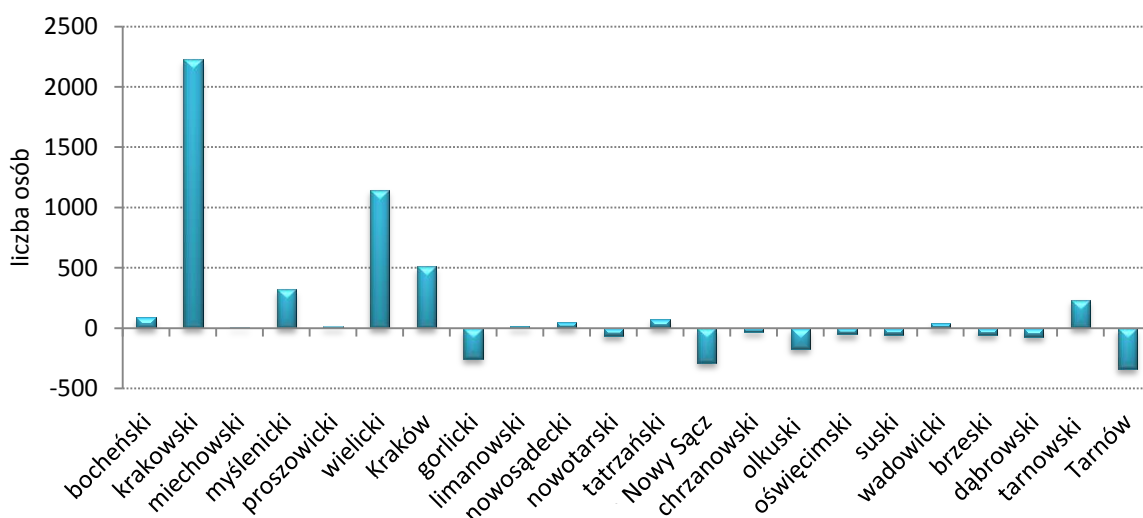
Wykres 143. Saldo migracji wewnętrznych dla roku 2012 wg poszczególnych województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

W roku 2012 dziewięć powiatów Małopolski miało dodatnie saldo migracji wewnętrznej. Najwyższe, ponad 2000 osób – powiat krakowski. Saldo ponad 1000 osób uzyskał jeszcze powiat wielicki. Wykres pokazuje, że za tak duże dodatnie saldo migracji w województwie odpowiadają przede wszystkim przyjazdy do powiatu krakowskiego, wielickiego i Krakowa. Największe saldo migracji ujemne ma miasto Tarnów (podobnie sytuacja wygląda przy migracji zagranicznej), Nowy Sącz oraz powiaty gorlicki i olkuski. Jednak w tych miejscach trend nie zmienia się w przedstawianym okresie 2004-2012. Największą zmianę trendu obserwujemy w Krakowie, gdzie pomiędzy rokiem 2004 a 2008 mieliśmy do czynienia z dużym spadkiem migracji dodatniej (w roku 2004 były to 1072 osoby), aż do ujemnej w roku 2008 (-241 osób). W kolejnych latach trend odwrócił się i w roku 2012 saldo migracji w Krakowie wyniosło 510.

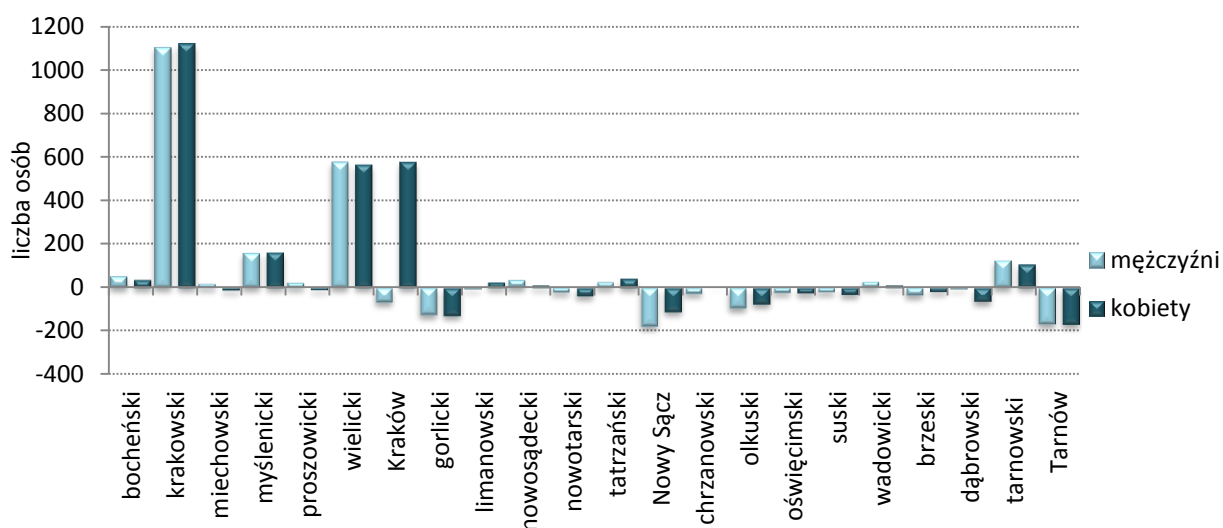
Wykres 144. Saldo migracji wewnętrznych w podziale na powiaty w roku 2012 w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Również w przypadku analizy migracji wewnętrznej z podziałem na płeć zauważamy, że najbardziej wyróżnia się miasto Kraków, gdzie saldo migracji dla kobiet jest dodatnie, natomiast dla mężczyzn ujemne, co może w dłuższej perspektywie skutkować zachwianiem równowagi demograficznej. Z dalszej analizy można wywnioskować, że w roku 2012 z Nowego Sącza wyjechało więcej mężczyzn niż kobiet. Sytuacja w pozostałych powiatach, przedstawiona na wykresie poniżej jest dość wyrównana. Całościowa analiza pokazuje, że pod względem migracji to właśnie w Tarnowie występuje największy odpływ ludności.

Wykres 145. Saldo migracji wewnętrznych za rok 2012 – według powiatów w podziale na płeć w Małopolsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Prognozy migracji wg podregionów w perspektywie 2035 r.

Zgodnie z *Prognozą Ludności na lata 2008-2035* oraz *Prognozą dla powiatów i miast na prawach powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035*¹⁸⁴ (sporządzonymi przez GUS) w perspektywie roku 2035 saldo migracji zagranicznych w Małopolsce będzie dodatnie. Prognozowane dodatnie saldo migracji zagranicznych w 2019 roku przekroczy 1 000 osób. Od roku 2020 do 2035 saldo migracji prognozowane jest na stałym poziomie ok. 1870 osób (imigracja ok. 3 220, emigracja ok. 1350). Oznacza to, że w perspektywie 2035 roku, biorąc pod uwagę migracje zagraniczne, Małopolska będzie województwem „napływowym”.

Jednak, wśród podregionów stałe ujemne saldo migracji zagranicznych do roku 2035 prognozowane jest w podregionie oświęcimskim¹⁸⁵. Jest to jedyny podregion Małopolski z prognozowanym stałym ujemnym saldem migracji zagranicznych. Stałe dodatnie saldo migracji zagranicznych prognozuje się w Krakowie i podregionie nowosądeckim, od roku 2017 będzie ono dodatnie w podregionie krakowskim, a od 2018 w podregionie tarnowskim. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela.

Tabela 24. Prognoza migracji zagranicznych na pobyt stały w Małopolsce w latach 2015-2035

	Małopolska			Kraków			podregion krakowski		
	saldo migracji	imigracja	emigracja	saldo migracji	imigracja	emigracja	saldo migracji	imigracja	emigracja
2015	143	2417	2274	574	919	345	-53	212	265
2020	1869	3224	1355	990	1197	207	130	288	158
2025	1870	3224	1354	990	1197	207	130	288	158
2030	1870	3224	1354	990	1197	207	130	288	158
2035	1869	3224	1355	990	1197	207	130	288	158
	podregion nowosądecki			podregion oświęcimski			podregion tarnowski		
	saldo migracji	imigracja	emigracja	saldo migracji	imigracja	emigracja	saldo migracji	imigracja	emigracja
2015	88	622	534	-257	158	415	-209	506	715
2020	524	842	318	-33	213	246	258	684	426
2025	524	842	317	-33	213	246	258	684	426
2030	524	842	317	-33	213	246	258	684	426
2035	524	842	318	-33	213	246	258	684	426

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS *Prognoza dla powiatów i miast na prawach powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035*¹⁸⁶

¹⁸⁴ http://www.stat.gov.pl/gus/5840_11752_PLK_HTML.htm, dostęp: 23.01.2014r., uwzględniono migracje na pobyt stały, podstawę obliczeń stanowiły stany ludności wg płci, wieku i powiatów w dniu 31.12.2007, w podziale administracyjnym obowiązującym w dniu 31.12.2007 (prognoza nie uwzględnia zmian administracyjnych wprowadzonych od stycznia 2008).

¹⁸⁵ Podział na podregiony zgodny z klasyfikacją GUS.

¹⁸⁶ http://www.stat.gov.pl/gus/5840_11752_PLK_HTML.htm, dostęp: 23.01.2014r.

Według tych samych źródeł pod względem migracji wewnętrznych na pobyt stały widać, że w perspektywie roku 2035 województwo małopolskie jako całość będzie zdecydowanie województwem „napływowym” w całym badanym okresie. Jednak stałe dodatnie saldo migracji wewnętrznych jest prognozowane tylko dla podregionu krakowskiego oraz miasta Kraków. Dla podregionów nowosądeckiego, oświęcimskiego oraz tarnowskiego prognozuje się ujemne saldo migracji wewnętrznych. Szczegóły przedstawia poniższa tabela.

Tabela 25. Prognoza migracji wewnętrznych na pobyt stały w Małopolsce w latach 2015-2035

	Małopolska			Kraków			podregion krakowski		
	saldo migracji	napływ	odpływ	saldo migracji	napływ	odpływ	saldo migracji	napływ	odpływ
2015	3679	37 184	33505	1656	8266	6619	3166	9791	6625
2020	3032	30621	27589	1646	6929	5283	2451	7990	5539
2025	3031	30621	27590	1646	6929	5283	2451	7990	5539
2030	3031	30622	27591	1646	6929	5283	2450	7990	5540
2035	3030	30621	27591	1646	6929	5283	2450	7990	5540
	podregion nowosądecki			podregion oświęcimski			podregion tarnowski		
	saldo migracji	napływ	odpływ	saldo migracji	napływ	odpływ	saldo migracji	napływ	odpływ
2015	-758	7250	8008	-155	7358	7513	-230	4519	4749
2020	-697	5946	6643	-128	6051	6179	-240	3705	3945
2025	-697	5946	6643	-129	6051	6180	-240	3705	3945
2030	-697	5946	6643	-128	6052	6180	-240	3705	3945
2035	-697	5946	6643	-129	6051	6180	-240	3705	3945

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS *Prognoza dla powiatów i miast na prawach powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035*¹⁸⁷

¹⁸⁷http://www.stat.gov.pl/gus/5840_11752_PLK_HTML.htm, dostęp: 23.01.2014r.

Spis map, tabel i wykresów

Mapa 1. Liczba ludności oraz gęstość zaludnienia w województwach	21
Mapa 2. Gęstość zaludnienia w Małopolsce, stan na 1 stycznia 2013 r.	23
Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Małopolsce według powiatów, 2012 r.	26
Mapa 4. Liczba rozwodów w Małopolsce według powiatów, 2012 r.	31
Mapa 5. Wskaźnik rozwodów (na 1000 mieszkańców) w Małopolsce według powiatów, 2012 r.	31
Mapa 6. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwach w 2012 r.	33
Mapa 7. Urodzenia ogółem w Małopolsce według powiatu zamieszkania matki, 2012 r.	34
Mapa 8. Zmiana liczebności ludności Małopolski w perspektywie 2035 r., 2013 r = 100%.....	37
Mapa 9. Mierniki globalne warunków życia ludności i mierniki syntetyczne dziedzin tematycznych w 2011 r.	63
Mapa 10. Mierniki globalne warunków życia ludności i mierniki syntetyczne dziedzin tematycznych w małopolskich powiatach w 2011 r.....	64
Mapa 11. Mierniki syntetyczne warunków życia w małopolskich gminach w 2011 r.....	65
Mapa 12. Udział osób w rodzinach świadczeniobiorców pomocy społecznej w liczbie ludności w Małopolsce w 2012 r.*	68
Mapa 13. Udział długotrwale korzystających z pomocy społecznej w ogóle korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r.	69
Mapa 14. Odsetek osób objętych kontraktami socjalnymi w liczbie osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r.....	70
Mapa 15. Ośrodki interwencji kryzysowej w Małopolsce w 2012 r.	76
Mapa 16. Placówki wsparcia dziennego w Małopolsce w 2012 r.	77
Mapa 17. Mieszkania chronione w Małopolsce w 2012 r.....	78
Mapa 18. Domy pomocy społecznej i rodzinne domy pomocy w Małopolsce w 2012 r.	79
Mapa 19. Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w Małopolsce w 2012 r.....	80
Mapa 20. Dienne domy pomocy w Małopolsce w 2012 r.	81
Mapa 21. Liczba osób korzystających w usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w Małopolsce w 2012r.	86
Mapa 22. Częstotliwość występowania niepełnosprawności (prawnej lub biologicznej) według województw, NSP 2011.....	107
Mapa 23. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie lub biologicznie według powiatów, NSP 2011 ..	109
Mapa 24. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie według powiatów, NSP 2011	110
Mapa 25. Warsztaty terapii zajęciowej w Małopolsce w 2012 r.....	119
Mapa 26. Zakłady aktywności zawodowej w Małopolsce w 2012 r.....	120
Mapa 27. Zakłady pracy chronionej w Małopolsce w 2012 r.....	121
Mapa 28. Środowiskowe domy samopomocy w Małopolsce w 2012 r.	122
Mapa 29. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w Małopolsce, stan na styczeń 2013 r.	133
Mapa 30. Procent absolwentów gimnazjów rozpoczynających naukę w liceach ogólnokształcących w 2012 r. w Małopolsce	140
Mapa 31. Liczba żłobków, miejsc i dzieci do lat 3 korzystających z nich w Małopolsce w podziale na powiaty w 2012 r.....	141

Mapa 32. Szkoły podstawowe, podstawowe specjalne oraz liczba uczniów w Małopolsce w 2012 roku w podziale na powiaty	146
Mapa 33. Gimnazja, gimnazja specjalne i liczba uczniów w Małopolsce w podziale na powiaty w 2012 roku	147
Mapa 34. Zmiana liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2011-2012.....	165
Mapa 35. Udział kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.	173
Mapa 36. Udział osób samotnie wychowujących co najmniej 1 dziecko do lat 18 w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.	178
Mapa 37. Udział osób do 25. roku życia w grupie bezrobotnych Małopolsce w 2012 r.....	181
Mapa 38. Udział osób po 50. roku życia w grupie bezrobotnych w Małopolsce	184
Mapa 39. Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w całkowitej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych wg powiatów – stan na 31 XII 2012 r.....	186
Mapa 40. Centra i kluby integracji społecznej w Małopolsce w 2012 r.	191
Mapa 41. Spółdzielnie socjalne w Polsce w 2013 r.	192
Mapa 42. Spółdzielnie socjalne w Małopolsce w 2013 r.....	192
Mapa 43. Liczba emigrantów przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku na 1000 mieszkańców danego województwa.....	195
Mapa 44. Odsetek emigranckich gospodarstw domowych w województwie Małopolskim	199
Tabela 1. Liczba ludności oraz udział ludności zamieszkującej tereny wiejskie w skali powiatów 2011 roku	22
Tabela 2. Współczynnik feminizacji w Małopolsce 2011 roku	23
Tabela 3. Prognozowany udział dzieci do 14 r.ż. w populacji regionów w roku 2035 (z perspektywy 2011 r.)	26
Tabela 4. Ludność w wieku 15 lat i więcej w Małopolsce według stanu cywilnego faktycznego w 2011 r.	28
Tabela 5. Urodzenia w Małopolsce wg podregionów	32
Tabela 6. Wskaźnik urodzeń na 1000 kobiet według powiatów Małopolski, 2012 r.	35
Tabela 7. Prognoza gospodarstw domowych według liczby dzieci (w tysiącach).....	39
Tabela 8. Prognoza gospodarstw domowych bez dzieci według województw (%)	40
Tabela 9. Wyposażenie mieszkań w województwie małopolskim w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2002 i 2011	44
Tabela 10. Główne źródło utrzymania ludności w wieku 65+ w Małopolsce w 2011 r.*	84
Tabela 11. Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto w 2012 r. (w zł)	85
Tabela 12. Udział dorosłych osób potrzebujących opieki w populacji dorosłych według typu wymaganej opieki, grupy wieku i płci	87
Tabela 13. Struktura osób z zaburzeniami psychicznymi leczonych stacjonarnie i ambulatoryjnie w powiatach Małopolski w 2009 roku, według typu zaburzeń.....	100
Tabela 12. Uczniowie w Małopolsce ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach według rodzaju niepełnosprawności	113
Tabela 15. Pomoc bezpośrednia udzielona w poradniach psychologiczno-pedagogicznych dzieciom w wieku 0-3 lata, dane za okres: IX 2012-III 2013.....	115
Tabela 16. Pomoc bezpośrednia udzielona w poradniach psychologiczno-pedagogicznych dzieciom w wieku przedszkolnym, dane za: IX 2012-III 2013.....	116

Tabela 17. Pomoc udzielona rodzicom w poradniach psychologiczno-pedagogiczna, dane za: IX 2012-III 2013.....	116
Tabela 18. Orzeczenie w sprawach pozbawienia, ograniczenia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej w Małopolsce	123
Tabela 19. Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka w Małopolsce, stan na 31 XII 2012 r.....	128
Tabela 20. Okres przebywania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.....	129
Tabela 21. Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej, stan na 31 XII 2012 r.....	130
Tabela 22. Powody opuszczenia przez dzieci rodzinnej pieczy zastępczej w 2012 r.....	132
Tabela 23. Powody opuszczenia małopolskich placówek opiekuńczo-wychowawczych przez wychowanków.....	138
Tabela 24. Prognoza migracji zagranicznych na pobyt stały w Małopolsce w latach 2015-2035	211
Tabela 25. Prognoza migracji wewnętrznych na pobyt stały w Małopolsce w latach 2015-2035.....	212
Wykres 1. Ludność Małopolski wg płci i wieku w 2011 r.	24
Wykres 2. Prognozowany udział ekonomicznych grup wiekowych w populacji Małopolski	25
Wykres 3. Ludność Małopolski w wieku 15 lat i więcej wg stanu cywilnego faktycznego w 2011 r.....	27
Wykres 4. Liczba zawieranych w Małopolsce małżeństw	28
Wykres 5. Wskaźniki małżeństw i rozwodów w 2011 r.....	29
Wykres 6. Liczba rozwodów w Małopolsce według głównej przyczyny rozpadu pożycia małżeńskiego, 2012 r.	30
Wykres 7. Prognozowana liczba ludności ogółem w gospodarstwach domowych w Małopolsce	36
Wykres 8. Prognozowany udział gospodarstw domowych w Małopolsce wg wielkości	37
Wykres 9. Prognozowana liczba dzieci w gospodarstwach domowych w Małopolsce	38
Wykres 10. Prognozowana przeciętna liczba dzieci w małopolskich gospodarstwach domowych.....	39
Wykres 11. Odsetek mieszkań usytuowanych w miastach i na wsi według województw.....	41
Wykres 12. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (w m ²)	42
Wykres 13. Przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu	43
Wykres 14. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym w latach 2002-2011 (w zł)	45
Wykres 15. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym w 2011 r. wg województw (w zł).....	45
Wykres 16. Dynamika wartości przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwie domowym w Małopolsce w latach 2002-2011 (Polska=100%)	46
Wykres 17. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym w latach 2002-2011 (w zł)	47
Wykres 18. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym w 2011 r. według województw (w zł).....	47
Wykres 19. Struktura wydatków w gospodarstwie domowym w Małopolsce w 2011 r.	48
Wykres 20. Udział przeciętnych miesięcznych wydatków w przeciętnym miesięcznym dochodzie rozporządzalnym na 1 osobę w latach 2002-2011.....	49
Wykres 21. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2011 r. (w %)	49
Wykres 22. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2011 r. wg województw (w %)	50
Wykres 23. Gospodarstwa domowe posiadające oszczędności w Małopolsce i Polsce w latach 2009-2013.....	51

Wykres 24. Gospodarstwa domowe posiadające i nieposiadające oszczędności w podziale na regiony w 2013 r.....	52
Wykres 25. Wysokość oszczędności gospodarstw domowych w Polsce w 2013 r.	52
Wykres 26. Gospodarstwa domowe posiadające oszczędności w podziale na typy gospodarstw w 2013 r. w Polsce.....	53
Wykres 27. Przeznaczenie oszczędności w gospodarstwach domowych w 2013 r.	54
Wykres 28. Planowane przeznaczenie oszczędności przez Małopolan w 2012r.	55
Wykres 29. Gospodarstwa domowe posiadające zadłużenie w Małopolsce i w Polsce w 2013 r.	55
Wykres 30. Zadłużenie gospodarstw domowych w podziale na regiony w 2013 r.....	56
Wykres 31. Wysokość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w 2013 r.	57
Wykres 32. Podmioty, gdzie gospodarstwa domowe w Polsce posiadają zadłużenie.....	57
Wykres 33. Gospodarstwa domowe w Polsce posiadające zadłużenia w podziale na typy gospodarstw w 2013 r.....	58
Wykres 34. Przeznaczenie pożyczek i kredytów w Polsce w 2013 r.....	58
Wykres 35. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem wg granic ubóstwa w Małopolsce w latach 2005-2012 (% osób w gospodarstwach domowych poniżej granic)	61
Wykres 36. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem wg granic ubóstwa wg województw w 2012 r. (% osób w gospodarstwach domowych poniżej granic) – sortowanie wg kryterium minimum egzystencji	62
Wykres 37. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności Polski i regionów w 2012 r. (w %)*	66
Wykres 38. Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców Małopolski w latach 2005-2012 (w %)*	67
Wykres 39. Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w 2012 r. (w %)*	71
Wykres 40. Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2007-2012 (w %)*	72
Wykres 41. Udział rodzin z dziećmi w ogóle wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną i udział rodzin niepełnych w ogóle rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną w Małopolsce i Polsce w latach 2007-2012.....	73
Wykres 42. Liczba dzieci w rodzinach korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2007-2012	74
Wykres 43. Ludność w wieku 65 lat i więcej w Małopolsce w 2012 r. (100% = ludność ogółem pow. 65 r.ż.).....	82
Wykres 44. Udział ludności w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem w Małopolsce w 2012 r.....	83
Wykres 45. Mężczyźni według stanu zdrowia w 2009 r.	89
Wykres 46. Kobiety według stanu zdrowia w 2009 r.	90
Wykres 47. Mężczyźni według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.	91
Wykres 48. Kobiety według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.....	91
Wykres 49. Dzieci według występowania długotrwałych problemów zdrowotnych w 2009 r.....	92
Wykres 50. Częstość występowania wybranych chorób lub dolegliwości przewlekłych (w ogóle wszystkich dolegliwości) u mężczyzn w Małopolsce w 2009 r.....	93
Wykres 51. Częstość występowania wybranych chorób lub dolegliwości przewlekłych (w ogóle wszystkich dolegliwości) u kobiet w Małopolsce w 2009 r.	93
Wykres 52. Udział dzieci doświadczających wybrane choroby lub dolegliwości przewlekłe (w ogóle wszystkich dzieci) w Małopolsce w 2009 r.	94
Wykres 53. Waga mężczyzn dorosłych w 2009 r.....	95

Wykres 69. Okres przebywania dzieci w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych ...	137
Wykres 85. Wskaźnik uprzedzkolnienia w powiatach małopolskich w latach 2003 i 2012.....	143
Wykres 86. Uprzedzkolnienie w 2012 roku w podziale na województwa.....	144
Wykres 87. Zmiana wskaźnika uprzedzkolnienia w latach 2003-2012 w Małopolsce.....	145
Wykres 88. Wyniki sprawdzianu szóstoklasisty na przestrzeni lat 2005-2013 w OKE Kraków	150
Wykres 89. Wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego w OKE Kraków w latach 2005-2011 (w %).....	151
Wykres 90. Wyniki części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w latach 2005-2011 (w %).....	152
Wykres 91. Przystępujący i zdający egzamin zawodowy w 2011 roku (w ogóle absolwentów) w Małopolsce w podziale na powiaty	155
Wykres 92. Zdawalność egzaminu maturalnego w latach 2005-2012 (w %).....	156
Wykres 93. Zdawalność egzaminu maturalnego w poszczególnych województwach i kraju w 2012 (w %).....	157
Wykres 94. Zmiana liczby ludności wg aktywności ekonomicznej w Małopolsce w latach 2005-2012 (dane w tys.)	159
Wykres 95. Struktura ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w IV kw. 2012 roku.....	160
Wykres 96. Zmiany liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2005-2012	161
Wykres 97. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce i w kraju w latach 2005-2012.....	162
Wykres 98. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach na koniec 2012 roku.....	163
Wykres 99. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce na koniec 2012 roku	164
Wykres 100. Zmiana liczby bezrobotnych w szczególnej sytuacji w Małopolsce 2005-2012 (w tys.)	166
Wykres 101. Zmiana odsetka osób w szczególnej sytuacji w ogóle bezrobotnych w Małopolsce	166
Wykres 102. Współczynnik aktywności zawodowej wg BAELw Małopolsce w latach 2004 - 2012....	167
Wykres 103. Wskaźnik zatrudnienia wg BAELw Małopolsce w latach 2004 - 2012.....	168
Wykres 104. Stopa bezrobocia wg BAELw Małopolsce w latach 2004 - 2012	168
Wykres 105. Udział kobiet i mężczyzn w zarejestrowanych bezrobotnych w Małopolsce w latach 2004 - 2012.....	169
Wykres 106. Udział kobiet i mężczyzn w biernych zawodowo w Małopolsce w latach 2004 - 2012 .	169
Wykres 107. Udział kobiet i mężczyzn w pracujących w Małopolsce w latach 2004 - 2012.....	169
Wykres 108. Udział kobiet w bezrobotnych z uwzględnieniem czasu pozostawania bez pracy w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.....	170
Wykres 109. Udział kobiet bezrobotnych po urodzeniu dziecka w ogóle bezrobotnych w Polsce i Małopolsce w latach 2008-2012	171
Wykres 110. Staż pracy kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.....	172
Wykres 111. Wiek kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.....	172
Wykres 112. Wykształcenie kobiet bezrobotnych, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.....	173
Wykres 113. Udział osób samotnie wychowujących co najmniej 1 dziecko do lat 18 w populacji bezrobotnych.....	174
Wykres 114. Porównanie struktury wg płci grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.....	174

Wykres 115. Porównanie struktury wg wieku i struktury wg stażu pracy grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r...	175
Wykres 116. Porównanie struktury wg wykształcenia grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.	176
Wykres 117. Porównanie struktury wg czasu przebywania bez pracy grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.	176
Wykres 118. Porównanie struktury wg miejsca zamieszkania grupy samotnych bezrobotnych rodziców z ogólną populacją bezrobotnych w Małopolsce – stan na koniec 2012 r.	177
Wykres 119. Dynamika zmiany i udział osób do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwach	179
Wykres 120. Stopa bezrobocia wg BAEL w IV kwartale 2011 i 2012 roku (w proc.)	180
Wykres 121. Dynamika wzrostu i udział osób 50+ w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwach	183
Wykres 122. Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w całkowitej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych (wg liczby osób w gospodarstwie domowym zarejestrowanych jako osoby bezrobotne) – stan na 31 XII 2012 r.	185
Wykres 123. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg wieku – stan na 31 XII 2012 r.	187
Wykres 124. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg stażu pracy – stan na 31 XII 2012 r.	188
Wykres 125. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg czasu pozostawiania bez pracy – stan na 31 XII 2012 r.	189
Wykres 126. Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego” w województwie małopolskim wg wykształcenia – stan na 31 XII 2012 r.	190
Wykres 127. Struktura wykształcenia osób planujących wyjazd do pracy.....	194
Wykres 128. Emigranci z Małopolski przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku wg okresu przebywania	195
Wykres 129. Emigranci przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku wg przyczyn wyjazdów	196
Wykres 130. Przyczyny emigracji w podziale na województwa wg NSP 2011.....	197
Wykres 131. Gospodarstwa domowe z osobami przebywającymi za granicą powyżej 3 miesięcy w 2011 roku w podziale na regiony	198
Wykres 132. Saldo migracji zagranicznych w Małopolsce w latach 2004-2012.....	200
Wykres 133. Saldo migracji zagranicznych mężczyzn w latach 2004-2012 w Małopolsce	201
Wykres 134. Saldo migracji zagranicznych kobiet w latach 2004-2012 w Małopolsce	201
Wykres 135. Saldo migracji zagranicznych w roku 2012 dla poszczególnych województw	202
Wykres 136. Saldo migracji zagranicznych za rok 2012 w Małopolsce.....	202
Wykres 137. Saldo migracji zagranicznych za 2012 – w podziale na płeć – w Małopolsce	203
Wykres 138. Liczba osób wyjeżdżających za granicę w latach 2004-2009 z jednego emigranckiego gospodarstwa domowego w Małopolsce.....	204
Wykres 139. Sytuacja migrantów zagranicznych po powrocie do Małopolski w roku 2010 (w %)	206
Wykres 140. Napływ osób bezrobotnych do rejestrów PUP powracających po okresie pracy za granicą (na podstawie deklaracji rejestrujących się bezrobotnych).....	207
Wykres 141. Saldo migracji wewnętrznych dla Małopolski ogółem w latach 2004-2012	207
Wykres 142. Indeks względny dla salda migracji wewnętrznych w Małopolsce w latach 2005-2012	208

Wykres 143. Saldo migracji wewnętrznych dla roku 2012 wg poszczególnych województw	209
Wykres 144. Saldo migracji wewnętrznych w podziale na powiaty w roku 2012 w Małopolsce	210
Wykres 145. Saldo migracji wewnętrznych za rok 2012 – według powiatów w podziale na płeć w Małopolsce	210